

મુંબાઈ ઇલાકાનું સરકારી કેળવણી ખાતુ.

સંસ્કૃત માગોપદેશિકા.

રામકૃષ્ણ મોપાળ ભાંડારકર,
 એમ.-એ.-પીએચ.-ડી-એ. એલ. એમ. ઇ., ઇ.
 વિરચિત

સંસ્કૃત પાઠાવલી.

શ્રીધર રામકૃષ્ણ ભાંડારકર એમ. એ.
 સંશોધિત.

ગુજરાતી ભાષાંતર રચનાર;
 મહાર ભિકાજી બેકસરે,
 વાઇસ પ્રિન્સિપાલ ગુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમદાવાદ.

છઠ્ઠી આવૃત્તિ.

અમદાવાદ.

નારણલાલ મોતિલાલ શાહ.
 બુકસેલર તથા પ્રિન્ટર.

૧૯૭૩

સને ૧૯૧૭

મૂલ્ય ૮ આના.

શ્રી ૩૨૩

શ્રી ૩૨૩

અમદાવાદ.

કાશ્મીર ટંકશાળની પોળમાં આવેલાં શ્રી રામકૃષ્ણ પ્રિન્ટ'ગ
પ્રેસમાં શા. મગનલાલ હરિવલ્લભદાસે છાપે.

નવી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

ડાક્ટર રામકૃષ્ણ ગોપાલ ભાંડારકરની માર્ગોપદેશિકા આધુનિક કાળના વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવામાં પહેલું પગલું છે. તેની પદ્ધતિ અને રચના સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠા પામી છે. ધીમે ધીમે વિદ્યાર્થીઓ એકેક પગલું આગળ વધીને, ફૂંકી મુક્તમાં ઇંગ્રેજી જેવી અતિ ભિન્ન અને અતિ અપરિચિત ભાષામાં ખીજા વિષયનો અભ્યાસ ચલાવી, સંસ્કૃત જેવી નષ્ટ-શ્વિત પણ પ્રાદ ભાષામાં વ્યુત્પન્ન બની, ગીર્વાણવિદ્યાભાણ્ડાગારના આધિકારી થાય છે.

માર્ગોપદેશિકાની સરણીનો લાભ ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓ લઈ શકે, એવા હેતુથી રા. રા. કૅશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ, ખિ. એ. તરફથી આગળ તેનો ગુજરાતી તરજુમો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. તેની નકલો ખપી ગયાથી, ફરી છપાવવાની જરૂર જોઈ, ડાક્ટરની રજાથી આ નવી આવૃત્તિ તૈયાર કરી છે.

પહેલાંની આવૃત્તિ રા. રા. કૅશવલાલ ધણો શ્રમ લઈ બનાવેલી હતી, તેથી આ નવી આવૃત્તિમાં થોડોજ ફેરફાર કરવો પડ્યો છે. ફક્ત કેટલાંએક દુર્બોધ સ્થળમાં સ્થળમાં સુગમતા લાવવાને ચત્ત કર્યો છે. પરંતુ, આ આવૃત્તિની વિશેષતા એટલીજ છે કે, હાલના દિવસમાં કેળવણીના વધારાને લીધે ગુજરાતીમાં સંસ્કૃત શબ્દો, સાધારણ રીતે વાપરવામાં આવ્યાથી, સુગમ થયા છે; તેથી ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓને ઇંગ્રેજી, અથવા યુરોપના વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતી કે સંસ્કૃત, શિખવવું હોય ત્યારે, જે પદ્ધતિ અનુસરી પડે છે, તેવી પદ્ધતિ રા. રા. કૅશવલાલની આવૃત્તિમાં દેખાય છે. “ઘન” શબ્દનો અર્થ, ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓને, શિખવવો પડે, તેમ નથી; ત્યારે “ઘન” શબ્દની આગળ તેનો અર્થ સમજાવવા “દોહત” લખવાથી “ઘન” શબ્દ અપરિચિત છે, એવો ભાસ વિદ્યાર્થી.

ઓના મનમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે; વળી “ ધન ” શબ્દ અપરિચિત છે, અને તે નવો શિખવો છે, એવો ભાસ થયા પછી તેની આગળ સ્ત્રીલિંગનો “ દોહત ” શબ્દ મૂકવાથી, તે સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગનો હશે, એવો ખીન્ને ભાસ ઉત્પન્ન થાય છે, તે દૂર કરવા, તે નપુંસક લિંગનો (નાન્યતરજાતિનો) છે, એવું વધારે જાણવાની વિદ્યાર્થિઓને જરૂર પડે છે; અને, એવી રીતે સંસ્કૃત શિખવ્યાથી. અજ્ઞાન દૂર કરવું, સંપાદન કરેલા જ્ઞાનમાં વધારો કરવો, અને વિદ્યાર્થિઓનો માર્ગ સુગમ કરવો, એવો માર્ગોપદેશિકાનો —બદ્ધે બધાં પુસ્તકોનો— જે હેતુ છે, તે નિષ્પન્ન થાય છે. તેમજ “ કુચ્ ” ધાતુનો અર્થ “ જાણવું ” કહ્યાથી વિદ્યાર્થિઓનો શ્રમ અનેક રીતે વ્યર્થ વધે છે.

હાલના વખતના કેળવણીના વધારાનો લાભ લઇને, વિદ્યાર્થિઓનો શ્રમ ઓછો કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ, તો “ ધન ” શબ્દનો અર્થ આપવાની જરૂર નથી. સંસ્કૃત ભાષામાં શબ્દની જે જાતિ હોય, તેજ જાતિ તેની ગુજરાતીમાં પણ હોય છે, એવો નિયમ સામાન્ય છે; તેને અપવાદ છે ખરા, પણ તે ઘણા યોગ્ય છે; તેથી, અપવાદક સ્થળોમાંજ સંસ્કૃત શબ્દોની જાતિ કહેવાની જરૂર છે; બાકીના શબ્દોની જાતિ પણ કહેવાની જરૂર નથી તેમજ, “ કુચ્ ” ધાતુનો અર્થ “ જોધ થવો ” એવો કહેવાથી, “ સંસ્કૃત શિખવું; તેમાં કાંઈ નવું નથી ” એવું જાણીને વિદ્યાર્થિઓને હિંમત આવે, અને તેઓ ઉત્સાહથી સંસ્કૃત શિખે—એટલીજ અસર આ આવૃત્તિથી થાય, તો તે પણ એક મોટાજ લાભ છે.

સંસ્કૃતની વાક્યરચના ગુજરાતીમાં આવેલી છે, તેથી ગુજરાતી વાક્યોનું સંસ્કૃતમાં ભાષાંતર કરવું ઘણું સુગમ છે; તેથી સુગમતા લાવવા સાર, ગુજરાતીની, અપ્રસિદ્ધ વાક્યરચનાનો ઉપયોગ કરીએ, તો તેથી તેવાં વાક્યો આધુનિક રૂઢ ભાષા વાંચનારની નજરે અયોગ્ય દેખાય. ગુજરાતીમાં સામાન્ય રીતે, ભૂતકાળમાં

સકર્મક ક્રિયાપદોનો કર્તરિ પ્રયોગ થતો નથી; તેથી, એવાં વાક્યોમાં કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે. પણ, સંસ્કૃતમાં એવાં વાક્યોમાં કર્તરિ પ્રયોગ થાય છે, અને વળી જૂદો કર્મણિ પ્રયોગ પણ થાય છે. એવાં વાક્યો—રામે રાવણને જીત્યો, ઈ—ફરવીને, “રામ રાવણને જીતતો હતો,” ઇં શુદ્ધ પણ અપ્રસિદ્ધ પ્રયોગમાં લખાયા, શુભરાત્રીની જે વાક્ય રચના તેજ સંસ્કૃતની પણ છે, એ તત્ત્વનું દલીલકરણ થાય છે. તેમજ, સંસ્કૃતમાં પ્રથમ પુરુષમાં તથા તૃતીય પુરુષમાં આત્મર્થ થાય છે, અને શુભરાત્રીમાં સાધારણ રીતે થતો નથી, પણ કેટલીએક વખતે થાય છે ખરો; તેનો લાભ વિદ્યાર્થીઓને આપવા સાર, “ધ્રુવ રાણીનું કલ્યાણ કરો” એવો પ્રયોગ સામાન્ય રીતે વાપરી શકાય. હવે, વિધ્યર્થમાં શુભરાત્રી વાક્યોનો કોઈ પણ પ્રકારે કર્તરિ પ્રયોગ થતો નથી, તે નિરૂપાયની વાત છે; એવે ઉદાહરણે કર્મણિ પ્રયોગજ વાપરવો પડે છે.

માર્ગોપદેશિકાની પદ્ધતિ પ્રમાણે જે ઉદાહરણે જે નિયમની જરૂર દેખાઈ, તે ઉદાહરણે તે નિયમ દાખલ કર્યો છે, કામ્યપણ નિયમની જરૂર જણાયા વિના, તે નિયમ આપવો તહીં—આ તત્ત્વનો સ્વીકાર કર્યાથી બ્યાકરણનો અસુક નિયમ જોવો હોય, તો, તે બોળવાનું સાધન નથી, તથા બધા નિયમો એક ઉદાહરણે મળી શકતા નથી. એ દુર્ગમતા દૂર કરવાના હેતુથી હાલકર માંદાકરની મંજુરી મેળવીને, આ આશ્રિતમાં પુસ્તકને ટિપ્પે વ્યાકરણ સંગ્રહ જોડ્યો છે, તથા વ્યાકરણનાં જૂદાં જૂદાં પ્રકરણ આપવા સારૂં મૂં પુસ્તકના ૧૨ ભાગ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યા છે.

સંસ્કૃતના અભ્યાસમાં, વિદ્યાર્થીઓનો બોલો જોઈ થાય, તેઓને થમ જોઈ પડે, અને તેઓ હિત્સાહથી સંસ્કૃત શિખે, એવી અતલબધી આ ફરજાર કર્યા છે, આ અતલબ પાર પડશે, એવી હમેશ છે.

અમદાવાદ,
ઓક્ટોબર. ૧૮૯૫.

}

મ. લી. બેલસરે.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિ પાછલી આંવૃત્તિની કેવળ પુનરુક્તિ છે. તેમાં વિશેષ ફેરફાર કરો કર્યો નથી.

અમદાવાદ.

સને ૧૯૦૪

મ. ભિ. બેલસર.

અનુક્રમણીકા.

ખંદ.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

અક્ષર..... ૨

ભાગ ૧ લો.

૧ વર્તમાનકાળ એકવચન—પરસ્મૈપદ..... ૪

૨ વર્તમાનકાળ બહુવચન „ ૬

૩ „ દ્વિવચન „ ૮

૪ વર્તમાનકાળ સમગ્ર „ ૧૦

સારાંશ તથા સવાલ..... ૧૧

ઉપસર્ગ..... ૧૩

ભાગ ૨ જો.

૫ અકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ, પ્રથમાવિભક્તિ, ૧૪

इकारांत „ „ „ „ ૧૬

૬ અકારાંત „ „ „ દ્વિતીયા. ૧૮

इकारांत „ „ „ „ ૨૦

૭ અકારાંત ને इकारांत પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામ, ત્રીયા. ૨૨

૮ „ „ „ „ ચતુર્થી, પંચમી. ૨૫

૯ „ „ „ „ પછી, સપ્તમી, ૨૬

અને સંબોધન..... ૨૮

સારાંશ તથા સવાલ..... ૩૨

અભ્યવૈ..... ૩૫

ભાગ ૩ જો.

૧૦ વર્તમાનકાળ— આત્મનેપદ..... ૩૬

૧૧ „ દ્વિવચન અને બહુવચન „ ૩૮

ભાગ ૪ જો.

૧૨ કર્મણિષ્ઠ અને ભાવેષ્ઠ..... ૪૨

પાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
સારાંશ તથા સવાલ.....		૪૫

ભાગ ૫ મો.

૧૩	આકારાંત અને ફકરાંત સ્ત્રીલિંગ નામો—પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.....	૪૬
૧૪	આકારાંત છને ફકરાંત સ્ત્રીલિંગ નામો તૃતીયા, ચતુર્થી, અને પંચમી.....	૪૯
૧૫	„ „ „ „ „ પછી, સપ્તમી, અને સંબોધન...	૫૨
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૫૫

ભાગ ૬ મો.

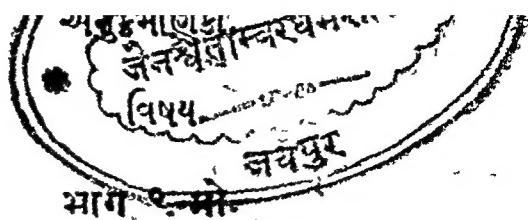
૧૬	હસ્તનભૂતકાળ એકવચન અને દ્વિવચન—પરસ્મૈપદ, પદ	
૧૭	„ „ બહુવચન—પરસ્મૈપદ, તથા એકવચન આત્મને પદ...	૫૯
૧૮	„ „ દ્વિવચન, અને બહુવચન—આત્મનેપદ.	૬૧
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૬૪

ભાગ ૭ મો.

૧૯	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા અને ચતુર્થી વિભક્તિ.....	૬૫
૨૦	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પંચમી, પછી, સપ્તમી, અને સંબોધન	૭૦
	સવાલ	૭૪
૨૧	ફકરાંત, ઉકારાંત, ઋકારાંત, અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો	૭૪
	સવાલ	૭૯

ભાગ ૮ મો.

૨	આગાર્થ—પરસ્મૈદ.....	૮૦
૩	„ —આત્મનેપદ.....	૮૨

૨૪ કેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃતિ.....	૮૫
સવાલ.....	૮૯

ભાગ ૨ મો.

૨૫ વ્યંજનાંત નામ.....	૯૦
સવાલ.....	૯૬
૨૬ મન તથા મન છેડાવાળાં નામ.....	૯૭
સવાલ.....	૧૦૪
૨૭ સ્, વસ્, ફ્યસ્ ને ઘ્યસ્ છેડાવાળાં નામો.....	૧૦૪
સવાલ.....	૧૧૧

ભાગ ૨૨ મો.

૨૮ વિધ્યર્થ.....	૧૧૧
સવાલ.....	૧૧૬

ભાગ ૨૨ મો.

૨૯ સર્વનામ.....	૧૧૭
સવાલ.....	૧૨૩
૩૦ પહેલા અને બીજા પુરુષનાં સર્વનામ.....	૧૨૩
૩૧ અદસ્ અને ફદ્સ્ સર્વનામ.....	૧૨૭
સવાલ.....	૧૩૨

સંકીર્ણ.

૩૨ ચુંટી કાઢેલાં વાક્યો.....	૧૩૩
સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.....	૧૩૭
ગુજરાતી, સંસ્કૃત	૧૩૭

વાર્ણસંકેત.

આ.	આત્મને.	આત્મતોપદી.	પ.	પરસ્મૈ	પરસ્મૈપદી.
ઉપ.	ઉપસર્ગ.		પં.	પંચમી.	
ઉભય.	ઉભયપદી.		પુ.	પુલિંગ.	
એક.	એકવચન.		પ્ર.	પ્રથમા.	
કર્મણિ	કર્મણિ ૩પ.		બહુ.	બહુવચન.	
મ.	ગણ.		ભૂ. કં.	કર્મણિબૃતકૃદંત.	
ચ.	ચતુર્થી.		વ. કં.	કર્તરિવર્તમાન કૃદંત.	
તૃ.	તૃતીયા.		વિશે.	વિશેષણ.	
ત્રિ.	ત્રિલિંગ.		ષ	ષઠી.	
દ્વિ.	દ્વિતીયા.		સ.	સપ્તમી.	
દ્વિ.	દ્વિવચન.		સં.	સંયોષન.	
ન.	નપુંસક.		ઙી.	ઙીલિંગ.	

સંસ્કૃત માગોપદેશિકા

અક્ષર.

સ્વર.

અ અ, આ આ, ઇ ઇ, ઈ ઈ, ઉ ઉ, ઊ ઊ, ઋ* ઋ,
ૠ* ૠ, લૃ લૃ, ણ ણ, એ એ, ઓ ઓ, ઔ ઔ,
= અનુસ્વાર. : વિસર્ગ.

વ્યંજન.

કંઠ્ય . . . ક ક, ખ ખ, ગ ગ, ઘ ઘ, ઙ* ઙ;
તાલવ્ય . . . ચ ચ, છ છ, જ જ, ઝ ઝ, ઞ ઞ;
મૂર્ધન્ય . . . ટ ટ, ઠ ઠ, ડ ડ, ઢ ઢ, ણ ણ;
દંત્ય . . . ત ત, થ થ, દ દ, ધ ધ, ન ન;
ઓઠ્ય . . . પ પ, ફ ફ, બ બ, ભ ભ, મ મ;

અતઃસ્થ અથવા

અર્ધસ્વર

ઉમાક્ષર

મહાપ્રાણ

{	તાલવ્ય.....	ચ ચ;
	મૂર્ધન્ય.....	ટ ટ;
	દંત્ય.....	લ લ;
	દંત્યોઘ્ય.....	વ વ;
{	તાલવ્ય.....	શ શ;
	મૂર્ધન્ય.....	ષ ષ;
	દંત્ય.....	સ્ સ;
		હ હ;

* આ અક્ષરો ધણુપરે ગુજરાતી ઉચ્ચારમાં શુદ્ધ રૂપે નથી આવે
જથી, માટે, તેમનો ઉચ્ચાર કોઈ શુદ્ધ વક્તાને માટે શાખી લેવા.

ત્વ ત-વ	ન્ય ન-ય	ચ્વ ય-વ	ઘ પ-ઠ
ત્સ ત-સ	ન્વ ન-વ	ર્ચ્ય ર-ણ-ય	ઘ્ય પ-ઠ-ય
ત્ત્વ ત-સ-ન	સ્ત પ-ત	ર્ધ્ય ર-ધ-ય	ળ પ-ણ
ત્સ્ય ત-સ-ય	પ્ત્ય પ-ત-ય	લક લ-ક	ળ્ પ-પ
થ્ય થ-ય	પ્ત પ-ન	લ્ગ લ-ગ	ળ્પ પ-પ-ર
ઙ હ-ગ	પ્મ પ-મ	લ્પ લ-પ	ળ્મ પ-મ
ઙ્ હ-ઙ	પ્ય પ-ય	લ્મ લ-મ	ળ્ય પ-ય
ઙ્ હ-ધ	પ્ર પ-ર	લ્ય લ-ય	ળ્વ પ-વ
ઙ્ હ-બ	ળ્ પ-લ	લ્લ લ-લ	સ્ક સ્-ક
ઙ્ હ-પ-ર	પ્ત પ-સ	લ્વ લ-વ	સ્ત્વ સ્-પ
ઙ્ હ-ભ	બ્જ બ-જ	લ્ય પ-ય	સ્ત સ્-ત
ઙ્ હ-મ	બ્દ બ-દ	લ્વ પ-ર	સ્થ સ્-થ
ઙ્ હ-ય	લ્થ લ-થ	શ્ચ શ-ચ	સ્ત્વ સ્-ન
ઙ્ હ-ર	લ્ય બ-ય	શ્ચ શ-ન	સ્પ્ર સ્-પ-ર
ઙ્ હ-ર-ય	લ્વ બ-ર	શ્મ શ-મ	સ્ફ સ્-ફ
ઙ્ હ-વ	ળ્ પ-ણ	શ્ચ શ-ચ	સ્મ સ્-મ
ઙ્ હ-વ-ય	શ્ચ ભ-ન	શ્ચ શ-ર	સ્વ સ્-ચ
ઙ્ હ-વ-ર	શ્ચ ભ-ય	શ્ચ શ-લ	સ્ત્ર સ્-ર
ઙ્ હ-ન	શ્ચ ભ-ર	શ્ચ શ-વ	જ્ હ-ણ
ઙ્ હ-મ	શ્ચ ભ-વ	જ્ક પ-ક	હ હ-ન
ઙ્ હ-ય	સ્મ મ-મ	જ્ક પ-ક-ર	હ્ હ-મ
ઙ્ હ-ર	મ્ર મ-ર	ઘ પ-ટ	હ્ હ-ય
ઙ્ હ-વ	મ્ય મ-ય	ઘ્ય પ-ટ-ય	હ હ-ર
ઙ્ ન-ન	મ્લ મ-લ	પ્દ પ-દ-ર	હ હ-લ
ઙ્ ન-મ	મ્વ મ-વ	પ્દ પ-દ-વ	હ્* હ-વ

માગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો.

વર્તમાન કાળ;-પરસ્મૈપદ.*

એકવચન.

પ્રત્યય:-પુરુષ ૧, મિ; પુરુષ ૨, સિ; પુરુષ ૩, તિ.

પહેલા ગણના ધાતુ.

ગમ્ [ગચ્છ] ગમઃ	ગુચ્ (ગોચ) બોધ થવો	ગ્ વદ્યું. બોલવું.
ન કરવું, જવું.	જાણવું.	ગ્ વસવું, રહેવું.
લી [નય] લેધ	ભૂ (ભવ) હોવું, થવું.	લ્ (લઃ) સરકવું
જવું, દોરવું.	રક્ષ રક્ષણ કરવું, બ-	ખસવું, જવું.
પત્ પતન પામવું	ચાવવું, સંભાળવું.	
પડવું.		

* સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે :-
પરસ્મૈપદ પ્રત્યય, અને આત્મનેપદ પ્રત્યય. કેટલાક ધાતુઓ
કેવળ પરસ્મૈપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે પરસ્મૈપદી, કેટલાક કેવળ આ-
ત્મનેપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, અને કેટલાક બે પ્રકારના
પ્રત્યયોમાંથી ગમે તે પ્રકારના પ્રત્યય લેનારા એટલે ઉભયપદી, હોય છે.

§ ગુણકાર્ય થતાં, એટલે વિકરણ પ્રત્યય અથવા ગણની નિશાની
લાગતાં, કેટલાક ધાતુને જે વિશેષ રૂપ (જેમ કે ગમ્ને બદલે ગચ્છ),
અથવા આદેશ (જેમ કે દુર્શ ને બદલે પદ્ય) થાય છે, તે કાટ-
ખૂણ [ ] કાંઠસમાં બતાવેલ છે.

† પહેલા ગણના વિકરણ પ્રત્યય અ પૂર્વે ધાતુના અંતના હસ્વ કે
હ્રીધં સ્વરનો, તથા ઉપાંત્ય (એટલે છેલ્લા અંજનની પૂર્વેના) હસ્વ
સ્વરનો ગુણ થાય છે. ઈઈ નો ગુણ ણ; ઉ ળ નો ઓ; ઋ ઋ નો
ઋ; અને લ્ નો અલ્ થાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે લી ધાતુનું ને રૂપ થાય, તેને વિકરણ પ્રત્યય
અ અને પછી પુરુષ-બોધક પ્રત્યય તિ લગાડવાનો છે. સંસ્કૃતમાં બે
સ્વરો લબોલબ આવે, તો, સંધિ થાય છે; તેથી કરીને. ને અને અની

* બીજા ગણના ધાતુ.

અસૂ થવું હોવું. | અદ ખાવું.

પહેલા ગણના ધાતુઓમાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય અ ઉમેરાય છે, ને ત્યારપછી તે તૈયાર થયેલા રૂપને એટલે અંગને પુરૂષબોધક પ્રત્યય લગાડે છે.

બીજા ગણના ધાતુઓને પુરૂષ-બોધક પ્રત્યય લાગેલા જ લગાડે છે.

પહેલા પુરૂષના મૂળને વ્ થી શરૂ થતા પ્રત્યયો લગાડવાના હોય, અને, તે મૂળને વ્ ની પહેલાં અ હોય, તો, તે અ નો આ થાય છે.

વદામિ ।	સરસિ ।	ગच्छति ।	भवति ।
रक्षसि ।	नयामि ।	अग्नि ।	अत्ति ।
पतति ।	वससि ।	नयति ।	अस्ति ।
बोधसि ।	सरामि ।	बोधामि ।	

પહેલો ગણ.

चर अरवुं, ચાલવું.	दह हाअवुं, બળવું, બાળવું.
जीव अवुं.	नमू नमवुं.
त्यज त्याग કરવો, તજવું.	पच्च पकाववुं, રાંધવું.

સંધિ કરવી જોઈએ. હવે એક નિયમ એવો છે કે, ए, ऐ, आ અને औ પછી કોઈ પણ સ્વર આવે, તો, તેમને બદલે અનુક્રમે अघ्, आघ्, अघ्, आघ् મુકવામાં આવે છે. તેથી કરીને, ने+अ=नय्+अ=नय, તેને તિ લાગવાથી, नयति થાય છે; તેજ પ્રમાણે म्+अ=भो+अ=भव्+अ=भव. આવી રીતના સ્વરવિકારને લીધે, ધાતુનાં જે રૂપ થાય છે, તે અર્ધચંદ્ર ( ) ફોંસમાં આપ્યાં છે.

* બીજા ગણના ધાતુનું રૂપાખ્યાન ધણું કઠણ હોય છે, તેથી, આ ચોપડીમાં બીજા ગણના જેજ ધાતુ આપ્યા છે, બીજા ગણ બીજા ચોપડીમાં સવિસ્તર આપ્યા છે.

ફુગ્ધનાસિક સિવાય કોઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન પછી અધોષ વ્યંજન આવે તો, તે સ્પર્શ વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો પહેલો અક્ષર મુક

સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકા.

(૬) બોલે છે.
(ત) બોલે છે.
(૬) બય છે.
(૬) બળે છે.
(ત) રહે છે.
(૬) રહે છે.
(૬) પડે છે.
(૬) ચાલે છે.

(ત) બાણ છે.
(૬) દોરે છે.
(૬) ખસે છે.
(૬) થાઉ છે.
(૬) ખાય છે.
(૬) છે.*
(ત) રહે છે.

(ત) તને છે.
(૬) નમ છે.
(૬) રાંધું છે.
(૬) બાળે છે.
(૬) ખચાવું છે.
(ત) ચાલે છે.
(૬) જવું છે.
(ત) રાંધે છે.
(૬) તળું છે.

પાઠ ૨ નો.

બહુવચન.

પ્રત્યય:—પુરુષ ૧, મસ; પુરુષ ૨, ય પુરુષ ૩, અન્તિ.

છોડાગણ.

ચોથો ગણ.
નશ નાશ પામવું.
નૃત નૃત્ય કરવું, નાચવું.
પુષ્ પોષવું, પોષણ કરવું.
મુહ મોહ પામવા, મુઝવું, ઘે.
લા થવું, બેભાન થવું.
હુમ્ હોમ કરવો.

ઇષ્ [ઇચ્છ] ઇચ્છવું.
પ્રચ્છ [પૃચ્છ] પૂછવું.
મુચ્ [મુચ્ચ] મૂકવું, છોડવું.
વિશ્ પ્રવેશ કરવો. પેસવું.
સજ્ છોડી દેવું; સરભવું, પેદા કરવું.
સ્પૃશ્ સ્પર્શ કરવો, અડકવું.

વામાં આવે છે; ઉ. કકુમ્+પ્રાન્ત=કકુપ્રાન્ત અને દૃશદ્+પતતિ=

દૃશપતતિ.

* સિ પ્રત્યયની પહેલાં અસ ધાતુનો અન્ત્ય સ લોપાય છે.

હું સંસ્કૃત ભાષામાં કિત્વ (એ-પણું) દર્શાવવું હોય, ત્યારે દ્વિવચન વાપરવામાં આવે છે. એ દ્વિવચન નવા વિદ્યાર્થીઓને ક્વળ નંવતર હોવાથી, તે ત્રીજા પ્રાઠમાં આપ્યું છે. અરે અતુકમ તો એવો છે કે, એકવચન, દ્વિવચન, ને બહુવચન.

+ અ થી સજ્ થતા પ્રત્યયની પહેલાં અ આવે, તો તે અ લોપાય

વુધ્+અ+અન્તિ=વોધ્+અન્તિ=વોધન્તિ.

પુરુષ-ભોધક પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં, ચોથા ગણના ધાતુમાં ચ, અને છઠ્ઠા ગણના ધાતુમાં ઝ, લગાડવો જોઈએ.*

દ્વિવચનના તથા બહુવચનના પુરુષભોધક પ્રત્યયોની પહેલાં, અસ (ગ. ૨) નો લોપ થાય છે.

વદામઃ § ।	દહામઃ ।	લુપ્સ્યન્તિ ।
ગચ્છન્તિ ।	સન્તિ ।	શ્પૃશામઃ ।
બોધથ ।	જીવથ ।	સુજથ ।
નયામઃ ।	નમન્તિ ।	ઇચ્છન્તિ ।
ભવથ ।	પુષ્યામઃ ।	પૃચ્છથ ।
વસન્તિ ।	નશ્યન્તિ ।	મુજ્જામઃ ।
સ્થ ।	નૃત્યથ ।	વિશન્તિ ।
અદન્તિ ।	મુહ્યામઃ ।	

પહેલો ગણ.

જિ (જયૂ) જય પામવો,
જીતવું.
દૃશ (પશ્ય) દર્શન કરવું જોવું.
ધાવ્ ધાવું, દોડવું.
પા (પિવ્) પાન કરવું, પીવું.
યજ્ યજ કરવો, પૂજવું.
વહ્ વહેવું, વાવું, લેઈ જવું.
સ્મૃ (સ્મર) સ્મરણ કરવું,
સંભાળવું.
હ (હર્) હરણ કરવું, લેઈ
લેવું, લઈ જવું.

ચોથો ગણ.

અસ્ ફેંકવું.
કુસ્ ભેટવું. (થવું.)
તુષ સંતોષ પામવો, પ્રસન્ન
હૃદ્, હૃદ્, લોટવું, આળોટવું.
શુષ સુકાર્ધ જવું. સોસાવું.
છઠ્ઠો ગણ.
ક્ષિપ્ ફેંકવું.
તુદ્ પીકવું, કનડવું, સતાવવું.
દિશ્ દેખાડવું, બતાવવું.
સિચ્ (સિજ્ચ) સીંચવું.
છાંટવું.

* આ બે ગણોમાં, પહેલા ગણમાં જેમ ગુણ થાય છે, તેમ ધાતુના સ્વરનો ગુણ થતો નથી.

§ પહેલે અંતે સ્ હોય તો, તેનો વિસર્ગ થાય છે, તેમજ, પદાંત રૂનો અલોપ અંજનની પહેલાં, અગર કશુંએ ન આવે, તો વિસર્ગ થાય છે.

(તમે) ખોલો છો.	(તેઓ) પોષે છે.	(અમે) ફેંકિયે છિયે.
(અમે) જાળ્યે છિયે.	(અમે) નાશ પામિયે	(અમે) પિયે છિયે.
(તેઓ) સમજે છે.	છિયે.	(તમે) યજ્ઞ કરો છો.
(તમે) દોરો છો.	(તેઓ) નાચે છે.	(તેઓ) વહે છે.
(તેઓ) થાય છે.	(તમે) ઘેલા થાઓ	(અમે) સંભારિયે
(અમે) રહિયે છિયે.	છો. (છિયે.	છિયે.
(તમે) ખાઓ છો.	(અમે) લોભ કરિયે	(તમે) ફેંકો છો.
(અમે) છિયે.	(તેઓ) અડકે છે.	(તેઓ) ભેટ છે. [યે.
(તેઓ) ખાળે છે.	(અમ) જીતિયે છિયે.	(અમ) સંતોષપામિયે [
(અમે) જીવિયે છિયે.	(તમે) હરી જાઓ	(તેઓ) સુકાય છે.
(તેઓ) પીડે છે.	છો.	(તમે) આળોટો છો.
(તમે) જીવો છો.	(તેઓ) જીવ્યે છે.	(તમે) છાંટો છો;

પાઠ ૩.

દ્વિવચન.

પ્રત્યય-પુરુષ ૧, વસ્ પુરુષ ૨, થસ્ પુરુષ ૩, તત્.

દશમા ગણના ધાતુ *

કથ્ઞ કથન કરવું, ક-	ચિન્ત્ત ચિંતન કરવું,	પ્રી (પ્રીણ) પ્રેમ ઉ-
હેવું.	વિચારવું	પળવવો, યુશકરવું.
ગણ ગણવું, ધાન્વ.	§ચુર્ (ચોર્) ચોરવું.	સ્પૃહ્ઞ ઝંખવું તૃષ્ણા
સુષ્ઞ (ઘોષ્ઞ)ગોખવું,	પીઙ્ઞ પીડવું, દુઃખ દેવું.	રાખવી.
જાહેર કરવું.	પ્રથ્ઞ પ્રાસદ કરવું.	રચ્ઞ રચવું, ગોઠવવું.

* સામાન્ય રીતે કહેતાં, દશમા ગણના ધાતુઓ ઉલ્લેખ પદી છે.

§ વિકરણ પ્રત્યય અય લગાડવો હોય, ત્યારે ધાતુના અંત્ય સ્વરની, તથા ઉપાંત્ય અ ની વૃદ્ધિ થાય છે; અને અ સિવાય બાકીના ઉપાંત્ય ઉસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. આ ફેરફાર કથ્ઞ ગણ, રચ્ઞ, પ્રથ્ઞ, સ્પૃહ્ઞ, મૃગ્ઞ, તથા બીજા કેટલાક ધાતુમાં થતો નથી, અર્થાત્ આ ધાતુનો સ્વર બદલાતો નથી. અ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, ઋ અને લૃ ની વૃદ્ધિ અનુક્રમે આ, ઈ, ઊ, ઋ અને ઋ છે. એનાં ઉદાહરણો:—

દશમા ગણના ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય અથ ઉમેરાય છે.

ચોર્યાવઃ।	ઘોષવથઃ ।	નમયઃ।
પીડયથઃ।	સ્પૃહ્યાવઃ।	સ્નઃ।
કથયતઃ।	ચિન્તયતઃ।	સ્મરાવઃ।
ગણયાવઃ।	પ્રીણયથઃ।	જયથઃ।
પ્રથ્યાવઃ।	ગચ્છતઃ।	નમ્યતઃ।
રચયતઃ।	ન્યાવઃ।	નૃત્યાવઃ।
અદ્વઃ।	વિશતઃ।	ઇચ્છતઃ।
પહેલો ગણ.	ચોથો ગણ	છઠ્ઠો ગણ.

અટ્ અટન કરવું.	કુપ્ ક્રોધ કરવો, ક્રો- પવું.	ઉચ્ચ્ વીણવું.
ચલ્ ચાલવું, ખ- સવું.	હુમ્ ખળખળવું, ગ- ભરાવું.	કૃષ્ આકર્ષણ કરવું. ખેંચવું, ખેડવું.
જલ્ ખખડવું.	ભ્રામ્ ભ્રમવું.	સ્ફુર્ સ્ફુર્તિ થવી.
તિન્ નિંદવું.	શ્લિષ્ ભેટવું.	ધકડવું, ફરકડવું, તરકડવું.
શંસ્ પ્રશંસા કરવી.		

દશમા ગુણ.

પૂજ્ પૂજવું. વર્ણ વર્ણવવું, વખાણવું. સ્તાન્ત્ શાંત પાડવું.

(તમે બે) ચોરો છો.	(તમે બે) ઝંખો છો.	(અમે બે) નિંદીયે
(તેઓ બે) કનડે છે.	(તેઓ બે) જાહેર	છીયે.
(અમે બે) કહીયેછીયે.	કરે છે.	(તમે બે) ક્રોધો છો.
(તમે બે) ગણો છો.	(અમે બે) વિચારીયે	(તેઓ બે) ખેડે છે.
(તેઓ બે) જીએ છે.	છીયે. [દો.	(આપણે બે) પૂજીયે
(અમે બે) રચીયે	(તમે બે) પ્રસિદ્ધ કરો.	છીયે.
છીયે.	(તેઓ બે) ખુશ કરે છે.	(તમે બે) ભટકો છો.

ચિ + અય + તિ = (વૃદ્ધિ થવાથી) ચૈ + અય + તિ = ચાય્ + અય +
તિ = ચાયયતિ; તદ્ + અય + તિ = (વૃદ્ધિ થવાથી) તાદ્ + અય +
તિ; તાડયતિ; ઘુર્ + અય + તિ = (ગુણ થવાથી) ઘોર્ + અય +
તિ = ઘોષયતિ.

(તેઓ બે) ગભરાય છે.
 (અમ બે) વીણીએ
 છિએ.
 (તેઓ બે) વર્ણવે છે.
 (તમે બે) બેટિયે
 છિએ.
 (તમ બે) બખડો છો.
 (તેઓ બે) શાંતપાડે છે.

(અમે બે) વખાણિ-
 ચે છિયે.
 (તમે બે) બોલો છો.
 (તેઓ બે) થાય છે.
 (તમે બે) રાંધો છો.
 (અમ બે) સમજીયે
 છિયે.
 (તેઓ બે) ખાય છે.

(અમે બે) સંતોષ
 પામિયે છીએ.
 (તમે બે) લોભ કરો
 છો.
 (તેઓ બે) લોટે છે.
 (અમે બે) અડ-
 કિયે છિયે.
 (તમે બે) પૂછો છો.

પાઠ ૪.

વર્તમાનકાળ સંમથ.

પહેલો ગણ.

ક્ષિ (ક્ષય) ક્ષય થવો, ધસાઈ જવું
 દ્રુ (દ્રવ) બિંબવું.
 રુહ (રોહ) આરોહરણ કરવું,
 જિગવું, વધવું.
 સ્થા (તિષ્ઠ) સ્થાનમાં હોવું.
 સ્થિતિમાં હોવું. દીમા રહેવું.
 હૈ (હૈય) બોલાવવું.
 ચોથો ગુણ.
 મદ્ [માદ્] મસ્ત થવું, ગાં-
 ડા થવું, ભૂલવું, ચૂકવું.

શમ્ [શામ્] શાંત હોવું, સાં-
 સતા રહેવું-થવું. [કી જવું.
 શ્રમ [શ્રામ] શ્રમ લાગવા, થા-
 દશમો ગણ.
 ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) પખાળવું, ધોવું.
 તદ્ [તાદ્] તાડન કરવું, મારવું
 ઠોકવું, માર મારવો.
 તુલ્ [તોલ] તોળવું, બેખવું.
 ભૂષ્ આભૂષણ પહેરાવવું; શણ-
 ગારવું. શુ શોભિત થવું.

વયસિ ।
 વસય
 વોધામઃ ।
 રક્ષતિ ।
 પતામિ ।
 મુહ્યતિ ।

ઇચ્છામિ ।
 મુશ્રય ।
 સ્પૃશતિ ।
 સ્મરથ ।
 તાડયતિ ।
 ઘોષયથ ।

રોહન્તિ ।
 પૂજયન્તિ ।
 તિષ્ઠામિ ।
 સ્પૃહયથ ।
 હરતઃ ।
 જયતિ ।

પિબન્તિ ।
 પડ્યાવઃ ।
 હૃયતિ ।
 નયસિ ।
 અત્થ ।
 ગણયતિ ।

સન્તિ ।	સિઙ્ચસિ ।	શંસથ ।	પચન્તિ ।
નશ્યસિ ।	લુપ્ચન્તિ ।	ક્ષાલયતિ ।	પુષ્યામિ ।
નૃત્યતિ ।	તુષ્યામિ ।	ક્ષયતઃ ।	પીડયન્તિ ।
વિશામઃ ।	અસ્યથઃ ।	અન્નિ ।	ચજામઃ ।
પૃચ્છથઃ ।	કથયામિ ।	જીવામઃ ।	શ્રામ્યામિ ।
વહતઃ ।	કૃષામઃ ।	ત્યજ્યથ ।	દ્રવન્તિ ।

ચિન્તયતિ ।

(તે) પોષે છે.	(તું) યાકે છે.	(અમે) હરી જાય છે.
(હું) નાચું છું.	(હું) ધરું છું.	છિયે.
(તમે) કોલ કરો છો.	(અમે) પિયે છિયે.	(તમે) કહે છે.
(તે) પેસે છે.	(તમે) બાળો છો.	(તું) અડકે છે.
(તું) ધરું છે.	(તેઓ) ધુએ છે.	(તેઓ) અંખે છે.
(હું) પૂજું છું.	(તે) ધસાઈ જાય છે.	(તમે) જાઓ છો.
(તું) નકે છે.	(તું) કહે છે.	(તે) ચોરે છે.
(તે) જગે છે.	(તે) તોળે છે.	(આપણે) ખેંચીએ.
(અમે) બોલાવિયે	(તેઓ) ચોરે છે.	(તું) ખુશ કરે છે.
છિયે.	(તમે) ગાઠવો છો.	(હું) પેસું છું.
(તે) ઘેલો થાય છે.	(તે) જાહેર કરે છે.	(તેઓ) મારે છે.
(તેઓ) સંતોષપામે છે	(હું) સંભારું છું.	(અમે) રાંધિયે
(હું) જીતું છું.	(તેઓ) વસે છે.	છિયે.
(તમે) જાઓ છો.		(તમે) પૂજો છો.

સારાંશ તથા સવાલ.

પહેલો ગણ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	બોધામિ	બોધાચઃ	બોધામઃ
પુરુષ ૨.	બોધસિ	બોધથઃ	બોધથ
પુરુષ ૩.	બોધતિ	બોધતઃ	બોધન્તિ

ઐથા ગણ.

પુરુષ ૧.	પુષ્યામિ	પુષ્યાવઃ	પુષ્યામઃ
પુરુષ ૨.	પુષ્યસિ	પુષ્યથઃ	પુષ્યથ
પુરુષ ૩.	પુષ્યતિ	પુષ્યતઃ	પુષ્યન્તિ

છઠા ગણ.

પુરુષ ૧.	વિશામિ	વિશાવઃ	વિશામઃ
પુરુષ ૨.	વિશસિ	વિશથઃ	વિશથ
પુરુષ ૩.	વિશતિ	વિશતઃ	વિશન્તિ

દશમો ગણ.

પુરુષ ૧.	ચોર્યામિ	ચોર્યાવઃ	ચોર્યામઃ
પુરુષ ૨.	ચોર્યસિ	ચોર્યથઃ	ચોર્યન્તિ
પુરુષ ૩.	ચોર્યતિ	ચોર્યતઃ	ચોર્યન્તિ

૧. કંઠ્ય, તાલબ્ય. મૂર્ધન્ય, ઐષ્ઠ્ય, અંતઃસ્થ, ઘોષ વ્યંજન, અને અઘોષ વ્યંજન કયા છે, તે ગણાવો.

૨. ઈ, ઉ, ઋ અને લૃ નાં ગુણ અને વૃદ્ધિનાં રૂપ આપો.

૩. પહેલા, ઐથા, છઠા, દશમા તથા ગ્રીન્ન ગણનાં વિશેષ લક્ષણ (વિકરણ પ્રત્યય) શા છે ?

૪. વર્તમાનકાળના પુરુષબોધક પ્રત્યયો આપો.

૫. પહેલા પુરુષના વ્ અને મૃથી શરૂ થતા પ્રત્યયની પહેલાં પૂર્વના અ માં શા ફેરફાર થાય છે !

૬. ઈ, ઓ, ઘે, અને ઔ પછી સ્વર આવે, તો, તેમને કેકાણે અનુક્રમે શાં રૂપ મૂકવામાં આવે છે ? ઉદાહરણો આપો.

૭. કોઈ પણ વ્યંજન પછી અઘોષ વ્યંજન આવે તો પૂર્વના વ્યંજનમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

૮. પદાંત સ્ અને નું શું થાય છે ? એ ફેરફાર રૂ નાં સં-અધમાં ક્યારે થાય છે ?

૯. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળનાં રૂપ આપો:—

(વિદ્યાર્થીના મનમાં પાકા ફરી જાય, તેટલા માટે માટે શિક્ષકની નજરમાં જેટલા ધાતુ આપવાની જરૂર જણાય, તેટલા અહિં આપવા.)

ઉપસર્ગ.

ઉપસર્ગ, ધાતુની પૂર્વે આવી, ધણું કરીને, ધાતુના અસલ અર્થમાં ન્યૂનાધિક્ય કરી, વિશેષ અર્થ ઉપજાવે છે. મુખ્ય ઉપસર્ગ નીચે આપ્યા છે:—

અતિ—હદ બહાર; અતિક્રામ્યતિ તે હદ બહાર પગલું ભરે છે, તે ઉલ્લંઘન કરે છે.

અધિ—ઉપર; અધિગચ્છતિ તે ઉપર થઈ જાય છે, તે મેળવે છે, એટલે જાણી જાય છે.

અનુ—પાછળ, સરખું, જેવું; અનુસરતિ, અનુગચ્છતિ, તે પાછળ જાય છે, તે અનુસરે છે.

અભિ—તરફ, પાસે; અભિગચ્છતિ તે તરફ જાય છે, અથવા પાસે જાય છે.

અવ—નીચે, દૂર; અવતરતિ તે નીચે જાય છે, ઉતરે છે.

આ—હદ અથવા મર્યાદાના અર્થે, ઉલટાપણાના અર્થે, “સુધી”ના અર્થે; આગચ્છતિ તે આવે છે; આરોહતિ તે (અમુક ઉંચાઈ) સુધી વધે છે, ચઢે છે.

ઉત્—ઉંચે, ઉપર વિશેષ; ઉત્પતતિ તે ઉંચે જાય છે, કુદે છે; ઉદ્ગચ્છતિ તે ઉપર જાય છે, ઉંચે ચઢે છે.

ઉપ—પાસે; ઉપગચ્છતિ તે પાસે જાય છે, જઈ મળે છે.

નિ—અંદર, નીચે; નિર્ષાદતિ તે નીચે જશે છે.

પરા—“પાછું” એવા અર્થે, ઉલટાપણાને અર્થે; પરાજયતે તે હારે છે.

પ્રતિ—સામાં, ઉલટું; પ્રતિમાર્ષત તે સામાં કહે છે, જવાબ દે છે.

પ્ર—આગળ; પ્રયાતિ તે આગળ જાય છે.

વિ—નહિ, જૂઠું, દૂર, વિશેષે કરીને; વિશ્લિષ્યતિ તે જૂઠું પડે છે.

સમ—સાથે, એકઠાં; § સંગચ્છતે તે સાથે જાય છે, મળે છે.

§ પદાંત સ્ પછી કોઈ પણ સ્વરો વ્યંજન આવ્યો હોય, તો તે સ્ને

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૫ મો.

* પ્રથમા વિકલ્પિત.

૧. અક્ષરાંત નામ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
*પુલ્લિંગ.	સ્	ઔ	અસ્.
*નપુંસકલિંગ.	મ્	ઈ	આનિ.
	નૃયઃ	નૃપૌ †	નૃપાઃ ‡

બદલે વિકલ્પે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે; અથવા મ્ ને ઠેકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનનો અનુનાસિક થાય છે. જે પદાંત સ્ પછી ય્, વ્ કે લ્, હોય, તેા મ્ ને બદલે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર, અથવા વિકલ્પે મ્ને ઠેકાણે અનુક્રમે નાસિકાસ્થાને. ખાલાતો ય્, વ્, કે લ્ થાય છે પરંતુ, જે પદાંત મ્ પછી શ્, ખ્, સ્, ર્, હ્, હોય, તેા મને બદલે અવશ્યે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર જ લખાય છે.

* ગુજરાતી ભાષામાં સાત વિકલ્પિતોને માટે પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી, અને સાતમી, એ શબ્દો વપરાય છે; તે બદલ સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી સપ્તમી, એ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે. તેમજ, નરન્નતિ, ને નાન્યતરન્નતિ કહેવા બદલ, પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ, ને નપુંસકલિંગ, એમ કહેવાય છે.

† અ કે આ પછી ઇ કે ઈ આવે, તેા પાસે આવેલા સ્વરો ભળી જઈને, તે બંનેને ઠેકાણે ઈ થાય છે; વળી, અ કે આ પછી ઓ કે ઔ આવે, તેા પાસે આવેલા સ્વરો ભળી જઈને ઔ થાય છે; અર્થાત્ અ કે આ+ઇ કે ઈ=ઈ અને અ કે આ+ઓ કે ઔ=ઔ.

‡ છેલ્લા ચાર સ્વરો (ઇ, ઈ, ઔ, ઐ,) સિવાય બાકીના કોઈ પણ

ફલમ્   ફલે*   ફલાનિ.

નામ (પુલ્લિંગ).

અનલ અભિ.	નૃપ રાખ.	મેઘ વાદળ.
અશ્વ ઘોડો.	પવન પવન.	રામ રામ.
ઈશ્વર ધૈશ્વર.	પુત્ર પુત્ર.	વૃક્ષ વૃક્ષ, ઝાડ.
કર્મ કાર્યભો.	બાલ્યાળક, છાત્રો.	સમુદ્ર સમુદ્ર, દરિયો.
જન જન, લોક.	બુધ ડાહ્યો માણસ.	સૂદ રસીધરો.
જીવ જીવ, પ્રાણી.	મૂર્ખ મૂર્ખ, મૂરખ.	હસ્ત હસ્ત, હાથ.
નર નર, પુરુષ.		

(નપુંસકલિંગ.)

કમલ કમળ.	ધન ધન, દોલત.	મિત્ર મિત્ર.
ગૃહ ઘર.	નેત્ર નેત્ર. આંખ.	મુખ મુખ, મોઢું.
જલ જળ, પાણી.	પર્ણ પાંદડું.	સુખ સુખ.
દુઃખ દુઃખ.	ફલ ફળ.	હૃદય હૃદય, હૈયું.

વાક્ય.

નૃપો× જયતિ ।   સુખં § પ્રીણયતિ ।   કૂર્મઃસરતિ ।

હસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી સંજ્ઞાતીય સ્વર હસ્વ કે દીર્ઘ આવે, તે પાસે આવેલા બે સ્વરો મળી બધ, અનેને દેહાણે દીર્ઘ સ્વર થાય છે. ઉઃ—દૈત્ય+અરિ=દૈત્યારિ; કવિ+ઈશ=કવીશ, ધૃ. (પૃ ૬ ટીપ × પ્રથમા તથા દ્વિતીયાનાં રૂપને લાગુ નથી).

* લે અ કે આ પછી -હસ્વ કે દીર્ઘ ડ, ડ, ઋ, કે લ આઁયાહોય, તે પાસે આવેલા બે સ્વરને બદલે પર (પછીના) સ્વરનો ગુણ મૂકાય છે; અર્થાત્, અ કે આ+ઈ કે ઈ=અ;+ઉ કે ઊ=ઓ+ઋ કે ઋ=અર્;+લ=અલ.

× વિસર્જની પૂર્વે અ હોય, તેમજ પછી અ કે ઘોષ વ્યંજન આવ્યે હોય, ત્યારે વિસર્જનો ઉ થાય છે, અને તે ઉ પૂર્વના (પહેલાંના) અમાં મળી, ઓ થાય છે (ઉપરની ટીપ* જુઓ).

§ પૃ. ૧૩ ની ટીપ § જુઓ.

અશ્વા ડુપતતઃ ।
 જના × વદન્તિ ।
 વાલઃ સ્પૃહયતિ ।
 ગૃહાણિ રક્ષન્તિ ।
 નેત્રે પદ્યતઃ ।
 મેઘઃ સિન્ધ્યતિ ।
 કુષ્ઠૌ કુન્ધ્યતઃ ।
 પવનો હરતિ ।

જીવો મુહ્યતિ ।
 હસ્તૌ હરતઃ ।
 મુલાનિ દ્રવન્તિ ।
 દુઃસ્વં પીડયતિ ।
 રામઃ પૂજયતિ ।
 પુત્રૌ તુલ્યતઃ ।
 જલં શુષ્યતિ ।
 મૂર્ખો કુપ્યતઃ ।

ફલે પતતઃ ।
 ધનં નશ્યતિ ।
 નરા ગચ્છન્તિ ।
 કમલે નૃત્યતઃ ।
 મિત્રાણિ કથયન્તિ ।
 સૂદો વિશતિ ।
 સમુદ્રઃ શામ્યતિ ।

રાખઓ રક્ષે છે. [છે.
 (ખે) છોકરા આગોટે
 દીકરા ખુશ કરે છે.
 ઘોડાઓ ફેટે છે.
 પવનો વાય છે.
 ધનુર સરગે છે.
 વૃક્ષો જીગે છે.
 ખે કાચખાઓ સરે છે.

પ્રાણીઓ નાશ પામે છે.
 હાથ ફેંકે છે.
 અગ્નિ બળે છે.
 આખ ૧૨કે છે.
 (ખે) સમુદ્રો બળ-
 ભળે છે. [રહે છે.
 ડાહ્યો માણસ શાન્ત
 મૂરખાઓ બકે છે.

મિત્ર પૂછે છે.
 પાંદડાં પડે છે.
 હૈયું ધરાય છે.
 રસોઇયા રાધે છે.
 લોકો નીંદે છે.
 માણસ કહે છે.
 કમળ શણગારે છે.
 મુખ ખોલે છે.

૨. દકારાન્ત નામ.

પ્રત્યય.

પુલ્કિંગ.	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	સ્	ઃ	અસ્.

§ પૃ. ૪ ટીપ + નુઓ.

* વિસર્ગ પૂર્વે આ હોય ને પછી સ્વર કે શોષ અંગન આવે, તો વિસર્ગ હટી જાય છે. વળી વિસર્ગની પૂર્વે આ હોય, ને પછી અ સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, તો પણ વિસર્ગ લોપાય છે; વિસર્ગનો લોપ કર્યાથી પાસે આવેલા સ્વરોની સંધિ થતી નથી. ૭૦ નરાઃ ક્ષમે=નરા ક્ષમે; હચ્છાન્ત=કુષ્ઠ હચ્છતિ.

§ સમાનપદે (એક ને એક ન શબ્દમાં) ઋ, ર, ષ પછી લાગેલા ન વ આવ્યો હોય, તો તે નનો ણ થાય છે. વળી ઋ, ર, ષ અને જૂની વચ્ચે સ્વર, ય સિવાય અર્ધસ્વર, મહાપ્રાણ હ, તેમજ કંઠ્ય કે આદ્ય વર્ગનો વ્યંજન હોય, તો પણ ન નો ણ થાય છે પરંતુ, જો ન પદાંતે આવ્યો હોય, તો તે નનો ણ થતો નથી; ૭૦ નરાન્

પ્રથમાના દિવચનમાં હ દીર્ઘ થાય છે, અને બહુવચનમાં અન્ પ્રત્યય લાગતાં ફનો ગુણ થાય છે; એ નિયમ પ્રમાણે—

હરિઃ   હરી (હરેન્+અન્=)હરયઃ

નપુંસકલિંગ.

૦

ઈ

ઈ.

ફકારાંત નપુંસક નામોને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, ન્ ઉમેરવામાં આવે છે; વળી, પ્રથમા અને દ્વિતીયાના બહુવચનમાં હ દીર્ઘ થાય છે. તેને લીધે—

વારિ

વારિણી

વારીણિ.

નામ. (પુલિંગ)

અદ્ધિ અગ્નિ, દેવતા
અરિ શત્રુ, દુશ્મન.
અસ્તિ તરવાર.
ઉદ્ધિ મહાસાગર.
ઋષિ ઋષિ.

કષિ વાંદરે, વાનર
કર્ષિ કરિ. હાથી.
ગિરિ ગિરિ, પર્વત.
ધૂર્જટિ શિર.
નૃપતિ રાજ.

પલિ ઇંદ્રું વજ્ર.
પાણિ હાથ.
ચતિ જતી, યોગી.
દયાધિ વ્યાધિ, રોગ.
હરિ હાર, ઇંદ્ર.

ન (અવ્યય) નહિ.

વારિ (નપુંસકલિંગ) પાણી.

વાક્ય.

ઉદ્ધિઃ શ્રુણ્યતિ ।
કપયઃ ક્ષિપન્તિ ।
ઋષી ચિન્તયતઃ ।
અરિઃ પીડયતિ ।
પાણી હરતઃ ।

નૃપતિઃ યજતિ ।
વારીણી નૃપ્યન્તિ ।
અગ્નિર્દહતિ ।
કવયઃ નાંસન્તિ ।
વારિ નાસ્તિ ।

ગિરિ વહતિ ।
વ્યાધયો નદ્યન્તિ ।
પલિઃ પતન્તિ ।
અસયઃ પતન્તિ ।
ચતી ચિન્તાયતઃ ।

÷ જેમને વિભક્તિના પ્રત્યય લાગતા નથી, એટલે જેમનું બિન્ન બિન્ન રૂપાખ્યાન થતું નથી. તેમને અવ્યય કહે છે.

* ન્ અથવા વિસર્ગની પહેલાં અ કે આ સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, ને પછી સ્વર કે વોષ વ્યંજન આવે, તો તે ન્ અથવા વિસર્ગનો રૂ થાય છે.

ધૂર્જટિ+ રક્ષે છે. (ખે)અગ્નિ શાન્ત થાય છે. હરિ કોપ કરે છે.
 મૃપિયો+ શાન્ત હોય. વ્યાધિ દુઃખ દે છે. હાથ છાંટે છે.
 છે. યોગીઓ તૃષ્ણા રા- પર્વત ઉભો રહે છે.*
 વાંદરાઓ દોડે છે. ખતા નથી
 કવિ વર્ણવે છે. તરવાર પડે છે.
 રાજાઓ લેઈ જાય છે. (ખે) દુશ્મનો છૂટે છે.

દ્વિતીયા વિભક્તિ.

૧. અકારાંત નામ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુલ્લિંગ.

મ્

ઐ

આન્.

વુઘન્

વુઘૌ

વુઘાન્.

નપુંસકલિંગ.—પ્રથમા પ્રમાણે.

નપુંસક નામેની દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો હમેશાં પ્રથમા વિભક્તિ જેવાં જ હોય છે.

નામ (પુલ્લિંગ.)

અશ્વ ઓસડ.

પાદ પગ.

વ્યઘ્ર વાઘ.

ઘોદન ભાત, રાં-

પુરુષ પુરુષ, મરદ.

વ્યાઘ્ર શિકારી.

ધેક્ષા યોખા.

પ્રજ્ઞ ડાહ્યા માણસ.

શઠ ખળ, લુચ્ચો.

કિઙ્કર ચાકર.

વિઙ્ગલ બિલાડો

શર તીર.

ક્ષોશ ખળનો, ભં-

બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ.

શિષ્ય શિષ્ય.

ગજ હાથી. [હાર.

માર માર, બીજો.

સિંહ સિંહ.

ગ્રામ ગામ

મોક્ષ મોક્ષ, મુક્તિ.

સૂર્ય સૂર્ય, સૂરજ.

જનક બાપ.

યોઘ યોધો, લડવૈયો.

સ્તેન ચોર.

દેહ દેહ, શરીર.

વેદ વેદ.

સ્વર્ગ સ્વર્ગ.

ફૂર્ પછી ફૂ આવે, તો પૂર્વ (પહેલાંનો) ફૂ લોપાય છે; તથા તેના પૂર્વનો સ્વર હ્રસ્વ હોય, તો દીર્ઘ પાય છે.

* વિસર્ગ પછી રૂ, ષ્ ઇ સ્ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે; અથવા વિદ્ધ્યે તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે રૂ, ષ્, સ્ મૂકાય છે.

* વિસર્ગની પછી રૂ ઇ છ આવે તો વિસર્ગનો રૂ થઈ જાય છે; રૂ ઇ રૂ આવે તો ષ્ ને રૂ કે થૂ આવે તો રૂ થઈ જાય છે, જેમકે હરિઃચરતિઃ હરિશ્ચરતિ, રામઃતરતિઃ રામસ્તરાંત અને રામઃ ટીકતે રામશ્ચિકતે.

(નપુ'સકલિંગ.)

ઋણ્ય ઋણ્ય, જન-	નગર નગર, શહેર.	વસ્ત્ર વસ્ત્ર, હુગડું
તત્ત્વ તત્ત્વ. [ગલ.	પાપ પાપ	વિષ વિષ, ઝેર.
તૃણ તરણું, ધાસ.	પુસ્તક પુસ્તક.	સુવર્ણ સોનું.
ધાન્ય ધાન્ય, અનાજ	માંસ માંસ.	

દૃષ્ટ ગ ૧૦ શિક્ષા કરવી; મહ્ત ગ ૧૦ ખાવું; માર્ગ ગ ૧૦ શોધવું.

વાક્ય.

ઈશ્વર જનઃ પૂજયતિ ।	કવિઃ બુધૌ શંસતિ ।
નૃપઃ શઠાન્ દણ્ડયતિ ।	પુત્રો જનકં સન્ત્વયતિ ।
રામો+૨શ્વમારોહતિ ।	પુસ્તકં માર્ગયામિ ।
વ્યાધો માંસમત્તિ ।	સુવર્ણં તોલયામઃ ।
હરિઃ હસ્તૌ ક્ષાલયતિ ।	ગ્રામાનટાવઃ ।
યોધઃ શરાન્ ક્ષિપતિ ।	ફલે મક્ષયામિ ।
ધનં લુક્ષ્યતિ ।	કમલાનિ પશ્યતિ ।
સ્તેનો ધાન્યં ચોરયાતિ ।	નારં વહતિ કિઢ્કરઃ ।
નગરં *ગચ્છામિ ।	પ્રજાન્ વર્ણયન્તિ જનાઃ ।
પાપં વદસિ ।	વસ્ત્રે ત્યજતિ મૂર્ખઃ ।
સ્મરસિ મિત્રાણિ ।	તૃણાન્યત્યશ્વઃ + ।
બુધૌ મોક્ષમિચ્છતિ ।	યતિર્દેહં મુજ્જતિ ।

જિહ્વા + પદાન્તે ઈ કે ઓ હોય, ને પછી ઐ આવે, તો તે ઐ, પૂર્વના સ્વરમાં એટલે ઈ કે ઓમાં હુળી જાય છે; એટલે તે બાલાતો નથી. લખાતોએ નથી; પણ, તેને ઠેકાણે (ડ) અવગ્રહ ચિન્હ ધણું કરીને મૂકવામાં આવે છે.

* ક્રિયાપદ ગતિવાચક હોય તો, જે સ્થાને જવાનું હોય, તે સ્થાન ખતાવનારે શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં, ને કોઈ વખત ચતુર્થી વિભક્તિમાં આવે છે.

જિહ્વા + હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋદ્, ને લ્હ પછી વિભતીય (જુદી જાતના) સ્વર આવે તો, તે ઈ, ઉ, ઋદ્ ને લ્હને ઠેકાણે અનુક્રમે ઈ, ઉ, ઋ, લ્હ મૂકાય છે.

વ્યાધ્યથો નરાદૂ પાંચથાન્ત ।
જલં દિવધ ।

નમ વાધો બુઝે છે.
ઘોડા ખજનો વહે છે.
ડાહો માણસ સ્વર્ગે ડુંચે છે.
સિંહો હાથિયોને ખાઈ જાય છે.
(તે) ડૂળો ગણે છે.
ચોળી વન જાય છે.
ચોધો (ખે, તીર ફેંકે) છે.
પરમેશ્વર માણસોને સંભાળે છે.
(ખે) ગાળોનાં (સાથે) પેખીએ
(તેઓ) પાંડુ છે. [છિયે.
દીકરો ખાતે ખુશી કરે છે.
મણસો કાચવાળો ખાય છે.
વાંદરાઓ જાંઘોપર ચઢે છે.
(તે) ચાકરોને પૂછે છે.

વિદાર્લાંસ્તાડયતિ પુરુષઃ ।
ગૃહં પ્રવિદ્યાર્મઃ ।

(ખે) મૂર્ખો ઝેર પીએ છે.
રાજાઓ ચોરને સજા કરે છે.
(તેઓ) પુસ્તકો ગોઠવે છે.
(તમે) ખાન ખાઓ.
રામને મિત્રો સંભારે છે.
લોકો રાજાઓને વખાણે છે.
ડાહો માણસ લોકોને ડોરે છે.
(હું) સત્ય સમજું છું.
વેદો સુરજોને વખાણે છે.
ખાપ (ખેતાનાં ખે) છોકરાંને
ખોલાવે છે.
મૂર્ખાઓ ડાહો માણસોને નિંદે છે.
રાજા ચોદાને કહે છે.

૨. ફકરાંનં નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુલ્લિંગ.

મ

○

લ

બહુવચનમાં લ્ પ્રત્યય લાગતાં ફકાર દીર્ઘ થાય છે; તેમજ
દ્વિવચનમાં પણ ફકાર દીર્ઘ થાય છે; તેથી કરીને—

હર્મિ

હરી

હરીન્.

* પદાન્તે લ્ પછી ર્ લ્, ર્ થ્ તથા ર્ હ્ આવે તો, તે ર્ ને
ઠેકાણે અનુસ્વારને વિસર્ગ થાય છે.

÷ દ્વિતીયા વાપરવી, કેમકે ર્હ્ (=ઉપર ચડહું, પલાણહું) ધાતુ
ગતિવાચક છે.

* (વશ્ (પ્રવેશ કરવો, પેસવું) સંકર્મક છે, માટે દ્વિતીયા વાપરવી.

નામ (પુલ્લિંગ).

અતિથિ પરોણો.	કિરિ ભૂંડ, હુકર.	વાયસ કાગડો.
અધિપતિ ઉપરી, ધણી.	વાલિ બળિદાન.	વિધિ અદૃષ્ટ નશીમ. [ઠાણો.
અલિ ભમરો, મધ- માખ.	મિશ્રુક ભિખારી, યા- મણિ મણિ. [ચક્ર.	ત્રીહિ જુદી જુદી જા- તના ચોખા કે
કલિ કળઓ.	રવિ રવિ, સૂરજ. રાશિ દગ, દગલો.	સારથિ સારથી, રથ હાંકનારો.

પ્ર+ક્ષલ ગ. ૧૦, પખાળવું, ધોવું.
ગણ ગ. ૧૦, ગણુકારવું.
દા [યચ્છ] ગ. ૧, દેવું, આપવું.
અભિ+નન્દ. ગ. ૧, આનંદ પા-

મવો, ચલાવું.
આ+ની ગ. ૧, આણવું, લાવવું.
અનુ+સૃ ગ. ૧, અનુસરવું.
અધિ (અવ્યય), પણ, એ.

વાયસો વલિ મક્ષયતિ ।
નૃપતિરરીજ્જ*જયતિ ।
હરિં પીડયતિ વ્યાધિઃ ।
મેઘો વારિ સિન્ચતિ ।
કમલમલીન્ પ્રીણયતિ ।
રામો રવિ નમતિ ।
પાણી પ્રક્ષાલયામઃ
અસીન્નહન્તિ યોધાઃ ।
વર્ણિ મુઞ્ચામઃ ।
નૃપતિં વર્ણયન્તિ કવયઃ ।

મણિ ચોરયતિ સ્તેનઃ ।
અધિપતીર્ગિકકરા અનુસરન્તિ ।
ઉદધિં ગચ્છાવઃ ।
ઋષી નમામઃ ।
વ્યાધ્રઃ કિરીનન્તિ ।
સારથીનાહયામઃ ।
ઈશ્વરો વિધિં જયતિ ।
રાશિં નયતઃ ।
ત્રીહીનુજ્જાનિ મિશ્રુકઃ ।

૨. * જ્યારે સ્ કે અન્ય દંત્ય વ્યંજન, ર્ કે અન્ય તાલવ્ય વ્યંજન સાથે જોડાય ત્યારે દંત્યને ઠેકાણે મળતો તાલવ્ય મૂકાય છે—એટલે કે, સ્ને ઠેકાણે ન્, ત્ ને ઠેકાણે ચ્, ને ઠેકાણે જ્ ઈં, થાય છે, જ્યારે દંત્ય ને મૂર્ધન્ય જોડાય ત્યારે પણ, એવીજ રીતે દંત્યને ઠેકાણે મૂર્ધન્ય થાય છે—એટલે કે સ્ને ઠેકાણે ષ્, ત્ ને ઠેકાણે ણ્, થ્ ને ઠેકાણે ઢ્, ઈં, થાય છે. અર્થાત્, તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે દંત્યના યોગમાં દંત્યનો અનુ-ક્રમે મળતો તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે.

ગિરીઃ આરોહન્તિ ।
 કવિં જનઃ પૂજયતિ ।
 યતિં પૃચ્છન્તિ શિષ્યાઃ ।
 કવિયો ઋષિઓને વખાણે છે.
 રામ કવિઓને નમે છે.
 યોગી પર્વત (નરક) નય છે.
 (ખે) વાંદરાને (હું) મારું છું.
 હરિ ઢગલા લાવે છે.
 તે હાથને સ્પર્શ કરે છે.
 ઝાસડો રોગોને દરણુ કરે છે.
 (તે) પારધી(ખે) હુકરોને જુએ છે.
 હરિ (પોતાના) શત્રુને મારે છે.

વ્યર્થિ ન ગણયામિ ।
 અતિથોન્પૂજયન્તિ બ્રાહ્મણાઃ ।
 કઠીન્નામિનન્દન્તિ બુધઃ
 યોધો તરવાર ફેંકે છે.
 (હું) મણિઓ ધંધું છું.
 (તે) દરિયાઓ (ઉપર) ઊઠકે છે.
 માણસ અગ્નિમાં પેસે છે*
 (ખે) સારથીઓને (તે) પૂછે છે.
 લોકો રાજાઓને ખુશી કરે છે.
 રાજાઓ પણ યોગીઓને નમે છે.
 ઘોડાઓ પાણી પીએ છે.
 માણસા બળિદાનો આપે છે.

પાઠ ૭.

તૃતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત તથા દ્વિકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુલ્લિંગ.

{ અકારાંત—ઇન મ્યામ્
 દ્વિકારાંત—ના

એસ્
 મિસ્ ।

મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વેના અ દીર્ઘ થાય છે.

હું ખે સ્વરો પાસે આવ્યા છતાં સંધિ થતી નથી, એવું બોલેલ પ્રસંગ બને છે. તેમાં આ દેડાણે એવો નિયમ લાગુ થાય છે કે જ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દ્વિવચનને છોડે દીર્ઘ ઈ, ઊ, કે ઐ આવ્યા હોય ત્યારે પછીના સ્વર સાથે તેવી સંધિ થતી નથી.

* પૃ. ૧૯ ટીપ * જુઓ.

÷ દ્વિતીયા વાચસ્વી; કારણ કે અમ્ ગતિવાચક છે.

* પૃ. ૨૦ ટીપ જુઓ.

ઢળડેન
મણિના

ઢળડાભ્યામ્
મણિભ્યામ્

ઢળડૈઃ
મણિભિઃ

નપુ'સકલિંગ. } ૨૨ અકારાંત નપુ'સક નામોનાં રૂપો પહેલી બે
વિભક્તિ સિવાય. બાકીની બધી વિભક્તિઓ-
માં અકારાંત પુલ્લિંગ નામ જેવાંજ થાય છે.

નપુ'સકલિંગ દ્વકારાંત—આ   ભ્યામ્   ભિસ્
વારિણાઃ   વારિભ્યામ્   વારિભિઃ
નામ (પુલ્લિંગ).

અલંકાર અલંકાર,
આતપ તડકો. [ધરેણું.
ઇન્દ્ર ઈંદ્ર.
ઉપહાર ભેટ.
કર હાથ.
કાસાર તળાવ.
કૌશિક કુશનો.
વંશજ, કૌશિક,
ગોત્રનો પુરુષ.

ઢળડ લાકડી.
દેવ દેવ, ધૈત્ય.
નદ નદી. [નાર.
નાવિક નાવ ચલાવ-
પત્તિ પાળો
વાળ બાણ, તીર.
મન્ત્ર મંત્ર, (વેદના)
સૂક્તની કડી.

યજમાન જજમાન,
ધ્રુધણી.
યત્ન પ્રયત્ન, મહેનત.
રથ રથ. [રાજ.
રાવળ રાવણ લકાનો
વિધિ વિધિ, શાસ્ત્રની
આજ્ઞા.
શ્લોક શ્લોક, કવિ-
તાની કડી.

(નપુ'સકલિંગ.)

અન્ન અન્ન. ખોરાક.
અર્ધ્ય અર્ધ્ય પુળનો
સામાન.
ઇન્ધન બળતણ.
સ્વનિષ્ઠ કોદાળો.
ગોત્ર ગોત્ર, વંશકુળ.

ચક્ર ચક્ર, પૈડું.
નસ્ત્ર નખ.
પુણ્ય પુણ્ય.
યન્ત્ર યંત્ર, સાંચા.
રત્ન રત્ન, જવાહિર.

શરીર શરીર.
શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર.
શીર્ષ શીર્ષ: માથું.
સૂક્ત સૂક્ત, વેદની
કવિતાનું પદ.

વિશેષણ—લજ્જ લંગડો. પ્રભૂત પુષ્કળ.

ટીપ—વિશેષણ વિશેષની જાતિ, વચન, અને વિભક્તિ લાગે છે

ધાતુ.

खन् ग. १, भाण्वुं भोद्वुं. | अव+नम् नभ्वुं, नभी न्वुं.
 अव (उप.)+गम् ग. १, गण्वुं. | वि+राज्भीराज्वुं, भीराजमान
 चल् ग. १, आल्वुं, अस्वुं. | ययुं.
 प्र (उप.)+हृ ग. १, प्रहृ २. | हृ (दार) ग. १०, श्रद्धुं.
 इरवो; भारवुं; भार भारवो. | सह (अव्यय) सहित, साथे.

વાક્ય.

पुरुषः स्तेनं दण्डेन ताडयति । शरीरमलङ्कारैर्भूषयति । [न्ति। नाविका नडेन समुद्रं प्रविश- योद्योवाणैररि जयति । पादेन स्वज्जः । [हरिः । पुत्रेः * सह ग्रामं गच्छति चक्राभ्यां चलति रथः । खनित्रेण खनति । रामो ऽर्घ्येण § ऋषिं पूजयति । कवयः श्लोकै नृपं वर्णयन्ति । बुधा सुखेन जीवन्ति । नेत्राभ्यां पश्यति जनः । वारिणा हस्तौ क्षालयति ।	पाणिभ्यां स्पृशति शीर्षम् । सिंહो नखैर्गजान् दारयति । अग्निना गृहं दहति । [ति । बुधः शास्त्रं*स्तत्त्वमवगच्छ- पत्तिमिर्गच्छति योधः पादाभ्यां धावन्ति बालाः पुण्येन हरिं पश्यति । करेणाह्वयति रामं हरिः । [मू रामः कपिमिर्जयति रावण- गोत्रेण कौशिकोऽस्मि । दुःखेन मुह्यति जीवः । इन्धनः पचत्योदनम् ।
---	--

* જે નામને સહ અવ્યય જોડવામાં આવે છે, નામ તૃતીયા વિ-
ભક્તિનાં મૂકવું જોઈએ.

§ છેલ્લા ચાર સ્વર (ए, ऐ, ओ, औ) સિવાય બીજા કોઈ પણ
સ્વર પછી ऋ આવે તો સંધિ કરવી, અથવા તો સંધિ ન કરતાં માત્ર
પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ હોય તો હ્રસ્વ કરવો.

રામ મણીઓ વડે શરીર શણગારે છે.

માણસ મુખવડે ખોલે છે.

માણસે ચૂત્રવડે શરીર પોષે છે.

(તેઓ) માથે ભાર વહે છે.

હરિ પ્રજ્ઞનોએ ઋષિને સંતુષ્ટ કરે છે.

ચૂનનો લેટોવડે સંતુષ્ટ થાય છે.

સ્થા યંત્રોવડે ચાલે છે.

આહ્વાણો (ખે) સૂકતોવડે દેવને ખેલાવે છે.

તે વિધિએ ધધરને પૂજે છે.

ખે શ્લોકવડે (તે)રામને વખાણે છે.

માણસ શત્રુને તરવર વડે મારે છે.

રામ સારથિ સાથે જાય છે.

તળાવ કમળોવડે શોભે છે.

લોકો ધણા મણીઓથી પણ ખુશી થતા નથી.

(અમે) કથમાં (એકાદશી) ગામ જમણે છીએ.

તે દેવોને અજિઞ્ઞાન વડે મુલત્ર કરે છે. વાધ માંસવડે જીવે છે.

તે ચિત્તમાં ઈશ્વરનું ચિંતન કરે છે. ઇંદ્ર (પોતાના) વજ્રવડે પ્રજ્ઞાને મારે છે.

વૃક્ષો પાણીવડે ઉગે છે.

વાંદરાઓ શ્લોકવડે સંતોષ મારે છે.

વસંત ઋતુ ઝાડોને પાદ્માંવડે શણગારે છે.

તળાવો તટકાવડે સુસજ્જ જાય છે.

માથુ ભાર વડે નીચે નમી જાય છે.

ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન

બહુવચન.

અકારાંત

{ યં ચ

મ્યામ્.

મ્યસ્.

પુલ્લિંગ.

{ પં આત્

"

"

અકારાંત

{ યં } પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

નપુંસક.

{ પં }

ચ તથા મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો અ દીર્ઘ થાય છે. અને મ્યસ્ પ્રત્યય લાગતાં અનો ણ થાય છે.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

રામાય

રામામ્યામ્

રામિમ્યઃ

રામાત્

"

"

અકારાંત પુલ્લિંગ.

{ યં ણ

મ્યામ્

મ્યમ્.

તથા નપુંસકલિંગ.

{ પં અસ્

"

"

ચ૦—હરે+પ=હરયે હરિભ્યામ્ હરિભ્યઃ

પ૦—હરે+અસ્=હરેઃ †   ”   ”

ચ૦—વારિણે વારિભ્યામ્ વારિભ્યઃ

પ૦—વારિણઃ   ”   ”

નામઃ—પુલ્લિંગ.

અશ્વપતિ વિશેષ

નામ.

આચાર્ય આચાર્ય,
ધર્મગુરુ.

કૃષીવલ ખેડુત.

કૃષ્ણ વિશેષ નામ.

ક્રોધ ક્રોધ.

ક્રોશ ક્રોશ, ખે માધલ.

તિલ તલ

દ્વીપ દ્વીપ, ખેટ, ખંડ.

નિષ્ક સોના મહોર.

પર્વત પર્વત.

પાપ પાપી દુષ્ટ.

પ્રાસાદ મહેલ.

મૃત્યુ આકર.

માપ અડધ.

મોદક લોહ.

યાચક યાચક, માગણુ.

લોક લોક, દુનિયા.

વધ વધ, ધાત.

વરાહ બૂંડ.

વિનય વિનય, તમ્રતા.

શિખર શિખર, ટોચ.

સાર્થ સાથ, કાફલો,

ટાળું

સેનાપતિ સેનાપતિ

સૈનિક લશ્કરી સિ-

પાધ.

નપુંસક લિંગ.

અજ્ઞાન અજ્ઞાન.

આકાશ આકાશ.

આસન આસન, ખેડક.

ઉદ્યાન વાડી.

કલ્યાણ કલ્યાણ.

કુસુમ ફૂલ.

ક્ષેત્ર ખેતર.

જાહ્ય આળસ.

જ્ઞાન જ્ઞાન.

તારક તારો, ચાંદરણી,

પદ પગલું, નાનું

પલ્લવ તળાવડું,

ખાખોચિયું.

મોજન મોજન.

મૌન શાંતતા.

યોજન બેબેન, ચાર

કોશ.

રાજ્ય રાજ્ય.

વન વન.

શત સો.

સિંહાસન સિંહાસન

સ્વકૃત્ય સ્વધર્મ, ૧-

રજ.

* ચતુર્થી. પંચમી. અને પછીના એકવચનના પ્રત્યય લાગતાં, હરેવ દ્વિતીયાત તથા ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોના અત્યંત સ્વરનો ગુણ થાય છે.

32 † અસ્ પ્રત્યયની પૂર્વે પ કે ઓ હોય, તો અ લોપાય છે.

વિશેષણ.

મૂક મુખો.

ધાતુ.

ગણ ૧.

અધિ (ઉપ.)+ગમ મેળવવું.

પ્રતિ+આ (ઉપ.)+ગમ પાછું આવવું.

દા [ચચ્છ] દાનકરવું, આપવું.

પ્રતિ (ઉપ.)+દા બદલે આપવું.

ઉપ (ઉપ.)+દિશ્ગ. ૬. ઉપદેશ કરવો, શિખવવું, સમજાવવું.

ધૃ ગ ૧૦, ધારણ કરવું, પહેરવું; દેણદાર હોવું*, દેવું હોવું.

અવ્યય.

નમસ્ † નમસ્કાર. વિના સિવાય સ્વસ્તિ, સ્વસ્તિ, અખંડ કલ્યાણ વાચ્ય.

હરિર્બ્રાહ્મણેભ્યો નિષ્કાન્ન ચ-
ચ્છતિ ।

મનુષ્યો ગ્રામાય ગચ્છતિ ।

કલ્યાણાય હરિર્ભજતિ ।

ફલેભ્યો ગચ્છામિ ।

હરયે નૃપતિઃ કુપ્યતિ+ ।

મોદકેભ્યો વાલઃ સ્પૃહયતિ ।

નગરાદાગચ્છતિ ।

અશ્વાત્પતતિ ।

અતિથિભ્યોઽન્નં ચચ્છતિ ।

તિલેભ્યઃ પ્રતિચચ્છતિ માષાન્ ।

આસનેભ્ય ઉત્તિષ્ઠન્ત્યાચાર્યાઃ ।

૩૨ * જ્યારે ધૃ ધાતુનો અર્થ દેણદાર હોવું થાય છે, ત્યારે દેણદારનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે; અને દેણું બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયામાં આવે છે. તથા દેવાદાર પ્રથમામાં આવે છે.

૩૩ ÷ જે નામને નમઃ કે સ્વસ્તિ બોલવામાં આવે, તે ચતુર્થીમાં આવે છે. વિના બોલવામાં આવે, તે બીજી, ત્રીજી, કે પાંચમીમાં આવે છે.

§ અતુનાસિક તથા અંતઃસ્થ સિવાયના કોષપણ વ્યંજન પછી ઘોષ વ્યંજન કે શબ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે બે પૂર્વના વ્યંજનને બદલે પૂર્વ વ્યંજનના વર્જનોજ ત્રીજે અક્ષર મૂકાય છે,

+ કોષ, દ્રોહ (=ઘ્રેષ), ઈર્ષ્યા (=ચડસાચડસી). કે અસૂયા (=અદે-ખાઈ) ના અર્થનાં ક્રિયાપદો સાથે, કોષ વગેરે જેના પ્રત્યે બતાવવામાં આવે છે તેને ચતુર્થી લગાડવામાં આવે છે. સ્પૃહ ક્રિયાપદની સાથે ઇચ્છિત વસ્તુવાચક શબ્દ પણ ચોથીમાં આવે છે.

વધાદિભારિર્ન શાશ્વતિ ।
 રત્નેલોકઃ સુખમધિગચ્છતિ ।
 પ્રાસાદા*વ્જનં પદ્યતિ નૃપઃ ।
 શિષ્યાય શાસ્ત્રમુપદિશતિ ।
 કલિભ્યો દુઃસ્વાન્યુદ્ગચન્તિ ।
 શિખરાતત્પતન્તિ ગજાઃ ।
 દ્વીપાદ્ દ્વીપમટતિ સાર્થઃ ।
 મૃત્યં ક્રોધાદ્રામસ્તાહયતિ ।

નગરં વનાદ્યોજનમ્ ।
 નમો દેવેભ્યઃ ।
 સ્વસ્તિ હરયે ।
 પલ્વલંભ્યો વરાહા ઉત્તિ-
 ષ્ઠન્તિ ।
 વિનયઃ સુસ્વાય ભવતિ ।
 નિષ્કાન્ ધારયતિ રામાય
 હરિઃ ।

સુખ ભોજનને વાસ્તે ઘેર જાયછે.
 રત્નો વૃક્ષો ઉપરથી પડે છે.
 (હું) યાત્રકોને ધન આપું છું.
 હરિને અશ્વપતિની સેા (મોહોરો)
 દેવી છે *
 ડાહ્યો માણસ મોક્ષ સાથે ધન-
 રતે જાય છે.
 સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઈઓને
 (એક) ગામથી (ખીજે)
 ખામ લઈ જાય છે.

બ્રાહ્મણો રાજાઓ પાસેથી ધન
 મેળવે છે.
 પર્વત સમુદ્રથી (ખે) ચોળન છે.
 હરિ કુલોને માટે બાગતરફ જાય છે.
 દુઃખ પાપથી નિપજે છે.
 દેવો પાપીઓને સ્વર્ગમાંથી ફેંકી
 દે છે.
 રામ સ્વધર્મથી ચૂકે છે.
 (ખે) ઢગલામાંથી (તે) ચોખ્ખા
 લાવે છે.

* પૃ. ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

* પૃ. ૨૭ ની ટીપ * જુઓ.

૧ કેટલાક ધાતુ દ્વિકર્મક છે; લેખકે. ની, પ્રચ્છ, ગ્રાચ્, વળી, આ
 અશ્વત્થા લેખા અર્થવાળા ખીજા ધાતુ પણ દ્વિકર્મક છે.

શિષ્યો (પોતાના) આચાર્યો
પાસેથી શક્ત મેળવે છે.

રાજાઓ (પોતાના) રાજ્યોનું
શત્રુઓથી રક્ષણ કરે છે.

રાજા સિંહાસન ઉપરથી (પોતાના)
સેનાપતિને કહે છે.

આજસને લીધે (તે)(એક)પગલું
પણ ચાલતો નથી.

વિનયને લીધે(તે)મુગો ખેસે છે.

(હું) આગમાંથી પાછો ફરું છું
ખેડુતો ધાન્યને માટે ખેતર ખેડે
છે.

છોકરો! આપ પાસેથી ધન મેળવે
છે. [છે.

મૂર્ખાઓ અજ્ઞાનને લીધે બહુબહે
હુકરો તળાવમાંથી પાણી પીએ છે.

આકાશમાંથી તારાઓ પડે છે.
કવિઓને અખંડ કલ્યાણ !

ખાંડ ૯.

પછી, સંજોગો, અને સંજોગો.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

અકારાંત પુલ્લિંગ.	{	પ૦	સ્વ	ઓસ્	નાસ્
		સ૦	ઈ	”	ષુ

અકારાંત નપુંસક—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૩૯ નાસ્ પ્રત્યયની પહેલાં અંત્ય હ્રસ્વ સ્વર દીર્ઘ થાય છે;
૪૦ ઓસ્ તથા ષુ પ્રત્યય લાગતાં અંત્ય અ નો ણ થાય છે.

૪૧	ઇકારાંત પુલ્લિંગ	{	પ૦	અસ્	ઓસ્	નામ્
			સ૦	ઐ	”	ષુ

૪૨ ઐ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વની ઇ લોપાય છે.

૪૩ અકારાંત નામના સંજોગોમાં મૂળરૂપ જ વપરાય છે; અને
૪૪ ઇકારાંત નામનું સંજોગો મૂળરૂપના અંત્ય ઇ કારનો ણ કરવાથી
થાય છે; અનેનાં દ્વિવચન ને બહુવચન, પ્રથમાનાં તે તો રૂપો
જેવાંજ છે.

પદી	રામસ્ય	રામયોઃ	રામાણામ્
સપ્તમી	રામે	”	રામેષુ
સંબોધન	રામ	રામો	રામાઃ
પદી	હરેઃ*	હર્યોઃ	હરીણામ્
સપ્તમી	હરૌ	”	હરિષુ
સંબોધન	હરે	હરી	હરયઃ

इ कारांत नपुंसक. { ५० अस् ओस् नाम्
स० इ ” णु

इ कारांत नपुंसक लिंगना संबोधनतुं એકવચન, મૂળરૂપના અંત્ય દ્વિકારનો વિકલ્પે ગુણ કરવાથી, થાય છે; અર્થે દ્વિવચન ને બહુવચન, પ્રથમનાં તે. તે રૂપો જેવાં જ છે.

પદી	વારિણઃ	વારિણોઃ	વારીણામ્
સપ્તમી	વારિણિ	”	વારિષુ
સંબોધન	વારે, વારિ,	વારિણી	વારીણિ

नाम. (पुल्लिङ्ग.)

અવકાશ જગ્યા, અવકાશ.	ધનિક ધનિક, પૈસા- દાર, તવંગર.	પ્રસાદ મહેરબાની, યક્ષ કુબેરનો ચાકર.
આચાર આચાર, ચોગ્ય ચાલ.	કર્મ ધર્મ કરજ.	વર્ગ વર્ણ, જાતિ, રંગ
સ્વહૃદ્બહુગ, તરવાર.	નિધિ ભંડાર, બજાનો.	વાસ વાસ, રહેઠાણ.
ગ્રીષ્મ ગ્રીષ્મ, ઉષ્ણ ઋતુ.	પરાક્રમ પરાક્રમ, પુરુષાર્થ.	વીર વીર, લડવૈયો.
ચન્દ્ર ચંદ્ર.	પાલક પાળનાર, ર- ક્ષણ કરનાર.	વૃષ બળદ.
દીપ દિવો.	પ્રકાશ પ્રકાશ, તેજ.	શ્વાપદ શિકારી પશુ.
ધનપતિ કુબેર		સુમન્ત્ર રામનો સા- રથિ (વિ. ના.)

नपुंसकलिङ्ग.

औषध औपध, औ- सड.	चित्त चित्त. प्रमाण प्रमाण, साभिती.	वचन वचन. वैर वेर, दुश्मनाध. सौन्दर्य सुंदरपाणुं, भुजसुरती.
कारण कारण.	युद्ध युद्ध, लडाध.	हिम हिम, अरक्ष.
धृत धी.	यूथ नथो. टाणुं.	हर्म्य धर, हवेदी.
चरित संसारभां व- र्तवानी रीत.	लाहल पूछुं.	

विशेषण.

आह्लादक हर्ष उप- नवनाश्, भुशकारक. गर्ह्य निंदावालायक.	चण्डप्रयंड, गरम, उग्र, दीर्घ दीर्घ, लांणु. प्रथम प्रथम, पडेधुं.	प्रशस्यप्रशंसाने पात्र, वभाणुवा लायक. लवण भाश्.
श्रेष्ठ श्रेष्ठ, सर्वोत्तम, उत्तम, क्षम् [क्षाम्] ग. ४ क्षमां करवी, भाश् करवी.	प्र+रुह् उगवुं. उप (उपसर्ग)+विश् भेसवुं. क्व (अव्यय) क्यां ?	

नराणां पालको नृपः ।
समुद्रस्य जलं लवणम् ।
देवस्य प्रसादेन जीवामि ।
शास्त्राणां तत्त्वं प्रज्ञो वो-
धति
वीरयोर्युद्धं भवति ।
वारीणां निधिरुद्धिः ।
आसनेषूपविशन्ति ।
गिरेः शिखराद् वृषः पतति ।
कासारं कमलान्युद्भवन्ति ।
गजानां यूथं चरति ।

ग्रीष्मे सूर्यस्य प्रकाश-
श्चण्डो भवति ।
वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठः ।
ऋषीणां वचनं प्रमाणम् ।
शठानां चरितं गर्ह्यम् ।
कवयो लोकेषु वीराणां प-
राक्रमान् प्रथयन्ति ।
हरेः पुस्तकं कास्ति ?
नगरे जना वसन्ति । [न्ति ।
रामस्य पुत्रा ग्रामं गच्छ-
वनेषु श्वापदाः सन्ति ।

આચાર્યાઃ શિષ્યાણાં ધર્મ
કથયન્તિ । [નક્ષયન્તિ ।
મનુષ્યાણામ્મૃગદેન વ્યાધયો
રામસ્ય સારથિઃ સુમન્ત્રો
વનં રથઃ* નયતિ ।

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશો જનાના-
હરિના (ખે) છોકરાની આલ
વખાણવા લાયક છે.

ધરોમાં દિવા છે.

યક્ષો કુખેરના આકરો છે.

વાંદરાઓનાં પુછડાં લાંબાહોયછે.

કવિઓમાં કલિદાસ પ્રથમ છે.

માણસનો આકર ગામ જાય છે.

રાજાઓ મહેલમાં રહે છે.

પૈસાવાળા હવેલીઓમાં રહે છે.

રામ માણસોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

સરોવરનું પાણી ખાઈ છે.

પર્વતોનાં શિખરો ઉપર બરફ છે.

ચોર બ્રાહ્મણનું ધન ચોરે છે.

(હું) વાડીઓની સૌન્દર્યવડે
ખુશ થાઉં છું.

(તે) ઝાડનું પાંદડું હલાવે છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

નૃપ—પુલ્લિંગ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા

નૃપઃ

નૃપૌ

નૃપાઃ

માહાદકો મવતિ ।

ગિરિષુ વસન્તિ સિંહાઃ ।

અરીણાં સૈનિકાન્ નૃપતિ-
ર્જયતિ ।

યોધસ્ય પાણૌ સ્વઙ્ગોઽસ્તિ ।

ધૂર્જટૌ યતીનાં ચિત્તમસ્તિ ।

(હું) દેવતામાં ધી નાખું છું.

ખલાસીનું પેર લઢાઈનું કારણ છે.

મૂખાંને (સુધારવાને) માટે કશું

ઓસડ નથી.

ઓ હરિ, લોકો વિનયથી સંતુષ્ટ

થાય છે.

વાદળાંઓ આકાશમાં આલે છે.

ચોગીઓનું રહેઠાણ જંગલોમાં

હોય છે. *

દરિયામાં ઘણા રત્નો હોય છે.

કુલો બાગમાં ઝાડોને શણગારે છે.

ડાહો માણસ(પોતાના) મનમાં

ક્રોધને જગ્યા આપતો નથી.

ઈશ્વર પાપીઓનાં પાપ ક્ષમા કર-

તો નથી.

કમળો પાણીમાં ફળે છે.

द्वितीया	नृपस्	नृपौ	नृपान्
तृतीया	नृपेष्	नृषाभ्याम्	नृपैः
चतुर्थी	नृपाय	"	नृपेभ्यः
पंचमी	नृपात्	"	"
षष्ठी	नृपस्य	नृपयोः	नृपाणाम्
सप्तमी	नृपे	"	नृपेषु
संज्ञाधन	नृप	नृपौ	नृपाः

कलि—पुल्लिङ्ग.

प्रथमा	कालिः	कली	कलयः
द्वितीया	कलिस्	"	कलीन्
तृतीया	कलिना	कलिभ्याम्	कलिभिः
चतुर्थी	कलये	"	कलिभ्यः
पंचमी	कलेः	"	"
षष्ठी	"	कल्योः	कलीनाम्
सप्तमी	कलौ	"	कलिषु
संज्ञाधन	कले	कली	कलयः

वन—नपुंसकलिङ्ग.

प्रथमा	वनस्	वने	वनानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
चतुर्थी	वनाय	"	वनेभ्यः
पंचमी	वनात्	"	"
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्
सप्तमी	वने	"	वनेषु
संज्ञाधन	वन	वने	वनानि

સુરભિ—નપુંસકલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સુરભિ	સુરભિણી	સુરભીણિ
દ્વિતીયા	”	”	”
તૃતીયા	સુરભિણા	સુરભિભ્યામ્	સુરભિભિઃ
ચતુર્થી	સુરભિણે	”	સુરભિભ્યઃ
પાંચમી	સુરભિણઃ	”	”
ષષ્ઠી	”	સુરભિણોઃ	સુરભીણામ્
સપ્તમી	સુરભિણિ	”	સુરભિણુ
સંબોધન	સુરભિ, સુરભે	સુરભિણી	સુરભીણિ

- (ક) છેલ્લા ચાર સિવાય સજ્જતીય સ્વરની સંધિ શી ?
- (સ્વ) અ કે આ પછી હસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઉ, ઋ કે લ્ આવે તો, સંધિ શી ?
- (ગ) અ કે આ પછી ઇ, ઈ, ઓ, ઔ આવે, તો સંધિ શી ?
- (ઘ) હસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઈ, ઋ, લ્ પછી કોઈ પણ વિજ્ઞતીય સ્વર આવે, તો સંધિ શી ?
- (ઙ) ઇ કે ઓ પછી અ આવે તો, સંધિ શી ?
- (ચ) નામના દ્વિવચનને છેડે આવેલા ઈ ઋ, ઇ પછી કોઈપણ સ્વર આવે તો અને છેલ્લા ચાર સિવાય કોઈપણ સ્વર પછી ઋ આવે, તો સંધિ શી ?
- (છ) પદને અંતે સ આવે તો, શું માય ?
- (જ) જોડે આવેલા દંત્ય અને તાલવ્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?
- (ઙ) જોડે આવેલા દંત્ય અને મૂઘન્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?
- (ઙ) પહેલા પાંચ વર્ગના અતુનાસિક સિવાય કોઈપણ

વ્યંજન પછી ઘોષ વ્યંજન કે શબ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે, તો સંધિ થી ?

(ટ) ર પછી ર આવે, તો સંધિ થી ?

૨. ન્ નો ણ ક્યારે થાય છે ?

૩. ક્યારે વિસર્ગનો ઓ ક્યારે ર્, અને ક્યારે ણ, ષ, સ્ થાય છે ? અને ક્યારે તે લોપાય છે ?

૪. પદાંત ન્ નો ક્યારે અનુસ્વર અને વિસર્ગ થાય છે ?

૫. નીચેનાં ક્રિયાપદો સાથે, ને અવ્યયો સાથે, સંબંધ ધરાવતાં પદો કંઈ વિભક્તિમાં આવે છે:—

(ક) ગતિવાચક ક્રિયાપદો;

(ય) ગુસ્સો દ્રેષ, ચડસાચડસી, અને અદેખાદના અર્થનાં ક્રિયાપદો;

(ગ) “ દેણુદાર હોવું ” એવા અર્થમાં ધૃ ધાતુ તથા સ્પૃહ ધાતુ;

(ઘ) સહ, નમઃ, સ્વસ્તિ, અને વિના.

૬. કેટલાએક દ્વિકર્મક ધાતુ ગણાવો.

૭. નીચેનાં નામોનાં રૂપાખ્યાન કરો:—[અ કારાંત કે હ કારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો જરૂર તેટલાં મૂકવાં.]

કેટલાંએક સાધારણ રીતે વપરાતાં અવ્યયો.

અવ્યયાનિ.

અતઃ આથી; અ- હિંધી.	અપિ બિ, પણ.	એવ નહીં.
અન્ન આહિં.	इति ઇતિ, એમ, આ પ્રમાણે.	एवम् એ પ્રમાણે.
અસ્ય આજ.	इत्थम् આવી રીતે.	कथम् કેમ, શી રીતે?
अधुना હમણાં.	इव પેઠે, જેમ, બાણે.	कदा ક્યારે ? किन्तु પરંતુ, પણ

કુતઃશાથી?અ્યાથી?
 કુત્ર, ક ક્યા?
 ચ* અને.
 ચિસ્ લાંબાવખત
 ત સુધી.
 તત્તઃ તેથી, ત્યાંથી.
 તત્ર લાં [માણે.
 તથા તેમજ, તે પ્ર-

તદા ત્યારે.
 પુનર્ ફરીને.
 પુરા પહેલાં.
 યતઃ જેથી, જ્યાંથી.
 યત્ર જ્યાં.
 યથા જેપ્રમાણે, જેમ.
 યદા જ્યારે.
 વા* અથવા, કે,

વૃથા વૃથા, ફેણાટ.
 શ્વસ્ આવતી કાલે.
 સદા સદા, હંમેશાં.
 સર્વત્ર સર્વ ઠેકાણે, બધે
 સુષ્ટુ સારી રીતે, બેશ.
 હે હે. અરે.
 હ્યસ્ ગઈ કાલે.

ભાગ ૩ જો.

પાઠ ૧૦ મો.

વર્તમાનકાળઃ—આત્મનેપદ પ્રત્યય. §

એકવચન.

પુરુષ ૧.

હ
 વન્દે

પુરુષ ૨.

સે
 વન્દસે
 ધાતુ.

પુરુષ ૩.

તે
 વન્દતે

ગણ ૧.

ઈક્ષ્ ભેવું.
 અપ (ઉપ.)+ઈક્ષ
 આશા રાખવી.
 પ્ર (ઉપ.)+ઈક્ષ
 પેખવું, ભેવું.

પરિ (ઉપ.)+ઈક્ષ પ-
 રીક્ષા કરવી,
 કમ્પ્ ધૂજવું, હાલવું.
 પ્ર (ઉપ.) +કાશ્
 પ્રકાશવું, ચળકવું.

માષ્ ભાખવું કહેવું.
 મુદ્ (મોદ્) ખુશથવું.
 યત્ યત્ન કરવો.
 આ (ઉપ.)+રમ્ આ-
 રંભ કરવો, શરૂ કરવું.

§ * જે પદો ભેડવાનાં હોય કે છટાં પાડવાનાં હોય, તે સઘળાંને છેડે
 એકજ વાર, કે તે દરેકને છેડે જુદી જુદી વાર ચ કે વા મૂકાય છે.
 ઉદાહરણ, હરિશ્ચ ગોવિન્દશ્ચ જલપતઃ

+ આત્મનેપદમાં રૂપાખ્યાન કરતાં પણ, પહેલ વિચરણ
 પ્રત્યયો ધાતુઓમાં ઉમેરવા ભેદએ.

રમ્ રમવું.
રૂચ્ (રોચ્) રુચિ
હોવી, પસંદ પડવું.
લભ્ લાભવો, મેળવવું.
વન્દ્ વંદન કરવું, નમવું.
વર્ત્ (વર્ત) વર્તવું;
હોવું.

ગણ ૪.

જન્ (જા) જન્મ થવો.
યુજ્ યુજ્ કરવું, બઢવું.

ગણ ૧૦.

અચ્ (ઉપ.) + ધીર્ + તિરસ્કારવું.
મૃગ્ † માર્ગ શોધવો, શોધવું.

નામ.

અભ્યયન નં અભ્યાસ,
અર્ચન નં અર્ચા, પૂજા.
અસંખ્યેય (વિશેષણ) અસંખ્ય,
અગણિત, ધણા.
અસત્ય નં અસત્ય, જૂઠું.
અસ્ત્ર નં અસ્ત્ર, મંત્ર ભણીને
ફેંકવાનું ચમત્કારીક હથિયાર.
આધ્યાત્મિક (વિશે.) અધ્યા-

વૃધ્ (વર્ધ) વધવું.
વેપ્ ધુળવું, થરથરવું.
શક્ શકા લેવી, વહે-
મ આણવો.
આ (ઉપ.) + શંસ્
આશા રાખવી,
તકાસવું.

શુભ્ (શોભ) શોભવું.
લાયક હોવું.
શિક્ષ્ શિક્ષણ લેવું,
શિખવું.
શ્લાઘ્ વખાણવું.
સહ્ સહન કરવું.
સેવ્ સેવા કરવી.

ગણ ૬.

મૃ* [મ્રિય્] મરવું.
વિદ્ [વિન્દ્] મેળવવું.

નિ (ઉપ.) + સૂઢ્ [નિસૂઢ્]
નાથ કરવો.

ત્મિક, આત્માની સાથે સં-
બંધ રાખનાર.

ઉદ્ગમ પું ઉગમ; ઉત્પત્તિ; દેખાવું.
ઉદ્યમ પું ઉદ્યમ, મહેનત.
કટ પું સાદડી.
કૃષ્ણ પું કૃષ્ણ.
કુદૌ પું કુદૌ, દુઃખ.
દણ્ડ પું દંડ; શિક્ષા.

૧ * છઠ્ઠા ગણના ધાતુના અંત્ય ઋ નો રિ થાય છે, અને તેમાં વિક-
રણ પ્રત્યય અ હમેશાથી, રિય થાય છે; જેમકે, હ અને પૂનાં દ્રિયતે
અને પ્રિયતે એવાં રૂપ થાય છે.

† આ ધાતુના ઉપાન્ત્ય સ્વસ્તો ગુણ થતો નથી; પૂ. ૮ ની દીપ ૬
જુઓ. આ ધાતુ કેવળ આત્મનેપદી છે.

दुराचार पु० दुराचार.
 ध्यान न० ध्यान, विचार.
 नारायणनारायण भाणुसनुं नाम.
 नाश पु० नाश, नुक्शन.
 न्याय पु० न्याय, न्यायशास्त्र.
 पारितोषिकन० धनाम, [न्युत.
 प्रबल (विशे.) प्रबल, जेरावर म-
 प्रयास् (अव्यय) धातुं करीने.
 विस्त्र न० विंम,
 भक्त पु० भक्त, भगत.
 भय न० भय, भीक.

देवं वन्दे ।
 भयं शङ्कसे ।
 भयाद् वेपते हृदयम् ।
 सूर्यः प्रकाशते ।
 व्याघ्रो म्रियते ।
 असत्यं भाषसे ।
 हरेरुद्यमं क्लृप्ते ।
 पुस्तकानि मृगयसे ।
 वीरोऽरिं निषूदयते ।
 मोदको बालकाय* रोचते ।
 कट्टः कुत्र वर्तते ।
 मणीन् परीक्षते मणिकारः ।
 पुत्रस्य लाभेन मोदते ।
 बुधो मोक्षं लभते ।
 हेराम सुष्ठु शोभसे विमयेन ।

मणिकार पु० अवेरी; हीरा भा-
 णुकुनो वेपारी.
 मास पु० मास, महीना.
 लाभ पु० लाभ, दायदो.
 वात पु० वायु, पवन.
 विश्वामित्र पु० ऋषिपितुं नाम.
 शासन न० शासन, हुकूम.
 शुक्लपक्षपु० शुक्ल पक्ष, शुद्ध.
 सदाचार पु० सारी आच.
 स्नेह पु० स्नेह, प्रेम.
 स्वास्थ्य न० स्वस्थता, शाति.

ज्ञानात् सुखं जायते [ते ।
 नारायणे रामस्य स्नेहो वर्ध-
 जनानां कल्याणांय नृपां य-
 तते ।
 आचार्यं शिष्यः सेवते ।
 विश्वामित्रादस्त्राणि शिक्षते
 रामः ।
 सदाचारेण मनुष्यः स्वा-
 स्थ्यं लभते ।
 पुत्रस्य दुराचारात् सुखं ना-
 शंसे ।
 देवानामर्चनमारमे ।
 प्रबलेनापि वातेन पर्वता न
 कम्पते ।
 ईश्वरस्य ध्याने रमे ।

* रुच्य अने अवा अर्थनां पीज् क्रियापदे सोधे, पुत्र यन्तातुं नाम यत्पुत्रीमां आवे छे.

(હું) ન્યાયનો અભ્યાસ શરુ કરું છું.

(તું) દુઃખ સહન કરે છે.
કૃષ્ણ છોકરાઓ જોડે રમે છે.
ઝાડ હાલે છે.

(તું) રાજાને સેવે છે.

(હું) ધન મેળવું છું.

(તે) ઋષિઓને વંદન કરે છે.

ચોક્કો શત્રુઓ જોડે લડે છે.

(તું) ધનામ તકાસે છે.

(હું) મિત્રોની આખાદીથી ખુશ થાઉં છું. [રે છે.

લુચ્ચો રાજાના હુકમને તિરસ્કારે છે.

(હું) વાંદરાને જોઉં છું.

રામ (પોતાના) અસંખ્ય ગુણો

વડે પ્રકાશે છે.

ઈશ્વરના ભયથી (તે) અસત્ય

બોલતો નથી.

ચંદ્રનું બિંબ શુક્લ પક્ષમાં વધે છે.

પાપી પોતાના મિત્રોની શંકા લે છે

ઝાડ ફળોના ઉગમથી શોભે છે.

પાપમાંથી આધ્યાત્મિક નાશ(નો) જન્મ થાય છે.

(તે) રત્નો શોધે છે.

ધાણુંકરીને માણસ ધનને માટે ચતન કરે છે.

લગ્ન ઈશ્વરની પૂજાને ચાહે છે.

(હું) દંડના ભયથી કંપું છું.

(હું) આચાર્ય પાસેથી ધર્મ શિખું છું.

કવિ રાજાને વખાણે છે.

(હું) મારા શત્રુઓના ખાણોથી મરું છું.

પાઠ ૧૧.

દ્વિવચન અને બહુવચન.

	પુ. ૧.	પુ. ૨.	પુ. ૩.
દ્વિવચન	વહે	ફથે	ફથે
બહુવચન	મહે	ધ્વે	અન્તે †

† પરસ્પૃષ્ટની પેઠે જ, આત્મનેપદમાં પણ, વ ને સ થી શરુ થતા પ્રત્યયો લગાડતાં પૂર્વનો અ દીર્ઘ થાય છે.

વન્દાબહે
વન્દામહે

વન્દેથે
વન્દખ્વે

વન્દેતે
વન્દન્તે

ધાતુ.

ગણ ૧.

કત્થુ વખાણવું.
ખુશામત કરવી.
ક્ષમ્ ક્ષમા કરવી.
પ્ર (ઉપ.)+ગલ્મ્
ખડાઇ મારવી.
હી (હય) હડવું.

મિશ્ન-મિક્ષા-ભીખ
માગવી માગવું.
ષાચ્ યાચના કરવી.
જાયવું, માગવું. [કવું.
સ્પન્દ ધડકવું, ૧૨-
સ્મિ (સ્મય) હસવું.

મ્હેં મલકાવવું.
વિ (ઉપ. +) સ્મિ
(સ્મય) વિસ્મય
થવું; ચમકવું.
સ્વાદ્ સ્વાદ પડવે.
વર્ત (વર્ત) વર્તવું.

ગણ ૪.

અનુ (ઉપ.) + રુઘ્ માનવું.
અનુસરવું, તાળે રહેવું.

અણ ૧૦.

અભિ+વાદ નમવું, પગે પડવું.

નામ.

અપરાધપુ. શુન્હો.
અભ્યુદય પુ. ઉદય.
આખાદી, ચઢતી.
આસ્ર ન. આંખાતું
શળ, કેરી.
આરાધન ન. આરા-
ધના; કૃપા સંપાદ-
ન કરવી તે.
ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ,
મહેનત. [મેહણું.
ઉપાલમ્મ પુ. ઠપકો.

કપટ ન. કપટ.
ગાત્ર ન. અવયવ.
ગાન ન. ગાયન.
ગાયક પુ. ગાનારો.
ગુણ પુ. ગુણ.
ચાતુર્ય ન. ચતુરાઈ,
હોંશિયારી.
તણ્ડુલ પુ. ચોખા.
દિવા (અવ્યય) દિવસો.
દ્રવ્ય ન. દ્રવ્ય, પૈસો.
નયન ન. નેન, આંખ.

નારાયણપુ. વિશેષ
નામ. [હુકમ.
નિર્દોષ પુ. ૧૨માથ,
નૃત્યન. નાચ. નાચવુંતે.
મજ્જ પુ. ભંગ, ભાંગવું.
મોગપુ. ઉપભોગલેવોતે.
મયૂર પુ. મોર.
ભંચનીય ન. દૂષણ.
નિંદાને લાયક વસ્તુ.
વૈસન્તપુ. વસંતઋતુ.
વાક્ય ન. વાક્ય.

વાતાનય ન. બારી.
વિવિધ (વિશે.) વિ-
વિધ; જુદી જુદી
બાતનું.
વિહંગ પુ. પક્ષી.

વૈયાત્ય ન. બેચદળી,
જંગલી પાણું.
શસ્ત્ર ન. શસ્ત્ર.
શુક પુ. સૂડો, પોપટ.
સંગીત ન. ગાયન.
વાક્ય.

સંસાર પુ. સંસાર,
કુનિયા. [સાચું.
સત્ય (વિશે.) સત્ય.
સ્વીય (વિશે.) પોતાનું.
હિતકર (વિશે.) હિ-
તકર; શાયદાકારક.

મોદકાન્ રવાદન્તે બ્રાહ્મ-
ણાઃ [કૌ ।
ધનિકં દ્રવ્યં યાચેતે મિશ્ર-
સ્વીયાન્ ગુણાન્ કત્થેથે ।
ઉદ્યોગાદ્ ધનં લભધ્વે ।
વૃથા પ્રગલ્ભધ્વે ।
બુધા મોક્ષં વિન્દન્તે ।
કપટં શઙ્કેથે ।
મિત્રાણામશ્યુદયં નરા મો-
દન્તે ।
સુનીનમિવાદયાબહે ।
મૂર્ખાણાં વૈયાત્યં ન સહામહે ।
વૃક્ષેષુ કુસુમાનિ વર્તન્તે ।
આચાર્યસ્ય નિર્દેશમનુરુધ્ધધ્વે ।
મૃત્યાનામપરાધાન્ ક્ષમામહે ।
રામસ્ય નયને રૂપન્દેતે ।

આકાશે વિહંગા હયન્તે ।
કૃષ્ણસ્ય ચાતુર્યેણ વિસ્મય-
ન્તે જનાઃ ।
દેવસ્યારાધનાય ગાનમારમા-
મહે ।
દિવા તારકાણિ ન પ્રકાશન્તે ।
પાપા ન વચ્ચનીયમીક્ષન્તે ।
સત્યં હિતકરં ચ વાક્યં ભા-
ષન્તે પ્રજ્ઞાઃ ।
શાસનસ્ય ભક્તિં ન ક્ષમન્તે
નૃપતયઃ
ગાયકાત્ સંગીતં શિક્ષાચહે ।
મોક્ષાય યતન્તે બુધાઃ ।
વાસેન વૃક્ષાઃ કમ્પન્તે ।
દેવાન્ ભોગાન્ મિક્ષન્તે નરાઃ ।

(આપણે) વસંત ઋતુમાં ફળો
મેળવીએ છીએ.
(તમે) જૂઠું બોલો છો.
પર્વતો હાલે છે.
તારા પ્રકાશ છે.
(તમે) નાચ શિખો છો.

નારાયણના કલ્યાણને સારુ (તેના
બે) મિત્રો મહેનત કરે છે.
(અમે બે) રાજાને સેવીએ છીએ.
(તમે બે) કેરીઓ ખાઓ છો.
(અમે) હવેલીની યાચે મોર
બેધએ છીએ.

વાધો ધાસ અને ઝાડોનાં પાંદડાં
આખતા નથી.
(અમે બે) રૂપિઓને નમીએ
છીએ. [ઉત્પન્ન થાય છે.
દુઃખ અને સુખ સંસારમાંથી
(તમે બે) કારણવિના યુદ્ધ કરો છો.
(બે) છોકરા વાડીમાં રમે છે.
(અમે બે) હરિ તરફથી ક્ષમાણુ
આશા રાખીએ છીએ.
(તમે બે) મિત્રોના અપરાધ
માફ કરો છો. [વખાણુ છે.
(તેઓ) હાથા માણસોનાં શુભો

પાપથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે.
માણસો મરે છે.
યાચકો ચોખ્ખા માગે છે.
પોપટો બારીએ હડે છે.
માણસો (પોતાના) યત્નોનું
ફળ મેળવે છે.
મૂર્ખના અવયવો વધે છે, પણ
(તેનું) જ્ઞાન વધતું નથી.
(અમે બે) દુરમનોના કપકાં સ-
હન કરીએ છીએ.
યોદ્ધાઓ વિવિધ શસ્ત્રોવડે (પો-
તાના) શત્રુઓનો નાશ કરે છે.

માગ ૪.

પાઠ ૧૨.

કર્મણિ રૂપ અને ભાવે રૂપ. *

આ રૂપોડું મૂળ ધાતુને ચ લગાડીને, અને આત્મનેપદ પ્રત્યયો ઉમેર
વાથી થાય છે; જેમકે, |ત્યજ્+ચ+તે=ત્યજ્જતે; ત્યજ્યસે, ત્યજ્યે, ધ૦

* ગુજરાતી વ્યાકરણમાં એને સહલેદ કહે છે.

૧ ડું ધાતુનાં વિશેષ રૂપ કે આદેશને આ ચ લાગતો નથી, તથા ગણનો
વિકરણ પ્રત્યય પણ લાગતો નથી, પરંતુ લાગેલો, ધાતુને જ ચ લાગે છે;
જેમકે, ગમ્ (ગચ્છ) ઉપરથી ગચ્છ્યતે નહિ. પરંતુ ગમ્યતે.

૨ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપ ગણભેદે કરી બુદ્ધાં. બુદ્ધાં યતાં નથી. એ રૂપો
તો બધાએ ધાતુ ઉપરથી એકસરખીજ રીતે થાય છે, માત્ર ધાતુઓ-
માંજ અમુક ફેરફાર થાય છે; આથી કરીને, જે ગણો શું ચવણુ ભરેલા ધારી,
આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા નથી, તે ગણના પણ ધાતુઓ આલુ પાઠમાં
આપ્યા છે. અલબત્ત, શિખનાર તેમનાં કર્તરિ રૂપો કરી શકેજ નહિ.

જે ધાતુને છેડે ક્રૂ હોય, અને તે ક્રૂ ની પહેલાં જોડાક્ષર ન હોય, તો આ રૂપોમાં ય લાગતાં, ક્રૂ ને બદલે રિ મૂકાય છે; જેમકે, કૃ નો ક્રિય થાય છે.

જે ધાતુને છેડે ઙ કે ઙ હોય, તો, ય લાગતાં પહેલાં તે ઙ તથા ઙ દીર્ઘ થાય છે; જેમકે, જિ નો જિય થાય છે.

પ્ર(ઉપ.)+અર્થ પ્રા-
ર્યના કરવી, વિનવવું.
કૃ કરવું. [ઓળખવું.
જ્ઞાતાનથવું, જાણવું.
દા[દી]દાન કરવું,
આપવું.

આ(ઉપ.) + દિશ્
ફરમાવવું.
પઠ (પરસ્મૈ પદ
ગ. ૧.) શિખવું. [પીવું.
પા [પી] પાન કરવું,
નામ.

રુદ્. રડવું.
શ્રુ શ્રવણ કરવું, સુ-
ણવું, સાંભળવું.
સ્થા [સ્થી] ઉભા
હન્ ડહવું. [રહેવું.

આદેશ પુ. ફરમાન, ઉકમ.
કાષ્ઠ ન. લાકડું.
ચાપ પુ. કામડું.
છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી

ધ્વનિ પુ. ધ્વનિ, અવાજ.
પૌર પુ. પુરમાં રહેનારો, નગ-
રવાસી.
પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યા માણસ.

વાક્ય.

નિષ્કા બ્રાહ્મણેશ્વરો દીયન્તે ।
નૃપતેરાદેશઃ ક્રિયન્તે ।
અગ્નિના કાષ્ઠં વહ્યતે ।
શઠૌ પુરુષૈસ્તાડયેતે ।*
આચાર્યૈર્ધર્મ ઉપદિશ્યતે ।
ભૂત્યૈઃ સેવ્યસે ।
મિત્રૈસ્ત્યજયે ।

જનૈર્દશ્યામહે ।
વ્યાધિભિઃ પીડ્યધ્વે ।
પ્રેક્ષ્યસે જનેન ।
પુત્રૈઃ પૂજ્યેથે ।
ધાન્યસ્ય રાશયો નીયન્તે ।
તત્ત્વં ભુધ્યતે પ્રાજ્ઞેઃ ।
નૃપેનારયો જીયન્તે ।

ઉ કમણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય લાગતાં, ધાતુવું જે વિશેષ રૂપ થાય છે, તે અહિં કાટખુણ કૌસમાં મૂકેલું છે.

* દશમા ગણના ધાતુઓના સ્વરમાં જે ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર કર્તરિ રૂપમાં થાય છે, તે ફેરફાર કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય પ્રત્યય લગાડતા પહેલાં પણ કરવામાં આવે છે; ઉ*—કુર્ કર્તરિ રૂપ ચોરયતિ. પણ કર્મણિ રૂપ ચુર્યતે નહિ; પણ ચોર્યતે થાય છે.

વાલકૈઃ રુદ્ધતે ।
 સારથી હન્યતે ।
 ઋષયો જનેન વન્ધન્તે ।
 સુર્યેણ પ્રકાશ્યતે ।
 ईश्वरेण भूयते ।
 લોકૈઃ પ્રશસ્ત્યધ્વજૈઃ ।

શિષ્યૈર્નમ્યાયહે ।
 મોદકાઃ સ્વાધન્તે વાલૈઃ
 છાત્રૈઃ શ્લાઘાકાઃ પઠ્યન્તે ।
 ઓદનઃ પચ્યતે સૂરૈઃ ।
 દેવો વન્ધતે ।

શત્રુ તીર વડે મરાય છે.
 છોકરાના હાથ પાણીયે ધો-
 વાય છે.
 (તું) કવિઓ વડે વખણાય છે.
 (તમે) લોકો વડે શોધાઓ છો.
 (હું) ચાકરો વડે સેવાઈ છું.
 (આપણે) ઇશ્વર વડે સંભા-
 નાધએ છીએ.
 (તમે બે) લોકો વડે ઝાળ-
 ખાઓ છો.
 હાથીઓ પલાણાય છે.
 (અમે બે) નગરવાસીઓ વડે
 વિનવાઈએ છીએ.
 સંસાર યોગીઓ વડે તળાય છે.
 શરીર ખોરાક વડે પોષાય છે.
 (બે) ઘોડાઓ ચોરો વડે લઈ
 જવાય છે.

પાણી ઝાડો ઉપર છંટાય છે.
 ધાન્યના ઢગલા રચાય છે.
 કૃષ્ણનું શરીર ધરેણું વડે શણુ-
 ગારાય છે.
 ડાહ્યા માણસોના શુણો કાવઓ
 વડે પ્રસિદ્ધ કરાય છે.
 શબ્દ સંભળાય છે.
 ચોરો રાજા વડે દંડાય છે.
 (બે) ફળો હરિ વડે ખવાય છે.
 (બે) તીરો ફેંકાય છે. [છે.
 (તમે) રાજા વડે દરમાવાઓ
 હમેશાં સુખ માણસો વડે ધ-
 ઝીંચાય છે.
 સમુદ્રનું પાણી પીકાતું નથી.
 દેવો સદાયરણ્યથી ખુશી થાય છે.
 સીપાઈઓ સેનાપતિ વડે ગ-
 ણાય છે.

† પ. ૧૭ દીપ * જુઓ.

† ને ધાતુમાં ઉપાન્ત્યે ન્ર કે અનુસ્વાર હોય, તો, કેટલાએક ખાસ
 ધાતુ સિવાય, બીજે બધે ચ પ્રત્યય લાગતાં, તે ન્ર કે અનુસ્વાર લોપાય છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

સ્ત્રિ ગ ૧. આ. પ. હસવું.

(વર્તમાનકાળ કર્તરિ રૂપ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	સ્મયે	સ્મયાવહે	સ્મયામહે
પુરૂષ ૨.	સ્મયસે	સ્મયથે	સ્મયધ્વે
પુરૂષ ૩.	સ્મયતે	સ્મયેતે	સ્મયન્તે

શ્રુ સુણુવું, સાંભળવું, (વર્તમાનકાળ કર્મણિરૂપ.)

પુરૂષ ૧.	શ્રૂયે	શ્રૂયાવહે	શ્રૂયામહે
પુરૂષ ૨.	શ્રૂયસે	શ્રૂયથે	શ્રૂયધ્વે
પુરૂષ ૩.	શ્રૂયતે	શ્રૂયેતે	શ્રૂયન્તે

૧. છઠ્ઠા ગણુમાં અંત્ય ઋત્નો શો ફેરફાર થાય છે? તેવાં જ ફેરફાર બીજા કયા પ્રસંગે થતાં બેવામાં આવે છે?

૨. કર્મણિ રૂપ કે બાવે રૂપનો ચ પ્રત્યય લાગતાં, ધાતુના અંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો શો ફેરફાર થાય છે? અને દશમા ગણુના ધાતુનું શું થાય છે? તેમજ, આ (ઉપ.)+સ્થા, દા અને પા (પીવું) એ ધાતુઓનું શું થાય છે?

૩. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળ કર્તરિ રૂપ લખો:—

વૃદ્ધ, પૃ ગ. ૬, [અહિં જરૂર હોય તેટલા આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૪. રુદ્ધ, ને એવા અર્થનાં બીજાં ક્રિયાપદો સાથે, રુચિ ધરાવનાર કઇ વિભક્તિમાં આવે છે, તે લખવા સાથે લખો.

૫. નીચેના ધાતુનાં કર્મણિ રૂપ યા બાવે રૂપ આપો.

ગમ્, દશ્, સ્થા [અહિં જરૂર હોય તેટલા પરસ્મૈપદી અને આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૬. જ અને જા નો પ્રયોગ શી રીતે થાય છે, તે લખો.

નથૌ સંગચ્છેતે ।

કુમારી સત્ત્વી ભાવતે ।

વરાહાઃ સહચરોઃ શોચન્તિ ।

લક્ષ્મીં ત્યજતિ સૂર્યઃ ।

નદી સૂત્રધારસ્વ માર્યા ।

પ્રજા નૃપતિના રક્ષ્યન્તે ।

ઉદ્યાનસ્ય શોભાં પદ્યન્તિ ।

લલનાઃ પ્રાસાદતલમારોહન્તિ ।

નારદ સ્વર્ગથી પૃથ્વી ઉપર ઉતરે છે.

કૃષ્ણ રાજાઓની વાતો કહે છે.

વ્યુવાન સ્ત્રીઓ આગમાં રમે છે.

(તે) ગળે ફૂલોના (ખે) હાર પેહેરે છે.

રામતી વડુ અરુન્ધતીને પગે પડે છે. [ખે છીએ.

અમે (ખે) કુમારીઓને ભેટ-સોળતણા હરણને અનુસરે છે.

ગામમાં (ખે) વાવ છે.

સૂત્રધાર નદીને ખોલાવે છે.

હરિ નદીઓને જાય છે.

વનમાં વસવા માટે રામના નિઃકળવાનો (તેની ખે) ના શોક કરે છે.

નૃપત્યજોઃ અનુરુધ્યેતે ।

બ્રાહ્મણા મહીસટન્તિ ।

રામસ્ય કથાઃ શ્રૂયન્તે ।

વને પ્રમદે દૃશ્યેતે ।

વાર્ષા નગરાત્ ક્રોશૌ ।

નૃપતેર્વલસ્ય ભરેણ પૃથ્વી

કમ્પતે । [તીયન્તે ।

કુસુમાનાં માલાઃ કણ્ઠાદપ-

નારીઓ વાવો તરફ જાય છે.

પ્રજા રાજાના હુકમ માને છે.

હરિની કન્યાઓ નૃત્ય શિખે છે.

કળાઓ ઉઘમ વડે વધે છે.

હાલો માણસો હમેશાં ક્ષમા કરે છે.

(આ) વિશ્વતી શોભા મનને મોહ પમાડે છે.

મા (પોવાના) બાળકોનાં સુખ-થી ખુશી થાય છે.

નાટકના આરંભમાં સૂત્રધાર (પોતાની) સ્ત્રીને ખોલાવે છે.

માણસો સ્ત્રીનું રક્ષણ કરે છે.

તારાઓ રાત્રિને વિરાજમાન કરે છે.

હાજર મુખોમુખી છતાંય છે.

† પૃ. ૨૨ ની ટીપ ૧ બુઝો.

* પૃ. ૧૬ ની ટીપ ૨ બુઝો.

† સૂત્ર (શોક કરવો) બાતુ સહર્મક છે. માટે આ નામ દ્વિતીયામાં

મુદ્દતું વળી, “વનમાં માટે” શબ્દનો અર્થ લાવવા સાદું “વન” શબ્દ અંતર્ગતમાં આવેલું છે.

વૈજ્ઞાનિકો ઝાડોનો આધાર શોધે છે. | રાજ (પોતાની) પ્રજાને પોતાની
(તે) નારી ગુસ્સાને લીધે (પો- | સંતતિ પ્રમાણે સંભાળે છે.
તાની) સખીને તજે છે;

પાઠ ૧૪.

તૃતીયા, ચતુર્થા, અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	ઐકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત અને ઈકારાંત.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ત. આ} \\ \text{ચ. ઇ} \\ \text{પંચ અસ્} $	$\left\{ \begin{array}{l} \text{અ્યાસ્} \\ \text{"} \\ \text{"} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{મિસ} \\ \text{અ્યસ્} \\ \text{"} \end{array} \right.$

૧ તૃતીયા વિભક્તિનો ઐકવચનનો પ્રત્યય લાગતાં, છેલ્લા આ નો ઇ થાય છે.

૨ ચતુર્થા, પંચમી, ષષ્ઠી, અને સપ્તમીના ઐકવચનના પ્રત્યયો લાગતાં આકારાંત નામોમાં યા, અને ઈકારાંત નામોમાં આ, ઉમેરાય છે. ઉ.—માલા+યા+અ=માલાયૈ; નદી+આ=અ+નદૈ.

અથવા તો ઐકવચનના નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો ગણવા:—

	ચતુર્થા.	પંચમી.	ષષ્ઠી.	સપ્તમી.
આકારાંત.	ૈ	યાસ્	યાસ્	યાસ્
ઈકારાંત.	ૈ	આસ્	આસ્	આસ્

ઐકવચન.   દ્વિવચન.   બહુવચન.

તૃતીયા	માલાયા	માલાભ્યાસ્	માલાભિઃ
ચતુર્થા	માલાયૈ	માલાભ્યૈ	માલાભ્યઃ
પંચમી	માલાયાઃ	માલાભ્યાઃ	માલાભિઃ

तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
अनुर्थी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	नद्याः	"	"

नाम (स्त्रीलिङ्ग).

जघन्ती ओङ श-	जरा धडाणु.	प्रभा प्रभा, तेज.
हेरतुं नाम. डिल्लणु.	दासी दासी.	महिषी पटराणी.
कान्ता कान्ता, व-	देवता देव डे देवी.	मुक्ता मोती.
दासी, वहु.	पञ्चवदी दंडारण्य-	काचा वाचा, वाणी.
कौशास्त्री ओङ	ना ओङ भागनुं नाम.	व्यथा व्यथा, धन,
शहेरतुं नाम.	पाठशाला निशाण.	पीडा.
कोडा रमत, जेल.	पुरी पुर.	सीता सीता.
चिन्ता चिन्ता दिक्क.	पूजा पूज.	

अनुराग पु. अनुराग; प्रीति.	त्वस्थ विशे. स्वस्थ, शांत.
करभक्त पु. दाधीतुं अरभ्युं;	हित न. शयदाकारक, हित.
नानो दाधी	निर् (उप.) + गम् नीकणवुं,
कलह पु. कलह, कलहो.	गहार आववुं.
गीत न. गीत.	प्र (उप.) + क्ष आपवुं, दान करवुं.
जरठ भु. धरडो भाष्यस.	द्युत् (द्योत्) ग १, आ. प्रकाशवुं.
दूत भु. दूत, जसुद	उद् (उप.) + पत् उडवुं.
जीता पु. दापी.	परि (उप.) वृत् धेवुं.
पल्लव पु. पल्लव; श्रवणो.	नि (उप.) + वृत् पाठा इरवुं.
नौजित मोती.	प्र (उप.) + ह्या आ. निकणवुं.
रक्त विशे. रक्तुं; दाव.	प्र (उप.) हि गोडवुं.
निरूप विशे. निरूप, जेयण,	क्ष (उप.) + ह्यद् ग. १० आ-
धरवुं.	श्वास्ति धवुं, प्रशी धवुं.
सदेश पु. गंडेशो.	

દેવતાભ્યો વલિં ચચ્છતિ [તિ।
 ચિત્તસ્ય વ્યથયા રામો મુહ્ય-
 કાન્તાયૈ સંદેહઃ પ્રહીયતે ।
 અવન્ત્યા આગચ્છતિ ।
 કૃષ્ણસ્ય પત્ન્યેઽ ફલાનિ
 રોચન્તે ।
 દાસ્યા સ્તેવ્યતે મહિષી ।
 જરયા ક્ષીયતે શરીરમ્ ।
 મળીનાં પ્રમાભિયોર્તતે પ્રા-
 સાદઃ ।
 લજ્જયા પ્રવિશતિ ગૃહમ્ ।
 દેવસ્ય પૂજાયાઃ છુલ્લં લભતે।
 પ્રજાભ્યો હિતમિચ્છન્તિ નૃ-
 પતયઃ ।
 કૌશામ્બ્યા વિવર્તતે દૂતઃ ।
 ક્રોડાયૈ પ્રવિશત્યુદ્યાનમ્ ।
 સસ્ત્રીભિઃ પરિવ્રિયતે સીતા ।

સહચરીભ્યામનુગમ્યતે નાગઃ ।
 પન્ચવટયા નિર્ગચ્છતિ રામઃ।
 લતાભ્યાં શોભતે વૃક્ષઃ ।
 ગન્નાયાઃ દુરી ક્રોશૌ ।
 વાપીભ્યો જલં વ્રહ્મતિ ।
 ઘાલકાઃ ષાઠશાલાભ્ય આ-
 ગચ્છન્તિ ।
 ચિન્તયા દ્યુતે ચિત્તં નરા-
 ણામ્ ।
 યથા કલહસ્તથાનુરાગોઽ
 પિ વાસ્યા સન્નવતિ ।
 હરિઃ ક્રન્વાભ્યો ભૌત્તિકાનાં
 માલાઃ પ્રવચ્છતિ ।
 સ્વસ્થેન ચિત્તેન શૂચતે મહિ-
 પ્યા નૃપતેઃ સંદેશઃ ।
 ગજસ્વ કરમવાઃ સીતયા પ-
 લ્લવૈઃ પુખ્યતે ।

હરિ વાણી વડે મિત્રને શાન્ત
 કરે છે.
 શહેર નદિયા વડે ઘેરાયેલું છે.
 ક્ષમાથકી માણસ ચિત્તની સ્વ
 સ્થતા મેળવે છે.
 ડાહ્યા માણસો પૃથ્વીપરથી સ્વ-
 ર્ગમાં જાય છે.
 વપ્તિષ અરુન્ધતીની જોડે
 આવે છે.
 રામ દિકરિયોને ધરેણાં આપે છે.

(તે) હારો વડે શરીર શણગારે છે.
 પટરાણી દાસી ઉપર † શુસ્સે
 પાય છે.
 (તે) ધરડા આદમીની વાતોથી
 સુખ મેળવે છે.
 નારાયણની વહુ વડે ચોખા
 રંધાય છે.
 રાજના હુકમને લીધે (હું) અ-
 વન્તી જાઉં છું.

§ પૃ. ૩૮ ની કીપ * જુઓ.

† પૃ. ૨૭ ની કીપ ‡ જુઓ.

મા (પોતાના) છોકરાંને કદરૂપાં
હોય તો પશુ ચાહે છે.

(બે) ચોદાઓ (બે) નગરોમાંથી
સશ્ત્રો સહિત નિકળે છે.

આકાશ સૂર્યના રાતા પ્રકાશથી
સુશોભિત થાય છે.

લોકોનું મુખ કળાઓ વડે વધે છે.

માણસો દેવો પાસેથી મુખનો
લાભ છાંટે છે.

(બે) કુમરોઓ વડે બળિશ્વર
કરાય છે.

ફિકરથી હૃંખ ઉત્પન્ન થાય છે.

સીતા, ભૈનવજિયો પાસેથી ગીતો
શિખે છે.

સેનાપતિના હુકમે લશ્કરના સિ-
પાધ્યો શહેરની બહાર આવે છે.

છોકરાઓ રમતો વડે બાપના
અંતઃકરણને ખુશી કરે છે.

(તે) દેવોની પૂજાને સ્મરે હુકો
આણે છે.

દાસીને રાણીથી ધનામ મેળામ છે.
પક્ષીઓ પૃથ્વી ઉપરથી સ્વાકાશ-
માં હો છે.

શ્લોક ૧૫.

પદ્મી, સસમી, અને સંબોધન વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

આકારાંત અને	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
ઈકારાંત નામો.	પદ્મી લક્ષ્	લોક્ષ	નામ્
	સસમીનામ	"	સુ

ઈકાર પદ્મી સુ નો સુ થાય છે. ઓક્ષ લાગતાં, અંત્ય બાનો
પ થાય છે. આકારાંત નામના સંબોધનું એકવચન, અંત્ય-
સ્વરનો પ કરવાથી, થાય છે; જેમકે, હે રમે. ઈકારાંત નામનું
ઈને ટુંકાવવાથી થાય છે, જેમકે હે નદિ. અને પ્રકારનાં નામોનાં
સંબોધનનાં દ્વિવચન અને બહુવચન, પ્રથમાનાં તે તે રૂપે બેવાં જ
છે. પદ્મ દેવ નો નિયમ જુઓ.

પદ્મી	માલાયા:	માલ્લયો:	માલાનામ
સસમી	માલાયામ્	"	માલ્લસુ
સંબોધન	માલે	માલે	માલ્લ:

पथी नद्याः
सप्तमी नद्याम्
संभोधन नदि

नद्योः

नद्यो

शब्दः.

नदीनाम्

नदीषु

नद्योः

अतीत्य द्विधाविशे.
अतिशय; धातुं;
अत्यन्त न. उरुं;
काम् अत्यन्तवतुं.
अत्यन्त स्त्री. अति-
शेतेरनु नाम.
अत्यन्त पु. अति-
उरुं; अथो.
इन्द्राणी स्त्री. इन्द्रा-
वतु. [भाष्यी.
उदक न. उदक.
काम पु. अत्यन्त.
कौमुदी स्त्री. अत्यन्त.
मोक्षदारी स्त्री. न-
दीनु नाम.
चकोर पु. अति-
तनुं पक्षी.
छाया स्त्री. छाया.
जगन्त पु. इन्द्रा-
पुत्रनु नाम.
तीर न. तीर, कांठा.
तृष्णा स्त्री. तृष्णा.
शब्दक पु. अति-
शब्दनु नाम.
श्रद्धा स्त्री. श्रद्धा;
विश्वास.

तरस; अत्यन्त.
दृष्टका स्त्री. अति-
अंगवतुं नाम.
दृष्ट विशे. उद्योगी;
मेहेनतु.
दृष्टारथ पु. राजनु
नाम, राजना पिता.
देश पु. देश.
निरतिशय विशे. पू-
र्य; अनाथी अ-
त्यन्त यदीत्यानु न
हाय अतुं; अनुपम.
निशा स्त्री. रात.
निशाचार पु. राक्ष-
स, दुष्ट भाष्यस.
परम विशे. परम;
धातुं. [पुण्य.
पुण्य विशे. पवित्र;
प्रतिष्ठापन न. स्था-
पना.
प्रवर्तन न. प्रेरणा.
प्रवाह पु. प्रवाह.
प्रावीण्य न. कुशियारी
स्वदैव (सदा+एव)
(अव्यय) सदा,
उभेयाः

प्रियविशे. प्रिय, व-
हातुं. [भाष्यस.
वाहुल्य न. अत्युप-
मण्डप पु. अत्युप-
मांडपो.
मत्तय पु. भाष्यस.
माधुर्य न. मधुर-
पण्य. सुंदरता.
मानव पु. मानव;
भाष्यस.
रश्मा स्त्री. शरी,
पोण.
वचन न. वचन; अ-
पदेश; विनंति.
वल्लभ पु. वहातो,
प्रीतम, धातुं.
वाणी स्त्री. वाणी,
वाग्वा, भाषा.
विवाह पु. विवाह.
शकुन्तला स्त्री. अ-
ति अतीव नाम.
शिला स्त्री. पत्थर.
श्रीङ्ग. १. परश्चै.
श्रीङ्ग करवी, रयवुं.
चर आद्यवुं.

દાસી (સ્ત્રીલિંગ) દાસી.

પ્રથમા	દાસી	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ
દ્વિતીયા	દાસીમ્	„	દાસીઃ
તૃતીયા	દાસ્યા	દાસીભ્યામ્	દાસીભિઃ
ચતુર્થી	દાસ્યૈ	„	દાસીભ્યઃ
પંચમી	દાસ્યાઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	દાસ્યોઃ	દાસીનામ્
સપ્તમી	દાસ્યાઃ	„	દાસીણ
સંજોધન	દાસિ	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ

૧. નીચેનાં નામોનાં+રૂપો લખો:—

ગાહચરી, પ્રમદા, ધત્યાદિ,

૨. સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગના પ્રત્યય કયા છે ? અને અક્ષરાંત વિશેષણ સ્ત્રીલિંગી રૂપો કરવાનો સાધારણ નિયમ કયો છે ?

ભાગ ૬ દ્વો.

પાઠ ૧૬.

હિન્દતન ભૂતકાળ.

પરસ્મૈપદ-પ્રલય.

	પુરૂષ. ૧.	પુરૂષ. ૨.	પુરૂષ. ૩.
એકવચન.	અસ્મૃ	ઽ	ત્
દ્વિવચન.	ઽ	તમ્	તામ્

આ કાળમાં ધાતુની પૂર્વો આગમ અ આવે છે.

§ ૪. ૬ ની છેલ્લી ડીપ + જીએ.

જો + જે ઉપસર્ગ સહીત ધાતુ હોય, તો ઉપસર્ગની પછી, એટલે ધાતુની પૂર્વે, આગમ અ મૂકવો જોઈએ.

ओङ्वयन.

अवोधम्

अवोधः

अवोधत्

द्विवयन.

अवोधाव

अवोधतस्

अवोधताम्

२ अस्तन भूतकणना प्रत्ययो लगाडतां, प्रथम विकरषु प्रत्यय
७मेरेवो जेष्ठजे. स् अने स् प्रत्ययो पूर्वे अस् (=होपुं) धातुभां
ई, अने अद् (=भापुं) धातुभां अ वधारवाभां आवे छे; ७.—
आसीः, आसीत्; आदः, आदत्.

नाम.

अज पु. अजरौ.

पुरुषक.

जवे ७७.

अक्षरता श्री. नि-
रपथैग.

तनय पु. तनय, दीकरी.

संकट न. संकट,
संकटामण, आश्रित
सभा श्री. सभा;
कमेरी.

आशा श्री. आशा.

आगम, समदी.

गोष्ठ पु. न. डोढ,

सहिष पु. पाडे.

सत्तराङ्गण न. २-
बुभुभि.

गायत्री वाडे.

मुष्टी पु. मुष्टी;

ग्रन्थ पु. ग्रंथ,

शनैस् (अव्यय) ७-

लेनाली. सेता, अश्कर.

रामो रावणभजयत् ।

सीता गोदावर्यास्तीरमग-
च्छत् ।

गङ्गाया ललमपिवम् ।

योधो ऽरौ शरानक्षिपत् ।

ललने छायावासुपादिश-
ताम् ।

पुत्रार्ण धर्मसकथयः ।

सीतां ववेऽत्यजाव ।

संकटेशो जनमरक्षः ।

मिरेः शिखरादजावपतताम् ।

रथं सप्तर्षिणमनयम् ।

हरिरक्षामारोहत् ।

मिश्रुशेषो निष्कानयच्छम् ।

देवानवजाव ।

अरण्ये सहिषानपश्यम् ।

स्तेनौ अनिकस्य धनमसोर-
यताम् ।

दक्षरथस्तमयसाह्वयत् ।

ईश्वरस्य प्रसादेन हरेः के-

शोऽनन्दम् ।

पुरा भार्यया सहोज्जयिन्या-
मवसम् ।

शिष्यावाच्यार्थमनमताम् ।

अवन्त्यामभवः ।

पण्डित पु. पंडित.
पाण्डव पांडुनाम-
ना राजानो पुत्र.
वलि पु. ओंठ रा-
जानुं नाम.
मदिरा स्त्री. दार,
भक्षि.
माणवक पु. वि-
शेष नाम.

सास्त पु. पवन; प-
वनतो अधिष्ठाता
देव. [रस्तो.
सार्ग पु. भारग, मार्ग,
राक्षस पु. राक्षस,
दैत्य.
लज पु. राजना पुत्रानुं
नाम.
अति+सृज आपवुं.

बसुधा स्त्री. पृथ्वी.
विराव पु. भूम, पोकर.
शव न. शय, मुड्डुं.
शृगाल पु. शियाण.
संचलन न. आम
तेम थाधवुं ते.
स्थान न. स्थान, ज-
ग्या; ठेकाणुं.

पाण्डवानां धार्तराष्ट्रः सह-
युद्धान्यभयन् ।
आचार्या धर्ममुपादिशन् ।
रामः सीतया सह गोदाव-
र्या स्तीरेऽरमत ।
उद्यमेन धनमलभथाः ।
व्याघ्रस्य विराघेण नार्या
हृदयमवेपत ।
मित्रस्य कल्याणायायते ।
गोपा अजान्* ब्राह्म* मनयन् ।
पुरुषमताडयत ।
शृगालोऽग्नियत ।
नृपस्य सभां पण्डिताः प्रा-
दिशन् ।
शवमस्फुरत् ।
प्रासादे नार्योऽमृत्यन् ।
माणवकं* मार्गं* लपस्यन् ।

लेशो रामेणासह्यत ।
देवीमभावे ।
नृशंसो राक्षसोऽहन्यत ।
नृपतेः शासनमवाधीरवथाः ।
लजस्य विनयेनर्षयोऽतुष्यन् ।
हरिणा जनकोऽसेव्यत ।
चित्रकूटस्य शिखरे ऽवसाम ।
शृगालं व्याघ्रं चैक्षे ।
वित्तस्य नाशेनामुह्यन् ।
प्रभूतं धनं नृपेण ब्राह्मणे-
भ्यो ऽत्यसृज्यत ।
चन्द्रापीडस्य बलस्य संच-
लनेन मद्यकरपत ।
पञ्जरद्विहगममुवाच ।

(અમે) ઝાડની છાયામાં બેઠા.
(તેણે) ચાકરોના શુન્હા માધ-
કર્યા.

બ્રાહ્મણો ગંગાના જળમાં પડ્યા.
ઘોડાઓ રણભૂમિ તરફ દોડ્યા.
રામે આપના હુકમો માન્યા.
હરિ નારાયણ પાસેથી ગાયન
શિખ્યો.

(મેં) કરીઓ આખી.
જાસુસ અયોધ્યા ગયા.

(તું) જૂઠું બોલ્યો.
કૃષ્ણ મિત્રની આબાદીથી ખુશ
થયો.

(તમે) ત્યારે કૌશામ્બીમાં રહ્યા.

(તું) રામના પરાક્રમથી આશ્ચ-
ર્ય પામ્યો.

(તું) શત્રુ જોડે લઢ્યો.
લુચ્ચોને રાજના હુકમથી મા-
રવામાં આવ્યો.

(તમે) સોના મહોરો ગણી.
રામ વડે રૂપિ પાસેથી આશ્વી-
ર્વાદ ધચ્છવામાં આવ્યો.

દેવોના પ્રસાદથી તમે (તમારા)
શત્રુઓને જીત્યા.

અમે દારૂને ઠેકાણે પાણી પીધું.
તમે અહિંથી (તમારે) ઘેર પુસ્તકો
લઇ ગયા.

ગદ કાલે સૂર્ય ચળકાટથી ઉ-
જળો પ્રકાશ્યો.

રાત્રિએ ચોર વડે ધરમાં પ્રવેશ થયો.

અમે સેનાપતિને અને (તેના)
લશ્કરને જોયો.

તેઓ રણસંગ્રામમાંથી રાજને
લઇ ગયા.

તેઓએ શત્રુઓ તરફ બાણો
ફેંક્યા *

(મેં) ફૂલોની માળા શુદ્ધવાનો
આરંભ કર્યો.

પાઠ ૧૮.

હિસ્તન ભૂતકાળ [ચાલુ].

આત્મનેપદ પ્રત્યય ચાલુ.

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
દ્વિવચન.	વહિ	इथाम्	इताम्
બહુવચન.	મહિ	ध्वम्	अन्त
	અલભાવહિ	अलमेथाम्	अलमेताम्
	અલભામહિ	अलमध्वम्	अलमन्त

* મુચ્ ધાતુ વાપરે.

ધ્વંસ્..... ગ૦ ૧, આત્મને. ક્ષના થવું; નાશ પામવું.

અવ (ઉપ.)+મનં અવજ્ઞા કરવી; તિરસ્કાર કરવો.

નિ (ઉપ.)+મન્ત્ર ગ૦ ૧૦, આત્માને. આમંત્રણ દેવું, તેડવું, નોતરવું.

વિ (ઉપ.) +મૃશ ગ૦ ૬. પરસ્પૈ. પરીક્ષા કરવી; પારખ કરવી
રમ્ આનંદ પામવો.

લજ્જ... ગ૦ ૬, આત્મને. લજ્જા પામવી, શરમાવું, લાજવું.

સ્પર્ધ.....ગ૦ ૧, આત્મને. સ્પર્ધા કરવી, સરસાધ કરવી.

સ્તંસ્.....ગ૦ ૧, આત્માને. પડી જવું.

વિ (ઉપ.)+દ્વસ્ પરસ્પૈ. મશ્કરીમાં હસવું.

નામ.

અનિષ્ટ ન. આનંદ, દુઃખ, સંકટ.

અવધીરણા સ્ત્રી. અવજ્ઞા.

અસુર પુ૦ (ખ.વ) દેવના શત્રુ
રાક્ષસ.

આરોપણ ન. રોપવું તે.

ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.

કબરી સ્ત્રી૦ અંખોડો, વેણી.

કાર્ય ન. કાર્ય, કામ.

ગન્ધર્વ પુ. સ્વર્ગમાં રહેનારા
દેવોની એક જાત.

ગ્રહેણ ન. પકડવું તે.

ગોર પુ. ચોર.

જાલ ન. જાળ, પાશ.

જ્યોત્સ્ના સ્ત્રી૦ આંદની.

ત્યાગ પુ૦ ત્યાગ, તજવું તે.

દર્શન ન. દર્શન.

દુષ્કૃત ન. દુષ્કૃત, દુષ્ટ કામ.

નાયક પુ. નાયક; આગેવાન.

પરમ્ (અવ્યય) તોપણ.

પાન્ય પુ. મુસાફર.

પ્રાચી સ્ત્રી૦ પૂર્વ દિશા.

પ્રાશ્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનારો.

વલ ન. બળ, જોર.

વીજ ન. બી.

ભૂપ પુ. ભૂપ, ભૂપાળ, રાજા.

રમણ પુ. ધણી.

રાજ્ય ન૦ રાજ્ય.

વીર્ય ન. પરાક્રમ, વીર્ય.

વ્યાઘ્ર પુ૦ શિકરી.

સચિવ પુ૦ પ્રધાન.

સમૂહ પુ૦ સમૂહ, સમુદાય.

વાક્ય.

પાણ્ડવા રાજ્યમવિન્દન્ત ।
 આચાર્યાન્* શિષ્યા અભ્ય-
 વાદયન્ત ।
 સત્તિવા ભૂપમભાવન્ત ।
 નાર્યાઃ કવર્યાઃ પુષ્પે અસ્ત્ર-
 સેતામ્ ।

જનેન વ્યહસ્યધ્વમ્ ।
 રથ્યાયાં જનનાં સમૂહમૈ-
 ક્ષામહિ ।
 રામસ્ય દુઃસ્વાન્યધ્વસન્ત ।
 મિત્રાણાંત્યાગેનાલજ્જેથામ્ ।
 વૃક્ષેભ્યઃ શુકા ઉદ્ભવન્ત ।
 મૃગાવહન્યેતાં વ્યાધૈઃ ।
 જનનાં સુખાયાયતામહિ ।
 દેવૈઃ સહાસુરા અસ્પર્ધન્ત ।
 રમણૈઃ સહ ય્યોત્સ્નાયા મર-
 મન્ત નાર્યઃ ।
 ઉજ્જયિન્યાઃ કદા ન્યવર્ત-

વાંદર રાક્ષસો સાથે લડયા.
 (અમે બે) કાશીમાં પંડિતો
 સાથે બોલ્યા.
 (તેઓએ) સ્વસ્થતાથી મહેણાં
 સહ્યાં.
 (બે) તારા પૂર્વમાં પ્રકાશ્યા.

ધ્વમિતિ જનૈરપૃચ્છયામહિ ।
 વાતેન વૃક્ષા અકમ્પન્ત ।
 અરીણાં પરાજયેનામોદન્ત
 સેનાપતયઃ ।
 ગૃહં પ્રાવિશંશ્ચોરાઃ પરં ના-
 લભન્ત ધનમ્ ।
 કન્યા અવન્દન્ત જનકમ્ ।
 આચાર્યાદસ્ત્રાણ્યશિક્ષામહિ ।
 વાર્યેણ વિદ્યાયાશ્ચ બલેન
 પ્રાકાશન્ત ।
 વીજસ્થારોપણમારમન્ત કુ-
 બીવલાઃ ।
 નારાયણસ્ય દુષ્કૃતાનિ ના-
 રોચન્ત જનકાય ।
 ઉવમાર્ઙ્ગદ્ધરેર્ધના ન્યવર્ધન્ત ।
 નાનિષ્ઠમાશઙ્કામહિ ।
 ધનસ્ય રાશયો બ્રાહ્મણેભ્યો
 ડડીયન્ત ।

(તમે) માણસો વડે વખાણ્યા.
 (તમે બે) રામ વડે ફરમાવાયા.
 (અમે) જમવા સાડ ઋષિઓને
 નોતર્યા.
 અયોધ્યાથી જસુદો ક્યારે પાછા
 આવ્યા ?

* પૃષ્ઠ ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

† કર્મણિરૂપમાં પ્રચ્છન્તું પૃચ્છન્તુ થાય છે.

‡ વર્ગીય ચેહેલા ચાર વ્યંજનમાંથી કોઈપણ વ્યંજન પછી હૂં આવે
 તો પૂર્વ વ્યંજનના વર્ગનો ચોથો અક્ષર હૂં ને ઠેકાણે વિકલ્પે થાય છે.

(અમે) હરિપાસેથી મહેરબાનીની
આશા ન રાખી.

(અમે) નિશાળમાં ચોપડીઓ
મેળવી.

(જે) પરીક્ષકો નૃત્યમાં (જે)
કન્યાઓની પરીક્ષા લેતા હવા
(અમે જે) માના દર્શનથી આ-
નંદ પામ્યા.

(તમે જે) કામ શરૂ ન કરતાહવા.

(અમે જે) રૂપિને નમ્યા.

(તેઓ જે) રાજ પાસેથી અવ-
જ્ઞાની શંકા રાખતા હવા.

(અમે)ગાન્ધર્વોના વંશમાં જન્મ્યા.

પક્ષીઓએ (પોતાના) નાયકના
ઉપદેશનો તિરસ્કાર કર્યો, અને

જાળમાં પકડાયા.

પ્રાહ્લણોના અપરાધો રાજ વડે
ક્ષમા કરાયા.

(તમે જે) વાધના દર્શનને લીધે
ભયથી કંપતા હવા.

(તમે)હાથીને પકડવાનો યત્ન કર્યો.

(જે) છોકરાં (પોતાની) મા વિના
આનંદ ન પામ્યા.

રામના ગુણો કવિઓવડેવખાણ્યા.

ઉદ્યોગ વડે તેઓએ ધણું દ્રવ્ય મે-
ળવ્યું.

(તેઓ જેઓ) અરણ્યમાં (પો-
તાની) કન્યાને શોધી.

(જે) કરીઓ [જે] મુસાફરો વડે
અખાધ.

સારાંશ તથા સવાલ.

ની.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	અનયમ્	અનયાવ	અનયામ
પુરુષ ૨.	અનયઃ	અનયતમ્	અનયત
પુરુષ ૩.	અનયત્	અનયતામ્	અનયન્

દ્યુત્

પુરુષ ૧.	અદ્યોતે	અદ્યોતાવહિ	અદ્યોતામહિ
પુરુષ ૨.	અદ્યોતથાઃ	અદ્યોતથામ્	અદ્યોતધ્વમ્
પુરુષ ૩.	અદ્યોતત	અદ્યોતેતામ્	અદ્યોતન્ત

૧. નીચેની ધાતુઓનો હસ્તન ભૂતકાળ આપો.

અસ, ઇદ્, રૂઙ્, મૃગ્, સૃજ્, રુઙ્, નિ+મન્ઙ્, રૂઙ્, શિઙ્, જીઙ્, ડી, મ્, જન્, વૃત્.

૨. અંત્ય વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો શો ફેરફાર થાય છે? ક્યારે આ ફેરફાર આવશ્યક છે ?

૩. વર્ગીય પહેલા ચાર વ્યંજનમાંથી કોઈ પણ વ્યંજન પછી હ આવે તો. હ નો શો ફેરફાર થાય છે ?

૪. શ નો ઙ્ ક્યારે થાય છે ?

ભાગ ૭ મો.

પાઠ ૧૯.

૧ ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસક લિંગ નામો.

ઉકારાંત પુલિંગ નામોનાં રૂપો ઇકારાંત પુલિંગ નામોના રૂપો જેવાં જ થાય છે. તદ્વાત એટલો જ છે કે, ઇકારાંત નામોમાં જ્યાં ઇ, ઈ, ણ, અથવા ય્ આવે છે, ત્યાં ઉકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ઉ, ઊ, ઓ અથવા વ્ આવે છે.

૨ નપુંસક ઉકારાંત અને ઋકારાંત નામોનાં રૂપો, વારિના જેવાં જ, થાય છે. વારિના અંત્ય ઇ, ઈ, કે ણ થાય છે, તેને બદલે, ઉકારાંતમાં અનુક્રમે ઉ, ઊ, કે ઓ; અને ઋકારાંતમાં ઋ, ઋ, કે ઋ થાય છે.

ગુરુ (પુલિંગ) ગુરુ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા

ગુરુઃ

ગુરુ

ગુરવઃ

દ્વિતીયા

ગુરુમ્

”

ગુરુન્

તૃતીયા

ગુરુણા

ગુરુભ્યામ્

ગુરુભિઃ

ચતુર્થી

ગુરવે

”

ગુરુભ્યઃ

મધુ (નપુંસક) મધ.

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦

મધુ

મધુની

મધૂનિ

તૃતીયા

મધુના

મધુભ્યામ્

મધુભિઃ

ચતુર્થી

મધુને

”

મધુભ્યઃ

કર્તૃ (નપુંસક) કર્તા.

પ્રથમ તથા દ્વિ.	કર્તૃ	કર્તૃણી	કર્તૃણિ
તૃતીયા	કર્તૃણા	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભિઃ
ચતુર્થી	કર્તૃણે	,,	કર્તૃભ્યઃ

ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોને પ્રથમાનાં ત્રણે વચનના અંતે દ્વિ-
તીયાનાં એકવચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લાગતાં, ઋકારનો
આર્ થાય છે. પિતૃ, ભ્રાતૃ, જામાતૃ, દેવૃ, નૃ, અંતે સવ્યેષ્ટ
જેવાં કેટલાંએક નામોનાં અંત્ય ઋકારનો અર્ થાય છે. અર્ધાં
એ ઋકારાંત નામોની પ્રથમાના એકવચનમાં રૂનો. અંતે પ્રત્ય-
યના સ્નો, લોપ થાય છે; એટલે છેડે આ રહે છે.

પ્રત્યય.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા સ્	ઔ	અસ્
દ્વિતીયા અમ્	,,	ન્
તૃતીયા આ	ભ્યામ્	ભિસ્
ચતુર્થી ઇ	,,	ભ્યસ્

ન્ પ્રત્યય લાગતાં, પૂર્વનો ઋ દીર્ઘ થાય છે.

નેતૃ (પુલ્લિંગ) નાયક, દોરવનાર.

પ્રથમા	નેતા	નેતારૌ	નેતારઃ
દ્વિતીયા	નેતારમ્	,,	નેતૃન્
તૃતીયા	નેત્રા	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભિઃ
ચતુર્થી	નેત્રે	,,	નેતૃભ્યઃ

ભ્રાતૃ (પુલ્લિંગ) ભાઈ.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ભ્રાતા	ભ્રાતરૌ
		ભ્રાતરઃ

દ્વિતીયા	આત્તરમ્	આતરૌ	આતૃન્
તૃતીયા	આત્રા	આતૃભ્યામ્	આતૃભિઃ
ચતુર્થી	આત્રે	”	આતૃભ્યઃ
નામ (પુલ્લિંગ).			
ઇષુ તીર.	પૃથ્વી કરનાર આ-	નો રચનાર.	
ઋતુપર્ણ એક રાજ-	લણ યોદ્ધા.	લક્ષ્મણ રામનો ભાઈ.	
નું નામ.	પાંસુ ધુળ. રજ.	વાયુ વાયુ, વા, પવન.	
કપોલ ગાલ.	પિતૃ પિતા, આપ.	વિઘ્ન વિઘ્ન.	
જામાતૃ જમાઈ.	પ્રભુ પ્રભુ, ધણી.	વિમાર્ગ ખોટો રસ્તો,	
તડાગ તલાવ.	વાહુ બાંહ, બાહુ, હાથ.	આટો રસ્તો,	
તરુ ઝાડ.	વિન્દુ ટીપું.	વિષ્ણુ વિષ્ણુ.	
ત્વષ્ટૃ વિશ્વકર્મા.	મર્તૃ શત્રુ ધણી.	શત્રુ શત્રુ, દુશ્મન.	
દુર્જન દુર્જન, અ-	મીમ પાંડુના છોક.	શંભુ શંભુ, શિવ.	
રાજ માણસ.	રાઓમાંના એકનું	શિશુ બાલક.	
દેવૃ દિયર.	નામ.	સન્યેષ્ટ સારથિ.	
ઘાતૃ પેદા કરનાર.	અમર ભમરો		
નૃ નર, પુરુષ.	મનુ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર-		
પરશુ કરસી, કુહાડો.	નપુંસક.		
પરશુરામ નક્ષત્રિય.			
પુલ્લિંગ તથા નપુંસક.			
કર્તૃ કર્તા, કરનાર, રચનાર.	અગ્ર અગ્ર; ટોચ.		
ગન્તૃ ગમન કરનાર, જનાર	અશ્રુ આંસુ.		
દાતૃ દાતાર. દાતા, આપનાર.	તાલુ તાળવું.		
દ્રષ્ટૃ દર્શન કરનાર, જોનાર.	મધુ મધ.		
દ્રેષ્ટૃ દ્રેષ કરનાર.	રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર, દેશ.		
રક્ષિતૃ રક્ષણ કરનાર.	વસુ વસુ, ધન.		

સ્ત્રીલિંગ.

અમરાવતો ઈંદ્રની રાજધાની. | જિહ્વા જીભ.

વિશેષણો.

હુધિત બુધ્યો, હુધિત.

। ઇયામ શામ, કાળો.

અવ્યયો.

અનેકશમ્ વારંવાર.

તુ (અવ્યય) પંચ (વાક્યની ઘરઆતમાં વપરાતો નથી.)
ધાતુ.

અનુ (ઉપ.) + ઇપ્ ગ. ૪
પરસ્મૈ. શોધવું.

અનુ (ઉપ.)+ગમ્ અનુસરવું,
પાછળ જવું.

ગલ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. નિગળવું,
ઝરવું.

છિદ્ (કર્મણિ પ્રયોગમાં)
કપોવું.

પ્ર (ઉપ.)+ની રચવું.

નિપેધ બતાવવાને માટે, વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દને આ-
રંભે અ, અને સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે અન્ મૂકાય છે.
વાક્ય.

શમ્ભુજયતિ ।

વાહુ સ્ફુરતઃ ।

વાયુના તરવઃ કમ્પન્તે

ભ્રમરા મધુ પિવન્તિ ।

નરો વસૂનિ વાઙ્છન્તિ ।

इन्द्रः शत्रूनजयत् ।

योधोऽराविषू क्षिपति ।

चातको जलस्य विन्दुमपि
न लभते ।

विष्णवे पूजा रोचते ।

प्रभुभिर्मृत्या आदिश्यन्त ।

विश्वस्य कर्तारं नमामि ।

મૃ ગ. ૧. ઉભય, ભરવું.

(ત્રિયતે કર્મણિ.)

અનુ (ઉપ.)+મન્ ક્રમ્બ રાખવું.

નિર્ (ઉપ.)+મા નિર્માણ કરવું.

(નિર્માયતે કર્મણિ.)

વાઙ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. વાંછા

કરી, ચાહવાવું, ઇચ્છવું.

गुरुभ्यः शिष्यस्याविनयं
कथयामि ।

सीता लक्ष्मणं देवरमन्वग-
च्छत् ।

कन्याया भर्तारं जामातरं व-
दन्ति ।

नार्याः कपोलयोर्नयनाभ्याम-
धूणि गलन्ति ।

भर्त्रे सन्देशः प्रहीयते ।

त्वप्सूामरावती निरमीयत ।

पितरो वदन्ते पुत्रैः ।

रामो जनकस्य जामाता ।

પાણ્ડવા દ્વેષ્ટૃન્ યુદ્ધેઽજયન્ ।
મર્તારમનુસરતિ કિંકરઃ ।
મનુના ધર્મઃ પ્રાણીયત ।
ધાત્રા પ્રજાઃ સૃજ્યન્તે ।

તડાગસ્ય જલં માર્ગે ગન્તુ-
મિરપીયત ।
યાચકા દાતારં નાલભન્ત ।

રામ છોકરાઓને લાડુ આપે છે.
આકાશ ધૂળથી ભરાઈ જાય છે.
પરશુરામે શરસી વડે શત્રુઓને
માર્ધા.
પાણીનાં ટીપાં વાદળામાંથી
પડે છે.
રાજાએ શહેરના રક્ષણ કરના
રાને ખોલાવ્યા.
બાળક આપને તામે રહે છે.
અવન્તીના ધણીએ પ્રધાનોને કહ્યું.
હરિજીભ વડે તાળવાને અડક્યો.
સ્ત્રીઓ સ્વામી સાથે વાડીએ ગઈ.
ઋષિઓ મંત્રોના જોનારા હતા.
લોકો વિષ્ણુને પૂજે છે.
ઋતુપર્ણે સારથીઓને કહ્યું.
રામ (પોતાના) ભાઈ લક્ષ્મણ
સાથે વનમાં ગયો.
બાણોથી રાવણનાં માથાં રામ
વડે* કપાયાં.
વારંવાર વિદ્વના બચને લાંબે મા-
ણુસો વડે કામ શરૂ કરાવું નથી.

પોતાના હાથ વડે ભીમ શત્રુ
સાથે લડ્યો.
દેવો અનર્થ કરનારાને શિક્ષા
કરે છે.
ખોટે રસ્તે જનારા માણુસો વડે
નિંદાય છે.
નાશમાંથી દેશનો રક્ષણ કરનાર
સહયુગ છે.
દુર્જનની જીમની ટોચ ઉપર મધ
હોય છે, પણ તેના હૃદયમાં
ઝેર હોય છે.
ઝાડો છાયા વડે મુસાફરોને આ-
નંદ પમાડે છે.
વિશ્વામિત્રની સાથે રામનું વન
માં જવું પિતા વડે કમ્બલ રખાયું.
પવન કાળાં વાદળાંને વિખેરે છે.
ક્ષુધિતોને અન્નદાન કરનારાને લો-
કો વખાણે છે.
સીતાનો ભર્તા અને દિયર સી-
તાને સોધતા હવા

* સ્વર પછી છ્ આવી તો, ચ્છ લખાય છે. પણ પદાંતે દીર્ઘ સ્વર
હોય તો, ચ્છ વિકલ્પે લખાય છે. મા (નહિ) અને આ (ઉપસર્ગ)
પછી છ્ નો ચ્છ લખવાજ જોઈએ.

પાઠ ૨૦.

ઊકારાંત અને કકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

ઋકારાંત પુલ્લિંગ	{	પં.	૦	ભ્યામ્	ભ્યસ્
		પ.	૦	ઓસ્	નામ્
		સ.	ઈ	"	પુ

પંચમી અને પછીતું એકવચન, ક્રતે બદલે ઊર્ મૂકવાથી થાય છે; સપ્તમીના એકવચનનો ઇ પ્રત્યય લાગતાં, કકારનો પ્રથમ ઈર્ થાય છે. વળી પછીના બહુવચનનો નામ્ પ્રત્યય લાગતાં, કકારને ઠેકાણે ક દીર્ઘ ઋ થાય છે; પરંતુ નૃ શબ્દમાં વિકલ્પે દીર્ઘ ઋ થાય છે. સંજોધનતું એકવચન, ક્રતે બદલે ઈર્ મૂકવાથી થાય છે, અને દ્વિવચન અને બહુવચન પ્રથમામાં તે તે રૂપો જોવાંજ છે.

ગુરુ (પુલ્લિંગ).

પંચમી	ગુરોઃ	ગુરુભ્યામ્	ગુરુભ્યઃ
પછી	"	ગુર્વોઃ	ગુરુણામ્
સપ્તમી	ગુરૌ	"	ગુરુષુ
સંજોધન	ગુરો	ગુરુ	ગુરવઃ

મધુ (નપુંસકલિંગ).

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પંચમી	મધુનઃ	મધુભ્યામ્	મધુભ્યામ્
પછી	"	મધુનોઃ	મધુનામ્
સપ્તમી	મધુનિ	"	મધુષુ
સંજોધન	મધો, મધુ	મધુની	મધૂનિ

કર્તૃ (નપુંસકલિંગ).

પંચમી	કર્તૃણઃ	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભ્યઃ
પછી	"	કર્તૃણોઃ	કર્તૃણામ્

સમ્ભવી	કર્તૃણિ	કર્તૃણો	કર્તૃષુ
સંબોધન	કર્તૃર્	કર્તૃણી	કર્તૃણિ

નેતૃ (પુલ્લિંગ).

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પંચમી	નેતુઃ	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભ્યઃ
ષષ્ઠી	”	નેત્રોઃ	નેતૃણામ્
સમ્ભવી	નેતરિ	”	નેતૃષુ
સંબોધન	નેતર્	નેતારૌ	નેતારઃ

શુબ્દ.

અનુજ્ઞા સ્ત્રી. રજ, પરવાનગી.
અપ્રિય વિશે. અપ્રિય, પ્રિય નહિ.
અર્જુન પુ. પાંડુના પાંચ પુત્રો-
માંના ત્રીજાનું નામ.

અલઙ્ઘનીય વિશે. નહિ ઓળ-
ગાય એવું.

અલમ્ (અવ્યય). પૂરતું,
બસ. (તૃતીયા વિભક્તિ સાથે
વપરાય છે).

અવસ્તુ ન. અવાસ્તવિક ચીજ,
મિથ્યા પદાર્થ.

અવસ્ત્વારોપ પુ. મિથ્યા
પદાર્થની કલ્પના.

આદર પુ. આદર, માન, સત્કાર.

આરોપ પુ. આરોપ, કલ્પના.

આર્ય પુ. આર્ય, સજ્જન; હિંદુના
પ્રાચીન પુર્વજોનું નામ.

ઇચ્છા સ્ત્રી. ઇચ્છા.

ઇન્દુ પુ. ચંદ્ર.

ઉત્કણ્ઠા સ્ત્રી. ઉત્કંઠા, ઇચ્છા.
ઉત્સાહ પુ. ઉત્સાહ, આત્મચ્છવ.
કર્ણ પુ. એક શરવીરનું નામ.

કલઙ્ક પુ. લાંછન, ડાઘો.

કારુણ્ય ન. કરુણા, દયા.

કુરુ (બહુવ.) એક દેશનું નામ.

કૃતજ્ઞતા સ્ત્રી. કૃતજ્ઞતા.

કૃપા સ્ત્રી. કૃપા, મહેરબાની.

જ્ઞાતિ પુ. જાતિ, નાત.

તનુ વિશે. નાનું.

તૂલ પુ. કપાસ; ર.

દ્વિજ પુ. દ્વિજ. બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય
વૈશ્ય જાતિનો કોઈ માણસ.

નપ્તૃ પુ. દિકરાનો દિકરો, પૌત્ર.

નિર્બન્ધ પુ. કાલાવાલા, આજીજી,
આગ્રહ.

નિશિત વિશે. તીક્ષ્ણ; ધારવાળું.

પથ્ય ન. હિતકારક વસ્તુ.

પશુ પુ. પશુ.

પાત પુ. પડવું તે.

પિતૃવ્ય પુ. કાકો.

વન્ધુ પુ. બંધુ, સગો.

ભારતવર્ષીય પુ. ભારતવર્ષ એ-
ટલે હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી.

ભ્રાતૃ પુ. ભાઇ.

भीम પુ. પાંડુનો બીજો પુત્ર.

भूत ન. પ્રાણી.

मद પુ. મદ, ખુમારી.

मृग પુ. મૃગ હરણ.

मृत्यु પુ. મૃત્યુ, મોત.

रघु પુ. (બહુ) રઘુ રાજાના
વંશજો.

रमा સ્ત્રી. વિશેષ નામ.

लक्ष्मी સ્ત્રી. લક્ષ્મી, વિષ્ણુની
પત્ની, ધનની દેવી.

लङ्ग. ૧. આ. ઓળંગવું. તોડવું.

वक्तृ પુ. ન. વક્તા, બોલનારો.

वस्तु ન. વસ્તુ, ચીજ.

वार्ता સ્ત્ર, વાર્તા, વાત, ખબર.

विभव પુ. ધન.

वैकुण्ठ ન. વિષ્ણુનું સ્વર્ગમાં
રહેવાનું ઠેકાણું.

श्रोतृ પુ. ન. શ્રોતા, શ્રવણ

કરનાર, સાંભળનાર.

साधु પુ. સાધુ, સત્પુરુષ.

साधु વિશે. સાદું.

सरस्व पુ. ન. સરજનાર.

વાક્ય.

तरोः पुष्पाण्यपतन ।

शम्भोः कृपया कल्याणं
भवति ।

गुरुणामोदशाननुरुध्याम-
ह ।

साधवो मृत्योर्भयं न गण-
यन्ति ।

पितरि रामस्य परम आदरः ।

विश्वस्य स्रष्टुरिच्छाऽलङ्घ-
नीया* ।

द्वेष्टृणामुत्साहं न सहते ।

इन्द्रो कलङ्को दृश्यते ।

रामो बन्धुषु स्नेहेन वर्तते ।

मधुनि माधुर्यमस्ति ।

नृषु द्विजः श्रेष्ठः ।

दातृभ्यो धनं लभन्ते ।

कुरुभ्यो दूत आगच्छत् ।

पितृव्यः पितुर्भ्राता ।

वस्तुन्यवસ્त्वारोપોऽज्ञानम् ।

भीमस्य भ्रातर्यर्जुने कर्णो

बाणानमुञ्चत् ।

† આ શબ્દની પ્રથમાના એકવચનમાં સ્ પ્રત્યય લાગે છે.

* સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગ પ્રત્યય આ અને ઈ છે. અકારાંત વિશેષણો
હંમેશાં તેો નહિ, પરંતુ ધણું કરીને, સ્ત્રીલિંગમાં આ પ્રત્યય લે છે.

તૂલસ્ય રાશાવગ્નેરિવ મૃદુ-
નિ મૃગસ્ય શરીર નિશિતસ્ય
વાળસ્ય પાતઃ ।
તનુષુ વિભવેષુ જ્ઞાતિભિ-
સ્ત્યજ્યન્તે નરાઃ ।

પશુષ્વપિ કૃતજ્ઞતા દૃશ્યતે ।
શ્રોતૃણાં નિર્વંધાત્કથામા-

રામ રઘુઓમાં મુખ્ય હતો.
(મે) રચનાર પાસેથી ચોપડી
મળવી.

લક્ષ્મીનાં વિષ્ણુની પત્ની હતી.
(તે) સાંભળનારાઓ પાસે માથ
ભાગે છે.

જનકે (પોતાના) પૌત્રોનો રથ
જોયો.

નારાયણે હરિના જમાઈઓના
ઘોડા જોયા.

આર્યો કુરુ દેશમાં રહેત.

ચોપટ ઝાડ ઉપર બેઠો.

હરિના પૌત્રોના ચાકર ગામ ગયો.

કર્ણ જ્ઞાતારોમાં પ્રથમ હતો.

સિંહ પશુઓનો પ્રભુ છે.

હરિ રમાના ધણીનો ભાઈ-
બંધ છે.

ચંદ્રનું બિંબ વધે છે, અને ઓછું
થાય છે.*

(પોતાના) ભાઈ રામની આજ્ઞાથી

રમત ।

અપ્રિયસ્યાપિ પથ્યસ્ય વત્સ-
ણિ મિત્રેડલં ક્રોધેન ।

નપ્તુર્ભિઃ સ્ત્રીવોત્કળ્ય ભારત-
વર્ષીયાણામ્ ।

પરમં કારુણ્ય સાધૂનાં ભૂતેષુ
કન્યાં જામાતુર્મૃદં નયતિ ।

લક્ષ્મણે સીતાને વનમાં તથા.

બ્રહ્માથી વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું.

(તેણી પોતાના) ધણીની ખબર

મેળવતી હતી.

(તેણે પોતાના) હાથના બળવડે
શત્રુને જીતા.

જેરાવર પવનથી પણ પર્વતોને
ભંજ્ય નથી.

ડાહ્યા માણસો બાળકો પાસેથી
પણ જ્ઞાન મેળવે છે.

હે શંભુ, (મારાં) પાપ ક્ષમા કર્યો.
ઋષિઓમાં ધનુષ્વર વિષે નિર્ભય
દેખાય છે.

પક્ષીઓ ઝાડોની શાખાઓ ઉપર
બેસે છે.

ચાકરો શેઠના હુકમોનું ઉલ્લંઘન
કરતા નથી.

માને ઘેર જવાને માટે ધણી પા-
સેથી તેણે પરવાનગી મેળવી.

વિષ્ણુના ભક્તો વડે વૈકુંઠમાં
રહેઠાણ મળવાય છે.

† પ્રથમાનાં એકવચનમાં લક્ષ્મીઃ રૂપ થાય છે.

* ક્ષિ કર્મણિ પ્રયોગ.

સવાલ.

૧. નીચેના શબ્દોનાં રૂપાખ્યાન કરો:—

દ્રષ્ટુ પુ. ન. મધુ, મનુ, જામાતૃ, મધુ, ધાતૃ પુ., નૃ, દેવૃ, શત્રુ, વિષ્ણુ પુ. ન., જ્ઞાતૃ સ્ત્રષ્ટૃ પુ., વસ્તુ, વાયુ, ધ., ધ.

૨. ઇકારાંત તથા ઉકારાંત પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે જણાવો.

૪. છૂ નો છ્ઠ્ઠ ક્યારે થાય છે ? તેના આવશ્યક અને વેગે આવશ્યક અને વૈકલ્પિક નિયમ શો છે ?

પાઠ ૨૧.

ઇકારાંત, ઉકારાંત, ઝકારાંત, અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

ઝકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો જેવાંજ થાય છે. ઈકારાંત નામોમાં જ્યાં જ્યાં ઈ, ઈં, કે ચ આવે છે, ત્યાં ત્યાં ઝકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ઝ, ઝઙ, કે ચ્ આવે છે. પ્રથમાનું એકવચન સ્ પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે.

૭ ઇકારાંત અને ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોની તૃતીયાના એકવચનનો પ્રત્યય આ છે, અને દ્વિતીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે. આ સ્ પ્રત્યય લાગતાં, પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. આ બધી વાતે, આ નામોનાં રૂપો ઇકારાંત અને ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોના જેવાંજ છે. ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી, અને સપ્તમીના એકવચનનાં રૂપો, ઈકારાંત કે ઝકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોના જેવાં, ષષ્ઠી, વિકલ્પે થાય છે.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોમાં, સગાધવાચક શબ્દો આવે છે. તે આ છે:—સ્વસૃ, માતૃ, હૃદિત, નનન્દ, અને યાતૃ. દ્વિ-

ત્રીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે. તે પ્રત્યય લાગતાં, આ ત્રી-
મેનો અંત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બધી વાતે સ્વસ્ત્ર ત્રી-
રૂપો, નપ્તૃ કે ગન્તૃ પું જેવાં, અને બાકીનાં પિતૃ જેવાં, થાય છે.
શ્રોતૃ, ગન્તૃ, અને તેવાં બીજાં ઋદ્ધકારાંત વિશેષણોનું
સ્ત્રીલિંગ અંગ ર્ઙ ઉમેરવાથી થાય છે; જેમ કે, શ્રોત્રી, ગન્ત્રી,
ધત્યાદિ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	શ્વશ્રૂઃ	શ્વશ્રૃૌ	શ્વશ્રૂઃ
દ્વિતીયા	શ્વશ્રૂમ્	"	શ્વશ્રૂઃ
તૃતીયા	શ્વશ્રૃવા	શ્વશ્રૂભ્યામ્	શ્વશ્રૂભિઃ
ચતુર્થી	શ્વશ્રૃૈ	"	શ્વશ્રૂભ્યઃ
પંચમી	શ્વશ્રૃવાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	શ્વશ્રૃવોઃ	શ્વશ્રૂણામ્
સપ્તમી	શ્વશ્રૃવામ્	"	શ્વશ્રૂણુ
સંજોધન	શ્વશ્રુ	શ્વશ્રૃૌ	શ્વશ્રૂઃ

મતિ.

પ્રથમા	મતિઃ	મતી	મતયઃ
દ્વિતીયા	મતિમ્	"	મતીઃ
તૃતીયા	મત્યા	મતિભ્યામ્	મતિભિઃ
ચતુર્થી	મતયે, મત્યૈ	"	મતિભ્યઃ
પંચમી	મતેઃ, મત્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	" "	મત્યોઃ	મતીનામ્
સપ્તમી	મતૌ, મત્યામ્	"	મતિણુ
સંજોધન	મતે	મતી	મતયઃ

	धेनुः	धेनु.	धेनू	धेनवः
प्रथमा	धेनुः	धेनु	धेनू	धेनवः
द्वितीया	धेनुम्	"	"	धेनूः
तृतीया	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
चतुर्थी	धेनवे, धेन्वै	"	"	धेनुभ्यः
पंचमी	धेनोः, धेन्वाः	"	"	"
षष्ठी	"	"	धेन्वोः	धेनूनाम्
सप्तमी	धेनौ, धेन्वाम्	"	"	धेनुषु
संभोधन	धेनो	धेनू	धेनू	धेनवः

श्लेषेयन.

द्विवचन.

अहुपचन.

	मातृ.	मातृ.	मातृ.
प्रथमा	माता	मातरौ	मातरः
द्वितीया	मातरम्	"	मातृः
तृतीया	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
चतुर्थी	मात्रे	"	मातृभ्यः
पंचमी	मातुः	"	"
षष्ठी	"	मात्रोः	मातृणाम्
सप्तमी	मातरि	"	मातृषु
संभोधन	मातरू	मातरौ	मातरः

नाम. (स्त्रीविंश.)

अलभृमि ईष्यां.	जाति जति, जत,	ननान्द नशुंद.
वसुरक्ति प्रीति.	नात.	नीती नीति, राज-
कान्ति क्षति, तेज.	दुष्कृति दुष्ट इति,	नीति.
कीर्ति क्षति, क्षम.	अराज क्षम.	
कृति इति, क्षम.	दुहितृ द्विती.	प्रकृति प्रधान मं-
गति गति, यात्रवा-	भृति दिमत, धीरज.	उणी, प्रधान; प्रकृति,
नी दश, जपुं ते.	धेनु धेनु, गाय.	स्वभाव.

પ્રતિજ્ઞાતિ - છખી,
નકલ.

પ્રીતિ પ્રીતિ, પ્રેમ.
બુદ્ધિ બુદ્ધિ, અકલ.
ભક્તિ ભક્તિ.

ભૂતિ આબાદિ.
ભૂમિ ભૂમિ, ભોંય.
માતૃ મા.

મુક્તિ મુક્તિ, મોક્ષ.
મૂર્તિ મૂર્તિ. પ્રતિમા.
અક્ષલ પુ. કૃત્રેજ.

આધ્યાન ન. ધ્યાન.
આશ્રમ પુ. આશ્રમ.
ઋષ્યશૃંગ દશરથ-
નો જમાધ, રા-
મનો અનેવી.

ફલાપુર ન. શહેરનું
નામ; વેશજ.

અધિ (ઉપ.)+ ક
અધિકાર આપવો,
ઠરાવવું, (કર્મણિરૂ-
પ) ઠરાવું, અધિ-
કારી થવું.

ચલ્ ગ. ૧. પરસ્પૃ.
આલવું.

ચિન્હ ન. ચિન્હ.
અભિ (ઉપ.)+આ
(ધી) કર્મણિપ્રયો-

યાતૃ દેશણી, જો-
ડાણી.

રતિ ખુશી, મન;
કામદેવની સ્ત્રી.

રાત્રિ રાત્રિ, રાત.
વધૂ વહુ; જીવાન સ્ત્રી.
ચક્ષતી વસ્તી, રહે-
ડાણ.

વૃષ્ટિ વૃત્તિ, ધંધો.
શ્રુતિ સાંભળવું તે;

ગમા) બોલાવવું,
નામ દેવું.

ધીર વિશે. ધીરજ-
વાળો, બહાદુર.

નિન્દા સ્ત્રી. નિંદા,
બોટું બોલવું તે.

નિપુણ વિશે. નિપુણ,
હોશિયાર.

ઉત્ (ઉપ.)+પદ્
ગ. ૪. આત્મને.

ઉપજવું, ઉત્પન્ન
થવું, નિપજવું.

પર વિશે. પરમ, શ્રેષ્ઠ.
પરિણામપુ. પરિણામ.

પશ્ચાત્ (અન્યથા)
પછી.

પિણ્ડ પુ. પિંડ, મ-
રનારને બળિ આપ-

વેદ, શ્રુતિ.
શ્વશ્રુ સાસુ.

સુકૃતિ સારી-કૃતિ,
સારું કામ.

સૃષ્ટિ સૃષ્ટિ.
સ્તુતિ સ્તુતિ.

સ્મૃતિસ્મૃતિ, સ્મર-
ણ, યાદ રત; કિંદુ-
ધર્મ શાસ્ત્રનું પુસ્તક
સ્વસ્ત્ર બહેન.

વામાં આવે છે તે.
પ્રકર્ષ પુ. અત્યંત તત્ત્વ
મોટામ.

આ (ઉપ.)+પ્રચ્છ
(પૃચ્છ) આત્મને.

નીકળતી વળાએ.
પૂછવું, વદાય
માગવી.

વહુ વિશે. બહુ.
મદન પુ. કામદેવ.

મન્દ વિશે. મંદ, ધીમું.
લોભ પુ. લોભ.

વિકાસ પુ. વિકાસ,
પ્રકાશ, વિસ્તાર.

વિવર ન. ગુણ
શમ્બુક પુ. વિશેષ નામ.

શાન્તા સ્ત્રી. સંમન્ય
બહેન.

દુઃખ પુ. ૨૬.
કૌરવે ન. શૈર્ષ્ય,
પરાક્ષમ.

અથ (ઉપ.)+શ્લિષ્.

ભેટવું.

નિ (ઉપ.)+સદ્,
(નિષિદ્) ગ. ૧.

પરસ્મૈ. બેસવું.

સાંનિધિ પુ. પડોશ.
સુજન પુ. સજ્જન,
સારો માણસ.
પ્ર (ઉપ.)+સ્ટ પસરવું.
ફેલાવવું.

સ્નિહ્ ગ. ૪. પરસ્મૈ. સ્નેહ રાખવો.

વાય.

સુજનસ્ય કીર્તિ લોકે પ્રસ-
રતિ ।

સંકટે ધીરો ધૃતિ ન મુચ્ચ-
તિ ।

રામઃ પ્રીત્યા પુત્રમાશ્લિષ્ય-
તિ ।

મુચ્યે દેવં મજતિ ।

વક્ષાણાં વસત્યા આગચ્છ-
ત્ ।

દુઃખં દુષ્કનેરુત્પદ્યતે ।

મદ્નો રતેર્વલ્લભઃ ।

સુપ્ર્યાઃ પાલકેશ્વરઃ ।

બુદ્ધઃ પ્રકર્ષઃ કીર્તયે ભવતિ ।

ભૂમૌ નિષીદતિ ।

જામાતુર્કૃપ્યશૃંગેસ્યાશ્રમં રા-
મસ્ય માતરોઽગચ્છન્ ।

આતુર્જનાન્દરં ત્રાપૃચ્છત સી-
તા પશ્ચાદગચ્છત્પિતુર્ગૃહસ્મા

રઘોઃ પિતા વસિષ્ઠસ્ય ધેનુ-
મરક્ષત્ ।

નારાયણસ્ય કૃતયો હરેઃ

પ્રીત્યૈ ન ભવન્તિ ।

શ્રુત્યાં શૂદ્રો નાધિક્રિયતે ।

મૂર્ખાણાં સ્તુતિ નિન્દા વા

ન ગણયન્તિ બુધાઃ ।

પ્રકૃતિભિર્નૃપઃ સેવ્યતે ।

ગોપો ધેનૂ રક્ષતિ ।

વધ્વો નદ્યાજલમાનયન્તિ ।

શ્વશ્રૂજામાતારિ સ્નિહ્યતિ ।

ચન્દ્રસ્ય કાન્તિં પશ્યતિ ।

સુકૃતીનાં ફલમનુભવતિ ।

લોભેન બુદ્ધિશ્ચલતિ ।

હરિઃ પ્રકૃત્યા સાધુર્વર્તતે ।

રામઃ પિત્રે માત્રે ચ પિણ્ડા-

નયચ્છત્ ।

સ્મૃત્યાં ધર્મઃ કથ્યતે ।

સીતા નણુંદના વર ઋષ્યશૃંગને
નમી.

વિશ્વામિત્ર જાતે ક્ષત્રિય હતો,
ખટ્ટી (તે) બ્રાહ્મણ થયો.

શૂંબક ધધે બેડુત છે.

સીતા સાસુને હમેશ ખુશ કર-
તી હતી.

રાજાનો પ્રધાન રાજનીતિમાં હોં-
શિગાર છે.

સ્મૃતિઓમાં મનુની સ્મૃતિ શ્રેષ્ઠ છે.
માહારાષ્ટ્ર દેશમાં જીવાન સ્ત્રીઓ-
નો વિનય વખાણવા લાયક છે.
રામે (પોતાની) બહેન શાંતાને
મળ્યો અને (તે) માને નમ્યો.
રામે (તે) માણસને (તેની)
જાત પૂછી.

માણસો આખાદી ચાહે છે.
દુગ્રેજો અહિં ઇંગ્લાંડથી આવે છે.
વેરુળના પડોશમાં ગુફાઓમાં દે-
વોની ધણી† પ્રતિમાઓ છે.
હરિએ ધ્યાનમાં રાત ગાળી.*
કૃષ્ણને‡ ધણી દિકરીઓ છે.
પરાક્રમ કીર્તિ (મેળવવા) સાર છે.

માણસનો સ્વભાવ (તેના) કૃત્યો
ઉપરથી જણાય છે.
નારાયણનો નાશ (તેની) ખરાબ
કામનું પરિણામ છે.
ધૈર્ય માણસોનું શ્રેષ્ઠ ભૂષણ છે.
પરમેશ્વર વિષે ધણી પ્રીતિ એ
ભક્તિ કહેવાય છે.
માણસની યુક્તિનો વિકાસ એ
શિક્ષણનું પરિણામ છે.
કાંતિમાં સીતાનું મોં ચંદ્ર જેવું છે.
હાથીની ચાલ ધીમી હોય છે.
બાપે કન્યાઓને પુષ્કળ ધન
આપ્યું.
બેહેનની ભેટ એ પ્રીતિનું ચિ-
ન્હ હતું.

સવાલ.

૧. (ક) ઝકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો
સરખાવો.

(ખ) ફકારાંત તથા ઝકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં રૂપો સાથે,
ફકારાંત અને ઝકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો સરખાવો. એવાં સ્ત્રી-
લિંગનામોનાં જે વિકલ્પે રૂપ થાય છે તે શાને મળતાં આવે છે?

(ગ) સ્વસૃ, માતૃ, પિતૃ, નપ્તૃ, અને ગન્તૃ પુ. નાં રૂપો
માંહોમાંહે સરખાવો.

૧ દૃશ વાપરો.

† ઝકારાંત વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ અંગ મૂળ જેવુંજ રહે છે, અથવા
તેા મૂળમાં ફે બમેરીને થાય છે.

* ની ધાતુ વાપરવો.

‡ છઠ્ઠી વિભક્તિ વાપરવી.

૨. હકારાંત તથા ઋહારાંત વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ રૂપ સ્ત્રી રીતે થાય છે ?

૩. નીચેના શબ્દોનાં રૂપો આપો:—

તન્નાન્દ, સ્વપ્ન, રુચિ, કીર્તિ, વધૂ, રજ્જુ સ્ત્રી, નીતિ, પુષ્પ પુ. સ્ત્રી, ધ., ધ.

ભાગ ૭ મો.

પાઠ ૨૨.

આજ્ઞાર્થ.*

પરસ્કૈપદ પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન.
પુરુષ ૧	આનિ	આવ	આમ
પુરુષ ૨	૦	તંમં	ત
પુરુષ ૩	તુ	તામ્	અન્તુ
	વદાનિ	વદાવ	વદામ
	વદ	વદતમ્	વદત
	વદતુ	વદતામ્	વદન્તુ

૧. આજ્ઞાર્થના પ્રત્યયો લાગતાં પહેલાં ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય જોડવામાં આવે છે.

શબ્દ.

અનૃત્ત ન. અસત્ય.	દૃઢમ્ (અચ્ચ.) દૃઢ,	પૂજ્ય વિ. પૂજ્ય, પૂ-
અભિધાન ન. નામ.	મજ્જ્યૂત રીતે.	જવાને યોગ્ય.
દ્વિભ્રમ પુ. બચ્ચુ,	પાઠ પુ. પાઠ	પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી. વેર
બાળક.	પિતૃ (દ્વિવચનમાં)	વેરવાળવું તે.
હુમ્ ન. સંકટામણ.	માઆપ.	મદ્રન. ભક્તિ, કલ્યાણ.

*અસ્ અને અદ્ના આજ્ઞાર્થનાં રૂપો બીજી ચોપડીમાં આપ્યા છે.

अनू (उप.)+भू
अनुभवपुं, भोगवपुं.

प्र (उप.)+मद्भूक्ष
करपी.

मा(अव्यय)भा, नडि.
रस पु. रस.

रे रे अ० अरे अरे.
वंश पु. वंश, कुण.

वत्स पु. अय्युं, पुत्र.
वयस्य पु. मित्र.

शङ्का स्त्री. शंका,
वडभ, शक.

वि(उप.)+श्रम विश्रा-
म लेवो, थाक जावो.

सत्त्व न. सत्य; भल-
भनसाध; प्राप्ती.

सर्वदा (अव्यय)
सर्वदा, सदा, हमेश.

सुवर्णकारपु. सोनी.
सोम पु. यज्ञभां व-
परातो अेक वेदो
के तेनो रस.

अनु(उप.)+स्था प्र.
भाणु आलपुं; हुकम-
नो अभल करवो.

वाक्य.

सत्त्वं जयतु ।

वत्स पितरं प्रणम ।

अयोध्यां दूता गच्छन्तु ।

पुत्रावश्वमारोहताम् ।

रे रे । मा विनयं त्यजत ।

सख्यौ पुष्पाण्यानयतम् ।

वयस्यो पवनं प्रविशाव ।

जलं त्यज घृतं पिब ।

कथं व्याघ्राणां संनिधौ नि-
वसानि ।

लोको दुर्गाणि तरतु भद्रा-
णि पश्यतु ।

नराणां व्याधयो नश्यन्तु ।

मयूरौ प्रासादस्य शिखरे
नृत्यताम् ।

बालका अनृतं मा वदत ।

आसनयोर्निषीदतम् ।

डिम्भ जननीमाह्वय ।

भूपतयः सर्वदा प्रजा धर्मे-
ण रक्षन्तु ।

जनः सदानन्दमनुभवतु ।

शत्रोः प्रतिक्रिय, ५ अत ।

पितरौ प्रसीदतम् ।

सत्यान्मा प्रमाद्याम ।

सुवर्णकारस्सुवर्णं तोलयतु ।

पित्रो गुंरो अ चचनमनुतिष्टा
पूज्यान्पूजय ।

विश्राम्यन्तु पान्थास्तरो-
रुच्छायायाम् ।

क्षालयतां हस्तो बालौ ।

(તમારા) ભાઈનું નામ કહો.
 હે બાળકો (તમે) નિશાળે
 જાઓ, ને પાઠ શિખો.
 ધનુર રાજનું રક્ષણ કરો.
 આપણે ડાહ્યા માણસોની શિ-
 ખામણોને અનુસરીએ.
 દેવો પ્રસન્ન થાઓ.
 અરે હરિ અને માધવ, (તમે)
 બડબડો મા.
 રામની કૃતેહ વિષે* શક તજો.
 આ પ્રમાણે માણસોના શત્રુ-
 ઝો ફના થાઓ.
 ગરીબોને ધન આપ.
 હે ચાંડાલ, બ્રાહ્મણને અડક મા.
 (તે) સોમ રસ પીએ.
 (તે) (પોતાના) કુળનાં સારાં
 કામો સંભારો.

(અમે) માણસોના વખાણોને
 લાયક થઈએ.
 (આપણા) મિત્રોના અપરાધો
 (આપણે) ક્ષમા કરીએ.
 હે બાળક, (તું) પિતાને દંઢ
 આલિંગન કર.
 હે બાળકો, મુંગાં પ્રાણીઓને
 દુઃખ દેતા નહિ.
 હરિનું મન કાધથી ગભરાય નહિ.
 પાપમાં (આપણે) આળોટીએ
 નહિ.
 ગોવાળને ગાયો ઘેર લઈ જવાદો.†
 સોના વિષેનો લોકનો સોભ
 ઝાણો થાઓ.
 (ખે) છોકરાઓ માને ખુશી કરો.
 બિખારીઓને ચોખા વિણવા દો.
 મૂર્ખાઓ બડબડો.

પાઠ ૨૩.

આજ્ઞાર્થ. (આગળ ચાલુ.)

આત્મનેપદ પ્રલય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧	ए	आवहै	आमहै
પુરુષ ૨	स्व	इयाम्	ध्वम्
પુરુષ ૩	ताम्	इताम्	अन्ताम्
	मोदै	मोदावहै	मोदामहै

* અહિં સમ્મતી વાપરો.

† કર્મ પ્રથમા વિલક્ષિમાં મૂકો, અને લઈ જવું એ ક્રિયાપદોનો
 નિર્ણય વાપરો.

मोदस्व
मोदताम्

मोदयाम्
मोदेताम्
धातु.

मोदध्वम्
मोदन्ताम्

वि (उप.)+जि आत्मने. विज्य
पाभवे, इतेह भेजववी.
प्रति (उप.)+पद् धारणु करवुं,
आयरवुं.
मन् ग. ४. आत्मने. मानवुं;

धारवुं, विचारवुं.
अव (उप.)+लस्व ग. १. आ-
त्मने. आधरे देवे; पडडवुं.
प्र (उप.)+वृत् प्रवृत्ति करवी,
मंडवुं, कामे लागवुं.

नाम.

अभिलाष पु. अभिलाषा, डोड,
भनोरथ.

आचार पु. आचार, योग्य
पतिल्लिक, आध.

ऊजुता श्री. प्रभाषिकपणुं.

खल पु. लुब्धो.

देवदत्त पु. ओड भाषुसनुं नाम.

पात्र न. योग्य भाषुस.

पार्थिव पु. राज.

प्रश्रय पु. सभ्यता.

विद्या श्री. विधा.

श्रम पु. श्रम.

समृद्धि श्री. समृद्धि, संपत्ति,
जथो.

सनु पु. पुत्र.

वाक्य.

शत्रुभिः सह युद्धस्व ।

चित्तं स्वास्थ्यं लभताम् ।

शिष्या गुरुन् वन्दध्वम् ।

प्रजाया हिताय पार्थिवाः

प्रवर्तन्ताम् ।

कन्ये गीतं शिक्षेताम् ।

भर्तारं सेवेथाम् ।

कथं दुःखं सहै ।

कीर्तये यतामहै ।

भूपते विजयस्व ।

भ्रातृगुणान् मा श्लाघध्वम् ।

नरा वान्यस्य समृद्ध्या मो-
दन्ताम् ।

आचारं प्रतिपद्येथाम् ।

जनानां धर्मेऽभिलाषा वर्ध-
ताम् ।

मृषासौ म्रियेताम् ।

वार्ताः श्रूयन्ताम् ।

પ્રશ્રવમબલમ્બસ્વ ।

પ્રકાશન્તાં પરાક્રમેણ નૃપસ્વ
સૂનવઃ ।

રમતાં ચિત્તં છાત્રાણાં વિ-
દ્યાયામ્ ।

સંગીતમારભામહે ।

પ્રજાનાં કલ્યાણાય ક્લેશાઃ
સહ્યન્તાં નૃપૈઃ ।

પ્રેક્ષસ્વ વનસ્વ શોભામ્ ।

સંકટેઽધ્યનૃતં મા ભાષાવહૈ ।

માનિષ્ટમાશઙ્કેથામ્ ।

શોભન્તાં તરવઃ ફલાના મુ-
દ્રમેન ।

દુરાચારેભ્યઃ કલ્યાણં મા-
શંસધ્વમ્ ।

રાજના શત્રુઓ થરથરો.

(તું) કેરી ચાખે.

(તમે) સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરો.

(આપણે) ઇશ્વરના હુકમને
તાળે થઈએ.

ચંદ્ર પ્રકાશો.

(જે) પુસ્તકો અહિં અણાય.

(તમે જે) દેવદત્તને શત્રુ ન ધારો.

(તમે) માણસોની આબાદીમાં
ખુશ થાઓ.

હે લુચ્યા, (તું) મર.

માણસો ખરાબ કામથી લ-
જ્જ પામો.

ઓસડના ગુણો (ની) પરિક્ષા કર-
રાઓ.

ચોગ્ય માણસને ધન અપાઓ.

માણસો હમેશાં સત્ય શોધો.

પાપીઓને વખાણતા નહીં.

પક્ષીઓ (ને) ઝાડની શાખાઓ
ઉપરથી ઉડવા દો.

સાધુ લોકોના પ્રામાણિકપણને
લુચ્યાઓ હસો.

બ્રાહ્મણોને અનાજના ઢગલા અ-
પાઓ.

રાજાને પુત્ર થાઓ.

(તું) તારો ઇચ્છાઓ મેળવ.

(મારા) પિતાના હુકમોની (હું)
અવગત કરું નહીં.

(અમે જે) શત્રુઓનો નાશ કરીએ.

ચાકરના જે અપરાધો શેઠ વડે
માફ થાઓ.

શ્રમ વડે દ્રવ્ય મેળવો, લીધ
માગતા નહીં.

(જે) બાળકોને મોદકો ચાખવા દો.

(અમે જે) લઢાઈમાં ન મન્ન
જઈએ.

ભાગ ૧ મો.

પાઠ ૨૪.

કેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃદંત.

ધાતુને ત લગાડવાથી કર્મણિ ભૂત કૃદંત* થાય છે; ઉ-
શ્ચુ (શ્રવણ કરવું, સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત સાંભળેલું, સાંભળ્યું.

ધાતુને તુમ્ સાંભળવાથી હેતુવર્થકૃદંત થાય છે; ઉ-
શ્ચુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રોતુમ્ સાંભળવાન.

ધાતુને ત્વા લગાડવાથી સ્વર્ણધકભૂતકૃદંત થાય છે; ઉ-
શ્ચુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત્વા સાંભળીને. જે ધાતુની પૂર્વે
ઉપસર્ગ લાગેલો હોય, તો ત્જાને બદલે ચ પ્રત્યય મૂકવામાં આવે
છે; ઉ.-અનુસૂચ અનુભવીને. તેમાં વળી, જે ધાતુને છેડે સ્વર
સ્વર હોય, તો આ ચની પૂર્વે ત્ જેડવામાં આવે છે; ઉ-
અનુકૃત્ય અનુકરણ કરીને, નકલ કરીને.

આ જ શિવાય, બીજા બધા પ્રત્યયો લગાડતાં, કેટલાએક
ધાતુમાં ફ ઉમેરાય છે. તોપણ જે ધાતુઓના અંતમાં સ્વર સ્વર
હોય છે, તેઓમાં ધણું કરીને ફ ઉમેરાતી નથી. ધાતુઓમાં બીજા
કેટલાક ફેરફાર થાય છે, પણ તે એટલા બધા છે કે, આ ડોકાએ
તે આપી શકાય નહિ.

વર્તમાન કૃદંત કરવું હોય તો, પ્રથમ ધાતુમાં વિકરણ
પ્રત્યય ઉમેરવો; અને પછી અંગ અકારાંત હોય તો પરસ્મેપદી

* આ કૃદંતવું સ્ત્રીલિંગ અંગ આ ઉમેરવાથી થાય છે.

† આ પ્રત્યય લગાડતાં અંત્ય સ્વરનો, અથવા ઉપાંત્ય ક્રસ્
સ્વરનો શુભ થાય છે.

‡ અથવા, સામાન્ય રીતે યાદીએ તો, વર્તમાનમાંથી ચીન્ન પુરુષના
બહુવચનનો પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં, ધાતુનું જે રૂપ થાય છે, તેના રૂપ
સહ, અને પછી તેને વર્તમાન કૃદંતનો પ્રત્યય લગાડવો,

मूल न. भूष, तणायुं.

मूर्च्छ ग. १. परस्मै. भूर्छा

आवपी घेरी आवपी.

ब्रह्मिय विशेषः यज्ञसंभंधी.

राजपुर ५. राजने भाषुम,
आविकेरी.

मा (प)+रुह यदुं.

रति (उप)+नि (उप.)+वृत्

पाछा आववुं.

समर्थ विशेष. समर्थ, शक्तिमान.

सम्यक् (अव्यय) सारं, ठीक.

सार्धं पु. सर्प, साथ.

सारमेव पु. कुंरो.

परि (उप.)+ह ग. १. परस्मै.

अने आत्मने. फसेयुं, दूर
करवुं.

वाक्य.

बलं पातु नदीमगच्छत् ।

कुम्भदानेन यदः कृतः* ।

हरिणा सर्वो दृष्टः ।

प्रायं नन्तुमिच्छामि ।

कन्यायां पीडाः परिहर्तुमी-

श्वरः समर्थोऽस्ति ।

सायां त्यक्त्वा वनं गतः ।

समन्वय पीडा नष्टा ।

उपायश्च नूतनः ।

पृष्ठं प्रविष्टः किङ्करः ।

राष्ट्रकेन ययितां याती अ-

त्या रामोऽमुह्यत् ।

नद्यातीरे चिरं विहृत्योदजं

निवृत्ता सीता ।

पुं नदिश्य क मातेत्यष्ट-

कृत् ।

सम्पदा नदः स्फुर्योऽसि ।

राष्ट्रेण बहवः कुम्भदाना-
न्त्याताः ।

एव युक्तो हरिर्ब्राह्मणाय
वनमयच्छत् ।

अश्वमारोहामितिर्ज्ञाना ।

राष्ट्रजं जित्वा नगरीं प्रा-
विशत् ।

सर्वाभिः पुष्टा ललनाऽरु-
जत ।

लुब्धः सोढः मीतया ।

पृथिव्यां चरितुं यज्ञियो-
ऽश्वा सुवतः ।

वनात्प्रतिनिवृत्य रामो रा-
ज्यं कर्मागमत ।

पङ्के पतितो भेनुमुद्धरति ।

रक्षितोऽस्ति देवत ।

बहूनि वाक्यानि पठितानि
हरिणा ।

* आनी रति. ते वाक्यामां अंशेषु भूत इदं वापरैको होय,
त्यां अस्ति क्रियापद अध्याहार समग्रं.

† यद् वातु उपरथी हेत्वर्थ इदंत.

આતપેન ક્લાન્તાસ્તરો મૂલં ભજામઃ ।

વાહ્યાં પવન વડે વિખેરાય છે.

ખેતરો ખેડુનો વડે ખેડાય છે.

અને અનાજ વવાય છે.

શિષ્યને સારી રીતે શિખવીને
આચાર્યે (તેને) પરણવાની
પરવાનગી આપી.

સમુદ્ર પવનથી ખગલજે છે.

કુતરાનાં ખગલતે અનુસરોતે દે

ખાડેલી જગ્યાએ (તે) આવ્યો

શિવ રાવણની નકિદયા મણુથ
થયો.

શ્વિરવડે સહજુગેનું બી મા-

ણુસોનાં હન્યનાં મુકાએણુ છે.

(તમારા) શત્રુને ઇતપાને તૈ
ચાર થાગ્યા

સુદ્ધમાં ધણુ તિપપ્રમો મનયા.

(પોતાના) નની નગેયા ભર્તાનું

શ્મરણ કરાન (તે) ફરીયા

સુર્જ પામી.

અભિષેકના વેળાએ નર્દ માણુઓ

દેહખાનામની મુક્ત થયા.

બાળક ચંદ્રને પદ્મગતે દરજે છે

(પોતાના) શ્રમનું ફળ નારાયણે

મેળવ્યું.

દેવીને નખીને (તે) દેવાલયથી

ખાણો આવ્યો.

હરિના અપરાધો પિતા વડે માફ
કરાયા.

પર્વત ઉપર ચઢીને તેણે (એક)

તળાવ જોયું.

ભયનું કારણ જરૂર રહ્યું.

સજ્જનોને રસ્તે દુર્જનોને દોસ્ત

વાનો (૧) ચત્ત કરે છે.

બાળક સમુદ્રના કિનારા ઉપર

મુકી દેવાયું.

માર્ગમાં સિપાઈઓ વડે ધનુ

ગામો બાળવામાં આવ્યાં.

જગનનાં દુખો અનુભવિતે, તે

જોગી થયો.

(પોતાના) મિત્રને જવાબ આપી-

ને (તે) મુગો કિસો રહ્યો.

હરિની સ્ત્રીને પુત્ર બન્નેયો

પરોઢિયે ઉઠીને* માણુઓ (પો-

તાનાં) મોંઢકઃ ધુર ન.

નવકર્યો વડે ચોરા મંદાગ.

સંપાદ.

૧ નીચે । ધનુ નાં બાન થાય લખો —

જાંબ, ફેલ, જમ, સ્ફૂર, હા, હા, રા (કતરિચ અને

કર્મણિરપ) પા (પીતું), સ્ફુર મદ, નિન્દ, ઘુમ્, ઘુમ્, ઘુમ્, ઘુમ્

(કર્તરિચ અને કર્મણિરપ), સહ, મ. ધ.

* સ્થા ધાતુના સ્ત્રીના ઉદ્ધ ઉપસર્ગની પૂર્વે લોપ થાય છે.

૨. કર્મણિ ભૂત કૃદંત, કર્તારિ વર્તમાન કૃદંત, કર્મણિ વર્ત-
માન કૃદંત, હેતુર્થ કૃદંત, અને ઉપસર્ગ રહિત તથા ઉપસર્ગ સહિત
સંબંધક ભૂત કૃદંત, શી રીતે થાય છે, તે જણાવો.

૩. ાનીચેના ધાતુના હેતુર્થ આદિ બધાં કૃદંતનાં રૂપ લખો:—

મન્, યજ્, મુચ્, યન્, દહ્, સ્વજ્, વહ્, લભ્, રમ્,
શ્લિષ્, ધ. ધ.

૪. સ્થા ધાતુનો સ્ કયારે લોપાય છે.

પાઠ ૨૫.

વ્યંજનાંત નામ.

સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યય નીચે પ્રમાણે
આપેલા છે:—

પ્ર. અને સં.	સ્	ઔ	અસ્
દ્વિતીયા	અમ્	"	"
તૃતીયા	આ	મ્યામ્	મિસ્
ચતુર્થી	ણ	"	મ્યણ
પંચમી	ઋસ્	"	"
ષષ્ઠી	ઋ	ઓસ્	આમ્
સપ્તમી		"	હુ

આ પ્રત્યયનો કાંઈ પણ ફેરફાર થયા વિના તે પુલ્લિંગ તથા
સ્ત્રિલિંગ વ્યંજનાંત નામોને લગાડાય છે; પરંતુ તે નામોનાં મૂળ
રૂપમાંજ કેટલાક ફેરફાર થાય છે, તે આગળ જણાવીશું.

૧. કેટલાંએક નામો એવાં હોય છે કે, તેમનું મૂળ રૂપ, પ્ર-

૧ આ સવાલનો જવાબ વધારે જણેલાથીજ અપાય એવો છે.
મદદ નવા અભ્યાસક્રમે શિક્ષકની મદદની જરૂર પડશે.

લય લાગતાં, એવું ને એવુંજ રહે છે. આ નામો પુલ્લિંગ હોય કે સ્ત્રીલિંગ હોય, તોપણ, તેમનાં એકસરખાંજ રૂપ થાય છે; ઉ.—મૂમૃત્ પુ૦, મરુત્ પુ૦, દ્વશ્વઃ સ્ત્રી૦, ઈ.

મરુત્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર. તથા સં.	મરુત્*	મરુતૌ	મરુતઃ
દ્વિતીયા	મરુતસ્	„	„
તૃતીયા	મરુતા	મરુદ્વયમ્	મરુદ્વિઃ
ચતુર્થી	મરુતે	„	મરુદ્વયઃ
પંચમી	મરુતઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	મરુતોઃ	મરુતામ્
સપ્તમી	મરુતિ	„	મરુતસુ

વાચ્ સ્ત્રીલિંગ.

	વાક્	વાચૌ	વાચઃ
પ્ર. તથા સં.	વાક્	વાચૌ	વાચઃ
દ્વિતીયા	વાચમ્	„	„
તૃતીયા	વાચા	વાગ્મ્યામ્	વાગ્મિઃ
ચતુર્થી	વાચે	„	વાગ્મ્યઃ
પંચમી	વાચઃ	„	„

* પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમાંનો પહેલોજ કાયમ રહે છે, અને બીજા બધા ઉડી નય છે; ઉ. મરુત્ + સ્ = મરુતસ્ (સ્ નો લોપ થતાં) મરુત્.

+ ચ્ કે જ્ પછી અધોષ અક્ષર આવે તો, તે ચ્ કે જ્ નો ક્; અને અંતસ્થ કે અનુનાસિક સિવાય ધોષ અક્ષર આવે તો ર્ થાય છે. આ અક્ષરો પદને અંતે આવ્યા હોય, તો પણ એ ફેરફાર થાય છે. અનુનાસિક સિવાય કોઈ પણ વ્યંજન પદને છેડે આવ્યો હોય તો તેને બદલે તેના વર્ગનેા વિકલ્પે પહેલો કે ત્રીજો મૂકાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
બધી	વાચઃ	વાચોઃ	વાચામ્
સપ્તમી	વાચિ	"	વાક્ષુ*

૨. મત્ અને વત્ પ્રત્યયવાળાં નામોનાં પુલ્લિંગમાં પેહેલાં પાંચ રૂપોમાં ત્ની પૂર્વે ન ઉમેરાય છે.

મગવત્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	મગવાન્ ॥	મગવન્તૌ	મગવન્તઃ
દ્વિતીયા	મગવન્તમ્	"	મગવતઃ
તૃતીયા	મગવતા	મગવન્ત્યામ્	મગવન્ત્ઃ
ચતુર્થી	મગવતે	"	મગવન્ત્યઃ
પંચમી	મગવતઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	મગવતોઃ	મગવતામ્
સપ્તમી	મગવન્તિ	"	મગવત્સુ
સંબોધન	મગવન્	મગવન્તૌ	મગવન્તઃ

૩ આ રૂપોમાં, અને વર્તમાન કૃદંતના પુલ્લિંગ રૂપોમાં, માત્ર એકલેગ નરાન્ત કે કે પ્રથમાના એકવચનમાં ઉપર જે છ દીર્ઘ હરપમાં આપ્યો છે, તે વર્તમાન કૃદંતના રૂપમાં હ્રસ્વજ રહે છે; ઉ -- ગચ્છત્ વ ક્ર; ગચ્છન્ પ્ર એ.

૪. વ્યંજનાત તપું પ્રક નામોત્તી પ્રથમા, સંબોધન, અને દ્વિતીયાનાં રૂપોના પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે:--

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૦	૬	૬

અંત વ્યંજન જે અનુનાસિક કે અર્ધસ્વર (હ જ્ ણ ન હ જ્ ર ત્ વ) ન પાંચ તો, તેને બહુવચનનાં ૬ પ્રત્યય

* તે પ્રત્યયના ત્ની પૂર્વે અ કે આ શિવાય કાઈ પણ સ્વર કે હ્રસ્વ અક્ષર આપ્યો હોય તો, ઘણું દરીને, ૨ નો ૬ થાય છે.

૬ વત્ અને મત્ ને કેસણે પુલ્લિંગ પ્રથમાના એકવચનમાં જ્ઞાન્ અને માન્ અને સંબોધનના એકવચનમાં વન્ અને મન્ થાય છે.

લગાડતાં, તે અંત્ય વ્યંજનની પૂર્વે ન્ ઉમેરાય છે. અકારાંત નપુંસ-
કલિંગ નામોની પેઠે, અહીં પણ બાકીની વિભક્તિનાં રૂપો, તેમને
મળતાં પુલ્લિંગ નામનાં રૂપો જોવાંજ થાય છે.

જગત્ ન.	જગત્	જગતો	જગન્તિ
ગચ્છત્ વ. કૃ. ન. ગચ્છત્	ગચ્છન્તો	ગચ્છન્તો	ગચ્છન્ત

પ. પ્રથમા, સંમેધન, અને દ્વિતીયાના દ્વિવચનમાં વર્તમાન-
કૃદંતનાં નપું ૬ ૩૫ સ્ત્ર લિંગના અંગજ જોવાજ થાય છે; ગચ્છત્ વ.
કૃ. મચન્તો સ્ત્રીલિંગનું અંગ અને નપું ૫૬ દ્વિવચન; વિગત્ વ. કૃ.,
વિગન્તો કે વિગતો સ્ત્રીલિંગનું અંગ અને નપું ૫૬ દ્વિવચન.

શબ્દ.

ધાપદ્ સ્ત્રી. આપત, પડતી.
ધાયુષ્મત્ વિશે. લાંબા ઉમ-
રવાળું.

ગુણવત્ વિશે. ગુણવાન.

જગત્ નાજગત.

દશદ્ સ્ત્રી. પત્નિ.

ધીમત્ વિશે. બુદ્ધિમાન, ડાહ્યું.

પરવત્ વિશે. પગધીન

પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવો.

શમવત્ વિશે. દિવ્ય, પૂજ્ય.

મવત્ સર્વ. આપ, તમે.

મૂમૃત્ પુ. રાજ, પવિત.

મરુત્ પુ. પવન, દેવ.

મૂર્તિમત્ વિશે. પ્રત્યક્ષ, આમેહુબ.

મૃદ્ સ્ત્રી. આડી, ગટોડી.

યશસ્વત્ વિશે. યશવાળું, ધ-
ખ્યાત.

વાન્ સ્ત્રી. વાઘા, વાણી.

વિચુત્ સ્ત્રી. વિજળી.

વિપદ્ સ્ત્રી. વિપતિ, પંકડ, દુઃખ.

વિચત્ નન્આ. ડાઘ.

શમ્ સ્ત્રી. શરદ્ર ઝડતુ. [સુખી.

શ્રીમત્ વિશે શ્રીમત, આખાદ.

સંગ્ સ્ત્રી-સંપન, ચઢતી.

સુખમાજ્ વિશે. સુખી.

સુહૃદ્ પુ મિત્ર.

હૃત્ પુ અગ્નિ.

* વત્ અને મત્ છંડાવાળાં વિશેષણોનું અને વર્તમાન કૃદંતોનું
સ્ત્રીલિંગ અંગ હૈ ઉમેરવાથી થાય છે; ઉ.—આગુઃવતો લાળા આવરતા-
વાળો; પરંતુ પહેલા, ચોથા, અને દશમા ગણના માતૃના વર્તમાન કૃદંતોને
આ હૈ લાગતાં. અંત્ય રૂની પૂર્વે ન્ આવશ્યે ઉમેરાય છે, અને છઠ્ઠા
અણમાં વિકલ્પે ઉમેરાય છે.

અકાલ પુ. (અ+કાલ પુ. કાળ, વખત) અચોગ્ય કાળ.

અત્યય પુ. નાશ; જવું તે.

અધર્મણ પુ. દેવાદાર; કરંજદાર.

અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.

અભિ (ઉપ.) + અર્થ પ્રાર્થના કરવી, વિનાંતિ કરવી.

દ્વહ (અવ્યય) અર્ધી.

ઉપ (ઉપ.) + ઈદ્ધ નહિ સંભાળવું, નહિ ગણકારવું.

ઉચ્ચૈલ્ (અવ્યય) ઉચ્ચે.

ઉદ્ભવ જન્મ.

ઉદ્ભવ (ઉદ્ (ઉપ.) + હન્ નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત) ઉદ્ભવ; તોષ્ઠો; ગર્વિષ્ઠ.

કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિનો.

ચક્ષુષ્ય વિશે. ચંચળ, ચપળ.

જીવિત ન. જીવન; આયુષ્ય.

નલ પુ. એક રાજાનું નામ.

નિષ્પણ્ણ (નિ (ઉપ.) + ન્ પુ. નો

કર્મણિ ભૂત કૃદંત) બેઠેલો, બેસતો.

પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ, વળણ.

પ્રાણ પુ. (બહુવચનમાં) પ્રાણી, જીવ.

બહુશસ્ત્ર (અવ્યય) ધણી વખત, વારંવાર.

મહોત્સવ પુ. મોટો ઓચ્છવ.

મૃગ પુ. મૃગ, હરણ; પશુ.

મૃદુ વિશે. મૃદુ, નરમ, સુંવાળું.

વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણનું નામ.

વિકાર પુ. વિકાર, ફેરફાર.

વિદ્ ગ. ૪. આત્મને. વિદ્યમાન હોવું. હોવું, થવું.

વિહિત, વિ (ઉપ.) + ધા નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત) કરાવેલું.

ક્ષત ન. સાંકો, થડ.

શ્લેષ્ય વિશે, ઠોડું થયેલું

સંદેહ પુ. સંદેહ; શંકા.

સર્વથા (અવ્યય) સર્વ રીતે.

હોતુ પુ. હવન કરાવનારો, ગોર.

વર્તમાન કૃદંત *વર્તમાન*

કુર્વત્ કરું.

ગચ્છત્ જવું.

જયત્ જીતું.

જોદયત્પ્રેરું, હાંકું

જ્ઞાસત્ જાણ્ય કરું.

પશ્યત્ જોવું.

વસત્ વસું.

સત્ (અન્ (થવું, હોવું)

ધાતુનો કર્તારિ વર્તમાન કૃદંત) સારું; બહું; પુ. બહો માણસ.

સંજનન; સાધુ.

નૃશંભ્યો ગુણવતામપિ
મયં વિદ્યોતે ।

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશઃ શરદ્યા-
હાદકો ભવતિ ।

વિદ્યુતા લહ મેઘો વર્યાત
વર્તતે ।

વત્સ આયુષ્માન્ મનુ ।

ધીમન્તાં લોકે યશસ્વન્તો
ભવન્તિ ।

રામો મૂર્તિમાન્ ધર્મ દિવ ।

જયતઃ શત્રૂન્ મોપેક્ષસ્વ ।

મથગ્નિરાદિષ્ટઃ વિકરો ન-
ગરમગચ્છત્ ।

નમો ભગવતે વાસુદેવાય ।

પશ્યતો* ગુરોઃ શિષ્યેણા-
વિનયઃ કૃતઃ ।

હુતભુજા દગ્ધમરણ્યમપ-
શ્યન્નલઃ ।

દિનેષુ § ગચ્ચત્સુ નારાયણઃ

પણ્ડિતોઽમવત્ ।

મરુતાં મર્તાર્જુનં દ્રણ્ડમિ-
ચ્છતિ ।

મહીં શાસતિ દશરથે

ભૂમૃતિ જનાઃ સુખમાજો

ઽમવન્ ।

કવીનાં વાક્ષુ માધુર્યમસ્તિ

સુહૃદોર્વચનમલઙ્ઘનાયમ્ ।

મવન્તઃ પુત્રૈઃ સહાગચ્છ-

ન્તિવતિ શ્રીમતો દેવસ્યાજ્ઞા ।

ઘટા મૃદો વિકારા બલંકા-

રાશ્ચ સુધર્મસ્ય ।

પ્રાણાનામત્યયેઽપ્યસન્તઃ

સન્નિર્નામ્યર્થ્યન્તે ।

ઇહ જગતિ પુત્રસ્યોદ્ભવ ઉ-

ત્સવસ્ય હેતુઃ ।

સંદેહે સતામન્તઃકરણસ્ય

પ્રવૃત્તયઃ પ્રમાણમ્ ।

વિપદ્યુષ્ણૈઃ સ્થીયતે સન્નિઃ ।

દશાદિ નિષર્ણો ગુરુઃ શિ-

ષ્યાન્ ધર્મ મુપાદિશત્ ।

અધર્મર્ણાઃ સર્વથા પરવન્તો

ભવન્તિ ।

અકાલો નાસ્તિ ધર્મસ્ય જી-

વિતે ચઞ્ચલે સતિ ।

* અનાદરાયે પછીનો આ દાખલો છે; તેનો અર્થ " ગુરુ દેખતાં છતાં એ " એવા શબ્દોથી થાય છે.

§ આ સતિસમ્મતીનો દાખલો છે, તેનો અર્થ " દિવસો નતાં હતા ત્યારે " એવા થાય છે.

નારાયણ પરાધીન નથી.
હરણો જંગલમાં પથરો ઉપર
ધન્વ દેવોનો રાજ છે. [એસે છે.
કાર્તિક પડવે મોટો ઓ-અથ
છે. [જતો જોયો.
(મે) (એક) છોકરાને નિશાળે
ચઢતીમાં માણસને બહુ જણ
અનુસરે છે.

પડતીમાં માણસ મિત્રો વડે
ત્યજાય છે. [જોયા
કૃષ્ણે માણસોને ઘોડા હાંકતા
ચોગીઓ જગતને જંગલ મા-
ને છે. [પુસ્તક રચાય છે.
બુદ્ધિમાન નારાયણ વડે (એક)
શુભવાન માણસો પણ દુર્જનો
વડે નિંદાય છે.

માણસો સર્વજ્ઞ લાંબી ઉમર-
વાળાં (થવાને) ઇચ્છે છે.
ભગવાન મનુ વડે એવું પ્રમાણેલું છે.
ક્રોધ નરમ વાણી વડે શાંત થાય છે.
નારદ આદ્યશમાંથી (નીચે) ઉતર્યો.*

સજ્જનો ધન વડે ગવિષ્ઠ થતા નથી.
સ્વર્ગમાં જતી વખતે (આપણા)
ગુરુએ એવું કહ્યું.

વનમાં રહેતા હતા ત્યારે રામ અને
લક્ષ્મણ ધણા રાક્ષસોનો નાશ
કર્યો. [તુષ્ટ થયો.

આપના દર્શન વડે હું ધણો સં-
બુદ્ધિવાન માણસો રાજાઓની
સભાઓમાં પૂજાય છે.

પવન ધરામાંથી ઢીલાં થએલાં
કુસો હરણુ કરે છે.

વિજળી કવિઓ વડે વાદ્યોની
સ્ત્રી ગણાય છે.

અગ્નિ, જો સ્પર્શ કરવામાં આવે
તો, યજ્ઞ કરનારને પણ ખાળે છે
સુખીઓની સુખ સાથે ઇચ્છા
સુખના ઉપભોગથી વારંવાર
વધે છે.

રામ આખાદ અયોધ્યા શહે.
રમાં રહ્યો.

સંવાદ.

૧. સંસ્કૃત વ્યાકરણના વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યયો આપો.
૨. વર્તમાન કૃદંત સાથે, તથા भूभृत् જેવાં વ્યંજનાંત નામે
સાથે, चत् અને मत् પ્રત્યયવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.
૩. વર્તમાન કૃદંતનાં તથા चत् અને मत् છેડાવાળાં વિ-
શેષણોનાં સ્ત્રીલિંગ અંગ, તથા નપુંસકલિંગ દ્વિવચન, શી રીતે
થાય છે ?

૪. ચ્ અથવા જ્ પછી યધોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, ધોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, અને કશુંએ ન આવ્યું હોય ત્યારે, શું થાય છે ?

૫. ક્યારે સ્ નો પ્ થાય છે ?

૬. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો:—

પ્રતિષદ્, હુતમુજ્, યશસ્વત્ (ત્ર.), કુર્વત્ (ત્ર.), સુખમાજ્ (પુ. ન.), આયુષ્મત્ (પુ. ન.), દિશત્ (ત્ર.), પરવત્ (પુ.), આપદ્, નોદયત્ (ત્ર.), ઈ, ઈ.

૭. અનાદરાથે પછી અને સતિસમ્ભવીના પ્રયોગ ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

પાઠ ૨૬.

અન્ અને ઇન્ અંતવાળાં નામો.

૧. પ્રથમા તથા સંજોધનના એક વચનનોસ્ પ્રત્યય લોપાય છે. (પૃ. ૯૧ ની ટીપ* જુઓ.)

૨. પ્રથમાના એકવચનમાં, અને બધા વ્યંજનાદિ પ્રત્યય આગળ અત્ય ન્ લોપાય છે,

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં અ દીર્ઘ થાય છે; હ માત્ર પ્રથમાના એકવચનમાંજ દીર્ઘ થાય છે; આ નિયમ, નપુંસક નામોને લાગુ પડતો નથી; પરંતુ એ લિંગમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંજોધનના બહુવચનમાં અ તથા હ દીર્ઘ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનના અસ્ પ્રત્યયની પછીનાકોઈ પણ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, અ લોપાય છે. પરંતુ જ્યારે અન્ના અની પૂર્વે એવો જોડાક્ષર આવ્યો હોય કે, તેમાંનો બીજો વ્યંજન સૂ કે વ્ હોય, ત્યારે અ ઉડી જતો નથી. પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગની સમ્ભવીના એકવચનમાં, અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંજોધનના દ્વિવચનમાં આ નિયમ વિકલ્પે લાગુ પડે છે.

૫. સંજોધનનું એકવચન મૂળરૂપથી લિન્ન નથી. નપુંસકલિંગમાં ન્ વિકલ્પે લોપાય છે.

राजन् पुल्लिङ्ग.

	ओङ्कवचन.	द्विवचन.	अहुवचन.
अथमा	राजा	राजानौ	राजानः
द्वितीया	राजानम्	,,	राजः ॥
तृतीया	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः
चतुर्थी	राज्ञे	,,	राजभ्यः
पंचमी	राज्ञः	,,	,,
षष्ठी	,,	राज्ञोः	राज्ञाम्
सप्तमी	राज्ञि-राजनि	,,	राजसु
संभोधन	राजन्	राजानौ	राजानः

आत्मन् पुल्लिङ्ग.

अथमा	आत्मा	आत्मानौ	आत्मानः
द्वितीया	आत्मानम्	,,	आत्मनः
तृतीया	आत्मना	आत्मभ्याम्	आत्मभिः
चतुर्थी	आत्मने	,,	आत्मभ्यः
पंचमी	आत्मनः	,,	,,
षष्ठी	,,	आत्मनोः	आत्मनाम्
सप्तमी	आत्मनि	,,	आत्मसु
संभोधन	आत्मन्	आत्मानौ	आत्मानः

॥ अंत्य अन् मां अनौ लोप करवाथी राजन् रह्यो. ५७ी,
 पृ. २१, टीप * मां अतावेला संधिना नित्यम अमाए नते।
 ज् थयो, ते पूर्वना ज् साथे ओङाधने ह् थयो.

नामन् नपुंसकलिङ्ग.

प्रथमा	नाम	नाम्नी-नामनी	नामानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	नाम्ना	नामभ्याम्	नामभिः
चतुर्थी	नाम्ने	"	नामभ्यः
पंचमी	नाम्नः	"	"
षष्ठी	"	नाम्नोः	नाम्नाम्
सप्तमी	नाम्नि-नामनि	"	नामानि
संभोधन	नामन्-नाम	नाम्नो-नामनो	नामानि

शशिन् पुलिङ्ग.

प्रथमा	शशी	शशिनौ	शशिनः
द्वितीया	शशिनम्	"	शशिनः
तृतीया	शशिनम्	शशिभ्याम्	शशिभिः
चतुर्थी	शशिने	"	शशिभ्यः
पंचमी	शशिनः	"	"
षष्ठी	"	शशिनोः	शशिनोः
सप्तमी	शशिनि	"	शशिषु
संभोधन	शशिन्	शशिनौ	शशिनः

भाविन् नपुंसकलिङ्ग.

अ. तथा द्वि. भावि	भाविनी	भावीनि
संभोधन भाविन् भावि	"	"

प्राप्तीनां इप शशिन् प्रमाणे.

शब्द.

अनुजीविन् विशे.	आत्मा अदरेते	अश्मन् पु. पत्थरः.
यादरी करनार,	उप.	आत्मन् पु. आत्मा
अश्रितं, यदर.	अपराधिन् विशे.	उप; पोते.
न्तअरात्मन् पु.	अपराधी गु. हेगार.	उत्सङ्गावर्तिन् विशे.

(હત્સજ્ઞ, પુ. ખો-
જો) ખોખામાં ખે-
ઠેલું.
કચ્છકિન્ પુ. કં-
ચુકાં અંતઃપુરનો
વડો નોકર.
કર્મન્ ન. કમ,
કામ.
કુશલિન્ વિશે.
કુશળ, સુખી.
ક્ષયિન્ વિશે. ક્ષય
પામતું, ઓછું
થતું.
ક્ષેત્રગામિન્ વિશે.
તીર્થ ભણી જતું.
ચર્મન્ ન. ચામડું.
નામન્ ન નામ.
પક્ષિન્ પુ. પક્ષી,

પંખી.
પ્રાણિન્ પુ. પ્રાણી.
પ્રિયવાદિન્ વિશે.
મીઠું બોલનાર.
પ્રેમન્ પુ ન. પ્રેમ,
સ્નેહ.
ફલાશિન્ વિ. ફળ
ખાનાર.
બ્રહ્મન્ પુ. બ્રહ્મદેવ.
બ્રહ્મા.
માવિન્ વિશે. ભાવી,
થનાર, થવાનું.
નિપજવાનું.
મહિમન્ પુ. મહિમા.
મૂર્ધન્ પુ. મસ્તક,
માથું.
મેધાવિન્+વિશે બુ-
દ્ધિમાન, ડાલું.
યોગિન્ વિશે. યો-

ગી, જોગી.
રાજન્ પુ. રાજા.
લઘિમન્ પુ. થોડા-
પણું, હલકાપણું.
વર્ત્મન્ ન રસ્તો.
વિશ્વકર્મન્ પુ. વિ-
શ્વકર્મા, દેવનો શિ-
લ્પી.
શિલ્પરિન્ પુ. પર્વત.
શૂલિન્ પુ. શિવનું
એક નામ.
સન્નન્ ન ધર.
સીમન્ સ્ત્રી. સીમા.
૮૬.
સ્વાન્નિન્ પુ. સ્વા-
મી, ધણી.
હેમન્ ન. સોનું.

અનર્થ પુ. અનર્થ,
નુકશાન, અનિષ્ટ.
અન્તઃપુર ન. જ-
નાનખાનું.
અમાત્ય પુ. પ્રધાન.
અમ્બર ન. આકાશ.
અર્થ પુ. વસ્તુ, બ-

નાવ, ખીના
અવતરત્ [અવ. (ઉપ.)
+તૃનો વ. કૃ.] ઉ-
તરતું.
આત્મજા સ્ત્રી. દી-
કરી.
આરમ્મ પુ. આરંભ,

શરૂઆત; કામ.
ઉપકાર પુ. ઉપ-
કાર.
ઉપાનહ્ *સ્ત્રી. જો-
ડો, ખાસડું.
કુણ્ઠિત (કુણ્ઠનો
ભૂ. કૃ., અટકેલું,

+હન્ અંતરવાળાં વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ માત્ર હૈ
ઉમેરવાર્થાજ થાય છે; ઉ. અનુજીવિની ચાકરી કરનારી સ્ત્રી.

*આ શબ્દના અંત્ય હ્ નો અઘોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય
પર છતાં, ત્ થાય છે, ઘોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં દ્
થાય છે, અને પદાન્ત છતાં ત્ અથવા દ્ થાય છે.

અટક. ચેલું.
 કૃ+આવિસ્ [આ-
 વિષ્ક*] ઉધાડું.
 કરવું.
 કેવલમ્ (અવ્યય)
 કેવળ, ફક્ત.
 કૈકેયી સ્ત્રી. દશ-
 રથરાજની સ્ત્રીનું
 નામ.
 કૌશલ ન કુશળ-
 પણું, હાંશિયારી.
 ક્રમેણ (ક્રમ ની
 તૃતીયાનું એક-
 વચન) ધીમેધીમે,
 એક પછી એક.
 ગણ ગ ૧૦ ગણવું.
 ગુરુ વિશે. લાંબું;
 ભારે
 જગત્કર્તૃ પુ. દુનિયા
 ઉપજાવનાર,
 પરમેશ્વર.
 જીવિકા સ્ત્રી ઉ-
 પજીવિકા.
 જીવિત ન. જીવતર.
 જીવિતી
 દિન ન. દિવસ.
 દુષ્ટ (દુષ્ નો ભૂ-
 ક.) દુષ્ટ.

દૂરે વિશે. દૂર.
 દૈન્ય ન. દીનપણું,
 હલકાપણું.
 દુ ગ. ૧. પરસ્મૈ.
 દયાથી પિંગળવું.
 ન કદાપિ (અવ્યય)
 કદી પણ નહિ.
 નિર્મિત [નિર્ (ઉપ)
 + મા નો ભૂ ક.]
 નિર્માણ કરેલું,
 નિમેલું, બનાવેલું.
 નિર્વૃત્તિમત્ વિશે.
 નિરાંતવાળું, સુખી.
 નિવેશિત (નિરૂપ.+
 વિશ નો પ્રેરકતું
 કર્મેણિ ભૂત કૃદંત)
 મૂકેલું. [ભાગ.
 પરાર્ધ પુ. પાછળના
 પશ્ચાત્ (અવ્યય.)
 પછી.
 પુણ્યવત્ વિશે. પુ-
 ણ્યવાળું, પુણ્ય-
 શાલી.
 પૂર્વાર્ધ પુ. પહેલો.
 પ્રમન્ન [પ્ર (ઉપ.)
 + સદ્ નો ભૂત કૃદંત]
 પ્રસન થએલું.

પ્રિયવાદિચ્ચ ન.
 મીઠાબોલાપણું.
 શુદ્ધિ સ્ત્રી શુદ્ધિ.
 મધુરમ્ (અવ્યય.)
 મધુર રીતે.
 યાત્રિક પુ. યાત્રાળુ
 સમ્ (ઉપ) + લક્ષ-
 ગ. ૧૦, જોવું;
 પરીક્ષા કરવી;
 સાબીત કરેલું.
 લઘુ વિશે. નાનું,
 લઘુ.
 વસુદેવ પુ. કૃષ્ણના
 બાપનું નામ.
 વિનાશ પુ. નાશ.
 વિશુદ્ધિ સ્ત્રી શુદ્ધિ
 વિશ્વાસ પુ. વિશ્વાસ
 વૃદ્ધિમત્ વિશે. વ-
 ધતું; લંબાતું.
 વ્યાહી સ્ત્રી વાઘેણ.
 શુભ વિશે. સારું,
 માંગલિક.
 શ્યામિકા સ્ત્રી. અ-
 સ્વચ્છતા.
 શ્રવણ ન. શ્રવણ
 કરવું તે, સાંભ-
 લવું તે.
 શ્રીષેણ પુ. વિ. નામ

સાશક્ક વિશે શક ભરેલું, વહેમી.	સુખ ન. સુખ. સ્વ- સ્થતા, નીરંત.	સોત્કણ્ઠ વિશે. ચિં- તાતુર. સ્વપ્ન પુ સ્વપ્ન.
----------------------------------	-----------------------------------	--

યોગિનઃ ફલાશિનો ભવન્તિ ।
અપરાધિનં મા ક્ષમસ્વ ।
અનુજોવિને કુપ્તસ્તી ભર્તા ।
દશરથસ્ય પુત્રો નાસ્તા રામઃ ।
બ્રહ્મણઃ પ્રજાઃ પ્રજાયન્તે ।
રાજન્ કુશલી ભવ ।
કચ્છકીરાજામન્તઃપુરેઽધિકૃતઃ
પુરુષઃ

ભાવિનોઽનર્થાન્ જ્ઞાતું ન
સમર્થોઽસ્તિ જનઃ ।
અશ્મભિરશ્વસ્ય ગતિઃ કુણ્ઠિતા ।
જગત્કર્તુર્મહિમ્નાં ફલં સર્વત્ર
દૃશ્યતે ।
ક્ષેત્રગામિના વર્ત્મના ગચ્છન્તં
યાત્રિકમપશ્યસ્ ।
જનસ્ય કલ્યાણાય યતમાનેન
રામેનાત્મા ક્લેશમુપાનીયત ।

આત્મનઃ પુત્રાણાં કર્મસુ
કૌશલં પ્રશંસતિ ।
કૃષ્ણો વસુદેવસ્ય સન્નિ
વસ+ન્નમ્બરાદેવતરન્તં
નારદમપશ્યત્ ।
શ્રીષેણસ્ય રાજો મહિષી સૂર્ય
ચન્દ્રં ચાત્મન ઉત્સન્નવર્તિનો
સ્વપ્નેઽપશ્યત્ ।
અપરાધિનઃપુરુષાન્ દણ્ડયન્તુ
રાજાનઃ ।
અશ્મનેવ નિર્મિતં દુષ્ટાનાં
હૃદયં પરકીયસ્ય દુઃખસ્ય
શ્રવણેન ન કદાપિ દ્રવતિ ।
શુભાનાં કર્મેણામારંભઃ
કલ્યાણાય ।
જગતા કુદુમ્બિનં મન્યત *
આત્માનં સાધુઃ ।

+પદને અંતે હ્ ન્ ન્ આવે અને એની પૂર્વે હસ્વ
સ્વર હોય, અને એની પછી કોઈ પણ સ્વર હોય તો ને
હ્ ન્ ન્ બેવડાય છે.

*પદને અંતે ઇ એ ઓ આ હોય, ને પછી કોઈ પણ
સ્વર હોય, તો એમને બદલે મૂકાયેલા અય્ આય્ અવ્ આવ્
ના અંત્ય ય્-વ્-નો વિકલ્પે લોપ થાય છે.

પ્રાણિનામુપકારાયૈવ સાધૂનાં
જગતિ જીવિતમ્ ।
પ્રિયવાદિનાં પ્રિયવાદિત્વં
દૈન્યં ગણ્યતે શઠૈઃ ।
અજ્ઞાનાદાત્મનો વિનાશાયૈવ
કેવલં રાજા દશરથેન વ્યા-
લીવ કૈકેય્યાત્મનઃ સન્નિ-
તિવેશિતા ।

પ્રસન્નો ભવતોઽન્તરાત્મા ।
દિનસ્ય પૂર્વાર્ધે વૃક્ષાણાં છાયા
આરમ્ભે ગુર્વ્યઃ, ક્રમેણ
ક્ષણિણ્યઃ, પરાર્ધે
લઘવઃ, પશ્ચાન્ન વૃદ્ધિમત્પત્નઃ ।
હેમ્નઃ સંલક્ષ્યતે હ્યમૌવિશુદ્ધિઃ
શ્યામિકાપિ વા ।

દેવદત્ત બુદ્ધિમાન છે.
આપ દીકરાને પ્રીતિથી+ ભેટયો.
આકરો ધણીને તામે રહે છે.
ઝાડો પર્વતો ઉપર ઉગે છે.
(હું) છોકરાઓનાં નામ જા-
ણતો નથી.*

નળ વિશ્વકર્માનો પુત્ર હતો.
પંખીઓ આકાશમાં ઉડે છે.
ચામડાના જોડા કરાય છે.
હરિનો નાશ (તેના) કામોનો
પરિણામ છે.

રાણીનો સંદેશો કંચુકી વડે
રાજા તરફ લઈ જવાયો.

(હું) મધુર પણ સત્ય કહું છું.
સર્વ સૃષ્ટિ બ્રહ્માથી ઉત્પન્ન
થઈ.

માણસો ભવિષ્ય બનાવ જાણવા-
ને વારંવાર ચિંતાતુર હોય છે.
યોગીઓવડે મનમાં શિવ-
(ની) પ્રાર્થના કરાય છે.
શત્રુઓના મસ્તકો ઉપર રાજા
વડે પગ મૂકાયો.

વિદ્વાન માણસ સદાયરણુની
હદ ઓળંગતો નથી.

દૂર દેશમાં (પોતાના) સુખી
છોકરાઓની વાર્તા સાંભ-
ળીને તે ખુશી થયો.

પશુઓવડે પણ પોતાનાં બ-
ચ્ચાં ઉપર પ્રેમ દેખાડાય છે.

અરણ્યમાં ફળ ખાનારાઓવડે
સુખેથી ઉપજીવિકા કરાય છે.

(તેને) ઘરમાં પરાણુઓને
દેવો પ્રમાણે પૂજા કરી.

માણુસ બુદ્ધિના મહિમાથી પ્ર-
ખ્યાત થાય છે.

સારા રાજ ઉપર પ્રભુઓનો
વિશ્વાસ વધે છે.

માણુસોના કૃત્યોથી (તેઓનું)
હલકાપણ દેખાય છે.

બ્રહ્માએ પ્રાણીઓ, પથરાઓ,
અને આકાશ સરખાવ્યાં.

સવાલ.

૧. ક્યારે અન્ અંતવાળાં નામના નૂનો, અને ક્યારે અનો,
લોપ થાય છે? અનો લોપ ન થતો હોય, એવાં નામના દાખલા
આપો.

૨. અન્ અંતવાળાં, અને ઇન્ અંતવાળાં, નામોનાં
રૂપો સરખાવો.

૩. નીચેનાં રૂપો આપો:—

મૂર્ધન્, મહિમન્, વર્ત્મન્, વજ્રન્, લઘિમન્, કુશ-
લિન્, સન્નન્, પક્ષિન્, કર્મન્, સીમન્ ઇ. ઇ.

૪. ઇન્ અંતવાળાં નામનું સ્ત્રીલિંગ અંગ શી રીતે થાયછે?

૫. ફૂળ્ ન્ ક્યારે બેવડા થાય છે?

૬. પદાંતે ઇ ઇ ઓ ઔ ની પછી સ્વર આવે તો શું
થાય છે? તેના નિયમ અને દાખલા આપો.

પાઠ ૨૭.

સ્, વસ્, ઈયસ્ ને ણ્યસ્ અંતવાળાં નામો.

૧. સ્ અંતવાળાં નામોનું પ્રથમાનું એકવચન, સ્
પ્રત્યનો લોપ કરી, નામનાં ઉપાંત્ય બ હોય, તો તેને દીર્ઘ
કરવાથી થાય છે. નામના અંત્ય સ્ નો વિસર્ગ થાય છે.
(પ. ૭ ની ટીપ) બુઓ.

૨. વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં, સ્ નો વિસર્ગ થાયછે; પછી
પહેલાં આવી ગયેલા વિસર્ગ સંધિના નિયમ પ્રમાણે તેની સંધિ

થાય છે. (પૃ. ૧૫ ની ટીપ *, અને પૃષ્ઠ ૧૭ ની ટીપ *, અને પૃષ્ઠ ૧૮ ટીપ §, જુઓ.)

૩. વસ્, ઈયસ્, ઇયસ્ અંતવાળાં નામોના સ્ ની પૂર્વે, પહેલાં પાંચ રૂપોમાં, ન્ ઉમેરાય છે, તથા ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ થાય છે; પ્રથમના એકવચનને છેડે વાન્ અને યાન્ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનની આગળના સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના દ્વિવચનનો ઈ પ્રત્યય લાગતાં, વસ્ અંતવાળાં નામોના વ્ નો સ્ * થાય છે; અને વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં, તથા નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના એકવચનમાં અંત્ય સ્ નો ઙ્ થાય છે.

૫. કક્ષમ ૨ માં આપેલા નિયમ ઈયસ્ અને ઇયસ્ અંતવાળાં નામોને પણ લાગુ પડે છે.

૬. નપુંસકલિંગમાં તો ઉપાંત્યે અ આવ્યો હોય તોપણ, પ્રથમા, દ્વિતીયા, ને સંબોધનના એકવચનમાં તે અ દીર્ઘ થતો નથી. બહુવચનનો હ પ્રત્યય લાગતાં, ઉપાંત્યે જે ક્રાષ્ટ સ્વર આવ્યો હોય, તે દીર્ઘ થાય છે, અને તેના પર અનુસ્વાર વધે છે.

૭. આ બધા શબ્દોના સંબોધનના એકવચનમાં, ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ થતો નથી; ઉ, ચન્દ્રમઃ, વિદ્વાન્ ઇત્યાદિ.

ચન્દ્રમસ્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન.
પ્રથમા	ચન્દ્રમાઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ
દ્વિતીયા	ચન્દ્રમસમ્	”	”
તૃતીયા	ચન્દ્રમસા	ચન્દ્રમોભ્યામ્	ચન્દ્રમોભિઃ
ચતુર્થી	ચન્દ્રમસે	”	ચન્દ્રમોભ્યઃ
પાંચમી	ચન્દ્રમસઃ	”	”
ષષ્ઠી	”	ચન્દ્રમસોઃ	ચન્દ્રમસામ્

*વસ્ ની પૂર્વે જે હ સ્વર આવ્યો હોય તો, વ્ નો સ્ થયો, એટલે હ લોપાય છે. ઉ. સેદિવસ્—સેદુષઃ (દ્વિ. બહુ).

सप्तमी	चन्द्रमसि	चन्द्रमसोः	चन्द्रमःसु-स्तु
संशोधन	चन्द्रमः	चन्द्रमसौ	चन्द्रमसः
	विद्वस् पु'क्षि'ग.		
	अेकवचन.	द्विवचन.	अहुवचन.
अथमा	विद्वान्	विद्वान्सौ*	विद्वान्सः
द्वितीया	विद्वान्सम्	"	विदुषः
तृतीया	विदुषा+	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
चतुर्थी	विदुषे	"	विद्वद्भ्यः
पंचमी	विदुषः	"	"
षष्ठी	"	विदुषोः	विदुषाम्
सप्तमी	विदुषि	"	पिद्वस्तु
संशोधन	विद्वन्	विद्वान्सौ	विद्वान्सः
	अेयस् पु'क्षि'ग.		
अथमा	अेयान्	अेयान्सौ	अेयान्सः
द्वितीया	अेयान्सम्	"	अेयसः
तृतीया	अेयसा	अेयोभ्याम्	अेयोभिः
चतुर्थी	अेयसे	"	अेयोभ्यः
पंचमी	अेयसः	"	"
षष्ठी	"	अेयसोः	अेयसाम्
सप्तमी	अेयसि	"	अेयःसु-स्तु
संशोधन	अेयन्	अेयान्सौ	अेयान्सः
	मनस् नपु'सक'क्षि'ग.		
अ० द्वि० अने सं०	मनः	मनसी	मनान्सि
आक्षीनां ३५	चन्द्रमस् प्रमाणे.		

+ पठना अंगमां ने नू नी षष्ठी न् ष् स् ह् आवे
तो, ते नू नो अनुस्वार थाय छे.

* पृ. ६२ टीप * जुओ.

તસ્થિવસ્ નપુ'સકલિંગ.

પ્ર. દ્વિ. અને સં. તસ્થિવત્ તસ્થુષી+

બાકીનાં ૩૫ વિદ્વસ્ પ્રમાણે.

અર્ચિસ્ સ્ત્રીલિંગ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા

અર્ચિઃ

અર્ચિષૌ

અર્ચિષઃ

દ્વિતીયા

અર્ચિષમ્

”

અર્ચિષઃ

તૃતીયા

અર્ચિષા

અર્ચિષ્યામ્

અર્ચિભિઃ

ચતુર્થી

અર્ચિષે

”

અર્ચિભ્યઃ

પંચમી

અર્ચિષઃ

અર્ચિષ્યામ્

અર્ચિષ્યઃ

ષષ્ઠી

”

અર્ચિષોઃ

અર્ચિષામ્

સપ્તમી

અર્ચિષિ

”

અર્ચિઃકુ-બ્ધુ

સંબોધન

અર્ચિઃ

અર્ચિષૌ

અર્ચિષઃ

શબ્દ.

અધ્યૂષિવસ્ વિશે. વસેલું.

કનીયસ્ * વિશે. વધારે નાતું.

ચક્ષુસ્ ન. ચક્ષુ, આંખ.

છન્દસ્ ન. છંદ, વેદ.

જ્યાયસ્ * વિષે. વધારે મોટું.

તપસ્ ન. તપ.

તમસ્ ન. તમ. અલિધાર

તસ્થિવસ્ વિ. ઉભેલું.

તેજસ્ ન. તેજ, તાપ.

દિવૌકસ્ પુ. દેવ, સ્વર્ગમાં

રહેનાર.

દુર્વાસસ્ પુ એક ઋષિનું નામ.

ધનુસ્ ન. ધનુષ્ય, કામઠું.

નમસ્ ન. આકાશ.

+ વ અતવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અગ, નપુ'સક-
લિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના દ્વિવચન જેવું
હોય છે. ઈયસ્ અને ણયસ્ અંતવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અગ
માત્ર ઈ ઉમેરવાથીજ થાય છે.

* આ નિશાનીવાળા શબ્દોનાં ૩૫ શ્રેયસ્ પ્રમાણે થાય છે.

पयस् न पाणी.

प्रेयस्*विशे वधारे प्रिय-वाढालुं.

भूयस्* विशे. वधारे मोढुं.

मनस् न. मन.

यशस् न. यश, जश, कीर्ति.

रक्षस् न राक्षस.

रजस् न रज, धुण, पराग.

वक्षस् न. छाती.

वचस् न. वचन.

अधर्म पु. अधर्म; पाप.

अनन्तरम् (अव्यय) पछी.

अभूमि स्त्री. अविषय, अगोचर.

अविचलित (अ+विचलित)

(वि डिप+लूचलू. कृदंत)

स्थिर हावेयावे नहीं ओवुं.

कण्टक पु. न. कांटो.

कीचक पु. विराट राजाना

सेनापतिनुं नाम

कुश पु, रामना पुत्रनुं नाम.

कृत (कृनुं लू. कृ.) करायेलुं करेलुं.

कृते (अव्यय) माटे, साइ, वास्ते.

गुणिन् विशे. गुणी, गुणवान.

जीर्ण (जृनो क. लू. कृ.) ज.

रण, जूनुं.

हरिद्र विशे. हरिद्र, गरीण.

हारण विशे. लयंकर.

द्वारका स्त्री. ओक शहरनुं नाम.

नव विशे. नवुं.

वनौकस विशे वनमां रहेनार.

वयस् न. वय, डिमर.

वासस् न. वस्त्र, लूगडुं, कपडुं.

विद्वस् विशे. विद्वान, लणेलुं.

वेधस् पु. अह्ना.

शिरस् न शिर, माथुं.

श्रेयस्* विशे. यदुतुं, आयाद.

सरस् न. सरावर.

हविस् न. अग्निदान.

निश्चेष्ट विशे, स्तब्ध, स्थिर,
निश्चण.

परिहित (परि + धा नो क.
भ (लू. कृ.) पडेलेलुं.

पूजास्थान न पूजनो विषय,
साठार करवा लायक वस्तु.

प्रियंवदा स्त्री. शकुंतलानी
सपानुं नाम.

भगीरथ पु. ओक सूर्यवंशी
राज.

महाराज पु. मोटो राज.

लिङ्ग न जाति (स्त्री वर्ग के
पुरुष वर्ग).

वर पु. वरदान, अक्षिसं, प्रसाद.

शाखा स्त्री. शाखा, डाण, डाणी.

आ (दिप+अत्रि ग १. हलय.

आश्रय लेवो, आधार राखवो.

श्वेत विशे. सईद, धोणुं.

संतप्त (सम+तप् तुं लू. कृ.)

તપેલો, તાપથી બળેલો. એકાએક.
 સહસા (અવ્યય). એકદમ, હરણ ન. હરણ; લઘુજવું તે.
 પ્ર (ઉપ.)+અસ્ ગ. ૪, તાપ્યું
 વિ (ઉપ.)+આપ્ વ્યાપ્યું, છાપ્યું.
 ઇત્ (ઉપ.)+યત્=(ઉચ્ચત્) વ. કૃ. ઉગતું.
 વ્રજ ગ. ૧, પરસ્મૈ જવું.
 આ (ઉપ.)+હ આહાર કરવો, ખાવું. ૨ યત્ કરવો.
 વાક્ય.

મુનયો વનૌકસોઽભવન્ ।
 દેવાન્ દિવૌકસો વદન્તિ ।
 કનીયાસંભ્રાતરમાદ્વય ।
 કુશો લવસ્ય જ્યાયાન્
 ભ્રાતા ।
 પ્રેયસો જનન્ સ્મરતિ કુ-
 ણ્ણઃ ।
 વચન્તં ચન્દ્રમસં પ્રેક્ષસ્વ ।
 તમોભિર્નમો ગ્રાપ્યતે ।
 વાસસી પરિહિતે કન્યયા ।
 શ્રેયસે યતતે ।

શત્રૂન્ શિરસ્સુ પ્રહરતિ ।
 મનસા હરિં વ્રજતિ ।
 તપસાં ફલમનુભવંતુ ।
 દુર્વાસાઃ પાણ્ડવાનાં વસતિ-
 મગચ્છત્ ।
 મૂર્ધાસોઽન્ન ધાન્યસ્ય રાશયો
 વર્તન્તે ।
 રામો રક્ષાંસિ હત્વા યજ્ઞો
 ઽવિન્દત્ ।
 ગઙ્ગાયાઃ પયાંસિ શ્વેતાનીતિ
 શ્રૂયતે ।

વિદ્વદ્ધિરુપદિષ્ટો દશરથો યજ્ઞમાહરત્ ।
 મીમેન વક્ષસિ તાડિતઃ કીચકોઽમુહ્યત્ ।
 વહૂનિ હર્વોપ્યમૌ પ્રાસ્યતિ ।
 નગરસ્ય સમોપે તસ્થિવદ્રાજસૈન્યમપદયયન્ ।
 સૂર્યસ્ય તેજસા સંતપ્તઃ પાન્થશ્છાયા માશ્રયતે ।
 *દ્વારકામધ્યુષુષો જનસ્ય સંપદો મનસોઽપ્યભૂમિરભવન્ ।

*એટલે તેઓની ગાહનાથી જ્યારે તેઓની સુખસંપત્તિ હતી, અર્થાત્, તેઓએ જોડલા સુખી થવા ચાહ્યું, તેથી એ તેઓ પૈસેટકે વધારે સુખી હતા.

વસિષ્ઠસ્ય વચાંસિ શ્રુત્વા વિશ્વામિત્રેણ સહ રામસ્ય ગમનં
દશરથોઽન્વમન્યત ।

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિङ્ગં ન ચ વયઃ ।

કૈકેય્યા દારુણં વચઃ શ્રુત્વા મહારાજો દશરથઃ સહસા ભૂમા-
વગતન્ , નિશ્ચેષ્ટશ્રામવત્ ।

હરિએ વાણીવડે માને શાન્ત
કરી.

નારાયણનો નાનો ભાઇ કા-
શીમાં છે.

પાણિનિ વેદોને “ છંદસ ”
કહે છે.

પવન પુલોમાંથી પરાગ લાવે છે.

રાજની કીર્તિ પૃથ્વી ઉપર પસરે

પ્રિયવદ્દા દુર્વાસા પાસે+ ગર્ધ
અને તેણે માશી માગી.

હરિએ પોતાની આંખોવડે સા-
રથિને ઘોડા હાંકતો જોયો.

રામની નાના ભાઇ વડે એ
શ્રમ.

વનમાં રહેનારા ઋષિઓના મઠો
ઝાડોના ડાળાં અને પાંદડાંના
કરવામાં આવ્યા હતા.

ભગીરથે બ્રહ્માને (પોતાનાં)
તપ વડે ખુશ કર્યો.

સરોવરોનાં પાણીમાં કમળો છે.

રાજા વિદ્વાનોને પૂજે છે.

જેમ માણસ જૂનાં કપડાં તથા

દે છે, અને નવાં ધારણ કરે

છે; તેમ જીવ જૂનાં શરીર
તજે છે, અને નવામાં પેસે છે.

રઘુએ ધનુષ્ય અને બાણ વડે
પૃથ્વીને જીતી.

અગ્નિમાં નંખાએલાં બળિદાન

અગ્નિ વડે દેવતાઓ પાસે*
લેઇ જવાય છે.

જે લોકો અયોધ્યામાં રહેતા,
તેઓ સુખી હતા.

પ્રકાશ પછી અંધકાર આવે
છે, અને અંધકાર પછી

પ્રકાશ આવે છે.

કાંટાઓ ઉપર જાળ છોડી દે-
ઇને પક્ષીઓ આકાશમાં
ઉડ્યા.

દરિદ્ર લોકોનું હરણ કરવામાં
ધણું મોટું પાપ છે.

યોદ્ધાઓ કીર્તિને સાર મૃત્યુને
પણ ગણકારતા નથી.

નાનો ભાઇ મોટા ભાઇની પા-
છગ આવ્યો

+દ્વિતીયા વિલક્ષિત વાપરવી.

*અતુર્થી વિલક્ષિત વાપરવી.

દેવો પાસેથી ધણાં વરદાનો

પ્રિય હોય છે.

તેણે મેળવ્યાં.

સ્થિર મનથી (પોતાના) ભક્તો-

પ્રમાણિક માણસોને (પોતાના)

વડે ઈશ્વર શોધાય છે.

હવે કરતાં સત્ય વધારે

વિદ્વાન માણસ સર્વત્ર પૂજાય છે.

સવાલ.

૧. અસ્, હસ્, ઈયસ્, ઇયસ્, અને વસ્ અંતવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૨. વસ્ના વતું કે ક્યારે થાય છે? અને તેમ થતાં, પૂર્વની રૂ નું શું થાય છે?

૩. વસ્ અને ઈયસ્, ઇયસ્ અંતવાળાં નામોનાં સ્ત્રીલિંગ-રૂપ શી રીતે થાય છે?

૪. નીચેનાં નામોનાં રૂપો લખો:—

નભસ્, ધનુસ્, જમ્ભિવસ્, જ્યાયસ્, પયસ્, ચક્રવસ્, લઘીયસ્, ચક્ષુસ્, વનૌકસ્ (પુ., સ્ત્રી.), સેદિવસ્ ઇ.

ભાગ ૧૧ મો.

પાઠ ૨૮.

વિધ્યર્થ.

પરસ્મૈપદ પ્રત્યય. *

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુ. ૧

ઈયમ્

ઈવ

ઈમ

* વિધ્યર્થના પ્રત્યય પ્રથમભૂત જેવા જ છે. અપવાદ માત્ર નીચે પ્રમાણે છે:—પરસ્મૈપદ પુ. ૩, બ. વ. પ્રત્યય અન્ ને બદલે ડસ્ છે; અને આત્મનેપદ પુ. ૩, બ. વ., પુ. ૧ એ. વ., અને પુ. ૨ અને પુ. ૩ દ્વિ. વ. પ્રત્યયો અન્ત, હ,

પુ. ૨	ઈસ્	ઈતમ્	ઈત
પુ. ૩	ઈત્	ઈતામ્	ઈયુસ્

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

પુ. ૧	ઈય	ઈવહિ	ઈમહિ
પુ. ૨	ઈથા:	ઈયાથામ્	ઈધ્વમ્
પુ. ૩	ઈત	ઈયાતામ્	ઈરન્

વિધ્યર્થના પ્રત્યયો, ધાતુમાં વિકરણ ઉમેર્યો પછી લગાડાય છે.

વસ્ પરસ્મૈ.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧ વસેયમ્	વેવ	વસેમ
પુ. ૨ વસે:	વસેતમ્	વસેત
પુ. ૩ વસેત્	વસેતામ્	વસેયુઃ+

યુષ્ આત્મને.

પુ. ૧ યુધ્યેય	યુધ્યેવહિ	ગુધ્યેમહિ
પુ. ૨ યુધ્યેથા:	યુધ્યેયાથામ્	યુધ્યેધ્વમ્
પુ. ૩ યુધ્યેત	યુધ્યેયાતામ્	યુધ્યેરન્

વિધ્યર્થ (૧) સંભવ, આજ્ઞા, પ્રાર્થના, ઇચ્છા, આશા, ઇત્યાદિ બતાવે છે, અને તેવા અર્થવાળાં સાદાં, વાક્યમાં વપરાય છે; વળી તેવા અર્થના પેટા વાક્યોમાં પણ વપરાય છે; (૩) તેમજ જેમાંતું એક વાક્ય બીજા વાક્ય ઉપર આધાર રાખતું હોય, અને હેતુ કે શરત બતાવતું હોય તેવાં સાંકેતિક વાક્યમાં પણ વપરાય છે.

ઈતામ્ અને ઈયામ્ને, બદલે રન્, અ, આતામ્, અને આયામ્ છે. આ પ્રત્યયોમાંથી વ્યંજનાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈ, અને સ્વરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈય્ ઉમેરાય છે, એટલે ફેર છે.

+અસ્ અને અદ્નાં વિધ્યર્થરૂપ બીજા ચોપડીમાં આપ્યાં છે.

*ક્રિયાતિપત્યર્થનાં સાંકેતિક વાક્યો આમાંથી બાતલ કરવાં.

શબ્દ.

અધ્વચેદ પુ. (અધ્વન્ પુ. રસ્તો,
અને ચેદ પુ. ખેદ, થાક.)

મુસાફરીનો થાક.

અનુરજ્ઞન ન. પ્રસન્ન કરવું તે.

અપણ્ડિત પુ. અભણ માણસ.

અપાય પુ. અપાય, હરકત.

અભિમૂત (અભિ ઉપ. +મૂતું

ભૂ. કૃ.) હરાવાયલું, જીતાયલું.

અહિત ન. હિત નહિ તે, નુ-
કશાન.

આવરણ ન. આચ્છાદન,

અંતરાય, ઢાંકણું તે.

હત (અવ્યય) અથવા.

કલ્પ ગ. ૧, આત્માને. સમર્થ
થવું

હુદ વિશે. હલકું, નજીવું,
તુચ્છ.

અવ (ઉપ.) +ગાહ્ ગ. ૧.

આત્માને. નહાવું.

જાયાપતિ પુ. દ્વિ. વ. વરવહુ.

તપ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. તપવું,
પ્રકાશવું.

તમિન્ના સ્ત્રી. રાત્રિ.

તૃષિત વિશે. તરશ્યું.

દારિદ્ર્ય ન. દળદર, ગરીબ
હાલત.

દીન વિશે, દીન, કંગાલ,
ગરીબ.

દુર્દશા સ્ત્રી. ખરાબ દશા,
અવદશા, માઠી હાલત.

દુહ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. દગો દેવો.

ધીર વિશે. ધીરજવાળો ડાહ્યો.

નીચૈરાણ્ય વિશે. (નીચૈસ્

અને આણ્યા સ્ત્રી. તામ.)

જેનું નીચે નામ છે તે.

ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.

ઇનસાફ અને સભા સ્ત્રી.

કચેરી) ઇનસાફની કચેરી.

નિસ્ (ઉપ.) +પદ્ (નિષ્પદ્)*

નિપજવું.

પરકીય વિશે. પારકું.

પ્રતિહત, (પ્રતિ+હન્ કર્મણિ

ભૂત કૃદંત) અડચણ કરેલી;

અટકાવેલું.

પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ વિશે.

પહેલું, પૂર્વનું, અને સુકૃત

ન સત્કર્મ) પૂર્વનું સત્કર્મ.

પ્રાસ [પ્ર (ઉપ.) +આપ્ નો ભૂ.

કૃ] પામેલું, પોચેલું

વહિસ (અવ્યય) બહાર.

માગીરથી સ્ત્રી. ગંગા.

મૂરિ વિશે. બહુ.

(તારે) ગરીબ માણસોને ધન આપવું નોંધ્યો.

(તમારી) ફરજોમાં (તમારે) ચૂકવું નહિ.

માણસોએ કારણ વિના ગભરાવું નહિ.

માણસે ખીજતું ધન તકાસવું નહિ.

(ખે) લુચ્ચાઓને મારવા એવું રાજ્યે ફરમાવ્યું.

(આપણે) દેશના રક્ષણમાં મરીએ, તો કીર્તિ મેળવીએ.

સાક્ષીઓએ ધનસાફતી કચેરીમાં હમેશાં સાચું બોલવું.

જો (હું) કાશી જઈ, તો ઘણાં સંસ્કૃત પુસ્તકો લાવું.

જો (તમે) જૂઠું બોલો, તો ગુરુઓ વડે શિક્ષા પામો.

(હું) શત્રુ સાથે લડું, (એવું વિચારીને) રાજા સિપા-

ઇઓ શહેર બહાર લેઇ ગયો.

જો (હું) ખરાબ કામ કરતો જોવાઉં તો, ગુરુઓ વડે દંડાઉ.

જો ગરીબ બ્રાહ્મણોશહેરમાં ભીખ માગે, તો તેઓ કાંઈ ધન મેળવે

(મારા) માથાપ ખુશ થાય, એટલા મારે મેં બહેનોને બહું

ધન આપ્યું.

વરવહુએ દરરોજ ઘરમાં અગ્નિ પૂજવો નોંધ્યો.

માણસે ફરજ કરવામાં શ્રમને ગણકારવો નહિ.

શિષ્યોએ આચાર્યને નમવું નોંધ્યો.

વિદ્યોથી અડચણ આવેલી હોય, તોપણ તમારે શરૂ કરેલું

કરેલું કામ તજવું નહીં.

સવાલ.

૧. હસ્તન ભૂત અને વિધ્યર્થના પ્રત્યયો સરખાવો.

૨. વિધ્યર્થ શા શા અર્થમાં વપરાય છે ?

૩. મોક્ષ ના સ્ નો લોપ ક્યારે થાય છે ?

૪. નીચેના ધાતુનાં વિધ્યર્થરૂપ આપો:—

મૃ, દૃક્ષ, નિ (ઉપ.) + મન્ત્ર, સ્ત્વ, હૃ. હી, મૃગ, સ્થા, જન્ પા (કર્તારિરૂપ અને કર્મણિરૂપ.) કૃ (કર્મણિરૂપ), અનુ

(ઉપ.) + સૂ (કર્ત્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), શ્રુ (કર્મણિરૂપ), મુચ્
(કર્ત્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ) ઇ. ઇ.

ભાગ ૧૨ મો.

પાઠ ૨૬

સર્વનામ.

સંસ્કૃતમાં મુખ્ય સર્વનામ આ છે:-સર્વ સર્વ, સધળું, તદ્
તે, એતદ્ આ, યદ્ જે, કિમ્ કાણુ અથવા શું, અસ્મદ્ હું,
અથવા તમે, યુષ્મદ્ તું, અથવા તમે, હ્રદસ્ આ, અદસ્
આ કે પેલું.

૧. અકારાંત સર્વનામના પ્રત્યયો અકારાંતનામના જેવાજ
છે, માત્ર નીચેના પાંચ પ્રત્યયો પુલ્લિંગમાં વિલક્ષણ છે.

પ્ર. બહુ, ચ. એક; પં. એક; ૫ બહુ., સ. એક.

૬ સ્મૈ સ્માત્ હ્રવામ્ સ્મિન્

સર્વ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સર્વઃ	સર્વૌ	સર્વે
દ્વિતીયા	સર્વમ્	"	સર્વાન્
તૃતીયા	સર્વેળ	સર્વાભ્યામ્	સર્વૈઃ
ચતુર્થા	સર્વસ્મૈ	"	સર્વેભ્યઃ
પંચમી	સર્વસ્માત્	"	"
ષષ્ઠી	સર્વસ્ય	સર્વયોઃ	સર્વેષામ્
સપ્તમી	સર્વસ્મિન્	"	સર્વેષુ

૨. આકારાંત સ્ત્રીલિંગ સર્વનામનાં રૂપ, આકારાંત સ્ત્રીલિંગ
નામોનાં જેવાં જ, થાય છે, જે પ્રત્યે વિલક્ષણ છે, તેનીચે આપ્યા છે.

અવદાત વિશે. સ્વચ્છ, મોટું.
આત્મજ પુ. દીકરો.

આયાસ પુ. પ્રયત્ન, શ્રમ.
ઙ્ઘ્ર વિશે. ધૃષ્ટ, ધૃષ્ટેલું, ચાહેલું.

કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.
કાઠ્ઠવન ન. સોનું.

કુલીન વિશે. કુળવાન, આનંદાન.

ગુણજ વિશે. (ગુણ ગુણ અને જ્ઞાનગુણ) ગુણ જાણનાર.

ગૌ ગ. ૧. પરસ્પૃ. ગાવું.

ચારુ વિશે. સુંદર.

ચૌર્ય ન. ચોરી.

નાભ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.

દક્ષિણ સ્ત્રી. દક્ષિણા. દક્ષિણ.

દર્શનીય વિશે. દેખાવડું, ખુબ-સુરત.

દિશ્ * સ્ત્રી. દિશા.

હુરાપ વિશે. મુસ્કેલીથી મંળી શકે એવું.

દુર્ગા સ્ત્રી. દુર્ગા, દેવીનું નામ.

દેવાયતન ન. દેવળ, દેવાલય.

ઘાવાંપૃથિવી (સ્ત્રી. દ્વિવચન) આકાશ અને પૃથ્વી.

નાટ્ ગ. ૧૦, ઉભય. નાટક કરવું ભજવવું.

નિજ્ઞાત વિશે. પ્રવીણ, હોશિયાર પુરાણ ન. પુરાણ.

પૂત (પૂનોઋષિણ ભૂ.કૃ.) પવિત્ર, શુદ્ધ કરાયલું.

પ્રપન્ન [પ્ર(ઉપ.) + પદ્ + ક. ભૂ.કૃ.] યુક્ત, જોડાયલું.

પ્રયાગ ન. પ્રયાગ, અલહાબાદ.

બ્રહ્મવિદ્ વિશે. બ્રહ્મને જાણનાર, તત્ત્વજ્ઞાની.

મહત્ † વિશે. મોટું, મહાન.

મહિષાસુર પુ. પાડાના આકારનો એક દૈત્ય.

મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.

રાજપુત્ર પુ. રાજપુત્ર.

રાજ્ઞી સ્ત્રી રાણી.

રોદન ન રદન, રડવું તે.

વિત્ત ન. દોલત, ધન.

* વ્યંજનથી શરૂ તથા પ્રત્યય આવે ત્યારે, અને પ્રથમાના એ. વ. માં દિશ્ શબ્દનો જ્ઞનો ક્ થાય છે; તેથી, અધોષ વ્યંજનની પહેલાં ક્ થાય છે, અને ધોષની પહેલાં જ્ઞ થાય છે. (પૃષ્ઠરુદ્રનીટીપડી જુઓ.)

વસ, હૈયસ્ અને ઇયસ્ જેને છેડે આવે છે એવાં નામની સાફક પુલ્લિંગમાં પ્રથમ પાંચ રૂપમાં, અને નપુંસકલિંગના પ્ર., સં. અને દ્વિ. ના બ. વ. માં મહત્ શબ્દનો ઉપાન્ત્ય અ, દીર્ઘ થાય છે; અને અંત્ય ત્ ની પહેલાં નૂ મુકવામાં આવે છે. સમાસના પૂર્વ ભાગમાં મહા રૂપ ધાતુ કરીને વપરાય છે.

विद्यत (वि. उप. + धृत्वा कर्मणि
भूतकृदन्त) आशरे। आपेक्ष।
अद्वेय विशेषे. विश्वसनीय.
विश्वास राप्पवा योऽयं.
श्रुतिमेव विशेषे. वेदं ज्ञातुं नार,

विद्वान्.

सगर पु. सूर्यवंशी राजानु
नाम.

साध्यविशे. भजे तेषुः संध्य.
सामर्थ्यं न. आभर्थ्यं नो२.

वाङ्म.

कोऽत्रागतः ।

कस्येतानि पुस्तकानि ।

कस्याः पुत्रा एते ।

न पुरुषं ह्योऽपश्यं तमेवा-
ह्वयामि ।

सा बाला न किञ्चिद्वदत् ।

तेभ्यो ब्रह्मणेभ्यो दक्षिणाम-
यच्छम् [आगतः ।

कस्माज्जगर हूत

एतेषां यद्वदिष्टं तत्तत्

क्रियताम् ।

या. कथाः पुराणेषु श्रूयन्ते ता
एवैते नाटयन्ति ।

स एवैष प्रदेशो यस्मिन् प्रि-
यया सह चिरं भवसम् ।

येनैतदखिलं जगन्निरमीयत
तस्मै नम ईश्वराय ।

तेषु तेषु शास्त्रेषु निष्णातैः

पण्डितैः सह राजाऽभाषत ।

कयोस्ते वाससी ।

ययारमानं पूतं मन्यते वसिष्ठ-
स्तामरुन्धतीं वन्दस्व ।

सर्वासु कलासु प्रावीण्यमु-
पगतो राजपुत्रः ।

यया महिषासुरो हतस्तस्मै दु-
र्गायै नमः ।

ते नद्यौ प्रयागे संगच्छेते ।

याभ्यां चौर्यं कृतं तौ पुरुषौ
राजाऽदण्डयत् ।

एतस्यामटव्यां पुरा ब्रह्मविदो
मुनयो न्यवसन् ।

यैर्मदिन्युस्त्राता ये च क-
पिलस्य कोपेन दग्धास्ताम्

सगरस्यात्मजान्

भगीरथो गङ्गाया जलेनोदध-
रत् ।

* किम् सर्वनामनां रूपेण चित् अथवा अपि प्रत्यय
सगाऽवाप्ती प्रश्नार्थं जतो रहीने अनिश्चयार्थं थाय छे; उ.
किञ्चित् कांछ; कश्चित् कांछ (पु.) छ.

॥ (५.), ५१ नी टीप १ अनुभो.

યાસાં વિવાહાઃ સ્વપુત્રૈઃ સહ
સમજાયન્ત તામિર્જનકસ્ય
કન્યાભિઃ પ્રપત્નો રાજા
વશરથોઽયોઽધ્યામગચ્છત્ ।
ન દૃશ્યતેઽન્ન કોઽપિરોદનં તુ
શ્રૂયતે ।

પુરા યાનિ વસ્તૂનિ મહતા-
શ્રમેણ સાધ્યાન્યાસંસ્તાન્ય-
ધુનાયન્ત્રાણાં સામર્થ્યાદરૂપે
નૈવાયાસેન સાધ્યાનિ ।
કિં તયા ધેન્વા ક્રિયતે યસ્યા
દુગ્ધં નોપલભ્યતે ।

યસ્યાસ્તિ વિક્તં સ નરઃ કુલીનઃ

સ પણિહતઃ સ મતિમાન્ ગુણજ્ઞઃ ।

સ એવ વક્તા સ ચ દર્શનીયઃ

સર્વે ગુણાઃ કાઞ્ચન માશ્રયન્તે ॥

આ (ખ. વ.) છોણુ છે ?
તેઓનો ધંધો શો છે ?
તે હરિની દીકરી છે.
તેનું નામ શું છે ?
રામે કોને એમ કહ્યું ?
તે ગોવિંદનો ભાઈ છે.
(હું) તે (છોકરા) સાથે નિ-
શાળે ગયો.
તેણે નારાયણને પેલા છોક-
રાઓ સાથે રમતો જોયો.
તેના મિત્રોમાંથી તે કોને સં-
ભારે છે ?
તે નદીમાં માછલાં છે.
તે તેથી અનુસરાય છે.
જે તે ગામમાંથી આવેલા છે
તે માણસો ક્યાં છે ?
જે દેશનો શુદ્ધ રાજા છે તે

દેશમાંથી તેઓ આવે છે.
પાસે (=પડોશમાં) જે દાસીઓ
હતી તેઓને રાણિયે તેણીને
માટે ખુલ્લો લાવવા ફરમાવ્યું.
મહારાષ્ટ્રીયોનો રાજા આ ધ-
રમાં રહ્યા.
તે છોકરિયોમાંથી કય (ખ.
વ.) ગાય છે ?
અહિંઆં આ પુસ્તક કોનાવડે
મૂકાયું ?
આ અવિકારી આત્માના સા-
મર્થ્ય વડે આકાશ અને પૃ-
થ્વીને આશરો અપાય છે.
તેઓ (ખે) વડે મોટું કૃત્ય
કરાયું નથી.
તે અરણ્યમાં (હું) લાંબા વ-
ખત સુધી રહ્યો.

કષ્ટ દિશાએ પેલો લુચ્ચો ગયો? | કહી.
 પેલા દેવાલયમાં લક્ષ્મીની મુ- | જે (માણસ) લક્ષ્મી શોધે છે
 દર મૂર્તિ છે. | તે તેને મળવો મુશ્કેલ કેમ
 હરિએ તેને અવિશ્વથીય વાર્તા | થઈ શકે ?

સવાલ.

૧. નામનાં રૂપોથી સર્વનામનાં રૂપો શી ખાતરમાં જૂદા પડે છે ?

૨. દર્શક, સંબંધાર્થ, અને પ્રજ્ઞાર્થ સર્વનામનાં મૂળ વ્યંજનાંત છે, કે સ્વરાંત છે ? અને, તેમનાં રૂપો વ્યંજનાંત નામનાં કે સ્વરાંત નામનાં રૂપોને મળતાં છે ?

૩. વાગ્યમાં સંધિમાં સઃ અને ણઃ ના પ્રિસર્ગનું શું થાય છે ?

૪. યદ્, તદ્, કિમ્, અને एतद्, નાં ત્રણે લિંગમાં રૂપો લખો, તથા મહત્ (પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ) અને दिद् નાં રૂપો લખો.

પાઠ ૩૦.

પહેલો તથા બીજો પુરુષ સર્વનામ.

અસ્મદ્ (હું અથવા અમે.)

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા	અહમ્	આવામ્	અહમ્
દ્વિતીયા	મામ્ કે મા	,, કે નૌ	અસ્માન્ કે વઃ
તૃતીયા	મયા	આવાખ્યામ્	અસ્માભિઃ
ચતુર્થી	મહમ્ કે મે	,, કે નૌ	અસ્મભ્યમ્ કે નઃ
પંચમી	મત્	આવાખ્યામ્	અસ્મત્
ષષ્ઠી	મમ કે મે	આવયોઃ કે નૌ	અસ્માકમ્ કે મઃ
સપ્તમી	મયિ	આવયોઃ	અસ્માસુ

યુગ્મક (૮૦ કે તમે.)

પ્રથમા	ત્વમ્	યુવામ્	યુગ્મ
દ્વિતીયા	ત્વામ્ કે ત્વા	,, કે વામ્	યુગ્માન્ કે ક:
તૃતીયા	ત્વયા	યુવાભ્યામ્	યુગ્માભિ:
ચતુર્થી	તુભ્યમ્ કે તે	,, કે વામ્	યુગ્મયમ્ કે વ:
પંચમી	ત્વત્	યુવાભ્યામ્	યુગ્મત્
ષષ્ઠી	તવ કે તે	યુવયો: કે વામ્	યુગ્માકમ્ કે ક:
સપ્તમી	ત્વયિ	યુવયો:	યુગ્માસુ

શબ્દ.

અપરાધલવ પુ.
થોડો અપરાધ.
અવ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ
રક્ષણુ કરવું.
અવિશ્વાસ્ય વિશે.
વિશ્વાસ નહિ
રાખવા લાયક.
આર્યા સ્ત્રી, માન
આપવા લાયક સ્ત્રી.
અચિત્ત વિશે. ઉ-
ચિત્ત, યોગ્ય.
અસ્તિત્ત પુ. યશ
કરનારો.
અતદ્વા વિશે. આ
જાતનું.
કારુણિક વિશે.
દયાળુ.
આરણમ્ કે વક્ત્રમ્+

ગમ્ શરણે જવું,
તાબે થવું.
જેતુ પુ. જિતનારો.
તાદન ન. મારવું
તે, માર.
ત્વર ગ. ૧. આ-
ત્મેને. ત્વરા કર-
વી, અધીરા થવું.
દાસજન પુ. દાસ,
સેવક.
દૂરમ્ અવ્યય. દૂર.
દૈવ ન. દૈવ, નશીબ.
નન્દિની સ્ત્રી. છોકરી.
નિમિત્ત ન. નિમિત્ત,
કારણ, બહાનું.
નિષ્ફલ વિશે. નિ-
ષ્ફળ. વ્યર્થ, ફળ
રહિત.

મા(ઉપ)+પત્નનવું.
પર્યાકુલ વિશે. ગ-
ભરાએલો.
પાર ગ. ૧૦, ઉભય.
પાર જવું.
ઓળંગવું.
પ્રતનુ વિશે. થોડું;
ન્હાનું.
મૂતાર્થ પુ. સત્ય,
વસ્તુતા.
મત્તિ સ્ત્રી વિચાર,
લાગણી.
માનિની સ્ત્રી. મદ-
માન બરેલી સ્ત્રી.
મેઘજાલ ન. વાદ-
ળાનું ટોળું.
રઘુનાથ પુ. રઘુ-
આનો રાખ.

कव पु. लेश,
भाग, अंश.
वियोग पु. वियोग.
शिव न कल्याण.

सुभ.
सवितृ पु. सविता,
सूर्य.

साक्षिन् पु. साक्षी,
साहेदी.
सोमवासर पु. सो-
मवार.

वाक्य.

नाहमपराधी ।
रघुनाथः स्त्रियत्यावयोः ।
कुत्रास्ति मे पुत्रकः ।
भगवति त्वामहं वन्दे ।
मास्मानवधीरय ।
विष्णुर्बोऽवस्तु ।
त्वया सहोपवनं गन्तुमिच्छा-
मि ।
आर्ये कथयामि ते भूतार्थम् ।
मह्यं धनं न यच्छसि ।
शिखो वः शिवाय भवतु ।

बालकौ युवयोः पिता कास्ति ।
पृथिवीं रक्षत्सु युष्मासुकृतो
नो भयम् ।
युष्मदधिगतां वार्तां सर्वेभ्यः
शंसामि ।
तस्य पीडां हर्तुमस्माश्चिन्तित
उपायो निष्फलोऽभवत् ।
तव सुचरितं ममेव प्रतज्ज
यतो न दीर्घं कालमावा
सुखमन्वभवाव ।

त्वरते मम मनोऽध्ययनाय ।

अस्माकमश्व एषः ।

क गता ते माता ।

युतस्य वृत्तान्तस्य भवणेन पर्याकुलमावयोर्मनः ।

किं तव पापे रामेण मया वा पापं कृतमित्यपृच्छत्

क्रुद्धो दशरथः कैकियीम् ।

केन निमित्तेन तस्य त्वमनर्थायाद्योद्यता ।

दीनेष्वस्मास्वप्येतादृशो भवतः स्नेहः ।

मरुता मेघजालमिव दैवेनास्माकं सर्वे मनोरथा निरस्ताः ।

ત્રીલિંગ.

પ્રથમા	અસૌ	અમ્	અમ્:
દ્વિતીયા	અમૂમ્	"	"
તૃતીયા	અસુયા	અમૂમ્યામ્	અમૂભિ:
ચતુર્થી	અસુયૈ	"	અમૂમ્ય:
પંચમી	અસુદ્યા:	"	"
ષઠી	"	અસુયો:	અમૂષામ્
સપ્તમી	અસુપ્યામ્	"	અમૂષુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ.	અદ:	અમ્	અમૂનિ
આદીનાં ૩૫—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.			

* દ્વમ્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	અયમ્	ઇમૌ	ઇમે
દ્વિતીયા	ઇમમ્	"	ઇમાન્
તૃતીયા	અનેન	આમ્યામ્	અભિ:
ચતુર્થી	અસ્મૈ	"	અમ્ય:
પંચમી	અસ્માત્	"	"
ષઠી	અસ્ય	અનયો:	અષામ્
સપ્તમી	અસ્મિન્	"	અષુ

ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ઇયમ્	ઇમે	ઇમા:
દ્વિતીયા	ઇમામ્	"	"

* આ સર્વનામમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એક વચનમાં, અને ષઠી તથા સપ્તમીના દ્વિવચનમાં, ત્રણે લિંગમાં પૂર્વે આપેલાં એન થી થયેલાં ૩૫૦ પદ્ય વિશ્લેષે વપરાય છે.

તૃતીયા	અનયા	આખ્યામ્	આમિઃ
ચતુર્થી	અસ્યૈ	"	આમ્યઃ
પંચમી	અસ્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	અનયોઃ	આસામ્
સપ્તમી	અસ્યામ્	"	આસુ

નપુ'સકલિંગ.

૩. તથા દ્વિ. હ્રવમ્   હ્રમે   હ્રમાનિ
આકીનાં ૩૫—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

શબ્દ.

અક્ષમા સ્ત્રી. અદેખાઈ, હરિદાઈ.
અથવા (અવ્યય) અથવા, કે,
કિંવા.

ઝવશી સ્ત્રી. એક અપ્સરા.
કવચં પુ. કંબુસ માણસ.
કવીજા પુ. (કવિ અને કૌશલ
રાજા) કવિરાજ.

કિલ (અવ્યય) ખરેખર.

અલમ્+ક શબ્દગારત્વં.

ગર્તા સ્ત્રી. ખાડો.

ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિયોનો
રાજા જટાયુ.

જ્ઞ (છઠ્ઠો નો કર્મણિ ભૂત
ક્રદંત) છુપાવેલું, ઢાંકેલું.

જવ પુ. ઉતાવળ; ત્વરા.

દુઃખિત વિશે. દુઃખી, દિલગીર.

દશ્ય વિશે. દશ્ય; દેખામ એવું.
દેવદારુ પુ. દેવદાર.

દુતમ્ (અવ્યય) જલદી, તરત.

પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો.
અને કૃત કરેલું.) દીકરા

તરીકે માનેલું, દત્તક કરેલું.

પુરઃ (અવ્યય) સન્મુખ, આગળ.

પુષ્પધારિન્ વિશે. પુષ્પ ધારણ
કરનાર, ફુલવાળું.

પુર્ ગ. ૧૦ પૂર્વ; ભરવું.

પ્રદેય વિશે. દેવા યોગ્ય. લગ્નમાં
આપવા યોગ્ય.

પ્રમથ પુ. ઉત્પત્તિ ઉત્પત્તિ-
સ્થાન.

પ્રિયતમા વિશે. સૌથી પ્રિય
સ્ત્રી, વહાલામાં વહાલી.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ (પ્રિયા વહાલી
અને પ્રવૃત્તિ ખખર.) વહા-
લીની ખખર.

મિક્ષા સ્ત્રી. ભિક્ષા.

મિરુ વિશે. સ્ત્રી. ખીકણ (સ્ત્રી)

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. વહાલી,

મનોહર આંખવાળી.

મધુકર પુ. મધ કરનારો, ભમરો.

રથ્ય પુ. ઘોડો.

વિ (ઉપ.)+રમ્ પરસ્મૈ. થોભ-
વું; અટકવું.

રીતિ સ્ત્રી. રીત.

લતાગૃહ ન લતામંડપ, વેલનો
માંડવો.

ચરતનુ વિશે. સુંદર અંગવાળું,
ખુખસુરત.

વશા સ્ત્રી. પત્ની; સાથેની સ્ત્રી.
વાસ પુ. રહેઠાણ.

વિપ્રિય વિશે. અપ્રિય,

વિપ્રિય ન. વાંક.

વૌથિ સ્ત્રી શેરી, રસ્તો.

વૃષભધ્વજ પુ. શિવ. [યોગ્ય.

વ્યાખ્યેન વિશે. અર્થ કરવા

શિવાલય ન. શિવનું દેહેરું.

સંગત ન. સંગતિ; દોસ્તી,

સંગમ પુ. સંગમ.

સંગમોત્સુક વિશે. મળવાને

આતુર.

સારઙ્ગ પુ. એક જાતનું પક્ષી.

સાહસ ન. સાહસ કર્મ.

સ્ત્રી રત્ન ન. રત્નરૂપ સ્ત્રી.

સ્વાદુ વિશે સ્વાદિષ્ટ.

વાક્ય.

इदमासनमलंकृत्यतां भवत। ।

मृगस्य नवस्याक्षमवेवामी रथ्याधावन्ति ।

भनया रीत्या व्याख्येयोऽयं ग्रन्थः ।

वत्स विरमास्मात् साहसात् ।

अमू तौ तरु यौ सोऽषश्यम् ।

अस्मै विदुषे ब्राह्मणाय दक्षिणां प्रयच्छ ।

अनयोः कन्ययोः संगतं मे रोचते ।

*इमं सारङ्गं प्रियाप्रवृत्तयेऽभ्यर्थये ।

* આ નીશાની જે જે વાક્યો ઉપર મૂકેલી છે, તે તે વાક્યો એક રાગનાં યોલેલાં છે. એ રાગ-પોતાની પ્રિય-પત્ની સાથે એક કુંજમાં વિહાર કરતો હતો, તેવામાં કાઠ

+અયં સ તે તિષ્ઠતિ સંજ્ઞમોત્સુકો
વિશ્વક્ષ્ણે મીરુ યતોઽવધીરણામ્ ।

‡ અમું પુરઃ પશ્યસિ દેવદારં
પુત્રીકૃતોઽસૌ વૃષભશ્વજેન ।

* સ્ત્રી રત્નેષુ સમોર્વશી પ્રિયતમા યૂથે તવેયં વશા ।

* મધુકર મદિરાદ્યાઃ શંસ તસ્યાઃ પ્રવૃત્તિમ્ ।

વરતનુરથવાસૌ નૈવ દૃષ્ટા ત્વયા મે ।

હંસ પ્રયચ્છ મે કાન્તા ગતિરેસ્યાસ્ત્વયા હૃતા ।

અસ્મિન્ નૈવ લતાગૃહે ત્વમભવઃ ।

અસ્યૈવાસીન્ મહતિ શિખરે ગૃધ્રરાજસ્ય વાસઃ ।

મનોહરા અમી વૃક્ષા દૃશ્યન્તે પુષ્પધારિણઃ ।

અગચ્છદમુયા વીધ્યા દાસ્યમૂ દ્રુતમાવય ।

કૃતં કિમેભિસ્તવ વિપ્રિયં યદ-

નિષ્ઠમેષામસિ કર્તુમુચ્યતઃ ।

પાદાનમીર્ષા પ્રણતો યતોઽસૌ

ભદ્રં તતોઽમીભિરમુખ્ય કાર્યમ્ ।

પુર્યૌ પુરાઽસ્યાં કિલ કાલિદાસો

નામ્નાઽભવદ્યો ન્યવત્ કવીશઃ ।

યદ્દિ પ્રસન્ના ભગવતીમં વરં યાચે ।

અસ્મિંલ્ લોકે*યત્ ક્રિયતે તસ્વ ફલ મમુષ્મિંલ્ લોકે નુભૂયતે ।

ચમત્કારી યોગે કરીને, તે એકાએક અલોપ થાય છે. તેની શાધમાં તે જંગલનાં પશુ પક્ષીને તેની ખબર પૂછતો કરે છે. આ ચિન્હનું ખીળું વાક્ય હાથી પ્રત્યે કહેલું છે.

+ કદાચ મને એ અંગીકાર નહિ કરે, એવી ધાસ્તી રાખતી કુમારિકા પ્રત્યે તેના પ્રિયતમનું આ ખોસવું છે.

‡ શિવને વહાણ એક ઝાડ વિષે, એક જળનું ખીજ પ્રત્યે, આ કહેવું છે.

* દંત્ય વ્યંજન પછી લ્ આવ્યો હોય તો દંત્યનો લ્ થાય છે; પરંતુ, જો ન્ પછી લ્ આવ્યો હોય, તો ન્ બદલે અનુનાસિક લ્ થાય છે; અર્થાત્; ન્ ની પહેલાંના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર મૂકાય છે; તથા ન્ ને ઠેકાણે લ્ થાય છે.

एभिर्वचोभिः सान्त्वय मे दुःखितां मायाम् ।
हे सीते पुत्राविमौते ।

આ મારી ચોપડી છે.
આ માણસો પોતાના રાજની
જીતથી ખુશ થાય છે.
આ છોકરીઓ નૃત્ય શીખે છે.
આ ગામોમાં બહુ વિદ્વાનો છે.
હું આ આંખોએ દેખતો નથી.
આ ઝાડ ઉપર વાંદરો છે.
આ નદીઓમાં બહુ પાણી છે.
આ પર્વતો ઉપરથી બહુ પ-
ત્થરો પડેલા છે.
મેં આ લાકડીયો વડે ચોરને
માર્યો.
મેં આ સ્ત્રીઓને શિવના દે-
હેરામાં જોધ.
આ નદિયોનાં ઉત્પત્તિસ્થાન
હિમાલયમાં છે.
આ છોકરાઓને અને પેલી છો-
કરીયોને કેટલાક લાડુ આપો.
અમે પેલા પર્વતના શિખર-
પરથી ઉતરતો વાઘ જોયો.

મેં મારું સોનું આ (મે)
ચોરો પાસેથી બચાવ્યું.
રણસંગ્રામમાંથી દોડતા તે
સીપાઇને મેં જોયો હતો.
મુસાફર પેલા માર્ગથી ગયો.
માટીથી આ (મે) ખાડા પૂરો.
કંજીસ માણસની પાસેથી હું
લિક્ષાની આશા રાખતો નથી.
આ નદીથી રાજનો મેહેલ
(મે) કાશ છે.
તે સ્વાદિષ્ટ ફેરી મને આપ.
આ હરણ વડે શો અપરાધ
કરાયો ?
આ (મે) નદીઓનો સંગમ
પવિત્ર છે.
આ વસ્ત્ર વડે ઢંકાએલો હું
અદૃશ્ય થાઉં છું.
આ (મે) કન્યાઓ પણ લ-
ગ્નમાં આપવા યોગ્ય છે.

સવાલ.

૧. ક્યાં સર્વનામનાં રૂપ ફેવળ વિલક્ષણ થાય છે ?
૨. અદસ્ અને હદસ્ ત્રિ., તથા અસ્મદ્ અને સુસ્મદ્ ના રૂપ આપો.
૩. અદસ્ નાં રૂપ બનાવવાની ટુંકી રીત લખો.
૪. દંત્ય વ્યંજન પછીલ્ આવે તો સંધિ ક્ષી થાય ?

પાઠ ૩૨.

વિદ્વત્ત્વં ચ નૃપત્વં ચ નૈવ તુલ્યં કદાચન ।
 સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજા વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યતે ॥
 વરમેકો ગુણી પુત્રો ન ચ મૂર્ખશતાન્યપિ ।
 એકશ્ચન્દ્રસ્તમો હન્તિ ન ચ તારાગગોઽપિ ચ ॥
 *એકનાપિ સુવૃક્ષેણ પુંખિતેન સુગન્ધિના ।
 વાસિધ્વં તદ્દનં સર્વં સુપુત્રેણ કુલં યથા ॥
 ઝતસવે વ્યસને ચૈવ દુર્ભિક્ષે શશુવિપ્રદે ।
 રાજદ્વારે શ્મશાને ચ યસ્તિષ્ઠતિ સ બાન્ધવઃ ॥
 દુર્જનઃ પ્રિયવાદી ચ મૈત્રિદ્વિશ્વાસકારણમ્ ।
 મધુ તિષ્ઠતિ જિહ્વાગ્રે હૃદયે તુ હલાહલમ્ ॥
 દુર્જનઃ પરિહર્તૃવ્યો વિષયાલંકૃતોઽપિ સન્ ।
 મણિના ભૂષિતઃ સર્પઃ કિમસૌ ન ભયંકરઃ ॥
 કુલીનૈઃ સહ સંપર્કે પણ્ડિતૈઃ સહ મિત્રતામ્ ।
 જ્ઞાતિમિશ્ર સમં મેલં કુર્વાણો ન વિનશ્યતિ ॥
 યો ધ્રુવાણિ પરિત્યજ્ય બધ્રુવં પરિષેવતે ।
 ધ્રુવાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ બધ્રુવં નષ્ટમેવ ચ ॥
 પાદપાનાં ભયં વાતઃ પદ્માનાં શિશિરો ભયમ્ ।
 પર્વતાનાં ભયં વજ્રઃ સાધૂનાં દુર્જનો ભયમ્ ॥
 તસ્માત્ સ્વવિષયે રક્ષા કર્તવ્યા ભૂતિ મિચ્છતા
 યજ્ઞૈર્નાવાપ્યતે સ્વર્ગો રક્ષણાત્ પ્રાપ્યતે યથા ॥
 યથા ફલોનાં પક્ષાનાં નાન્યત્ર પતનાદ્ ભયમ્ ।
 એવં નરસ્ય જાતસ્ય નાન્યત્ર મરણાદ્ભયમ્ ॥

ન મિત્રો મરણાદસ્મિ કેવલં દૂષિતં યશઃ ।
 વિશુદ્ધસ્ય હિ મે મૃત્યુઃ પુત્રજન્મસમઃ કિલ ॥

* એક સર્વનામ છે, તેનાં સર્વ જોવાં ૩૫ થાય છે.

અપાપાનાં કુલે જાતે મયિ પાપં ન વિચ્ચતે ।
યદિ સંભાવ્યતે પાપમપાપેન ચ કિં મયા ॥

અર્થમનર્થ ભાવય નિત્યં નાસ્તિ તતઃ સુખલેશઃ સત્યમ્ ।
પુત્રાદપિ ધનભાનાં ભીતિઃ સર્વત્રૈષા વિહિતા રીતિ ॥
કા તવ કાન્તા કસ્તે પુત્રઃ સંસારોઽયતમતીવ વિચિત્રઃ ।
કસ્ય ત્વં વા કુત આયાતસ્તત્ત્વં વિન્તય તદિદં ભ્રાતઃ ॥
શત્રૌ મિત્રે પુત્રે વન્ધૌ મા કુરુ યત્નં વિગ્રહસંધૌ ।
અવ સમચિત્તઃ સર્વત્ર ત્વં વાઙ્મુલસ્યચિરાદ્યદિ સત્તત્ત્વમ્ ॥

મહતા પુણ્યપંખ્યેન ક્રીતેયં *કાયનો સ્ત્યા ।

પારં દુઃખોદધેર્ગન્તું તરયાવન્ન ભિચતે ॥

ધૈર્યં યસ્ય પિતા ક્ષમા ચ જનની શાન્તિશ્ચિરં ગેહિની
સત્યં સૂનુરયં દયા ચ ભગિની ભ્રાતા મનઃસંયમઃ ।
શર્યા ભૂમિતલં દિશોઽપિ વસનં જ્ઞાનામૃતં ભોજન-
મેતે યસ્ય કુટુમ્બિનો વદ સત્સંગક્રમાંદ્ ભયં યોગિનઃ ॥

વિપદિ ધૈર્યમથાખ્યુદયે ક્ષમા

સદસિ વાક્પટુતા યુષ્ઠિ વિક્રમ ૧:

યશસિ ધામિરુચિર્વ્યસનં શ્રુતૌ

પ્રકૃતિસિદ્ધમિદં હિ મહાત્મનામ્ ॥

માલસ્યં હિ મનુષ્યાણાં શરીરસ્થો મહારિપુઃ ।

નાસ્યુષ્મસમો વન્ધુઃ કૃત્વા યં નાવસીદતિ ॥:

* નૌ શબ્દનાં ૩૫, સંધિના નિયમે પ્રમાણે, પાઠ ૨૫
ને મથાગે આપેલા સામાન્ય પ્રત્યયો લગાડવાથી થાય છે.
+ આ શબ્દનાં ૩૫૦ બહુ નિયમ વિરૂદ્ધ થાય છે.

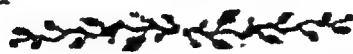
अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ति । तमवलोक्य
 सर्वे शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म । यद्ययं केनाप्युपायेन न्रियते
 तदास्माकमेतद्देहेन मासचतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति ।
 तत्रैकेन वृद्धशृगालेन प्रतिज्ञातम् । मया बुद्धिप्रभावादस्य
 मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं
 गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रगम्यावदत् । देव दृष्टिप्रसादं कुरु ।
 हस्ती ब्रूते । कस्त्वम् । कुतः समायातः । सोऽवदत् ।
 जम्बूकोऽहं सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवत्
 सकाशं प्रस्थापितो यद्विना राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तद
 ब्राह्मणी राज्ये ऽभिषेक्तुं भवान् सर्वस्वास्त्रिगुणोपेतो निरु-
 पितः । तद् यथा लग्नवेला न विचलति तथा कृत्वा
 सत्वरमागम्यतां देवेन इत्युक्त्वोत्थायचलितः । ततोऽसौ
 राज्यलोभाकृष्टः कर्पूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के
 निमग्नः । ततस्तेन हस्ति नोक्तम् । सखे शृगाल किमधुना
 विधेयम् । पङ्के निपतितोऽहं न्रिये । परावृत्त्य पश्य । शृगा-
 लेन विहस्योक्तम् । देव मम पुच्छकावलम्बनं कृत्वोतिष्ठ
 । यन् मद्भवसि प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं दुःखम् ।

સસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.

અ.

અકાલ (અ+કાલ) પુ. અયો.

અ વખત.

અક્ષમા સ્ત્રી. અદેખાઈ; હરી-
કાઈ.

અક્ષર વિશે. પુ. ન. બહુલાય
નહિ એવું; અવિકારી; સ્થિર;
નિત્ય.

અસિલ વિશે. પુ. ન. બધું,
સધળું.

અગદ પુ. ઓસડ.

અગ્નિ પુ. અગ્નિ, દેવતા.

અગ્ર ન. અગ્ર, ટોચ.

અઙ્ગલ પુ. ઇંગ્રેજ.

અઙ્ગલભૂમિ સ્ત્રી. ઇંગ્લાંડ.

અધિરાત્ર (અવ્યય) જલદી.

અજ પુ. બકરો.

અજ્ઞાન ન. અજ્ઞાન.

અટ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ આંટે
મારવો, બટકવું, બમવું.

અટવી સ્ત્રી. જંગલ, વન.

અતઃ (અવ્યય) આથી, તેથી.

અતિથિ પુ. પરાણો.

અતીવ (અવ્યય) અત્યંત.

અલ્પ પુ. નાશ; જુલું તે.

અન્ન (અવ્યય) અહિં.

અથવા (અવ્યય) અથવા, કે
કિંવા.

અદ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ. ખાવું.

અદ્ય (અવ્યય) આજ.

અધમર્ણ પુ. યરજદાર; દેવાદાર.

અધર્મ પુ. પાપ.

અધિપતિ પુ. અધિપતિ, ઉપુરી.

અધુના (અવ્યય) હવણાં.

અધ્યયન ન. અધ્યયન, અભ્યાસ.

અધ્યુષિવસ્ વિશે, વસેલું, રહેલું.

અધ્રુવ વિશે. અનિશ્ચિત.

અધ્વલેદ પુ. (અધ્વન પુ.

રસ્તો, અને લેદ પુ. થાક,

મુસાફરીનો થાક.

અનન્તરમ્ (અવ્યય) તરત.

અનર્થ પુ. અનર્થ, અનિષ્ટ.

અનલ પુ. અગ્નિ.

અનિષ્ટ ન. સંકટ, અનિષ્ટ, દુઃખ.

અનુજીવિન્ વિશે ચાકરી કર-

નાર, ચાકર, સેવક, આશ્રિત.

અનુજ્ઞા સ્ત્રી. પરવાનગી, રમ્મ.

અનુરજન ન. મનોરંજન, પ્ર-

સન્નતા.

અનુરાગ પુ. પ્રીતિ.

અનુઠાન ન. કરવું તે; કૃત્ય;

કામ.

અનૃત ન અસત્ય, જૂઠું.
 (વિશે.) અસત્ય, જૂઠું.
 અનેકશસ્ત્ર : (અવ્યય) વારંવાર.
 અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.
 અન્તઃપુર ન. જનીનખાતું.
 અન્તરાત્મન્ પુ. અંદરનો જીવ,
 આત્મા,
 અન્ન ન. અન્ન.
 અન્યત્ર (અવ્યય) અન્ય-મીઠે
 કેકાણે.
 અપણ્ડિત પુ. પણ્ડિત નહી તે,
 મૂર્ખ.
 અપરાધ પુ. અપરાધ, વાંક,
 ગુન્હો.
 અપરાધલવ પુ. થોડો અપરાધ,
 અપરાધિન્ વિશે. અપરાધી,
 ગુન્હેગાર.
 અપાય પુ. અપાય, તુકસાન,
 હરકત.
 અપિ (અવ્યય) વળી, પણ.
 અપ્રિય વિશે. પુ. ન. અપ્રિય.
 અભિધાન ન નામ.
 અભિમૂત [અભિ (ઉપ.)+મૂ-
 ભ્ર. કૃ.] હરાયલું, જિતાવડ.
 અમિરુચિ સ્ત્રી. રુચિ, ઇચ્છા.
 અમિલાષ પુ. ચાહના. ઇચ્છા.
 અમિષેક પુ. અભિષેક.
 અમિષેક્તુમ્ [અભિ (ઉપ.)+
 સિચ્વનો હે. કૃ.] અભિષેક
 કરવાને, રાજા બનાવવાને.

અમૂમિ સ્ત્રી. અવિપવ, અગોચર.
 અમ્યુદય પુ. ઉદય, ચઢતી.
 અમરાવતી સ્ત્રી. ઇંદ્રની રાજ-
 ધાની.
 અમાત્ય પુ. પ્રધાન.
 અમ્બર ન. આકાશ.
 અયોધ્યા સ્ત્રી. અયોધ્યા.
 અરણ્ય ન. અરણ્ય, જંગલ.
 અરિ પુ. શત્રુ.
 અરુન્ધતી સ્ત્રી. વસિષ્ઠ રૂપિની
 સ્ત્રી.
 અર્ધ્ય ન. અર્ધ્ય, પૂજાનો સામાન.
 અર્ચન ન. પૂજા, અર્ચા.
 અર્જુન પુ. અર્જુન.
 અર્થ ગ. ૧૦, આત્મને. - (મ.
 એથવા અભિઉપસર્ગ સાથે)
 પ્રાર્થના કરવી, વિનવવું.
 અર્થ પુ. પૈસો, ધન, વસ્તુ,
 બનાવ.
 અર્હ ગ. ૧. પરસ્મૈ. લાયક થવું.
 અલંકાર પુ. અલંકર, ધરણ.
 અલક્ષ્ણીય વિશે. ન. ઓળ-
 ધાય એવું.
 અલમ્ (અવ્યય) પૂરતું, બસ.
 (નૃતીયા વિલક્ષિત સાથે વ-
 પરાય છે.)
 અલિ પુ. ભમરો.
 અલ્પ વિશે. પુ. ન. અલ્પ,
 નહાનું.
 અવ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષવું.
 અવકાશ પુ. અવકાશ, જગ્યા.
 અવચય પુ. જથો, એકઠું કરવું તે.
 અવતરત્ [અવ (ઉપ.)+તૃ

ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો વ. કૃ.]

ઉતરતું.

અવદાત વિશે. પુ. ન. સ્વચ્છ,
ઉચ્ચ.

અવધીરણા સ્ત્રી. અવજ્ઞા.

અવન્તીસ્ત્રી. ઉત્તરચિત્તી.

અવલોક્ય [અવ (ઉપ. +લોક

નો સંબંધક ભૂ. કૃ.] અવ-
લોકન કરીને, જોધને.

અવસ્તુ ન. વસ્તુ નહીં તે,
મિથ્યા પદાર્થ.

અવસ્વારોપ પુ. મિથ્યા પદા-
ર્થની કલ્પના.

અવિચલિત (અ+વિચલિત,
વિ+ચલ્ નો ભૂત કૃદંત)
સ્થિર; હાલેચાલે નહીં એવું.

અવિશ્વાસ્ય વિશે. પુ. ન. વિ-
શ્વાસ મૂકવાને નાલાયક,
અણભરંસાદાર.

અવરણ વિશે. પુ. ન. જેનું
શરણ (રક્ષણ) કરનાર નથી
તે; અનાથ.

અશ્મન્ પુ. પથ્થર.

અશ્ન ન. અશ્ન, આંસુ

અશ્વ પુ. અશ્વ, ઘોડો.

અશ્વપતિ પુ. વિશેષ નામ.

અસ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ. હોવું

અસ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. ફેંકવું.

(પ્ર ઉપ. +અસ્=પ્રાસ્ ફેંકવું.

અસ્ (નિર્ (ઉપ. સાથે) વિ-
ખેડવું.

અસંખ્યેય વિશે. પુ. ન. અ-
સંખ્ય; અગણિત.

અસત્ય ન. અસત્ય, જૂઠું.

અસારતા સ્ત્રી, નિરૂપયોગ.

અસિ પુ. તરવાર.

અસુર પુ. (બહુ) અસુર, દૈત્ય.

અસ્ત્ર ન. અસ્ત્ર, ચમત્કારી
હથિયાર.

અહિત ન. હિત નહીં તે, તુ-
કશાન, ધન.

આ.

આકાશ પુ. ન. આકાશ.

આક્લમ્ભામ પુ. ઇચ્છેજ.

આચાર પુ. આચાર, ચ.લ,
યોગ્ય વર્તણૂક.

આચાર્ય પુ. આચાર્ય, ગુરુ.

આજ્ઞા સ્ત્રી. આજ્ઞા, હુકમ.

આતપ પુ. તડકો.

આત્મજ પુ. દીકરો.

આત્મજા સ્ત્રી. દીકરી.

આત્મન્ પુ. આત્મા, પોતે.

આત્મીય વિશે. પુ. ન. પોતાનું.

આદર પુ. આદરસત્કાર.

આદેશ પુ. હુકમ.

આધ્યાત્મિક વિશે. પુ. ન.
આધ્યાત્મિક.

આધ્યાન ન. ધ્યાન.

આપ્મેળવવું;—પ્ર કે અવ ઉપ-

સર્ગ સાથે, મેળવવું, પ્રાપ્તવું.

—વિ ઉપસર્ગ સાથે, વ્યાપવું.

શુવું, ઓપાવવું.
 કથ ગ. ૧૦, કથન કરવું,
 કહેવું.
 કથમ્ (અવ્યય) કેમ, શી રીતે.
 કથા સ્ત્રી કથા, વાત.
 કદર્ય પુ. કંબુસ માણસ.
 કદા (અવ્યય) ક્યારે ?
 કનોયસ્ વિશે. વધારે નહાનું,
 નહાનું.
 કન્યા સ્ત્રી. કન્યા, કુમારિકા.
 ક્ષપટ ન. કપટ.
 કપિલ પુ. વાંદરો.
 કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.
 કપોલ પુ. ગાલ.
 કવરી સ્ત્રી. અંખોડો, વેણી.
 કમ્પ ગ. ૧. આત્મને. કંપવું,
 હાલવું.
 કમલ ન. કમલ.
 કર પુ. હાથ.
 કરમક પુ. હાથીનું ખચ્યું.
 કર્ણ પુ. કાન, કર્ણ રાજા.
 કર્તવ્ય ન. કર્તવ્ય.
 કર્તુ વિશે. પુ. ન. કર્તા, કરનાર.
 કર્પૂરતિલક પુ. વિશેષનામ.
 કર્પૂરતિલકસમીપમ્ કર્પુર તિ-
 લકની પાસે.
 કર્મન્ ન. કર્મ કામ.
 કલક પુ. કલંક, કાઢ.
 કલહ પુ. કલહ, કળયો, કંકાશ.
 કલા સ્ત્રી. કળા.

કલિ પુ. કળિ, ટંટો.
 કલ્યાણ ન. કલ્યાણ.
 કવિ પુ. કવિ.
 કવિશ પુ. (કવિ અને દેશ
 પુ. રાજા) કવિરાજ.
 કાઞ્ચન ન. સોનું.
 કાન્તા સ્ત્રી વહાલી, વહુ.
 કાન્તિ સ્ત્રી. કાંતિ, શોભા.
 કામ પુ. ઇચ્છા.
 કારણ ન. કારણ.
 કારાગૃહ ન. કારાગૃહ, કેદ-
 ખાનું, જેલ.
 કારુણિક વિશે. પુ. ન. કર-
 લાયુક્ત, દયાળુ.
 કારુણ્ય ન. કરુણા, દયા.
 કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિનો.
 કાર્ય ન. કાર્ય કામ.
 કાલ પુ. કાળ, વખત.
 કાશ્ ગ. ૧, આત્મને.—પ્ર(ઉપ.)
 સાથે, પ્રકાશવું, ચળકવું.
 કાષ્ઠ ન. કાષ્ઠ, લાકડું.
 કાસાર પુ. તળાવ.
 કિઙ્કર પુ. ચાકર.
 કિન્તુ (અવ્યય) પરંતુ, પણ.
 કિરિ પુ. ભુંડ
 કિલ (અવ્યય) ખરેખર.
 કીચક પુ. વિરાટ રાજાનો
 સેનાપતિ.
 કીર્તિ સ્ત્રી. કીર્તિ.

कुटुम्बिन् पु. कुटुम्बानुं भाणुस.

कुण्ठित (कुण्ठ नो लू. इ.)

अटकावायलुं, भणायलुं.

कुतः (अव्यय) कथांथी.

कुत्र (अव्यय) कथां.

कुप ग. ४, परस्मै. कोप क-

रवो, गुरसे थवुं.

कुमारी स्त्री. कुंवारी, कुमारीश.

कुम्भकार पु. कुंभार.

कुरु पु. (अलु.) एक देशनुं

नाम.

कुर्वन् (कृ नो परस्मै. व. इ.)

करतुं.

कुर्वाण (कृ नो आत्मने. व.

इ.) करतुं.

कुलीन विशे. कुणवान.

कुश पु. रामना पुत्रतुं नाम.

कुशलिन विशे. कुशल, सुभी.

कुस् ग. ४, परस्मै. लेटवुं.

कुसुम न. कुस

कूप पु. कुवो.

कूर्म पु. कायमो.

कु करवुं, -अधि उपसर्ग साथे,

अधिकार आपवो, ठराववुं;

अलम्+क अवलंकृत करवुं,

शणुगारवुं.

आविस्+कृ (आविष्कृ)

हेभाउवुं, अताववुं.

कृत (कृ नो लू. इ.) करायवुं.

कृतज्ञता स्त्री. कृतज्ञता.

कृति स्त्री. कृत्य, काम.

कृते (अव्यय) माटे, सार,

वास्ते

कृपा स्त्री. कृपा, मदिरानी.

कृष् ग. १, परस्मै. अथवा

ग. ६, डिलय, आकर्षण

करवुं; जेडवुं,

कृषोवल पु. जेडुत.

कृष्ण पु. कृष्ण.

कल्प ग. १. आत्मने, समर्थ

थवुं.

केवल विशे. पु. न. केवल.

केवलम् (अव्यय केवल, मात्र.

केकेयी स्त्री. दशरथ रामनी

एक स्त्रीनुं नाम.

कोश पु. लंडार.

कौमुदी स्त्री. यंदनी.

कौशल न. कुशलता, होशि-

यारी, प्रवीणता.

कौशाम्बी स्त्री. एक शहर.

कौशिक पु. कुश गोत्रनो पुत्रप.

क्रमेण (क्रम शब्दनी तृतीयातुं

एकवचन) धीमे धीमे, आस्ते.

क्रीड ग. १, परस्मै. क्रीडा

करवी, जेडवुं, रमवुं.

क्रीडा स्त्री. क्रीडा, रमत.

क्रीत (क्री नो लू. इ.) विक्रय-

वकराथी लीधेलुं, भरीदायलुं.

क्रोध ग. ४, परस्मै. क्रोध क-

रवो, गुरसे थवुं.

क्रोध पु. क्रोध.

ક્રોશ પુ. ક્રોશ, ગાઉ.

ક્રેશ પુ. ક્રેશ, દુઃખ.

ક (અવ્યય) ક્યાં ?

ક્ષમ્ ગ. ૧. આત્મને. ક્ષમા
કરવી; માફ કરવું. ખમવું.

ક્ષમ્ (ક્ષામ્) ગ. ૪. પરસ્મૈ.
ક્ષમા કરવી; માફ કરવું.

ક્ષમા સ્ત્રી. ક્ષમા. માફી.

ક્ષયિન્ વિશે. પુ. ન. ક્ષય થતું,
ઓછું થતું.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) ગ. ૧૦, ધોવું.

ક્ષલ્ ગ. ૧૦, —(પ્ર ઉપ. સાથે)
પખાળવું, ધોવું.

ક્ષિ (ક્ષય્) ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ક્ષય થવો, ઘસાઈ જવું.

ક્ષિપ્ ગ. ૬. ઉભય, ફેંકવું.

ક્ષુદ્ર વિશે. ક્ષુદ્ર, તુચ્છ, હલકું.

ક્ષુમ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. ખળલ-
ળવું, ગલરાવું.

ક્ષુધિત વિશે. પુ. ન. ક્ષુધિત;
ભૂખ્યો.

ક્ષેત્ર ન. ક્ષેત્ર, ખેતર.

ક્ષેત્રગામિન્ વિશે. પુ. ન. તીર્થ
ભણી જતું.

સ્વ.

સ્વજ પુ. લંગડો. માણસ.

સ્વહ્ ગ પુ. ખડગ, તરવાર.

સ્વન્ ગ. ૧, ઉભય, ખણવું,
ખોદવું—કદ સાથે, ખોદવું.

સ્વનિત્ર ન. કોદાળો.

સ્વલ પુ. લુચ્ચો.

ગ.

ગઙ્ગા સ્ત્રી. ગંગા નદી.

ગચ્છત્ (ગમ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
નો વ. ફ.) જતું.

ગજ પુ. હાથી.

ગન્ ગ. ૧૦, ગણવું, ધારવું,
ગણકારવું.

ગત્ (ગમ્ નો ભૂ. ફ.) ગયેલું.

ગતિ સ્ત્રી. ગતિ.

ગન્તુ વિશે. પુ. ન. ગમન ક-
રનાર, જનાર.

ગન્ધર્વ પુ. ગંધર્વ, સ્વર્ગમાં
રહેનારા દેવોની એક જાત.

ગમ્ [ગચ્છ] પરસ્મૈ. ગમન ક-
રવું, જવું;—અધિ સાથે,

મેળવવું;—અનુ સાથે, અનુ-
સરવું, પાછળ જવું;—અવ

સાથે, જાણવું;—નિર્ સાથે,
નિકળવું;—શરણમ્ કે વક્ષમ્

સાથે શરણે જવું, તાપે
થવું;—સમ્ સાથે (આત્મને.)

એકઠા મળવું;—પ્રતિ+ભા
(ઉપ) સાથે, પાછા આવવું.

ગમન ન. ગમન, જવું.

गर्ता स्त्री. भाडा.

गर्हा विशे. पु. न. निन्दवा
लायक.

गल् ग. १, परस्मै. गणवुं,
टपडवुं.

गल्भ् ग. १, आत्मने—प्र
साथे, जडाध भारवी.

गात्र न. अवयव;

गान न. गायन.

गाह् ग. १, आत्मने.—अव
साथे, नडावुं. (वेधे.)

गायक पु. गायन करना, ग-
मिरि पु. गिरि, पर्वत.

गीत न. गीत.

गुण पु. गुण.

गुणज्ञ विशे. पु. न. (गुण
गुण, अने ज्ञा जणवुं) गुण
जणनार.

गुणवत् विशे. गुणवान.

गुणिन् विशे. गुणी, गुणवान.

गुरु वि. गुरु, लांशुं.

गुरु पु. गुरु, आचार्य, पूज्य
भाणुस.

गृध्रराज पु. गीध पक्षियोने
राज जटायु, जे दशरथने।

भिन्न थाय.

गृह न. घर.

गेहिनी स्त्री. वधु.

गै ग. १, परस्मै. गावुं.

गोत्र न. गोत्र.

गोदावरी स्त्री. गोदावरी नदी.

गोप्र पु. गोप, गोवाण.

गोष्ठ पु. न. गायनी डाढ़.

ग्रथन न. ग्रंथवुं ते.

ग्रन्थ पु. ग्रंथ, पुस्तक.

ग्रहण न. ग्रहण करवुं ते,
पडवुं ते.

ग्राम पु. ग्राम.

ग्रीष्म पु. ग्रीष्मऋतु, उन्हाळा.
घ.

घट पु. घडा [करवुं.

घुष् ग. १०, जडेर.

घृत न. गी.

च.

च (अवयव) अने.

चकोर पु. चकोर पक्षी.

चक्र न. चक्र, पैडुं.

चक्षुस् न. चक्षु, आंख.

चञ्चल विशे. पु. न. चंचल,
अपण.

चण्ड विशे. पु. न. प्रचंड, उग्र.

चन्द्र पु. चंद्र.

चन्द्रापीड पु. अक राज-
पुत्रवुं नाम.

चर् ग. १, परस्मै. चारवुं;
—आ साथे, आचरण करवुं.

चरित न. चरित्र.

चर्म न. चामडुं.

ચલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ ચાલવું,
ચળવું.

ચાતુર્થ ન. ચતુરાધ.

ચાપ પુ. કામઢું.

ચારુ વિશે. પુ. ન સુંદર.

ચિત્ત ન. ચિત્ત.

ચિત્રકૂટ પુ. એક પહાડનું નામ.

ચિન્ત્ ગ. ૧૦, ચિંતન કરવું,

વિચારવું.

ચિન્તા સ્ત્રી. ચિંતા, શિકર.

ચિન્તિત (ચિન્ત્ નો ભૂ કૃ.)

ચિંતન થયેલું, વિચારાયેલું.

ચિર વિશે. પુ. ન. ચિરકાળ.

લાંબા વખતનું.

ચિરમ (અવ્યય) ચિરકાળ,

લાંબા વખત સુધી.

ચિહ્ન ન ચિન્હ.

ચુર્ (ચોર્) ગ. ૧૦, ચોરવું.

ચોદયત્ (ચુદ્ ગ. ૧૦. નો

વર્તમાન કૃદંત પ્રેરવું, હાંકવું.

ચોર પુ. ચોર.

ચૌર્ય ન. ચોરી.

છ.

છન્દસ્ ન. છંદ, વેદ.

છન્ન (છદ્ નો કર્મણિ ભૂત

કૃદંત) ઢાંકેલું, સંતાડેલું.

છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી, શિષ્ય.

છાયા સ્ત્રી. છાયા.

છિદ્ (કર્મણિ પ્રયોગમાં) કપાવું.

જ.

જગત્ ન. જગત.

જગત્કર્ત્ પુ. જગતનો રચનાર,
પરમેશ્વર.

જન્ (જા) ગ. ૪. આત્મને.

જન્મવું, ઉત્પન્ન થવું.

જંતપુ. (એક.) જળ, માણસ, લોક.

જનક પુ. આપ: સીતાનો આપ.

જનની સ્ત્રી. મા.

જગ્લૂક પુ. શિયાળ.

જયત્ (જિ ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો
વ. કૃ.) જીતવું, વિજયી.

જયન્ત પુ. ઇંદ્રનો પુત્ર.

જરઠ પુ. ધરડો પુરૂષ.

જરા સ્ત્રી. ધરડપણ.

જલ ન. જળ, પાણી.

જલ્પ ગ. ૧, પરસ્મૈ. બડબડવું.

જવ પુ. ઉતાવળ, ત્વરા.

જાડચ ન. આળસ, સુસ્તી.

જાન (જન્ નો ભૂ. કૃ.) જન્મેલું.

જાતિ સ્ત્રી. જાતિ.

જામાત્ પુ. જમાધ.

જાયાપતી પ્ર. (દિ.) વરવહુ.

જાલ ન. જળ, પાણી.

જાલ્મ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.

જિ ગ. ૧, પરસ્મૈ. જય પામ-
વો, જિતવું; -ચિ સાથે, (આત્મ-
ને.) વિજય કરવો, જિતવું.

जिह्वा स्त्री. श्रुम.

जिह्वाग्र न. (जिह्वा स्त्री.

श्रुम, अने अग्र न. टोय)

श्रुमनुं टेरुं.

जीर्ण (जृ नो लृ. कृ.) श्रुं.

जीव् ग. १. परस्मै. श्रुवुं.

जीव पु. श्रुव.

जीविता स्त्री. उपश्रुविता.

जीवित न. श्रुवत. श्रुंङ्गी.

जेतृ वि. पु. न. जितनार.

ज्ञा ज्ञान थपुं. ज्ञथपुं.

ज्ञाति पु. सगी.

ज्ञान न. ज्ञान.

ज्ञानामृत न. (ज्ञान न. ज्ञान,

अने अमृत न. अमृत)

ज्ञानरूपी अमृत.

ज्ञायस् विशे. वधारे भोटुं भोटुं.

ज्योत्स्ना स्त्री. यंङ्नी.

ड.

डिम्भ पु. जाणङ.

ढी ग. १. आत्मने. ड्डुं.

त.

तड् (ताड्) ग. १०, ताडन

करुं, भारुं.

तडाग पु. तणाव.

तण्डुल पु. योष्मा.

ततः (अव्यय) तथा, पछी.

तत्त्व न. तत्त्व.

तत्र (अव्यय) त्यां.

तथा (अव्यय) ते प्रमाणे.

तदा (अव्यय) तारै.

तनय पु. तनय. दीकरो.

तनु विशे. पु. न. स्त्री.

नातुं, थोडुं.

तन्त्र ग. १० संभाणुं, रक्षिषु

करुं.

तप ग. १, परस्मै. तपुं.

तपस् न. तप.

तमस् न. तम, अधाई.

तमिस्रा स्त्री. रात.

तरु पु. अड

तस्थिवस् विशे. पु. न. जलेषु

ताडन न. भारुं ते.

तारक न. तारै.

तारागण पु. (तारा स्त्री. तारा

अने गण पु. जथो.)

तारानो जथो.

तालु न. ताणवुं.

तिल पु. तल.

तीर न. तीर, तेड, कडि.

तु (अव्यय) परंतु, पणु, तो.

पणु, (वाक्यती. शरआतभं

वपरातो नथी). (दुःख देवुं.

तुद् ग. ३, डिलय, कनडवुं,

तुल् (तोल्) ग. १, तोलवुं.

तुल्य विशे. पु. न. तुल्य, सरभुं.

तुष् ग. ४, परस्मै. संतोष
पामवो, धरावतुं.

तूल पु. कपास, इ.

तूष्णीम् (अव्यय) मूंगां,
आंतताथी.

तृण न. तराणुं, तणुप्लुं.

तृषित विशे. पु. न. तरस्थुं.

तृष्णा स्त्री. तृष्णुः, तरस,
धृच्छा, दोल.

तृ ग. ४, परस्मै. तरुं, ओ-
गुं, - अथ साथे, उत्तरुं.

तेजस् न. तेज.

त्यज् ग. १, परस्मै. तज्जुं.

त्याग पु. त्याग.

त्वेर् ग. १. आत्माने. उतावण
करवी, अधीरा थवुं.

त्वष्टृ पु. विश्वकर्मा, देवोतो
शिष्यी.

द.

दक्ष विशे पु. न. उद्योगी,
अंतीक्षो, महेनतु.

दक्षिणा स्त्री. दक्षिणा.

दण्ड ग. १, इडुं, संज
करवी.

दण्ड पु. लाकडी; शिक्षा.

दण्डका स्त्री. ओ नामतुं वि-
धायण उपरतुं नगल

दरिद्र विशे. पु. न. दरिद्री,
गदीय.

दर्शन न. दर्शन, देखाव.

दर्शनीय विशे. पु. न. दर्शन
करवा योग्य, भुजसुरत.

दशरथ पु. सूर्यवंशी राजा,
रामनो आप.

दह ग. १, परस्मै. दाह थवो,
दाहुं, पाणवुं.

दा (कर्मणिङ्प दी) दान
करवुं, आपवुं.

दा (यच्छ्) ग. १, परस्मै.
दान करवुं. आपवुं, - प्रति
साथ, अदले आपवुं;

दा प्र साथे, आपवुं, दान करवुं.

दातृ विशे. पु. न. दाता,
दातार, आपतार.

दारिद्र्य न. दण्डर, गरीबपणुं.

दारुण विशे. पु. न. भयंकर,
धोर.

दासजन पु. (दास प्र. दास,
अने जन पु. नृणु, भाणुस.)

दास, याकर भाणुस.

दासी स्त्री. दासी.

दिन न. दिवस.

दिवा (अव्यय) दिवसे.

दिवौकस् पु. देव.

दिश् स्त्री. दिशा.

दिश ग. ६, उभय, देखाउवुं,
अताववुं; - आ साथे, प्रभाववुं;

- उप साथे, उपदेय करवो,
समजववुं, शिभववुं;

—નિર્ સાથે ખતાવવું,
દેખાડવું.

દીન વિશે. પુ. ન. દીન, ગરીબ.
દીપ પુ. દીપો.

દીર્ઘ વિશે. પુ. ન. દીર્ઘ, લાંબું.
દુઃસ્વ ન. દુઃખ.

દુઃખિત વિશે. પુ. ન. દુઃખી.
દુઃખોદધિ પુ. (દુઃસ્વ ન. દુઃખ,
અને ઉદધિ પુ. સમુદ્ર.)
દુઃખનો દરિયો.

દુરાચાર પુ. દુષ્ટ આચાર,
ખરાબ ચાલ.

દુરાપ વિશે. પુ ન. દુર્લભ,
મુશ્કેલીથી મળી શકે એવું.

દુર્ગ ન. સંકટ.

દુર્ગા સ્ત્રી. દુર્ગા, દેવીનું નામ.

દુર્જન પુ. દુર્જન, ખરાબ
માણસ.

દુર્દશા સ્ત્રી. અવદશા, માઠી
હાલત.

દુર્મિત્ર ન. દુષ્ટાળ.

દુર્વાસસ્ પુ. દુર્વાસા ઋષિ.

દુષ્કૃત ન. દુષ્કૃત, દુષ્ટ કામ.

દુષ્કૃતિ સ્ત્રી ખરાબ ચાલ.

દુષ્ટ (દુષ્ ગ. ૪. પરસ્મૈ.
નો ભૂ. કૃ.) દુષ્ટ.

દુહિત્ર સ્ત્રી. દીકરી.

દૂત પુ દૂત, નમુદ.

દૂર વિશે. પુ. ન. દૂર.

દૂરમ્ (અવ્યય) દૂર.

દૂષિત (દૂષ્ નો ભૂ. કૃ) દોષ-
વાળું, અપવિત્ર કરાયેલું.

દૃઢમ્ (અવ્યય) દૃઢ, મજબુત રીતે.

દૃશ્ (પદ્ય ગ) ૧, પરસ્મૈ.
દર્શન કરવું, જોવું.

દૃશદ્ સ્ત્રી. પાથર.

દૃષ્ટ (દૃશ્નો ભૂ. કૃ) દીઠેલું.

દૃશ્ય વિશે. દૃશ્ય, દેખાય એવું.

દૃષ્ટિપ્રસાદ પુ, (દૃષ્ટિ સ્ત્રી.
નજર, પ્રસાદ પુ. મહેરબાની)
જોવાની મહેરબાની, નિધા.

દૃ (વાર્) ગ. ૧૦, શાટવું.

દેવ પુ. દેવ, ઇશ્વર.

દેવતા સ્ત્રી. દેવ.

દેવદત્ત પુ. વિશેષ નામ.

દેવદાર પુ. દેવદાર

દેવાયતન ન. દેલાલય, દેવળ.

દેવી સ્ત્રી. દેવી.

દેવ પુ. દિયર.

દેશ પુ. દેશ.

દેહ પુ. દેહ.

દૈન્ય ન. દીનપાણું, ગરીબપાણું,
હલકાપણું.

દૈવ ન. દૈ, નશીબ.

દ્યાવાપૃથિવી સ્ત્રી. (દિવચનમાં)
આકાશ અને પૃથ્વી.

દ્યુત ગ. ૧, આત્મતે. પ્રકાશકું.

દ્રવ્ય ન. દ્રવ્ય, ધન.

દ્રષ્ટ વિશે. પુ. ન. દર્શન કરનાર જોનાર.

દ્રુ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગળવું, પિગળવું, દયાથી પિગળવું.

દ્રુતસ્ (અવ્યય) જલદી, તરત. દ્રુ ગ. ૪, પરસ્મૈ. દગો દેવો.

દ્વારકા સ્ત્રી. એક શહેરનું નામ. દ્વિજ પુ. બ્રાહ્મણ.

દ્વીપ પુ. દ્વીપ, એટ, ખંડ.

દ્વેષ્ટ પુ. દેવ કરનાર, શત્રુ. (વિ. પુ. ન.)

ધન ન. ધન.

ધનપતિ પુ. કુખેર.

ધનમઃજ્ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી. ધનાઢ્ય.

ધનિક પુ. ધનિક, ધનાઢ્ય.

(વિ. પુ. ન.)

ધનુસ્ ન. ધનુષ્ય, કામઢું.

ધર્મ પુ. ધર્મ, શરણ.

ધા (ધી કર્મણિ પ્રયોગમાં) —

અભિ સાથે. બોલાવવું, નામ દેવું—આપવું;—નિ સાથે, મૂકવું.

ધાત્ પુ. પેદા કરનાર, પરમેશ્વર.

ધાન્ય ન. ધાન્ય, અનાજ.

ધાર્તરાષ્ટ્ર પુ. ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર.

ધાત્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ધાવું, દોડવું.

ધામત્ વિશે. પુ. ન. ડાહ્યું. શુદ્ધિમાન.

ધીર ગ. ૧૦, —અવ સાથે,

તિરસ્કારવું.

ધીર વિશે. પુ. ન. ધીર,

ધૈર્ધવાન્, હિંમતી.

ધીર પુ. ધૈર્ધવાન્ માણસ, ડહો માણસ,

ધૂર્જટિ પુ. ૧૫૫.

ધુ ગ. ૧૦, ધારણ કરવું, દેણ. ધાર હોવું.

ધુ ગ. ૧, ઉભય, —ડહ સાથે, ઉંધાર કરવો, છોડવવું.

ધૃતિ સ્ત્રી. ધીરજ, હિમત.

ધેનુ સ્ત્રી. ધેનુ, ગાય.

ધ્યાન ન. ધ્યાન.

ધ્રુવ વિશે. પુ. ન. સ્થિર.

ધ્વંસ્ ગ. ૧. આત્મને. નાશ પામવું.

ધ્વનિ પુ. અવાજ, શબ્દ.

ન.

ન (અવ્યય) નહિ.

ન કદાપિ (અવ્યય) કદીએ નહિ.

નલ ન. નખ.

નગર ન. નગર, શહેર.

નગરી સ્ત્રી. શહેર.

નદી સ્ત્રી. નદી.

નદ પુ. મોટી નદી.

નદી સ્ત્રી. નદી.

નનાન્દ સ્ત્રી. નણુંદ.

નદ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. —અભિ સાથે, ખુશી થવું, આનંદ પામવો, ચહાવું.

નન્દિની સ્ત્રી. બેઝરી.

नष्ट पु. दीक्षितो दीक्षितो, पौत्र.
 नभस् न. आकाश.
 नम् ग. १. परस्मै. नभवुं.
 नम्—अव साथे, नभवुं,
 नभी नवुं.
 नमस् (अव्यय) नमस्कार.
 नयन न नयन, नेत्र, आभ.
 नर पु. नर, पुरुष.
 नेल पु. नगराज.
 नव विशेष पु. न. नवुं.
 नश् भ. ४. परस्मै. नाश भामवुं.
 नष्ट (नश् ने भू. कृ.) नाश
 नाम पु. छाती. [पामेलुं.
 नाट् ग. १०. लज्जवुं.
 नाटक न. नाटक.
 नाम (अव्यय) नामे, अटके के.
 नामन् न. नाम.
 नायक पु. नायक, आगेवान.
 नारद पु. अक देवभूषि.
 नारायण पु. विशेष नाम.
 नारी स्त्री. नारी, स्त्री.
 नाविक पु. नाव अलावनार,
 नाश पु. नाश. [अक्षाशी.
 नित्यम् (अव्यय) नित्य, नित,
 उभेश.
 निधि पु. अंडार.
 निन्द ग. १. परस्मै. निन्दुं.
 निन्दा स्त्री. निन्दा.
 निपुण विशेष पु. न. दोस्त्रियार.
 निमग्न [नि (उप.)+मज्ज् नो

भू. कृ.] युद्धे, गिरातार.
 निमित्त न. निमित्त कारण, हेतु.
 निरतिशय विशेष पु. न. पूर्ण,
 अप्रतिभ, अनुपम, जेनाथी
 भीष्म चढीआतु न होयअवुं.
 निरस्त [निर (उप.)+जस्
 ग. ४. परस्मै. नो भू. कृ.]
 विभरायेलुं, नाश करायेलुं.
 निरूपित [नि (उप.)+रूप
 नो भू. कृ.] नवायेलुं.
 जोणी कढायेलुं.
 निर्वेरा पु. सूचना.
 निर्वन्ध पु. काक्षावाक्षा, आच्छ.
 निर्मित [निर (उप.)+मा नो
 भू. कृ.] निभाय करेलुं सर-
 नयेलुं, उपजयेलुं, करायेलुं.
 निवृत्तिमत विशेष पु. न.
 निरांतवाणुं.
 निवृत्त [नि (उप.)+वृत् नो
 भू. कृ.] पाष्टुं आवेलुं.
 निवेशित (नि (उप.)+विशना
 प्रेरक प्रयोगतुं कर्मणि लृत्
 कृत) भू. कृ.]
 निशा स्त्री रात.
 निशाचर पु. दैत्य.
 निशित विशेष पु. न. तीक्ष्ण,
 धारवाणुं.
 निश्चेष्ट वि. पु. न. स्तब्ध,
 निश्चर, निश्चल.
 निषण्ण [नि (उप.)+सद् नो

ભૂત કૃદંત) બેઠેલો, બેસતો.

નિષ્ક પુ. સોનામહેર.

નિષ્ણાત [નિ (ઉપ.)+સ્તા નો
ભૂ. કૃ.) પ્રવીણ.

નિષ્ફલ વિશે. પુ. ન. ફળ
રહિત, બ્યર્થ.

નો ગ. ૧, ઉભય, લેધ જવું,
દોરી જવું;—આ સાથે,

આણુવું, ભાવવું;—પરિ સાથે,
પરણવું; પ્ર સાથે, રચવું;

નો—અપ સાથે લધ જવું,
અસેડવું—વિ સાથે, શિખવવું,
વિનય શિખવવો.

નીચૈરાચ્ય વિશે. (નીચૈસ
અને આચ્યા સ્ત્રી. નામ.)

નેવુ નામ નીચૈસ્ છે તે.

નોતિ સ્ત્રી. નીતિ, રાજનીતિ.

નૃ પુ. નર, પુરૂષ.

નૃત્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. નૃત્ય કરવું.

નૃત્ય ન. નૃત્ય.

નૃપ પુ. રાજા.

નૃપતિ પુ. રાજા.

નૃપત્વ ન. રાજાપણું.

નૃશંસ વિશે. પુ. ન. કૂર, કુટુંબ.

નેત્ર ન. નેત્ર, આંખ.

નૈયાયિક પુ. ન્યાયશાસ્ત્રી.

નો સ્ત્રી. નાવ, વહાણ.

કાયનો સ્ત્રી સ્ત્રીરૂપી વહાણ.

ન્યાય પુ. ન્યાયશાસ્ત્ર.

ન્યાયસમા સ્ત્રી (ન્યાય પુ.
ધનસાધ, અને સમા સ્ત્રી.
કચેરી) ધનસાધની કચેરી.

પ.

પક્ષિન્ પુ. પક્ષી. પંખી.

પ પુ. કાદવ.

પત્ ગ. ૧, ઉભય. પાક કરવો,
રાંધવું.

પઞ્ચવટી સ્ત્રી. પંચવટી.

પઞ્જર પુ. પાંજર.

પટ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. પાક શીખ.
વો, બણવું, શીખવું.

પણ્દિત પુ. પાંડિત.

પુણ્ય ન. મુલ, વર.

પુણ્યપણ્ય ન. પુણ્યરૂપી કિંમત.

પત્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. પતન પા.
મવું, પડવું.

પત્-ઉદ્ ઉપ. સાથે, ઉડવું,
ઉડવું.

પતન ન. પડવું તે.

પતિત (પત્ નો ભૂ. કૃ.) પડેલું.

પત્તિ પુ. પાળો.

પત્ની સ્ત્રી. પેત્ની, વહુ.

પથ્ય ન. સ્ત્રીરને સુખાકારો

આપે એવું ઓસડ, હિતકારક
વસ્તુ.

પદ્ ગ. ૪. આત્મને—ઉત્ત

સાથે, ઉપજવું; ઉત્પન્ન થવું,

-નિષ્ સાથે, નિપજવું;

—प्रति साथे तरङ्ग नवुं; करवुं.

पद न. पङ्क्तुं.

पद्म न. कमल.

पयस् न. पाणी.

पर विशेष. पु. न. परम श्रेष्ठ.

परकीय विशेष. पु. न. पारकुं.

परम् (अव्यय) तोपण.

परम विशेष. पु. न. परम,
अत्यंत.

परवत् विशेष. पु. न. पराधीन.

पेशु पु. शरी.

पेशुराम पु. पृथ्वी नक्षत्री
करनार आह्वयु योद्धा.

पराक्रम पु. पराक्रम.

परार्थ पु. पाछलो भाग.

परिणाम पु. परिणाम.

परिहर्तव्य विशेष. पु. न. त-
नवा क्षयक.

परिहित [परि (उप.)+धा
नो भू. कृ.] पहरेलुं.

पर्ण न. पांढरुं.

पर्याकुल विशेष. पु. न. व्या-
कुल थयेलो, गमरायेलो.

पर्वत पु. पर्वत.

पल्लव पु. पल्लव. वलुगो.

पल्लव पु. न. तणावकुं.

पवन पु. पवन.

पवि पु. पवि.

पशु पु. यशु.

पश्चात् (अव्यय) पछी.

पश्यत् (दृश् ग. १, परस्मै.
नो व. कृ.) जेतुं.

पा [पिव्] ग. १, परस्मै.

पान करवुं, पीवुं. (कर्मलिङ्गपयो)

पांसुं पु. धुण.

पाठ पु. धुण.

पाठशाला श्री. पाठशाला.

पाणि पु. हाथ.

पाण्डव पु. पांडु राजानो पुत्र.

पात पु. पडवुं त, पतन. विस्तु.

पात्र न. योग्य भाणुस, योग्य.

पाद पु. पङ्.

पादप पु. आड.

पान्थ पु. मुसादर, पंथ या-
लनारो.

पाप न. पाप; विशेष. पु. न.
पापी.

पाप पु. पापी भाणुस.

पार ग. १०, पार पडवुं, आ-
णगवुं.

पार पु. पार. छेडो.

पारितोषिक न. धनाम.

पार्थिव पु. राज.

पालक विशेष. पु. न. पालनार.

पिण्ड पु. पीड, प्रेतने अणि-
दानमां आपेलो आननो गोलो.

पितृ पु. पिता, आप;—दि.
माआप.

पितृव्यं पु. शब्दो.

पीड ग. १०, पीडकुं.

पीडा स्त्री. पीडा.

पुच्छकावलम्बन न. (पुच्छक

न. पूछकुं. अने अवलम्बन

न. टेको) पूछडानो टेको.

पुण्य न. पुण्य;—विशे. पु. न. पवित्र.

पुण्यवत् विशे. पु. न. पुण्य-वान; पुण्यशाली.

पुत्र पु. पुत्र, दीकरा.

पुत्रजन्मसम विशे. दीकराना जन्म जेवुं.

पुत्रीकृत विशे. (पुत्र दीकरा अने कृत करेहुं) दीकरा

तरीके मानेहुं, दत्त करेहुं.

पुनर् (अव्यय) १री.

पुरः (अव्यय) आगण (स्थण.)

पुरतस् (अव्यय) आगण, स-भक्ष, इभ्र.

पुरा (अव्यय) पूर्वे.

पुराण न. पुराण.

पुरी स्त्री. पुरी, शहर.

पुरुष पु. पुरुष, भद्र.

पुष् ग. ४ परस्मै. पोषवुं.

पुष्पधारिन् विशे. पु. न. पुष्प. धरावनाहे, कुलवाण.

पुष्पित विशे. पु. न. पुष्पवा-णं कुलेहुं.

पुस्तक न. पुस्तक.

पूज ग. १०, पूजवुं.

पूज्य विशे. पु. न. पुज्य.

पूजा स्त्री पुजा.

पूजास्थान न. सत्कारनुं डारण, धान.

पूत (पू नो लृ. कृ.) पवित्र करायहुं, पावन.

पूर ग. १०, पूरु करवुं, भरवुं.

पूर्वार्ध पु. पदार्थो भाग, पूर्वार्ध.

पृथ्वी स्त्री. पृथ्वा.

पृष्ट (प्रच्छ नो लृ. कृ.) पुन्ययहुं

पौर पु. पुरवासी, नगरवासी.

प्रकर्ष पु. उत्कृष्टता, अत्यन्तता.

प्रकाश पु. प्रकाश.

प्रकृति स्त्री. प्रथानमंडणी, प्र-धान; प्रकृति, स्वभाव.

प्रकृतिसिद्ध विशे. पु. न.

(प्रकृति स्त्री. स्वभाव, अने

सिद्ध (सिद्ध ग. १, डे ग. ३

नो लृ. कृ.) सिद्ध थयेहुं)

स्वभावसिद्ध, स्वाभाविक.

प्रच्छ (पृच्छ) ग. परस्मै.

प्रश्न करवो, पूछवुं;—आ

साथे, (आत्मने) निकलती

वेणाय्ये पुछवुं, वदय देवी.

प्रजा स्त्री. प्रज, दैयत; संतति

प्रज्ञ पु. डालो भाणस.

प्रतनु विशे. पु. न. थैडुं; नड

प्रतिकृति स्त्री. छवि, नकल.

પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી. અદ્યો વેર
વાળવુ તે; વેર લેવાની રીત.
પ્રતિજ્ઞાત (પ્રતિ (ઉપ.)+જ્ઞા
નો ભૂ. કૃ.) પ્રતિજ્ઞા કરીને
કહેલું, કબુલેલું.
પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવે.
પ્રતિષ્ઠ પદ્મ ન. સ્થાપના.
પ્રતિહત પ્રતિ (ઉપ.)+હન્
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત.) અડ-
ચણ કરેલી, અટકાવેલું,
બંધ કરેલું.
પ્રત્યય પુ. વિશ્વાસ.
પ્રથ્ ગ. ૧૦, પ્રસિદ્ધ કરવું.
પ્રથમ વિશે. પુ. ન. પ્રથમ,
પહેલું.
પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ પહેલું
અને સુકૃત સત્કર્મ) પુ-
વતું સત્કર્મ.
પ્રદેય વિશે. પુ. ન. અપાવાનું
વસ્ત્રમાં આપવા યોગ્ય.
પ્રયત્ન (પ્ર (ઉપ.)+પદ્ ગ. ૪,
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંતે નો-
ડાયેલું. યુક્ત.
પ્રચલ વિશે. પુ. ન. પ્રખળ,
મજબુત.
પ્રમવ પુ. ઉત્પત્તિસ્થાન, ઉત્પત્તિ.
પ્રમા સ્ત્રી. પ્રમા, તેજ.
પ્રમુ પુ. પ્રભુ, ધશ્વર.
પ્રમૂત વિશે. પુ. ન. પુષ્કળ.
પ્રમદ્ સ્ત્રી. ગુવાન સ્ત્રી.

પ્રમાણ ન. પ્રમાણ.
પ્રયાગ ન. પ્રયાગ. અટકાખાદ.
પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા, સ્થાપના.
પ્રવાહ પુ. પ્રવાહ.
પ્રવિષ્ટ [પ્ર (ઉપ.)+વિષ્ નો
ભૂ. કૃ.] પ્રવેશ કરેલું, પેટેલું
પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ. પક્ષપાત
વાળુ વળણુ. (વખાણવા લાયક.
પ્રશશ્ય વિશે. પુ. ન. પ્રશંસા-
ને પાત્ર.
પ્રશ્નય પુ. સભ્યતા, વિનય.
પ્રસન્ન (પ્ર (ઉપ.)+સદ્ નો
ભૂ. કૃ.) પ્રસન્ન.
પ્રસાદ પુ. પ્રસાદ, મહેરબાની.
પ્રસ્થાપિત પ્ર+સ્થા ના પ્રેરક
પ્રયોગનું કર્મણી ભૂત કૃદંતે)
મોકલેલું
પ્રાચી સ્ત્રી. પુર્વ દિશા.
પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યા માણસ.
પ્રાણ પુ. (અહુવચનમ)
પ્રાણુ છવ.
પ્રાણિન પુ. પ્રાણી.
પ્રાતર (અવ્યય પ્રાતઃકાળે, પ-
રાદીએ, સવારે.
પ્રાપ્ત (પ્ર (ઉપ.)+પ્રાપ્ નો
ભૂ. કૃ.) પ્રાપ્ત થયેલું, પામેલું,
પહોંચેલું.
પ્રાયસ (અવ્યય) ધણું કરીને.
પ્રાવીણ્ય ન. પ્રવીણતા, હોશિ-
યારી.
પ્રાશ્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનારો.

પ્રાસાદ પુ. મહેલ.

પ્રાસાદતલ ન. (પ્રાસાદ મહેલ અને તલ ન. પૃષ્ઠ.)

મહેલની અગાથી.

પ્રિય વિશે. પુ. ન. પ્રિય. વહાલું.

પ્રિયંવદા સ્ત્રી. શકુન્તલાની

સખીનું નામ.

પ્રિયતમા સ્ત્રી. અતિ પ્રિય સ્ત્રી;

પ્રિયવાદિન્ વિશે. પુ. ન. મીઠું

બોલનાર.

પ્રિયવાદિત્વ ન. મીઠા બોલાપણું.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રિયા સ્ત્રી.

વહાલી. અને પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી.

અખર વહાલીના અખર.

પ્રી [પ્રીણ] ગ. ૧૦, પ્રેમ કરવો, ખુશી કરવું.

પ્રીતિ સ્ત્રી. પ્રીતિ. પ્રસન્નતા.

પ્રમન્ પુ. ન. પ્રેમ પ્રીતિ.

પ્રેયસ્ વિશે. પુ. ન. વધારે પ્રિય,

વધારે વહાલું, વહાલું.

ફ.

ફલ ન. ફળ.

ફલ્ ગ. ૧. પરસ્પૃ. ફળદ્રુપ થવું, ફળદાયક થવું.

ફલાશિન્ વિશે. પુ. ન. ફળ

ખાનાર.

વ.

વન્ધુ પુ. અધુ, સગો.

બલ ન. બળ. લશ્કર.

બાલિ પુ. બળિદાન.

વાલિ પુ. બલિરાજ.

વહિસ (અવ્યય) બહાર.

વહુ વિશે. પુ. ન. બહુ.

વહુશસ્ (અવ્યય) ઘણી વખત વારંવાર.

વાળ પુ. બાળ. તીર.

વાન્ધવ પુ. બાધ, સગો.

વાલ પુ. બાળક, છોકરો.

વાહુ પુ. બાહુ, હાથ.

વાહધ્ય ન. પુરસ્કૃતિ, બહુપણું બહુત્વ.

બિડાલ પુ. બિલાડો.

વિન્દુ પુ. ટપકું.

વિમ્બ ન. બિંબ.

વોજ ન. બીજ, બી.

બુદ્ધિ સ્ત્રી. બુદ્ધિ.

બુદ્ધિપ્રભાવ પુ. (બુદ્ધિ બુદ્ધિ.

અરે પ્રભાવ પુ. શક્તિ.)

બુદ્ધિની શક્તિ.

બુધ્ ગ. ૧. ઉભય, બોધ થવો

બાણવું, સમજવું.

બુદ્ધ પુ. ડાહ્યા માણસ.

બ્રહ્માન પુ. બ્રહ્મા; ન. પરબ્રહ્મ.

બ્રહ્મીવદ્ વિશે. પુ ન. સ્ત્રી.

બ્રહ્માને બાણનાર, તત્વજ્ઞાની.

બ્રહ્મારણ્ય ન. એક જગતનું નામ

બ્રાહ્મણ પુ. બ્રાહ્મણ.
બ્રૂતે (બ્રૂ. ગ. ૨, તું આત્મને.
પુ. ૩, તું એક. વ.) કહે છે.

મ.

મક્ત (મજ્ઞ નો ભૂત કૃદંત)
તક્ષીન, તત્પર, પરાયણ.

મક્ત પુ. ભક્ત, ભયત.

મક્તિ સ્ત્રી. ભક્તિ.

મક્ષ ગ. ૧૦. ભક્ષણ કરવું,
ખાવું.

મગવત્ વિશે. પુ. ન. દિવ્ય,
પૂજ્ય.

મગિની સ્ત્રી પ્રહેન.

મગીરથ પુ. એક સૂર્યવંશી રાજા.

મઘ પુ. ભંગ.

મજ્ઞ ગ. ૧, ઉભય, ભજવું. સે.
વવું; આશરો લેવો, પકડવું.

મદ્ર ન. ભલું, સુખ, કલ્યાણ.

મઘ ન. ભય.

મયંકર વિશે. પુ. ન. મયંકર.

મર પુ. ભાર, વજન.

મર્ત પુ. ભર્તા, ધણી, શેઠ.

મવત્ સર્વ. તું, તમે, આપ.

મવત્સકાશ પુ. (મવત્

આપ, અને સકાશ પુ.

પડોથ) આપની હજુર.

મન્વિષ્યતિ (મૂ ના ભવિષ્યતા
પુ. ૩, તું એક) થશે.

માગીરથી સ્ત્રી. માગીરથી,
ગંગા.

માર પુ. ભાર.

મારતદવિય પુ. ભારતવપના.

એટલે હિંદુસ્થાનનો રહેવાશી.

માર્યા સ્ત્રી માર્યા, વહુ.

માવય (મૂ ના પ્રેરકના આ-
ગાર્થ પુ. ૨, તું એ વ..) કરું
સમજ; બનાવ;— સંભાવ્યતે
(પ્રેરકનું કર્મણિરૂપ) સંભવવું
જણાય છે.

માવિન્ વિશે. પુ. ન. માની,
થનાર થવાતું.

માષ ગ. ૧, આત્મને કહેવું.—
પ્રતિ+માષ,

જવાબ આપવો, કિતર આપવો.

માસ્વરશુક્લ વિશે. પુ. ન.

ચળકતો ધોળો (રંગ).

મિક્ષ ગ. ૧, આત્મને. ભિક્ષા
માગવી, ખીખવું, બીખ માંગવી.

મિક્ષા સ્ત્રી. ભિક્ષા.

મિશ્રુક પુ. ભિક્ષુક માગનાર,
ચાચક.

મિદ્ ભેદવું.

મીતિ સ્ત્રી, બીતિ, ખીક.

મીમં પુ. પાંડુના ખીજ દીકરા-
નું નામ.

મીરુ વિશે. સ્ત્રી. ખીકણ (સ્ત્રી).

મૂ ગ. ૧, પરસ્મે, હોવું, થવું;
-અનુ+મૂ અતુભવવું;-ઉદ્
+મૂ ઉત્પન્ન થવું, નિપજવું.

મૂત ન. પ્રાણી.

મૂતાર્ય પુ. સત્ય, વસ્તુતા.

મૂતિ સ્ત્રી. ચઢતી, આળાદી.

મૂપ પુ. ભૂપ, રાજા.

મૂમૃત્ પુ. રાજા; પર્વત.

મૂમિ સ્ત્રી. ભૂમિ, ભોંય, પૃથ્વી.

મૂચસ્ વિશે. પુ. ન. બહુ મોટું.
વધારે મોટું.

મૂરિ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી. બહુ.

મૂષ્ ગ. ૧૦, ભૂષણ કરવું.

શ્વણગારવું, શોભાવવું.

મૂષણ ન. ભૂષણ, ધરેણું.

મૂ ગ. ૧, ઉભય. ભરવું;-કર્મ-
શિરૂપ, મિચિતે.

મૂત્ય પુ. આકર.

મૂગ પુ. ઉપમોગ.

મૂજન ન. ભોજન, જમણું.

મૂત્ (અવ્યય) અરે, અહો.

મૂમર પુ. ભમરો, મધમાખ.

મૂત્ પુ. જાતા, ભાઈ.

મૂન્ત (અમ્ નો બૂ.-૧.)

અમણમાં પડેલું, આવરું.

મ.

મણિ પુ. મણિ.

મણિકાર પુ. ઝવેરી.

મણ્ડપ પુ. મંડપ, માંડવો.

મતિ સ્ત્રી. મતિ, બુદ્ધિ,

મત્સ્ય પુ. માછલું.

મદ્ [માદ્] ગ. ૪, પરસ્મે.

મદમાં હોવું, ગાંડા થવું, બૂલ

ખાવી;- પ્ર+મદ્ (માદ્) બૂલ

કરવો, બૂલ ખાવી.

મદ પુ. મદ.

મદન પુ. મદન, કામદેવ.

મદિરા સ્ત્રી. મદિરા, કાર.

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. મનોહર નેત્ર-

વાળી સ્ત્રી.

મધુ ન. મધ

મધુકર પુ. મધ કરનારો.

ભમરો.

મધુરમ્ (અવ્યય) મધુર રીતે.

મન્ ગ. ૪, આત્મને. માનવું,

વિચારવું. અનુ+મન્, કબુલ

રાખવું અંત્ર+મન્, અપમાન

કરવું. અવણ કરવી, તિર-

સ્કાર કરવો.

મન્+સંયમ પુ. (સંયમ પુ.

નિગ્રહ, કબજામાં રાખવું તે.)

મનને કબજામાં રાખવું તે.

મનસૂ ન. મન.

મનુ પુ. વિશેષ નામ.

મન્ ગ. ૧૦,- નિ+મન્ ગ. ૧૦, આત્મને. આમંત્રણ કરવું, નોતરવું.

मन्त्र पु. भंत्र.
 मन्द विशेष. पु. न. भंद धीमुं.
 मयूर पु. भोर.
 मरण न. भरेणु. भोत.
 मरुत पु. पवन, वायु, देव.
 महत् विशेष. पु. न. महा,
 महान, मोटुं.
 महात्मन पु. (महत्) विशेष.
 मोटुं महात्मा, सहापुत्र.
 महारिपु पु. (रिपु. पु. शत्रु)
 मोटा शत्रु.
 महिम्न पु. भडिभा.
 महिष पु. पांडो.
 महिषासुर पु. ऐकदैत्यनुं नाम.
 महिषी स्त्री. पटराणी.
 मही स्त्री. पृथ्वी.
 महात्सव पु. महोत्सव.
 मा (अव्यय) ना, नहि.
 मा-निर्+मा, निर्माण करवुं,
 निपन्नवुं (निर्मोयत कमे-
 लिङ्ग).
 मांस न. भांस.
 माणवक पु. विशेष नाम.
 मातृ स्त्री. माता, मा,
 माधुर्य न. मधुरपणुं, भीठाश.
 मानव पु. भाणुस, मानव.
 मानिनी स्त्री. मानवाणी स्त्री.
 मारुत पु. पवन, वायुदेवता.
 मार्ग ग. १० शोचुं.

मार्ग पु. मार्ग, रस्ते.
 माता स्त्री. माणा.
 माष पु. मष.
 मांस पु. भांस, भडिना.
 मासचतुष्टय न. (मा. स. पु.
 भडिना+चतुष्टय न. चौकड़)
 चार भडिना.
 मित्र न. मित्र.
 मित्रता स्त्री. मित्रता, मित्राद्य.
 मिलित्वा (मिल् नो संप्रधक
 भू. कृ.) भणाने.
 मुक्त (मुच् नो भू कृ.) उक्त
 छुटं थयेलुं.
 मुक्ता स्त्री. मोती.
 मुक्ति स्त्री. मुक्ति, मोक्ष.
 मुख न. मुष्, भूँ,
 मुख्य विशेष. मुष्प्य.
 मुच् [मुञ्च्] ग. कृ, उभय.
 मुक्त करवुं, मुक्तुं, छुटा करवुं.
 मुद् ग. १, आत्मने. पुशी यवुं.
 मुष्टि पु. मुठी.
 मुह ग. ४, परस्मै. मोह पो-
 भवे, धेवा यवुं, जेमान यवुं.
 मूक विशेष. पु. न. मुग्गो, शांत.
 मूर्ख पु. मूष्, मुरष्.
 मूर्खशत न. (शत न. सो.)
 मुरणाओ.
 मुर्छ ग. १, परस्मै. मूर्च्छा
 आववी, धेरी आववी.

મૂર્તિ સ્ત્રી. મૂર્તિ, પ્રતિમા.
 મૂર્તિમત્ વિશે. મૂર્તિમાન,
 સાક્ષાત્. પ્રત્યક્ષ.
 મૂર્ધન પુ. માથુ, મસ્તક.
 મૂલ ન. મૂળ; તળીયું.
 મૃ (મ્રિય) ગ. ૬. આત્મને.
 મરવું.
 મૃગ ગ. ૧૦, આત્મને. શોધવું.
 મૃગ પુ. હરણું.
 મૃત્યુ પુ. મૃત્યુ, મોત.
 મૃદ સ્ત્રી. માટી, મટોડી.
 મૃશ ગ. ૬, પરસ્મૈ.— વિ+મૃશ,
 પારખ કરવી, પરીક્ષા કરવી.
 મેઘ પુ. મેઘ, વાદળ.
 મેઘજાલ ન. વાદળનો જથ્થો.
 મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 મેઘાવિન વિશે. પુ. ન. બુદ્ધિ-
 માન, ડાહ્યું.
 મૈલ પુ. મેળાપ, સંપ.
 મૈત્રાવરુણ પુ. સોમયજ્ઞ કરા-
 બનારમાંનો એક ગોર.
 મોક્ષ પુ. મોક્ષ.
 મોદક પુ. લાડુ.
 મૌક્તિક ન. મોતી.
 માન ન. મુંગાપણું.
 માન ય.

ચક્ષુ પુ. ચક્ષુ, કુખેર. ૧. સેવક.
 યજ્ઞ ગ. ૧, ઉભય, યજ્ઞ કર-
 વો, પૂજવું.

યજમાન પુ. યજમાન, યજ્ઞ
 કરનાર.
 યજ્ઞિય વિશે. પુ. ન. યજ્ઞસંબંધી,
 યજ્ઞનું.
 યત્ ગ. ૧, આત્મને. યત્ન ક-
 રવો, મથવું, મહેનત કરવી.
 ઉદ્યત (ઉદ્ ઉપ.+યત, હ
 ધાતુનો વર્તમાન કૃદંત.) ઉઠતાં
 તૈયાર થતાં.
 યતિ પુ. જતી, યોગી.
 યતઃ (અવ્યય) જોથી, દોરણું કે.
 યત્ન પુ. પ્રયત્ન.
 યત્ર (અવ્યય) જ્યાં. (જેમ.
 સંથા (અવ્યય) જે પ્રમાણે.
 યદા (અવ્યય) જ્યારે.
 યદિ (અવ્યય) જો.
 યન્ત્ર ન. યંત્ર, સાંચો.
 યશસ્ ન. યશ, જશ.
 યશસ્વત્ વિશે. પુ. ન. જશ-
 વાળું, પ્રખ્યાત.
 યાચ્ ગ. ૧, ઉભય, યાચના
 કરવી, યાચવું, માગવું.
 યાચક પુ. યાચક, માગનાર.
 યાત (યા નો ભૂ. ક.) ગંગેશે
 યા-આ+યા, આવવું, સમ-
 ઉપ. + આ ઉપ. + યા અ-
 વવું (સમાયાત ભૂ. ક.)
 યાત્ર સ્ત્રી. દેરાણી કે જોડાણી.
 યાત્રિક પુ. જાત્રાળુ.

યાવત્ (અવ્યય) જ્યાંસુધી.
યુક્ત (યુજ્ નો ભૂ. કૃ.) યુક્તા.
જોડાયલું.

યુદ્ધ ન. યુદ્ધ, લડાઈ.
યુધ્ સ્ત્રી. યુદ્ધ, લડાઈ.
યુધ્ ગ. ૪, આત્મને. યુદ્ધ.
કરવું, લડવું.
યુથ ન. જથો, ટોળું.
યોગિન પુ. યોગી, જગી.
યોજન ન. જોજન, ચાર ગાઉ.
યોધ પુ. જોદો. લડવૈયો.

ર.

રક્ષ ગ. ૧. પરસ્મૈ. રક્ષણ ક.
રવું, બચાવવું, સંભાળવું.
રક્ષણ ન. રક્ષણ, બચાવે.
રક્ષસ્ ન. રાક્ષસ.
રક્ષા સ્ત્રી. રક્ષા, બચાવ, રક્ષણ.
રક્ષિત (રક્ષ્ નો ભૂ. કૃ.)
રક્ષાયલું બચાવાયલું.
રક્ષિતૃ પુ. રક્ષક; વિશે.
ન રક્ષણ કરનાર.
રક્ત વિશે પુ. ન. રાતું, લાલ.
રઘુ પુ. (અહુ.) રઘુરાજના વંશજ.
રઘુનાથ પુ. રઘુઓનો રાજા.
રચ્ ગ. ૧૦, રચવું, ગોઠવવું.
રજની સ્ત્રી. રાત.
રજ્જુ સ્ત્રી. દોરડી.

રજસ્ ન. રજ, ધુળ, પરાગ.
રતિ સ્ત્રી. કામદેવતી સ્ત્રીનું નામ.
ખુશી, મજા.

રત્ન ન. રત્ન.
રથ પુ. રથ.
રથ્ય પુ. ઘોડો
રથ્યા સ્ત્રી. શેરી.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને. આરંભ
કરવો, હાથમાં લેવું; આ સાથે
શરુ કરવું.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને. રમવું,
આનંદ થવો.

રમ્-વિ+રમ્, પરસ્મૈ. થોભવું.
બંધ કરવું.

રમણ પુ. વહાલો, ધણી.

રમા સ્ત્રી. લક્ષ્મી.

રવિ પુ. રવિ, સૂર્ય.

રસ પુ. રસ.

રાક્ષસ પુ. રાક્ષસ, દુષ્ટ પુરુષ.

રાસ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. અને આ-
ત્મને.-વિ+રાજ્ બિરાજવું.

બિરાજમાન થવું. શોભાવમાન
દેખાવું.

રાજદ્વાર ન (દ્વાર ન. બારણું)
દરવાર, સરકાર કચેરી.

રાજન પુ. રાજા.

રાજપુત્ર પુ. રાજાનો માણસ.

રાજપુરુષ પુ. રાજાનો માણસ.
અધિકારી.

રાક્ષી સ્ત્રી. રાણી.

રાજ્ય ન. રાજ.

રાજ્યલોભાકૃષ્ટ વિશે. પુ. નં.

(રાજ્ય ન. રાજ્ય'—લોભ પુ.

૪આકૃષ્ટ ખેંચાયલું), રાજ્ય-

ના લોભથી ખેંચાયલું.

રાત્રિ સ્ત્રી. રાત્રિ, રાત.

રામ પુ. વિશેષ નામ.

રાવણ પુ. રામનો શત્રુ, લંકા-

રાણી પુ. હગલો. [તો રામ.

રાષ્ટ્ર ન. દેશ.

રીતિ સ્ત્રી. રીત.

રુચ્ ગ. ૧, આત્મને. રચિ થ-

ની, ગમવું.

રુદ્ રડવું.

રુદ્ ગ. ૪, આત્મને.—મનુષ્

રુદ્. માનવું, તાબે થવું.

રુદ્—નિ+રુદ્, (કર્મણિ પ્રયો-

ગમાં) અટકાવું થોભવું.

રુદ્ ગ. ૧, પરસ્મે. ચડવું.

રુદ્—મન+રુદ્, ઉગવું.

રેરે (અન્યથા) અરે !

રોદન ન. રૂદન, રડવું તે.

લ.

લક્ષ્ ગ. ૧૦ સમ્, લક્ષ્,

લક્ષ આપવું, જોવું; પરીક્ષા-

કરવી સાબીત કરવું.

લક્ષ્મણ પુ. રામનો ભાઇ.

લક્ષ્મી સ્ત્રી. લક્ષ્મી.

લક્ષ્મણ સ્ત્રી. મુહુર્તની ધડી.

લઘિમત્ પુ. યોડાપાણું હલકાપણું.

લઘુ વિશે. પુ. સ્ત્રી. ન. લઘુ,

થોડું નાનું.

લઙ્ ગ. ૧, આત્મને. ઓળં-

ગવું, હરાવવું.

લજ્ ગ. ૬. આત્મને. લજ્જા

પામની, લાજવું, શરમાવું.

લજ્જા સ્ત્રી. લજ્જા, લાજ.

લતા સ્ત્રી. લતા, વેલ.

લતાગૃહ ન. લતા માંડપ, વેલ

માંડવો.

લભ્ મ. ૧, આત્મને. લાભ

યવો, મેળવવું.

લમ્બ્ ગ. ૧, આત્મને.—અચ

લમ્બ્. આશરો લેવો, પકડવું.

લઙ્ના સ્ત્રી. સ્ત્રી.

લષ પુ. રામનો પુત્ર.

લવ પુ. લવકેશ, રજકણ, અણ્.

લવણ ન. લુણ, મીઠું;—વિશે.

પુ. ન. ખાઈ.

લાઙ્ગૂલ ન. પુછડું.

લાભ પુ. લાભ.

લિજ્ ન. જાતિ (=સ્ત્રી વર્ગમાં

કે પુરૂષવર્ગમાં હોવાપણું.)

લુદ્ ગ. ૪, પરસ્મે. લોટવું,

આળોટવું.

લુમ્ મ. ૪. તથા . ૬, ૫-

स्मै. क्षोभ करवो-राभवो,
तडासपुं, मोहित यपुं.
लोक पु. क्षोभ, दुनिया.
लोम पु. क्षोभ.

ख.

खंश पु. वंश, कुल.
खक्तृ विशे. पु. न वक्ता,
खक्षस् न. छाती.
खचन न. वचन; उपदेश; विनंति.
खचनीय विशे. पु. न निंध.
-न. निंधा; जेकांछ निंध होयते.
खचस् न. वचन.
खञ्जक प. ठगारा.
खत्स पु. अयुं.
खद् ग. परस्मै. वद्धुं, कहेतुं.
खघ पु. वध, मारतुं ते.
खधू स्त्री. वधु, प्लुवान स्त्री.
खन न. वन.
खनवासिन विशे. पु. न. वन-
मां वसना-रहेनार.
खनौकस् पु. वनमां रहेनार.
खन्द् ग. १, आत्मने. वंछन
करवुं. नभवुं.
खयस् न. वय, उभर.
खस्य पु. यित्र.
खर पु. परधान, अक्षिस, प्रसाध.
खरतनु विशे. पु. न स्त्री.
खुण्णसरत अंभवाण,

दृष्टावपुं.

खरम् (अव्यय) वार, अहेतर,
हीड.

खराह पु. डकर, लुड.

खर्ण ग. १०, परस्मै. वर्णयुं,
वभाणयुं.

खर्ण पु. क्षुण्ण, मल रंग,
वर्त्मन न, रस्ते,

खल्लभ पु. वहालो.

खशा स्त्री. हाथणी, पत्नी.

खस ग. १, परस्मै, वसवुं.

रहेवुं;—अधि+वस् रहेवुं,

वसत् (वसनो व.कृ.) वसतुं.

वसति स्त्री. वस्ती, रहेहाण.

वसन न. वस्त्र.

वसन्त पु. वसन्त ऋतु.

वसु न. वसु, धन.

वसुदेव पु. न. कृष्णानुतो आप.

वसुधा स्त्री. पृथ्वी.

वस्तु न. वस्तु, वास्ताविड पदार्थ

वस्त्र न. वस्त्र.

वह ग. १, उभयं, वहेवुं,

मेध जवुं.

वा (अव्यय) अथवा.

वाक्पटुता स्त्री. बटुता स्त्री.

(कुशियारी) मोलवानी छटा.

वाक्य न. वाक्य, शब्द.

वाच् स्त्री. वाया, वाणी.

वाचा स्त्री. वाया, वाणी.

वाञ्छु ग. १, परस्मै. धञ्छुं.

वाणी स्त्री. वाणी.

वात पु, वा, पवन.

वातायन न. आरी.

वाद् ग. १०, आत्मने.—

अभि+वाद्, नमवुं.

वापी स्त्री. वाप.

वायस पु. कागडो.

वायु पु. वायु.

वारि न. पाली.

वार्ता स्त्री. वार्ता, वात,

वास पु. वास.

वासस न. वस्त्र, कपडुं.

वासित विशेष. पु. न. पुश-

भेदार अश्लु.

वासुदेव पु. कृष्ण.

विकार पु. विकार, र्पांतर,

इरकार.

विकास पु. विकास, प्रक-

विस्तार.

विग्रहसंधि पु. (विग्रह पु.

लडाध, संधि पु. सलाह)

लडाध अने सलाह.

विघ्न पु. विघ्न, अडथळ.

विचित्र विशेष. पु. न. विचित्र,

रंगभेरींगी.

विच न. दोलत, धन.

विद् [विन्द] ग. ६, उभय.

भेजववुं.

विद् ग. ४, आत्मने विघ-

भान होवुं. होवुं.

विद्या स्त्री. विद्या.

विद्युत् स्त्री. वीजणी.

विद्वत् न. विद्वता, विद्वान-
पणुं.

विद्वस् विशेष. पु. न. विद्वान,
भलेपुं.

विधि पु. विधि धर्मशास्त्रनी
आशा.

विघृत (विउप.+घृ ने। कर्मणी
भूत कृत) उयकी रापेलुं,

आधार—आशरी आपेक्षी.

विधेय विशेष. पु. न. करवा
योग्य.

विनय पु. विनय, नम्रता.

विना (अव्यय) विना, सिवाय.

विनाश पु. नाश.

विपत्ति स्त्री. विपत्ति, वपत,
आकृत.

विपद् स्त्री. विपत्ति, वपत,
आकृत.

विप्रिय न. अप्रिय काम, तड-
सीर;—विशे. पु. न. अलुग-
भतुं.

विभव प. धन, दोलत.

विमार्ग पु. आडो मार्ग—रस्तो.

विमुख विशेष. पु. न. अवणी
भेडावाणुं.

वियत् न. आकाश.

वियोग पु. वियोग.

विराव पु. सीस.

विरूप विशेष. पु. न. विरूप,
कडइपुं.

विवर न. गुश.

विवाह पु. विवाह. (तरेहुं.

विविध विशेष. पु. न. विविध तरेह.

विश्र ग. ६, परस्मै. प्रवेश
करे, पेसवुं, -उप+विश्र
पेसवुं.

विशुद्ध [वि (उप.)+शुद् ग.
४, परस्मै. ना. लृ. कृ.] शुद्ध.

विशुद्धि स्त्री. शुद्धि, स्वच्छता.

विश्रामहेतो (विश्राम पु

विसामो+हेतु पु. सण्य. अ

शब्दतो समास विश्रामहेतु

पु. तेनी पश्यमी अथवा पक्षी

विभक्तितुं अकवयन) विसामो

आवाना सण्यथी.

विश्व न. विश्व;

विश्वकर्मन पु. विश्वकर्मा.

विश्वामित्र पु. अक ऋषि.

विश्वासकारण न. (विश्वास

पु. भर्त्सो, कारण न. डा.

रण) विश्वासतुं कारण.

विष न. विष, अर.

विष्णु पु. विष्णु.

विहग पु. पक्षी.

विहित (वि (उप.)+धा ना

लृ. कृ.) शरमावेतुं, स्थापेतुं;

करेतुं.

वीथि स्त्री. रस्ता.

वीर पु. वीर, शूरो लढवैयो.

वीर्य न. वीर्य, पराक्रम.

वीर्य-उपसर्ग परि+वृ. वीर्य-

पुं. धैर्य.

वृक्ष पु. वृक्ष, आड.

वृत्त ग. १, आत्मने, वर्तवुं,

होवुं, -नि+वृत्त पाछा आववुं.

प्र+वृत्त शर करवुं. लेख जेसवुं.

परा+वृत्त पाछा वणवुं,

परावृत्त्य सं. लृ. कृ. पाछा

वणीने.

प्रति (उप.)+नि (उप.) वृत्त

पाछा आववुं.

वृत्ति स्त्री. वृत्ति, धंधा.

वृथा (अव्यय) वृथा, झकट.

वृद्धिमत विशे. वधवुं; पु. न.

लंणावतुं. वृष्ट ग. १, आ-

त्मने. वृद्धि गवी, वधवुं.

सम्(उप.)+वृष्ट, वृद्धि यवी,

वधवुं, आभाद यवुं.

वृन्त न. थड, सांठ.

वृष पु. जण्ड.

वृषभध्वज पु. भडादेव.

वेद पु. वेद.

वेधस पु. अत्ता.

वेष्ट ग. १, आत्मने. धुणवुं,

थरथरवुं.

वैकुण्ठ न. विष्णुतुं स्वर्गमां

रहेवातुं ठेकायुं.

वैद्याय न. भूषाध.

वेर न. वर, शत्रुत्व, दुश्मनाध.

व्यथा स्त्री. व्यथा, पीडा, दुःख.

व्यसन न. व्यसन, दुःख,

संकट, देव, क्षत.

व्याख्येय विशे. पु. न. अर्थ.

समन्वयवा योग्य, अर्थ करवा
योग्य.

व्याघ्र पु. बाघ.

व्याघ्र पु. पारधी.

व्याघ्रि पु. रोग.

व्याली स्त्री. बाघेल.

व्रज ग. १, परस्मै. नवुं.

व्रोहि पु. योभा के योभातो
दाणो.

श.

शंसू ग. १, परस्मै, प्रथमा
करवी, वभाणुवुं, कहेवुं.

शंसू—उपसर्ग आ+शंसू, ग.
१. आत्मने. आशा राभवी,
तकासेवुं.

शकुन्तला स्त्री. विशेष नाम.

शङ्क ग. १, आत्मने. शङ्का
देवी, वहेम आणुवा.

शङ्का स्त्री. शङ्का, वहेम.

शठ पु. दुःखो ङग.

शत न. सो, शतक.

शत्रु पु. शत्रु, दुश्मन,

शत्रुविग्रह पु. शत्रु साथे लडाव.

शनैस (अव्यय) धीमे धीमे,
हणवे हणवे.

शम् (शाम्) ग. ४, परस्मै.
शत यवुं.

शम्बूक पु. विशेष नाम.

शम्भु पु. शंभु, शिव, महादेव.

शय्या स्त्री. शेज, पथारी.

शर पु. तीर.

शरद् स्त्री. शेज, पथारी.

शरीर न. शरीर.

शरीरस्थ विशे. पु. न. शरी-
रमां रहेतुं.

शव न. शव, मड्डुं.

शस्त्र न. शस्त्र, दधियार.

शास्त्रा स्त्री. शास्त्रा, डाणी.

शान्ता स्त्री. रामनी अहेन.

शान्ति स्त्री, शान्ति,

शाला स्त्री. शाणा.

शास्त्र रान्य यदाववुं,

शासत (शासू न. व, क,)
रान्य यदाववुं.

शासन न. शासन, पुकम.

शास्त्र शास्त्र,

शिक्षू ग. १, आत्मने शीभवुं,

शिखर पु, न, शिखर.

शिखरिन् पु, धर्त.

शिरस् न, शिर. माथुं.

शिला स्त्री, शिणा, पथर.

शिब न, कल्याण,

शिवालय न, शिवतुं देहेरं.

शिशिर पु, क न शिशिर अष्ट

शिशु पु, आणक.

शिष्य पु. शिष्य, विद्यार्थी.
 शीर्ष न. शीर्ष, माथुं
 शुक्र पु. सुडो, पोपट.
 शुक्रपक्ष पु. (शुक्र विशेषः
 पु. न. घाणुं + पक्ष पु. प-
 भवाङीतुं.) शुक्र पक्ष, गद,
 अजवाणीयुं.
 शुच ग. १, परस्मै. शोचयुं,
 शोध करवो.
 शुभ ग. १, आत्मने. शोभयुं,
 धटारंत डीतुं.
 शुभ विशेष. पु. न. शोभा आ-
 पनाइं, साइं.
 शुष् ग. ४, परस्मै. सुकायुं.
 शुद्र पु. शुद्र.
 शुद्रक पु. विशेष नाम.
 शुल्लिच पु. शिवतुं नाम.
 शुगल पु. शियाण.
 शुभन विशेष. पु. न. शोभा
 आपनाइं, साइं.
 शुभा स्त्री. शोभा.
 शौर्य न. शौर्य, पराक्रम.
 श्मशान न. श्मशान.
 श्याम विशेष. न. श्याम,
 कणो.
 श्यामिका स्त्री. मेघ, अस्वच्छता.
 श्रद्धा स्त्री. श्रद्धा, विश्वास.
 श्रद्धेय विशेष. पु. न. विश्वास
 राभवा योग्य, विश्वनीय.
 श्रम् (श्राम्) ग. ४, परस्मै.
 श्रम करवो, याकवुं.

श्रम्-वि उप. + श्रम् (श्राम्)
 विश्राम देवो, विश्रान्ति देवी,
 श्राक भावो.
 श्रम पु. श्रम. मेहेनत.
 श्रवण ना श्रवण करवुं ते. सां-
 भणवुं.
 श्रि ग. १, उभय—उपसर्ग आ
 +श्रि, आश्रय देवो, आशरे-
 नवुं—रहेवुं, श्ररणे नवुं.
 श्रीमत् विशेष. पु. न. श्रीमंत,
 आप्ताइ, यभी
 श्रीषेण पु, विशेष नाम.
 शु श्रवण करवुं, सुश्रवण, सां-
 भणवुं. (सांभणवुं ते.
 श्रुति स्त्री. धर्मशास्त्र; वेद;
 श्रुतिमत् विशेष. येद नानुसार,
 वेदपारंगत.
 श्रेष्ठ विशेष. पु न श्रेष्ठ.
 श्रेयस् विशेष. पु न अडेतर,
 कल्याणकारक.
 श्रोतृ विशेष. पु. न. श्रोता, सां-
 भणनार.
 श्लथ विशेष. पु. न. दीक्षु श्रयेक्षु.
 श्लाघ ग. १, आत्मने यभा-
 लुवुं.
 श्लिष् ग. ५, परस्मै. लेटवुं;
 —आ (उप)+श्लिष् लेटवुं.
 श्लोक पु. श्लोक कविता, छंद.
 श्वभू स्त्री सासु.

अवस (अव्यय) आवती कवे.
 अपद पु. शिकारी प्राणी
 अवत विशेष पु. न सदेह, धातुं.

स.

संकट न. संकट, संकटमय.
 संगत न. संगत, सोपत.
 संगम पु. संगम.
 संगीत न. संगीत, गायन,
 संगमोत्सुक विशेष. पु. न. मे-
 णापने भाटे आतुर भगवाने
 होतेपर.

संघात पु. जथो, समुदाय,
 संचलन न. आग तेम या-
 धतुं ते,

संतप्त [सम (उप) + तप्
 तो. भू. कृ] तपेधुं, जलेधुं
 संदेश पु. सदेशो,
 संदेह पु. सदेह, शंका.
 संनिधि पु. पडाश.

संपद स्त्री. संपत्ति, आप्तादी.
 संपर्क पु. संज्ज, संसर्ग,
 संभार पु. तयारी, सामग्री,
 संभारजन न. वासीहुं वाणवुं
 रे कथरे- कडवां ते.

संश्रय पु. आश्रय.
 संसार पु. संसार, अव दुनिया.
 सखि पु. मित्र, दोस्तदार.
 सखी स्त्री. जडेनपणी.
 सगर पु. सूर्यवंशी राजतुं नाम-

सचिव पु. प्रधान.

सत् (अस् होतुं, थवुं धातुतो
 वतमान कृतं) छातां, साईं,
 भधुं.—पु, सज्जन, भक्ता भा-
 लुस, साधु.

सत्तत्त्व न. अरेण्ड, तरप.

सत्त्व न. प्राणी. सत्य, भक्षम-
 नसाध.

सत्य न.—सत्य,—विशे. अईं, सत्य.

सत्यम् (अव्यय) अरेणात.

सत्वरम् (अव्यय) सत्वर, जलदी.

सद् (सीद्) ग. १, परस्मै.

अव+सद्(सीद्) दुःखा थवुं.

सद्—उपसर्ग नि+सद् (नि-
 बीद्) ग. १. परस्मै भेसधुं.

सदस् स्त्री. के. न. सभा.

सदा (अव्यय) सदा सर्वदाग.
 हमेश.

सदाचार पु. सदाचार.

सदैव (सदा+एव) अव्यय,
 हमेशां, सदा.

सदान न. धर.

सन (अस् ग. २ नो व. कृ.

सत् तुं प. प्रथमा ज्ये. व.) छातो

सभा स्त्री. सभा, धर.

सपचित्त विशेष. पु. न. (सम्
 विशेष. सरधुं. चित्त न. चित्त)

सरणा द्विवचानुं.

સમાન ગણતું,
 સમરાજ્ઞાન ન. રથભૂમિ.
 સમર્થ વિશે. પુ. ન. સમર્થ,
 બળવાન, જોરાવર.
 સમાજ પુ. સમાજ, સભા, મંડળ
 સમુદ્ર પુ. સમુદ્ર, દરિયો.
 સમૂહ પુ. સમુહ, સમૂહાય.
 સમૃદ્ધિ સ્ત્રી. સમૃદ્ધિ, વિપુલતા.
 સમ્યક્ (અવ્યય) સાફ, ઠીક.
 સરસ્ ન. સરોવર.
 સર્પ પુ. સર્પ, સાપ. (બધે.
 સર્વત્ર (અવ્યય) સર્વ ઠેકાણે,
 સર્વથા (અવ્યય) સર્વથા, સર્વ
 રીતે. (હમેશ.
 સર્વદા (અવ્યય) સર્વદા, સદા,
 સવિત્ર પુ. સવિતા, સૂર્ય.
 સવ્યેષ્ટ પુ. સારથિ. (સહેવું.
 સહ મ.૧, આત્મને.સહન કરવું,
 સહ (અવ્યય) સાથે.
 સહચર્ય સ્ત્રી સાહચર, સોળ-
 તણ, સોળતમો રહેનારી.
 સહસા (અવ્યય) એકદમ, એ-
 કાએક.
 સાક્ષિન પુ. સાક્ષી.
 સાધયિતવ્ય વિશે. પુ. ન.
 સાધી શકાય તેવું, કર્તવ્ય (વસ્તુ)
 સાધુ પુ. સાધુ. સત્પુરુષ;-
 વિશે. પુ. ન. સાફ.
 સાધ્ય વિશે. પુ. ન. મળી શકે
 એવું, કરી શકાય એવું, સમ્ય.

સાન્ત્વ મ. ૧૦, શાંત પાણી.
 સામર્થ્ય ન. સામર્થ્ય, જોર.
 સારજ પુ. એક જાતનું પક્ષી.
 સારથિ પુ. સારથિ.
 સારમેય પુ. કૂતરો.
 સાર્થ પુ. સાથ, ટોળું, કાફલો.
 સાશક્ક વિશે. પુ. ન. શક બરેલું
 વેહેમી.
 સાષ્ટાઙ્ગપાતમ્ (સામાસિક અ-
 વ્યય) સાષ્ટાંગ નમસ્કાર
 કરીને. (કામ.
 સાહસ ન. સાહસ, જોખમનું
 સિંહ પુ. સિંહ,
 સિંહાસન ન. સિંહાસન.
 સિન્ધ (સિન્ધુ) મ. ૬, ઉભય,
 અભિષેક કરવો, સિન્ધવું, છાંટવું.
 સીતા સ્ત્રી. વિશેષ નામ.
 સીમાન સ્ત્રી. સીમા, હદ.
 સુ (નામને આરંભે અવ્યય
 તરીકે) સારું.
 સુકૃત ન. } સત્કર્મ.
 સુકૃતિ સ્ત્રી. }
 સુચરિત ન. }
 સુખ ન. સુખ, સ્વસ્થતા, નિરાશ.
 સુખમાજ્જ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી સુખી.
 સુક્લેશ પુ. (લેશ પુ. અંશ)
 સુખનો અંશ.

સુગન્ધિ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી.
 સુગંધી, સુવાસિત, ખુશબોદાર.
 સુજન પુ. સજ્જન, સારો માણસ.
 સુમન્ત્ર પુ. રામને સારથિ.
 સુરસિ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી.
 ખુશબોદાર.
 સુવર્ણ ન. સોતું.
 સુવર્ણકાર પુ. સોની.
 સુવૃક્ષ વિશે. પુ. ન. સારી ચાલતું.
 સુવૃદ્ધ (અવ્યય) બેસ, ઠીક.
 સુહૃદ્ પુ. મિત્ર.
 સૂક્ત ન. વેદનો મંત્ર.
 સૂત્રધાર પુ. સૂત્રધાર.
 સુદ્ ગ. ૧૦, -નિ ઉપ. + સુદ્
 (નિષૂદ્) નાશ કરવો, કતલ કરવું.
 સુદ્ પુ. દસોઈથો,
 સુદ્ ન. દીકરો.
 સુદ્ પુ. સૂર્ય.
 સુ (સર્) ગ. ૧ પરસ્મૈ. સરુકવું,
 ખસવું, જવું; -ઉપયર્ગ-પ્ર
 + સર્ (સર્) પ્રસાર થવો,
 ખસરવું, ફેલાવું; -અનુ (ઉપ.)
 + સર્ (સર્) અનુસરવું;
 ખાણી જવું.
 સુજ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ. સરજવું,
 નિપજાવવું; મૂકી-છોડી દેવું.—
 જલિ (ઉપ.) સુજ્ આપવું
 સૃષ્ટિ સ્ત્રી. સૃષ્ટિ.
 સેના સ્ત્રી સેના.

સેનાપતિ પુ, સેનાપતિ. લશ્કર
 રતો સરદાર.
 સેવ ગ. ૧, આત્મને. સેવા કર-
 વી, સેવવું;—ઉપસર્ગ પરિ-
 સેવ, સેવવું, અંગીકાર કરવું.
 સૈનિક પુ. લશ્કરી સિપાઈ,
 લડવૈયો.
 સોતકળ વિશે. પુ. ન. ચિંતાતુર.
 સોમ પુ. સોમવધી કે સોમરસ.
 સોમવાસર પુ. સોમવાર.
 સોદ (સહ નો જૂ. કૃ.) સ.
 હેવાયલું. (સુરતી.
 સૌન્દર્ય ન. સુંદરપણું, ખુબ.
 સ્તુતિ સ્ત્રી. સ્તુતિ, વખાણ,
 પ્રાર્થના.
 સ્તેન પુ. ચોર.
 સ્ત્રીસ્તન ન. રતનરૂપ સ્ત્રી.
 સ્થા (તિષ્ઠ) ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 સ્થિતિ હોવી, બિભા રહેવું,
 (કેમ્બિણિરૂપ સ્થા) , -અનુ
 (ઉપ.) + સ્થા (તિષ્ઠ) દલા
 પ્રમાણે વર્તવું, હુકમ બજાવ-
 વો;—પ્ર (ઉપ.) + સ્થા (તિષ્ઠ)
 આત્મને. નિકળવું, બહાર જવું
 -ઉદ્ + સ્થા (તિષ્ઠ) બહાર.
 સ્થાન ન. સ્થાન, જગ્યા, ઠેકાણું
 સ્થિ ગ. ૪, પરસ્મૈ સ્નેહ
 રાખવો.

સ્નિગ્ધ (સ્નિહ તું ભૂત કૃદંત) માયાળુ, મમતાળુ. સ્નેહશીલ. સ્નેહ પુ. સ્નેહ. (ધડકવું. સ્પન્દ ગ. ૧, આત્મને. ફરકવું, સ્પર્ધ ગ. ૧, આત્મને. ખરી-ખરી કરવી, સરસાધ કરવી. સ્પૃશ્ ગ. ૬, પરસ્પૃ. સ્પશ કરવો, અડકવું. સ્પૃષ્ (સ્પૃશ્ નો ભૂ. કૃ.) સ્પર્શ કરેલું, અડકેલું. સ્પૃહ ગ. ૧૦, ચહાવું. ઝંખવું, તૃષ્ણા થવી સ્ફુર્ ગ. ૭, પદસ્પૃ, ફરકવું. ધડકવું, તરકડવું, સ્મિ ગ. ૧ આત્મને. હસવું, મોહા મલકાવવું;—ઉપસર્ગ વિ + સ્મિ વિસ્મય પામવો, આશ્ચર્ય પામવું. સ્મૃ (સ્મર્) ગ. ૧, પરસ્પૃ. સ્મરણ કરવું, સંભારવું, યાદ રાખવું;—ઉપસર્ગ વિ + સ્મૃ (સ્મર્), વિસ્મરવું, ભૂલી જવું. સ્મૃતિ સ્ત્રી. સ્મરણ, યાદદારતા; સ્મૃતિ (ધર્મશાસ્ત્ર). સ્મૃત્ ગ. ૧, આત્મને. ખરવું, નીચે પડવું. સ્વપ્ન પુષ્ટિકર્તા;—વિશે. પુ. ન. સરજનાર.

સ્વકૃત્ય ન. પોતાની ધરજ. સ્વદેશ પુ. (સ્વ પોતાનો) સ્વદેશ પુ. મુલક) સ્વદેશ. સ્વપ્ન ન. સ્વપ્ન, શમાણું. સ્વર્ગ પુ. સ્વર્ગ. સ્વવિષય પુ. (વિષય પુ. મુલક) પોતાનો મુલક. સ્વસ્ત્ર સ્ત્રી. બહેન (કલ્યાણ. સ્વસ્તિ (અવ્યય) સ્વસ્તિ, અપ્પેક્ષ. સ્વસ્થ વિશે. પુ. ન. સ્વસ્થ, શાંતિ. સ્વાદુ ગ. ૧, આત્મને. સ્વાદ પડવો, આખપું, ભાવવું. સ્વાદુ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી. સ્વાદવાળું. સ્વામિગુણોપેત વિશે. પુ. ન. સ્વામિન ધણી + ગુણ ગુણ + ઉપેત યુક્ત] ધણીના ગુણોથી યુક્ત. સ્વામિન પુ. સ્વામી, ધણી. સ્વાસ્થ્ય ન. સ્વસ્થતા, શાંતિ. સ્વીય વિશે. પુ. ન. પોતાનું. હ. હન્ હણવું, મારવું. હરણ ન. હરણ કરવું તે. લપ્ત જવું તે. હાર પુ. વિશેષ નામ. હરિણ પુ. હરણ. હર્ષ્ય ન. હવેલી.

હલાહલ ન. હળાહળ, ઝેર.

હવિસ્ ન. ખળિદાન.

હસ્ ગ. પરસ્મૈ. હસવું,

—વિઉપ નહસ્ મશ્કરીમાં

હસવું, મશ્કરી કરવી.

હસ્ત પુ. હાથ.

હિ—મઉપનહિ, મોકલવું.

હિત વિશે. પુ. ન. હિતકારક.—

ન. હિત, બહું.

હિતકર વિશે. પુ. ન. હિતકર.

સાધકારક.

હિત ન. પરફ.

હિતશુદ્ધ પુ. અગ્નિ.

હ ગ. ૧. ઉભય. હરણ કરવું.

હષ્ટ એવું, હરી જવું;—ઉપ-

સર્ગ આનહ આહાર કરવો,

ખાવું; યસ કરવો;—

પરિ (ઉપ.)+હ, ખસેડવું, દૂર

કરવું.—ઉપસર્ગ પ્ર+હ, પ્રહાર.

કરવો—મારવું;—ઉપસર્ગ વિ+હ

ક્રીડા કરવી.

હૃદય ન. હૃદય, હૃયું.

હે (અવ્યય) અહો, અરે;

હેમન્ ન. સોનું. (કરનારો.

હાન્ પુ. પુરોહિત, ગોર, હવન

હાસ્ (અવ્યય) ગઈ કાલે.

હાદુ ગ. ૧૦,—આ(ઉપ.)+હાદુ

પ્રશી થવું, આનંદ પામવો,

આલ્હાદિત થવું.

હે ગ. ૧, ઉભય. મોલાવવું.

ગુજરાતી સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

અખંડ કલ્યાણ સ્વસ્તિ અવ્યય.
 અશ્નિ અગ્નિ પુ. હૃતમુજ પુ.
 અનલ પુ.
 અગ્ર અગ્ર ન.
 અગ્રેજ અગ્ર પુ.
 અગ્નિન અસત્યેય વિશે.
 અગાથી પ્રાસાદતલ ન. (પ્રા-
 સાદ મહેલ તલ તળિયું,
 પૃષ્ઠ).
 અગોચર અમૂલ્ય સ્ત્રી.
 અંગીકાર કરવું પરિ (ઉપ.) +
 લૌચ ગ. ૧. આત્મને.
 અજવાળીયું શુદ્ધપદ પુ.
 અજ્ઞાન અજ્ઞાન ન.
 અટકાવું નિ ઉપ. + લઙ્ (ક-
 મ્ભિ પ્રયોગમાં. (પરસ્મૈ.
 અટકાવવું વિ ઉપ. + રમ્ ગ. ૧.
 અટકાવાયું કુપિત (કુપ્ત
 નો કર્મણિ ભૂ. કૃ.).
 અટકાવેલું પ્રતિહત (ઘટિ ઉપ.
 + હન્ નો કર્મણિ ભૂ. કૃ.).
 અડકવું સ્પૃશ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ.
 અડમ્બ કરેલી પ્રતિહત (ઘટિ
 ઉપ + હન્ નો કર્મણિ ભૂ. કૃ.)

અડકેલું સ્પૃશ્ (સ્પૃશ્નો ભૂ. કૃ.)
 અડક માષ પુ.
 અભુગમતું વિપ્રિય વિશે.
 અભુજાદાર અભિશ્વાસ્ય વિશે.
 અતિશય } પ્રતોચ અવ્યય; પરસ્મ
 અત્યંત } વિશે.
 અત્યંતતા પ્રકરણ પુ.
 અથવા અથવા અવ્યય; ઉત્ત
 અવ્યય, વા અવ્યય.
 અદેખાઈ અક્ષમા સ્ત્રી.
 અધર્મ અધર્મ પુ.
 અધિકારી રાજપુરુષ પુ.
 આધાર આપના અધિષ્ઠા
 (અધિ (ઉપ.) + ણ).
 અધિપતિ અધિપતિ પુ.
 અધીરા થવું ત્વર્ ગ. ૧૦, અ-
 ભને.
 અનર્થ અનર્થ પુ.
 અનાજ ધાન્ય ન.
 અનાદ અશરણ વિશે.
 અનિષ્ઠ અનર્થ પુ.
 અનુભવું અહ (ઉપ.) + મ્ ગ.
 ૧, પરસ્મૈ. માશય (મ્
 ના પ્રેર પ્રયોગના અ-

धनुं द्वि. पु. ओङ्वयन.)

अनुसरतुं अनु (उप.)+सृ) सर्)

ग. १, परस्मै.; अनु (उप.)

+गम् [गच्छ] ग. १,

परस्मै.

अने च अव्यय,

अंतःकरण अन्तःकरण न.;

अंतःपुरतो वडो अधिकारी

कञ्चुकिन् पु.

अंतराय आवरण न.

अंतरतो आत्मा-अव अन्तरा-
त्मन् पु.

अधारं तवल् न.

अपराधतो लेश अपराधलक्ष्य पु

अपवित्र करायलुं दूषित (दूष्
नो भू. इ.).

अप्रिय अप्रिय विशेष

अभिषेक अभिषेक पु.

अभिषेक करवाने अभिषेकतुस्

अभि (उप.)+सिच्

अव्यास अध्ययन न.

अमृत अमृत न.

अणोडो कवरी श्री.

अरे भोल् अव्यय; इ अव्यय

अर्ध अर्ध न.

अर्क्ष करवा योग्य व्याख्येय
विशे.

अवकाश अवकाश पु.

अवका अवधीरणा श्री.

अवनान करव 'अव' उप.+मन्

ग. ४, आत्मने.

अवदशा दुर्दशा श्री.

अवयव गात्र न.

अवणो भोवाणुं विमुख विशेष.

अवाज ध्वनि पु.

अविषय अभूमि श्री.

अंश लेश पु.

अशुद्ध दूषित (दष् नो भू. इ.)

अशुत्त अनृत न.;

असत्य न.

अस्थिर अध्रुव विशेष.

अस्वच्छता इयामिका श्री.

अडिं अत्र अव्यय.

अडिंया इह अव्यय.

अडो भोल् अव्यय.

अ.

आभ नयन न.. चक्षुस् न.;

नेत्र न.

आसु अश्रु न.

आकाश अस्वर न.;

वियत् नमस् न.

आकाश अने पृथ्वी द्यावा

पृथिवी श्री. (द्विवयनभां)

आगण पुरस् अव्यय; पुरतल्

अव्यय.

आगेवान नायक पु.

आयरवुं भा (उप.)+चर् ग.

१, परस्मै.

आचार्य आचार्य पु.; गुरु पु.
 आच्छादन आवरण न.
 आञ् अञ् अव्यय.
 आ जलतुं पतादश विशेष.
 आञ्च निर्वन्ध पु.
 आज्ञा आदेश पु. आज्ञा स्त्री.
 आडो रस्तो विमार्ग पु.
 आणुपुं (उप, नी ग.
 उभय.
 आत्मा आत्मन् पु. अन्तरा-
 त्मन् पु.
 आतुर स्तोत्कण्ठ विशेष.
 आथी अतः अव्यय.
 आदर आदर पु.
 आध्यात्मिक आध्यात्मिक विशेष.
 आनन्द यवो रम्भ ग. १, आत्मने.
 आनन्द पाभयो अमि उप. +
 लन्द् ग. १, परस्मै.
 आप भवत् सर्वनाम.
 आपनार दातृ पु. न.
 आपनी ह्युत्तर भवत्सकाश
 पु. (भवत् सर्व. आप. अने
 सकाश पु. पट्टिश.)
 आपपुं दा (यच्छ्) ग. १,
 परस्मै. कर्मणिश्च (दी);
 अति उप. + सृज् ग. ७,
 परस्मै.; प्र उप. + दा.
 आपना धोऽय. प्रदेय विशेष.
 आश्रित आपद् स्त्री. विन्द

स्त्री.; विपत्ति स्त्री.
 आपरुद्धर भाणुस आर्य पु.
 आपाद श्रोमत् विशेष.
 आपाद धुं सम् उप. + ऋध्
 ग. ४, परस्मै.
 आपादी भूति स्त्री.; संपद् स्त्री.;
 समृद्धि स्त्री.
 आम तेम आधुं ते संचलन-न.
 आयुष्य जीवित न.
 आराधना आराधन न.
 आरंभ आरम्भ पु.
 आरोप आरोप पु
 आर्य आर्य पु.
 आवपुं आ उप + या सम् उप.
 + आ उप. + या.
 आवती काले श्वल् अव्यय.
 आशरे नुं आ (उप.) + श्रि
 ग. १, उभय.
 आशरो आपेक्षो विधृत (वि
 उप + धृते कर्मणि लू. ३.)
 आशरो लेवो अच (उप.) +
 लस्श् ग. १, आत्मने.; सज्
 ग. १, उभय.; परि-उप.
 + स्वेल् ग. १, आत्मने,
 आशा आशा स्त्री.
 आशा राप्ती आ (उप.) +
 शस् ग. १. आत्मने.
 आश्रय पाभुं वि (उप)

+ स्मि ग. १, आत्मने.
आशीर्वाद आशीर्वाद पु.
आश्रय संश्रय पु.
आश्रित अनुजातिन विशेष.
आसन आवसन न.
आस्ते क्रमेण (क्रमनी तृतीयानुं
ओक्त्वयन); इतिस् अव्यय.
आणम जाड्य न.
आणोष्ठं लुट ग. ४, परस्मै.

६.

लभोम पु.

धन्वाः आश्विनमि श्री.
धन्धुं इप् (इच्छ) ग. ६,
परस्मै.; आच्छ ग. १, परस्मै.
धन्वा अतिशक्ति श्री; अमि-
लाप पु.; इच्छा श्री.; काम
पु.; लाभ पु. वृष्णा श्री.;
इच्छा श्री.
धन्धु इप् (इप् ग. ६, नो
श्रु. इ.)
धन्वा अहित न.; व्यथा श्री.
धनसाधनी इत्येति न्यायसमा श्री.
धनाम पारितोषिकन.
धन्नी सन्धानी अमरावती
श्री.

७.

उन्ना उन्नालम् अव्यय.
अवज्ञान इत्येति.

उत्तुं उी ग. १, परस्मै.;
+उद् उध. ग. १. परस्मै.
उत्तरुं अवतरत् (अव (उप.
+तृ. ग. १, परस्मै. नो व. इ.)

उत्तरुं अव (उप.)+तृ.
उतावग जव पु.
उतावगधी जन्मम् अव्यय.
उत्तः जन्मपदा श्री.
उत्कृष्टता प्रकर्ष पु.
उत्पत्ति प्रभव पु.
उत्पन्न यंनु जन् [जा] ग. ७,
आत्मने.; उद् (उप.)+भू
ग. १, परस्मै.; पद् (उप.)+
+पद् ग. ४, आत्मने.

उत्पन्न थयेषु जात श्रु. इ.
उत्पत्तिस्थान प्रभव पु.
उत्साह उत्साह पु.

उद्यम उद्यम पु.
उद्यम जेयुं उद्यमसम विशेष.
उद्योग उद्योग पु.
उद्योगी इक्ष विशेष.
उपश्रविषा जीविका श्री.

उन्नाजो प्रोक्तम् पु.
उपकार उपकार पु.
उपलब्धु निर्मित (निर् (उप.)
+मा नो श्रु. इ.)

उपदेश उपदेश पु.; वचन न.

उपभोग भोग पु.

उपरी अधिपति पु.

उपाय उपाय पु.

उभर वयस् न.

उवेभुं उप् (उप.)+इक्ष् ग.

१, आत्मने.

उगुं रुह ग. १, परस्मै; प्र

उप,+रुह (उप.)+स्था

(तिष्ठ) ग. १, परस्मै; उद्

उप.+रुह ग. १, परस्मै.

उतीने उत्थिन् (उद् उप.+

स्था नो सन्धक षू. इ.)

उभा रडेवुं स्था (तिष्ठ)

ग. १, परस्मै.

उभेक्षु तस्थिवस् विशे.

ॐ.

अपि ऋषि पु.

अ.

अ अपि अव्यय.

अक एक सर्व.

अकडुं करुं ते अवचय पु.

अकडा मणुं सम् (उप.)+

गम् (गच्छ) ग. १, आत्मने.

अकडम् } सहसा अव्यय.

अ प्रभाणे एवम् अव्यय.

अम इति अव्यय.

अवी रीते इत्थम् अव्यय.

ओ.

ओम्भव उत्सव पु.

ओष्ठुं थत्तं द्यौन् दिने.

ओपावपुं कर्त्तु ग. १, आत्मने

ओमड सगद् पु.; ओपय न.

ओण'गतुं हृ ग. १, परस्मै;

पाद ग. १०; लङ् ग. १,

आत्मने; लम् के उन्

(उप.)+पृ ग. १, परस्मै.

उ.

उंकाथ कलि पु.; कलह पु.

उंणुस भाथुस कर्त्तु पु.

उंठ कण्ठ पु.

इया कथा श्री.

इयरो अदपो ते संभार्जन न.

इयेरी सभा श्री.

इद्वि नदि न कदापि अव्यय.

इनडुं नुङ् ग. ३, अभय.

कपट कपट न.

कपावुं छिद् (कर्भणि प्रयोगमां).

कपास तूल पु.

कपजमां राभुं ते संयम पु.

कपुल राभुं अनु (उप.) +

मन् ग. ४, आत्मने.

कपुलेषुं प्रतिज्ञात [प्रति (उप.)
+ ज्ञा नो भू. कृ.]

कभण कमल न.; पद्म न.

कंपुं कम्प ग. १, आत्मने.

करभावय (भू धातुना प्रेरक प्र-
योगना आशयानुं द्वि. पु. अक.)

करजहार अचमर्ण पु.

करतुं कुर्वत (कृ नो परस्मै. व.

कृ.); कुर्वाण (कृनो आत्म-
ने. व. कृ.).

करनार कर्तृ विशे.

करवा योग्य विधेय विशे.

करायलुं निर्मित [निर् (उप.)

+मा नो भू. कृ.]; कृत

(कृ नो भू. कृ.) विहित

[वि (उप.) + धातो भू. कृ.]

कक्षु काक्ष्य न.

कर्तव्य कर्तव्य न.

कर्पूरतिलकनी पासे कर्पूरति-

लकसमीपम् अव्यय.

कलंक कलङ्क पु.

कल्याण कल्याण न. भद्र न.;

शिव न.

कल्याणकारक श्रेयस् विशे.

कवि कवि पु.

कविराज कवीश पु.

कडे छे ब्रूते (ब्रू ग. २, तु

आत्मने. वर्तमान कालना

त. पु. ओ. व.).

कडेलुं उक्त (वच् नो भू. कृ.)

कडेपुं कथ् ग. १०; भाष् ग.

१, आत्मने.; शंस ग. १,

परस्मै.; वद् ग. १, परस्मै.

कला प्रमाणे आलपुं अनु उप.

+स्था (तिष्ठ) ग. १, परस्मै.

कला कला स्त्री.

कांटे कण्टक पु.

कांडो तीर न.; पार पु.

कांडो पितृव्य पु.

कागडो वायस पु.

कायभो कूर्म पु.

कादव पङ्क पु.

कान कर्ण पु.; श्रवण पु;

श्रुति स्त्री.

कांत कान्ति स्त्री.

काक्षो सार्थ पु.

काम कर्मन न.; कृति स्त्री;

अनुष्ठान न.; कार्य न.

कामहुं चाप न.; धनुस् न.

कामदेव सद्गु पु.

कारथ कारण न.; निमित्त.

गरीष्म दीन विशेषः.

गरीष्मपण्डुं दारिद्र्य न.; दैन्य न.

गर्विष्ठ उद्धत (उद् उप+हन्
नो कर्मणि लृ. कृ.)

गवैथो गायक पु.

गणपुं गल् ग. १, परस्मै; हु
ग. १, परस्मै.

गांडा यपुं मद् (माद्) ग.
४, परस्मै.

गाढ क्रोश पु.

गाय धेनु स्त्री.

गायन गान न.; संगीत न.

गायत्री कौट गोष्ठ पु. के न.

गाक्ष कपोल पु.

गापुं गौ. ग. १. परस्मै.

गीत गीत न.

गुंथपुं ते ग्रयन न.

गुण गुण पु.

गुण जलनार गुणज्ञ विशेषः.

गुणवान गुणवत् विशेषः;

गुणिन् विशेषः.

गुन्हेगार अपराधिन् विशेषः.

गुन्डो अपराध पु.

गुक्ष विवर न.

गुरु गुरु पु.; आचार्य पु.

गुस्से थपुं कुप् ग. ४, परस्मै;

क्रुध् ग. ४, परस्मै.

गोष्ठपुं रच् ग. १०.

गौर होतृ पु.

गोत्र गोत्र न.

गोवाण गोप पु

घ.

घटारतलोपुं शुभ ग. १, आत्मने.

घडो घट पु.

घण्टीवार बहुशस् व्यय.

घण्टुं करीने प्रायस् व्यय.

घण्टुं अतीव व्यय; परम
विशेषः.

घर गृह न.; भर्मन् न.;

सन्नन् न.

घरडधण्डु जरा स्त्री.

घरडो पुरेष जरठ पु.

घरेणुं अलङ्कार पु.

घसाध नपुं क्षि (क्षय)

१ परस्मै.

धी घृत न.

धेरपुं परि (उप.)+चृ.

धेक्षा थपुं मुह् ग. ४, परस्मै.

धोडो अश्व पु. रथ्य पु.

य.

यडोर चकोर पु.

यडती भूति स्त्री; अभ्युदय पु.

यडपुं आ (उप.)+हृ. ग.

१. परस्मै.

यडियापुं न. डोय जेपुं निर-

તિશય વિશે.

ચતુર્થ ચાતુર્ય ન.

ચપળ ચન્નલ વિશે.

ચંદની કૌમુદી સ્ત્રી.; ડ્યો
ત્સા સ્ત્રી.

ચન્દ્ર દન્દુ પુ.; ચન્દ્ર પુ.;

ચન્દ્રમસ પુ.

ચંદ્રાપીઠ ચન્દ્રાપીઠ એક રાજ
પુત્રનું નામ છે.

ચમત્કારિક હથિયાર અસ્ત્ર ન

ચરિત્ર ચરિત ન.

ચાહવું સ્પૃહ ગ. ૧૦.; અભિ
ઉપ. નન્દુ ગ. ૧. પરસ્મૈ.

ચળકતો ધોળો (રંગ) માસ્વર
શુક્લ પુ.

ચળકવું પ્ર ઉપ. ન્કાશ ગ. ૧,
આત્મને.

ચળકાટથી હજ્જલમ અવ્યય

ચળવું ચલ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ.

ચાકર કિદ્દર પુ.; મૃત્ય પુ.

ચાકર માણસ દાસજન પુ.

(દાસ પુ. ચાકર. અને જન
પુ. માણસ).

ચાકરી કરનાર અનુજીવિન વિશે.

ચાખવું સ્વાદ ગ. ૧. આત્મને.

ચામડું ચર્મનું ન.

ચારનો, જથો ચતુષ્ઠય ન.

ચાર મહિના માસચતુષ્ઠય ન.

ચાહ આચાર પુ.

ચાહવું ચર ગ. ૧. પરસ્મૈ.;

ચલ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ.

ચાહના અભિલાષ પુ.

ચિંતાતુર સોત્ક્રણ્ટ વિશે.

ચિત ચિત્ત ન.

ચિન્હ ચિહ્ન ન.

ચીસ વિરાવ પુ.

ચોખા તળુલ પુ.

ચોર સ્તેન પુ.; ચોર પુ.

ચોરવુંચુર (ચોર) ગ. ૧૦, પરસ્મૈ.

ચોરી ચોર્ય ન,

છ

છતો સન્ (અસ્ ના. ૫. કૃ.

સત્તું પુ. પ્રથમાનું એ. ૫.)

છંદ છન્દસ્ ન.; શ્લોક પુ.

છખી પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી

છાતી વક્ષસ્ ન.

છાયા છાયા સ્ત્રી.

છુપાંવવું છન્ન (છદ્ નો કર્મણિ
ભ. કૃ.)

છુટું કરવું મુચ્ (મુચ્) ગ. ૧,
પરસ્મૈ.

છુટું થયેલું મુક્ત મુચ્નો ભ. કૃ.)

છેડો પાર પુ.

છેવટ પરિણામ પુ.

છોકરી નન્દિની સ્ત્રી.

છોકરો બાલ પુ.; હિમ્મ પુ.;

શિશુ પુ.

छोऽवपुं उद् उप. + घृ ग. १,
 विभय.
 छोडी देवुं त्यज् ग. १, परस्मै;
 बि (उप.) + सृज् ग. ६,
 परस्मै.

ज.

जगत जगत् न.
 जग्धा स्थान न.; शाला स्त्री.
 जबकाश पु.
 जंगव अटवी स्त्री, अरण्य न.
 जटायु गुधराज पु.
 जतुं गच्छत् (गम् ग. १,
 परस्मै. नो व. ३.)
 जथो अवचय पु.; संघात पु.
 समुदाय पु.
 जनान्भातुं अन्तःपुर न.
 जनार गन्तुं विशेष.
 जन्म उद्भव पु.
 जन्मपुं (जन् (जा) ग. ४,
 आत्मने.
 जन्मेक्षुं जात (जन् लृ. ३.)
 जभाष्ठ जामातृ पु.
 जमीन भूमि स्त्री.
 जसदी द्रुतम् अव्यय; आचि-
 रात् अव्यय; सत्त्वरम्
 अव्यय.
 जवाभ आपवो प्राति उप. +
 भाष ग. १, आत्मने.

जवुं (क्रियापद) गम (गच्छ)
 ग. १, परस्मै; वज् ग. १,
 परस्मै; सृ ग. १, परस्मै.
 जवुं (क्रियावाचकनाम) गमन न.;
 भत्यय पु.
 जश् यशस् न.
 जयक मिथुक पु. याचक पु.
 जयपुं याच् ग. १, उभय.
 जयपुं ज्ञा. बुध् ग. १, उभ-
 य; अव (उप.) + गम्
 [गच्छ] ग. १, परस्मै.
 जय इव अव्यय.
 जत वर्ण पु.
 जति जाति स्त्री.
 जनाणु यात्रिक पु.
 जसुह दूत पु.
 जग जाल न.
 जवतुं जयत् (जि ग. १,
 परस्मै. नो व. ३.)
 जतायक्षुं अभिभुत (अभि
 (उप.) + भू नो लृ. ३.)
 जङ्गी जीवित न.
 जम जिह्वा स्त्री.
 जमतुं देवुं जिह्वाग्र (जिह्वा
 स्त्री जल + अग्र न. टाय).
 जश् जीण सृ नो लृ. ३.
 जव जीव पु.
 जवपुं जीव ग. १, परस्मै.

शुद्धी शुद्धी मतनुं विविधविशे.

शुवान श्री. प्रमदा श्री.

शूङ्गं अनृत न. असत्य न.

शेथी यतः अव्यय.

शे प्रभाणे यथा अव्यय.

शेभ यथा अव्यय.

शे यदि अव्यय.

शेधने अबलोक्य (अव
(उप.)+लोक नो अव्यय
शू. कृ.).

शेजन योजन पु.

शेडायक्षुं युक्त (युज् नो शू.
कृ.); प्रपन्न (प्र (उप.) +

शेडो उपानह श्री.

शेर्तु पश्यत (दृश् ग. १.
परस्मै. नो व. कृ.)

शेनार द्रष्ट विशे.

शेनर बल न.; सामर्थ्य न.

शेनार प्रबल विशे.; बलवत्
विशे.

शेवानी भङ्गेर्यानी दृष्टिप्रसाद
पु. दृष्टि श्री. नजर+

प्रसाद पु. भङ्गेर्यानी).

शेवायक्षुं निरूपित (नि (उप.)
+ रूप नो शू. कृ.).

शेपुं दश (पश्य) ग. १,
परस्मै.; इक्ष् ग. १, आ

त्तने.; प्र (उप.)+इक्ष्
ग. १, आत्तने.; सम् उप.
+ लक्ष् ग. १०.

शानरपी अभृत ज्ञामामृत न.

(ज्ञान न. शान, अने
अमृत अभृत).

न्यां यत्र अव्यय.

न्यां सुधी यावत् अव्यय.

न्यारे यदा अव्यय.

३.

जंभपुं स्पृह ग. १०. (पु.

जड तरु पु वृक्ष पु.; पादप

जुंभडुं उटज पु.

जेर बिष न.

८.

टंटी कलि पु. कलह पु.

टपकुं गल् ग. १, परस्मै.

टपकुं बिन्दु पु.

टेव व्यसन न.

टाय अग्र न.

टोणुं सूय न.

९.

डग शठ पु.; जाल्म पु.; खल
पु.; वञ्चक नुं.

डगारे वञ्चक पु.

डपके उपालम्स पु.

डरापपुं अधि (उप.) + कृ.

ढीक वरम् अव्यय; सम्यक्
अव्यय.

ढेकाणुं स्थान न.

५.

उथ कलङ्क पु.

उधु धोमत् विशे; मेघाविन्
विशे.

उखो भाणुस प्रज्ञ पु. प्राज्ञ
पु.; बुध पु.

उणी शाखा स्त्री.
डुक्कर वराह पु.

६.

उगधो राशि पु.

ढेकपुं आवरण न.

ढेकेलुं छन्न (छद्मो कर्मणि
भू. ई.)

ढीलुं यथेष्ट श्लथ विशे.

त.

तकसीर विप्रिय न.

तकावपुं लुम् ग. ४, परस्मै.

तकासपुं आ (उप.)+शंस ग.
१. आत्मने.

तजवा लायक परिहर्तव्य विशे.

तजवुं त्वञ् ग. १, परस्मै.

तडोका मातृष पु.

तप तपस् न.

तपासपुं परि (उप.)+इक्ष् ग.
१, आत्मने.

तपेष्टु संसप्त [सम् (उप.) +

तप् नो भू. ई.]

तमे भवत् सर्व; युष्मद् सर्व.

तरत अचिराद् अव्यय; अन-

न्तरम् अव्यय; द्रुतम्
अव्यय.

तरक्षडपुं स्फुर ग. ६ परस्मै.

तरवार असि पु.; खड्ग पु.

तरस तृष्णा स्त्री,

तरस्थुं तृपित विशे.

तरेढतरेढनं विविध विशे.

तक्ष तिल पु.

तणाव कासार पु. तडाग पु.

तणावडुं पलबल पु.

तणीयुं मूल न.

तत्त्वं तत्त्वं न.

तत्वज्ञानी ब्रह्मविद् पु.

तत्पर उद्यत विशे.

तामे यपुं शरणम् के वशम्

*गम् (गच्छ) ग. १.

परस्मै; अनु (उप.) रुध्

अ. ४, आत्मने.

तारो तारक न.

तारानो नृणो तारागण पु.

(तारा स्त्री. तारो + गण
पु. नथे.

तिक्षु निशित विशे.

तिरस्कार अवधीरणा स्त्री.

तिरस्कारवुं भव (उप.)+धीर

ग. १०.; भव उप.+मन्

ग. ४, आत्मने.

तीर ह्यु पु.; शर पु.; वाण पु.

तीर्थ लण्ठी ननु क्षेत्रगामिन

विशे.

पुच्छ क्षुद्र विशे.

पुल्य तुल्य विशे.

तेज तैजस् न. प्रभा स्त्री.

तेज तीर पु.

तेथी अत अव्यय; तत अव्यय

ते प्रभाणे तथा अव्यय.

तैयार उद्यत (उद् उप. +यम्

ना कर्मणि लृ. ई.); सिद्ध

(सिद्ध ग. १. ई. ग. ४.

ना लृ. ई.)

तैयारी सम्भार पु.

तोछो उद्धत (उद् उप. +

हन् ना कर्मणि लृ. ई.).

तोपण परम् अव्यय; तु

अव्यय.

तोणवुं तुलू ग. १०.

त्यां तत्र अव्यय; तु

त्याग त्याग पु.

त्यारे तदा अव्यय.

त्वरा जय पु.

त्वरा करवी त्वर ग. १. आ-

त्मने.

थ.

थड वृन्त न.

थनार

थवानुं

भाविन

थ-थरुं वेप् ग. १. आत्मने.

थवुं भू ग. १, परस्मै.

थशे भविष्यति (भू धातुं
नविष्यकाण त. पु. अ. ५).

थाकवुं श्रम् [श्राम्] ग. ४,
परस्मै.

थाक भावे वि उप.+श्रम्
ग. ४, परस्मै.

थोडापणुं लघिमन् पु.

थोडुं प्रतनु विशेषण; अल्प
विशे; तनु विशे.

ट.

दक्षिणा दक्षिणा स्त्री.

दंगो देवो दुह् ग. ४, परस्मै.

दंड दण्ड पु.

दंडवुं दण्ड ग. १०,

दया कारुण्य न.

दयाणु कारुणिक विशे.

दशनि दर्शन न.

दरभार राजद्वार न.

दरिद्र दरिद्र विशे.

दरियो उदधि पु. समुद्र पु.

दातार दातृ विशे.

दांर सदिरा स्त्री.

हासी हासी श्री.

द्वियर देव पु.

द्विस दिन न.

द्विसे दिवा अव्यय.

द्विव्य भगवत् विशे.

दिशा दिश श्री,

दिकरे पुत्र पु; सुनु पु;

अत्मज पु.

दीकरा तरीके माने- } पुत्रीकृत
लुं, द्वाक करेणुं. }
विशे.

दीकराणा जन्म जेवुं पुत्रजन्म
सम विशे.

दीकरा आत्मजा श्री; पुत्री श्री.

दुहितृ श्री; कन्या श्री.

दीडेणुं दृष्ट (दृश् नो भू. इ.)

दीक्षणीर दुःखित विशे;

विषण्ण भू. इ.

दीवा दीप पु.

दुःभ क्लेश पु; दुःख न; पीडा

श्री; व्यसन पु; अनिष्ट

न; विषद् श्री.

दुःभ देवुं तुद् ग. ६, उभय,

पीड ग. १०,

दुःभनो हरिथो दुःखोदधि

(दुःख न. दुःभ+उदधि

पु. हरिथो)

दुःभी दुःखित विशे.

दुःभ थवुं अव (उप.) +सद्

(सीद्) ग. १, परस्मै.

दुःखण दुर्भिक्ष न.

दुनियां लोक पु. संसार पु.

दुर्जन दुर्जन पु.

दुष्ट दुष्ट (दुष् ग. ४, परस्मै.

ने भू. इ.)

दुष्ट काम दुष्कृत न.

दुश्मनाथ वैर न.; विग्रह पु.

दूत दूत पु.

दूर दूर विशे.

दूर दूरम् अव्यय.

दूर करेणुं अप उप. ४ नी

ग. १, उभय.

देभाडुं आविस् + कृ (भा-

विष्कृ) निरू उप + दिशू

ग. ६, उभय.

देभाय जेवुं दृश्य विशे.

देभाव उद्गम पु.

देभावडुं वरतनु विशे.

देवधार डेवुं धृ ग. १०.

देराणि डे जेहाणी यातु श्री.

देव दिवौकस् पु.; देव पु.;

देवता श्री; महत् पु.

देवधार देवधार पु.

देवाधार अधमर्ण पु.

देवण देवकुल न; देलालय

न.; देवायतन न.

देवेनो शिदपी त्वष्ट पु.

देश देश पु.; जनपद न.

राष्ट्र पु.; विषय पु.
 देह देह पु.; शरीर न.
 दैत्य असुर न.; राक्षस पु.;
 रक्षस् न. निशाचर पु.
 दौडुं धाव् ग. १. परस्मै.
 दौरडी रज्जु स्त्री.
 दौरी ज्वं नी ग. १. उभय.
 दौस्ती संगत न.
 दृश्य दृश्य विशेष.
 दृष्टि दृष्टि स्त्री.
 द्वेष करना द्वेष पु.

ध.

धड्डुं रूपन्द ग. १, आत्मने.
 द्धुर् ग. ६, परस्मै.
 धणी रमण पु; स्वामिन् पु.
 अधिपति पु; भर्तृ पु.
 धणीना गुणोत्थी युक्त स्वामि-
 गुणोपेत विशेष,
 धनार्थ पु; द्रव्य न. वस्तु न.;
 वित्त न; विभव पु. धन न.
 धनवान धनभाज् विशेष; ध-
 निक पु.
 धंधो वृत्ति स्त्री.
 धरावुं तुष्ट ग. ४, परस्मै.
 धर्म धर्म पु.
 धर्मशास्त्रनी आशा विधि पु;
 धारणु करवुं धृ ग. १०.

धारवाणुं निशित विशेष.
 धारवुं गण ग. १०,
 धीमे डीमे क्रमेण (क्रमनी त-
 तीयानुं ऐकवचन); शनैस्
 अव्यय.

धीमु मन्द विशेष.
 धीरज धृति स्त्री.
 धूज्वं वेष्ट ग. १, आत्मने.
 कम्प् ग. १, आत्मने.
 धृतशङ्कतो पुन धार्तराष्ट्र पु.
 धोवुं क्षल् (क्षाल्) ग. १८, प्र-
 उप+क्षल् (क्षाल्) ग. १०,
 धोणुं धवल विशेष; श्वेत विशेष.
 ध्यान आध्यान न,

न.

न ओणं गाय एवं जलद्वय-
 नोय विशेष;
 नडल प्रतिकृति. स्त्री.
 नडी एष अव्यय.
 नगरवासी पौर-पु.
 नजर दृष्टि स्त्री.
 नटी नटी स्त्री.
 नणुं ननान्दु स्त्री.
 नदी नदं पु; नदी स्त्री.
 नमवुं नम्र ग. १, परस्मै;
 नन्द ग. १, आत्मने, अभि

(उप.) वाद् + ग. १०,
 नभस्कार नमस् अव्यय.
 नरम मृदु विशेष.
 नवु नव विशेष.
 नशील दैव न.
 नक्षत्र प्रतनु विशेष. अल्प विशेष.
 तनु विशेष. लघु विशेष.
 नहि न अव्यय.
 नाटक नाटक न.
 नात ज्ञाति स्त्री.
 ना पाठवी भव उप. + सद्
 (सोद्) ग. १, परस्मै.
 नाम नामन् न. अभिमान न.
 नाम हेतुं अभि उप. + घा
 कर्मणि प्रयोगमां थी).
 नामे नाम अव्यय.
 नायक नायक पु.
 नारी नारी स्त्री.
 नाश नाश पु. अत्यय पु.
 विनाश पु.
 नाश पाभुं ध्वस् ग. १, आ-
 त्मने. नश ग. ४, परस्मै.
 नाश पाभेक्षुं नष्ट (नशतो भू. कृ.)
 निग्रह संयम पु.
 निधा दृष्टिप्रसाद (दृष्टि स्त्री.
 नजर, अने प्रसाद पु.
 भङ्गस्थानी).
 नीचे नभुं भव उप. + नम्

ग. १, परस्मै.
 निंदावा लायक गर्ह्य विशेष.
 निंदुं निन्द ग. १, परस्मै.
 निंदा निन्दा स्त्री.
 निपणवुं निर (उप.) + आ
 (निर्मायते कर्मणि ३५), सृज्
 ग. ६, परस्मै.
 निरांत सुख न
 निरांतपाणुं निवृत्तिमत विशेष.
 निरूपयोग असारता स्त्री.
 नीकणुं निर (उप.) + गम्
 (गच्छ) ग. १, परस्मै. प्र
 उप+स्था ग. १, आत्मने.
 नीपणुं उद् (उप.) + मू ग.
 १, परस्मै. निस् (उप.)
 + पद् (निष्पद्) ग. ४,
 आत्मने.
 नुकसान अपाय पु. अहित न.
 नुर पण्ण न.
 नोतरुं नि (उप.) + मन्त्र
 ग. १०, आत्मने.
 न्यायशास्त्र जलानार नैयायिकपु.
 न्हावुं भव (उप.) + ग्राह ग.
 १, आत्मने.

५.

पङ्कडुं भव (उप.) + लम्ब

ग. १, आत्मने.; धृ ग. १,
 उभय; भज् ग. १, उभय-
 पङ्क्तुं ते (क्रियावाचक नाम)
 ग्रहण न.
 पक्षी विहग पु.; पक्षिन् पु.
 पञ्चाण्वं प्र उप. + क्षल् (क्षाल्)
 ग. १.
 पग पाद पु.
 पगधु पद् न.
 पञ्ची पक्षिन् पु.
 पङ्गी ततः अव्यय; पश्चात्
 अव्यय; अनन्तरम् अव्यय.
 पञ्चवटी पञ्चवटी स्त्री.
 पटराणी महिषी स्त्री.
 पङ्क्तुं (क्रियापद) पत्न्य. १५२२मै.
 पङ्क्तुं (क्रियावाचक नाम) पसन
 न; पात पु.
 पङ्क्तुं (पतित (पत नो भृ. कृ.
 पङ्कश सन्निधि स्त्री. (सकाशपु.
 पण् अपि अव्यय; किन्तु
 अव्यय; परंतु अव्यय; तु
 (वाङ्मनी शब्दात्तमां वपरा-
 तो नथी) अव्यय.
 पङ्क आत्मन् पु.
 पङ्कित पण्डित पु.
 पत्थर अश्मन् पु.; दृशद्
 स्त्री.; शिला स्त्री.
 पथारी हान्या स्त्री.

परणुव परि (उप.) + नी ग.
 १, उभय.
 परमेश्वर जगत्कर्तुं पु; ईश्वर
 पु. देव पु.
 परवानगी अनुज्ञा स्त्री.
 पराक्रम पराक्रम पु.; वीर्य न.
 शौर्य न.
 पराम रजस् न.
 पराधीन परवत् विशेष.
 परिणाम परिणाम पु.
 परिश्रद्ध ब्रह्मन् न.
 परीक्षा करणी वि उप. + मृश
 ग. ६, परस्मै. सम् उप.
 + लक्ष् ग. १०,
 परीक्षा लेवी परि (उप.) +
 ईक्ष् ग. १, आत्मने.
 परोदिशे प्रातर अव्यय.
 परेणो अतिथि पु.
 पर्वत गिरि पु. पर्वत पु.
 शिखरिन् पु.
 पवन पवन पु. मरुत पु. वात
 पु. मारुत पु. वायु पु.
 पवित्र पुण्य विशेष.
 पवित्र करायधुं पूत (पूतो भृ. कृ.)
 पशु पशु पु.
 पसरवुं प्र (उप.) + सृ ग. १, परस्मै.
 पडेरधुं परिहित (परि (उप.)

+ ધ્રા નો ભૂ. કૃ.)
 પહેલાં પુરા અવ્યય.
 પહેલું પ્રથમ વિશે.
 પહેંચેલું પ્રાપ્ત (પ્ર (ઉપ.) +
 આપ્ નો ભૂ. કૃ.).
 પાંચર પંચર પુ.
 પાંદડું પર્ણ ન.
 પાછા આવવું નિ (ઉપ.) +
 વૃત્ ગ. ૧, આત્મને. પ્રતિ
 ઉપ. + નિ ઉપ. + વૃત્
 + આ ઉપ. + ગમ્ ગ. ૧,
 પરસ્મૈ.
 પાછા વળવું પરા (ઉપ.) +
 વૃત્ ગ. ૧, આત્મને.
 પાછલો ભાગ પરાર્થ પુ.
 પાછું વળીને પરાવૃત્ય.
 પાછું આવેલું નિવૃત્ય (નિ +
 વૃત્ નો ભૂ. કૃ.)
 પાઠ પાઠ પુ.
 પાઠશાળા પાઠશાળા સ્ત્રી.
 પાડો મહિષ પુ.
 પાણી ઉદક ન. જલ ન.
 વારિ ન. પયસ્ ન.
 પાપ પાપ ન. અધર્મ પુ.
 પાપી પાપિન્ વિશે.
 પામવું પ્ર (ઉપ.) + આપ્.
 પામેલું પ્રાપ્ત [પ્ર (ઉપ.) +

આપ્ નો ભૂ. કૃ.]
 પાર પાર પુ.
 પારકું પરકીય વિશે.
 પારખ કરવી વિ ઉપ. + મૃગ
 ગ. ૬, પરસ્મૈ. સમ્ ઉપ.
 + લક્ષ્ ગ. ૧૦, ઉભય.
 પારધી ન્યાય પુ.
 પાવન પૂત (પૂ નો ભૂ. કૃ.)
 પાળનાર પાલક વિશે.
 પાળો પાતિ પુ.
 પિગળવું દુ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 પિંડ પિણ્ડ પુ.
 પીડવું પીઢૂ ગ. ૧૦,
 પીડા પીઢા સ્ત્રી. વ્યથા સ્ત્રી.
 પીવું પા (પિવ્) ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 (કર્મણિષ્પ પી).
 પુણ્ય પુણ્ય ન.
 પુણ્યરૂપી મૂલ્ય પુણ્યપણ્ય ન.
 પુણ્યશાલી પુણ્યવત્ વિશે.
 પુત્રે પુત્ર પુ. આત્મજ પુ.
 સૂનુ પુ.
 પુરાણ પુરાણ ન.
 પુરુષ પુરુષ પુ. નૃ પુ. નર
 પુ. જન પુ. માનવ પુ.
 પુષ્કળ પ્રમૂત વિશે.
 પુસ્તક ગ્રન્થ પુ. પુસ્તક ન.
 પૂછાનો ટેકો પુચ્છકાવલ.
 મ્બન ન. (પુચ્છક ન. પૂછકું
 અને અવલમ્બન ન. ટેકો.
 પૂછકું લાક્ષણ.; પુચ્છક ન.

मनावः अर्थः पु.
 मनावः (मनधी) भावय (भू
 ना प्रेरकतुं आशयः डि. पु.
 अ. ५.
 मउमउतुं जलप् ग. १, परस्मै.
 मरश् हिम न.
 मरोमरी करवी स्पर्ध ग. १,
 आत्मने.
 मस अलक्ष (तृतीया साथे)
 मडातुं निमित्त न.; कारणन.
 मडार वेहिल् अभ्यय.
 महु भूरि विशेषः बहु विशेषः.
 महुपणुं बाहुल्य न.
 महु मोहुं भूयस् विशेषः.
 मडेतर वरम् अभ्यय.
 मडेन मणिनी स्त्री. स्वस्त् स्त्री.
 मडेनपणी सखी स्त्री.
 मण बल न.
 मणतथु दन्धन न.
 मण्ड वृषसपु.; वृष पु.
 मणवान बलवत् विशेषः; अबल
 विशेषः.
 मणिदान बलि पु.; हविस् न.
 मण्डुं संतप्त (सस्त्र (उप). +
 तप् नो भू. इ.)
 माग उपवन न.
 माप पितृ पु.; जनक पु.
 मारणुं द्वार न.
 मारी खातायन न.

आवर्त् भ्रान्त (भ्रमनो भू.
 आणक डिम्भ पु.; बाल पु.;
 शिशु पु.
 आणतुं इह ग. १, परस्मै.
 भिंभ विम्ब न.
 भी बीज न.
 भिलाडो विडाल पु.
 भीक सीति स्त्री.; भय पु. न.
 भीकणु (स्त्री) भीरु स्त्री.
 भीगे ठेकणे अन्यत्र अभ्यय.
 भीना अर्थः पु.
 भीरानुं वि उप + राज्
 १. उभय.
 भुद्धि बुद्धि स्त्री.; मति स्त्री.
 भुद्धिनी शक्ति बुद्धिमभाव
 (बुद्धि स्त्री. भुद्धि प्रभाव
 पु. शक्तिः).
 भुद्धिवान बुद्धिमत् विशेषः. मैत्रा
 विन विशेषः; धीमत् विशेषः.
 भुडेकुं निमज्ज (नि (उप.) +
 मस्त् नो भू. इ.)
 भेट द्वीप पु.
 भेटेला निषण्ण नि उप +
 सद् नो भू. इ.
 भेटेण विरुप विशेषः.
 भेलान थवुं मुह ग. ४, परस्मै.
 भेसवुं उप (उप.) + विश् ग.
 ६, परस्मै.; नि (उप.) +

सद् (निषद्) ग. १,
परस्मै.

भोक्षवानी छटा वाक्पटुता
स्त्री.) वाक् स्त्री. वाणी, अने
पटुता स्त्री. होशियारी).

भोक्षवपुं हे ग. १, उभय; अस्मि
उप. + आ (कर्मणि प्रयो-
गमां धी).

भोक्षनार्थे वक्तृ पु. न.

भोक्षुं उक्त (वच्नो भू. ३)
अहने भोक्षुनार ब्रह्माविद् विशेष.

अस्मा ब्रह्मन् पु.; वेद्यस् पु.

आहणु ब्राह्मण पु.

भ.

भंग भङ्गे पु.

भक्त भक्त पु.

भक्ति भक्ति स्त्री.

भजवपुं नाद् ग. १०.

भजवुं भज् ग. १, उभय.

भट्टवुं अद् ग. १, परस्मै.

भंडार भाण्डागार पु. कोश
पु. निधि पु.

भभरो भ्रमर पु. अलि पु.

भद्युकर पु.

भभवुं अद् ग. १, परस्मै;

भय भय न.; भीति स्त्री.

भयंकरभयङ्करविशे. दारुण विशे.

भरवुं भृ ग. १, उभय (भ्रि-

यते कर्मणि ३५); पूर भ
१, उभय.

भधमनसाध लक्षत्त्व.

भक्षुं हितन.; सत् (अस् तो
कर्तरि वर्तमान इदंत.)

भक्षो भाणुस सत् पु.

भाध भ्रातृ पु.; बान्धव पु.

भात मोहन पु.

भार भार पु.

भावपुं स्वाद् ग. ६, आत्मने;

रुच् ग. १, आत्मने.

निक्षा मिक्षा स्त्री.

भीष भागवी, | भिक्षु ग. १.

भीषवुं | आत्मने.

भीष भीम पु. पांडुना ये

पुत्रनु नाम.

भूप्यो भुधित विशे.

भुज भुज पु.; बाहु पु.

भुः किरि पु.; बराह पु.

भुक्ष भावी मद् (भाद्) भ.

४, परस्मै. प्र उप. + मद्

(भाद्) ग. ४, परस्मै.

भेट उपहार न.

भेटवुं कुल् ग. ४, परस्मै.

भ्रिष् ग. ४, परस्मै.

भेदु भिद्.

भोय भूमि स्त्री.

भोञ्जने भोजन न.

भोभियो मार्गोपदेशु; भा-

गंदर्शक पु.

मज्ज्युत रति दृढम् अव्यय.

मज्ज रति स्त्री.

मठ मठ पु.; आश्रम पु.

मड्डं शब्द न.

मथुं यत् ग. १, आत्मने.

मह मद् पु.

मध मधु न.

मधुर रीने मधुरम् अव्यय.

मन मनस् न; मानस न.

मनने कर्मभां राणवुं ते

मनःसंयम पु.

मनेऽहं नेत्रनाणा स्त्री.

मदिराक्षी स्त्री.

ममनाणु स्निग्ध विशेष.

मरथु मरण न.

मरद् पुरुष पु.

मरुंम् (म्रिय्) ग. ६, आत्मने.

मश्करीमां डसवुं वि (डिप).

+ हस् ग. १, परस्मै.

महात्मा महात्मन् पु.

महादेवमहादेवपु वृषभध्वजपु.

महाराज महाराज पु.

मा मास पु.

माहिमा महिमन् पु.

महेतत करवी यत् ग. १, उभय.

महेरण्यानी कृपा स्त्री.; प्रसादपु.

महेरण्यानी मेणववी ते

आराधन न.

महेल प्रासाद पु.

मणवाने मुश्केल दुर्लभ विशेष;

दुराप विशेष.

मणीने मिलित्वा (मिल् ने

संयुक्त भू. कृ)

मणे तेषु साध्य विशेष.

मांडो लतागृह न.

मांस मांस न.

मा जननी स्त्री; मातृ स्त्री.

मा (नडि) मा अव्यय.

मागनार मिश्रकपु; याचकपु.

मागवुं याच् ग. १, उभय; प्र

उप. + मर्थ ग. १०, आत्मने;

ममि उप. + अर्थ ग. १०,

आत्मने.

माटी मृद् स्त्री.

माटे कृते अव्यय,

माही डालत दुर्दशा स्त्री.

माथुस जन पु; मानव पु; नरपु.

मात्र केवलम् अव्यय.

माथुं मस्तक न; शिरस् न;

शीर्ष न.; मूधन् पु.

मानवाणी स्त्री मानिनी स्त्री.

मानवुं मन ग. ४, आत्मने.

मनु (डिप) रुद् ग. ४,

आत्मने.

माद् करवुं क्षम ग. १, आत्मने.

मांशी क्षमा स्त्री.

भाषाप पितृ पु. द्वि. व.
 भाषाणु स्तिग्ध विशेषे.
 भार्ग मार्ग पु.
 भार ताडन न.
 भार भाधयो तड् (ताड्) ग. १०.
 भारवुं प्र (उप.) + ह ग. १,
 उभय; तड् (ताड्) ग. १०.
 भारवुं ते (क्रियावाचक नाम.)
 ताडन न.
 भाणा माला स्त्री.
 भिडाश माधुर्य न.
 भिन्न मित्र न.; बयस्व पु;
 सुहृद पु
 भिन्न मित्रता स्त्री.
 भित्था पदार्थ अवस्तु न.
 भित्था पदार्थनी उदपना अव-
 स्त्वारोप पु.
 भीडा भोलापणुं प्रियवादित्वन.
 भीडुं लक्षण न.
 भीडुं भोलनारप्रियवादिन् विशेषे.
 भुज्य मुख्य विशेषे; प्रधानतम
 विशेषे.
 भुंगा भुगातूणीम् अव्यय.
 भुंगो मूक विशेषे.
 भुङी मुष्टि पु.
 भुरभाभी बैयात्य न.
 भुस्केदीधी भणी शके औवुं दु-
 र्लभ विशेषे; दुराप विशेषे.

भुसाक्षर पान्थ पु.
 भुसाक्षरीनो थाक अचञ्चलेद पु.
 (जङ्घ्यन्) पु. रस्तो + खेद
 पु. थाक.)
 भूर्ध्वा आववी भूर्च्छ ग. १.
 परस्मै.
 भूरतनी धडी लङ्गवेला स्त्री.
 भूकवुं मुच्च (मुञ्च ग. १,
 परस्मै; नि उप. + धा.
 भद्रयधुं मुक्त (मुचने भू. इ.)
 'केलु निश्चित (नि उप. +
 विशू ना प्रेरक प्रयोगवुं क-
 र्षि भू. इ.)
 भुंगापणुं मौ न.
 भूक्ष मूल्य न; पण्य न.
 भण मूल न.
 भेडेरभानी भेणववी ते आरा-
 धन न.
 भेडेनतु दक्ष विशेषे.
 भेणववुं प्र (उप.) + आप्; अव
 (उप.) + आप्; अधि (उप.)
 + गम् (गच्छ्) ग. १, पर-
 स्मै.; लभ् ग. १, आत्मने;
 विद् (बिन्द्) ग. ६, उभय.
 भेणापने भाटे आतुर सङ्ग-
 मोत्सुक विशेषे.
 भैत्री भैत्री स्त्री. स्नेह पु,
 भोक्त्वपुं प्र (उप.) + हि.
 भोक्त्वेषुं प्रस्थापित विशेषे.

भोक्ष मुक्ति स्त्री. मोक्ष पु.
भोक्षुं महत् विशेषः; ज्यायस्
विशेषः; अवज्ञात विशेषः; पर
विशेषः;

भोगे शत्रु नहारिषु पु.
भोत मृत्यु पु
भोती मुक्ता स्त्री.; मौक्तिक न.
भोर मयुर पु.
भोः मुख न.
भोः मलप्रवपुः स्मि गे १,
आत्मने.

य.

यक्ष यक्ष पु.
यक्ष करनार यजमान पु.; ऋ-
त्विज पु.
यक्ष करवे यजू ग. १, उभय;
घा [उप.) + ह ग. १,
परस्मै.

यक्षुं } यज्ञिय
यक्ष्मन्धी, }
यत्र यन्त्र न.
याददास्त स्मृति स्त्री.
याद राप्पुं स्मृ ग. १ परस्मै,
युक्त युक्त (यजूतो भू ई.);
यसन्न (प्र (उप.) नष्ट ग.
४, आत्मने. नो भू. ई.);
उपेत भू. ई.

योगी योगिन् पु; यति पु.
योग्य योग्य विशेषः; उचित विशेषः.

योग्य भाषुस पात्र न.
योग्य वस्तु पात्र न.
योग्य वर्तुलुङ्क आचार पु.

२.

रक्षक रक्षक पु.; रक्षित पु.
रक्षण रक्षण न; रक्षा स्त्री,
रक्षण करनार रक्षित विशेषः.
रक्षण करुं रक्ष् ग. १, परस्मै;
तन्त्र ग. १०,
रक्षुं रक्ष् ग. १, परस्मै; अत्र
ग. १, परस्मै,

रक्षायुं रक्षित (रक्ष् नो भू ई.)
रघुगोत्रो राज रघुनाथ पु.
रघुगोत्रो वंशज रघु पु, ७, ९.
रंग रत्न पु; वर्ण पु,
रंगरंगी त्रिचित्र विशेषः,
रयुं रच् ग. १०; प्र (उप)
+ नी ग. १, उभय,

रत्न अनुज्ञा स्त्री.

रडुं रुद
रडुं ते (क्रियावाचक नाम) रोदन
रणभूमि रणभूमि स्त्री.; सम्-
राज्जण न

रत्न रत्न न.
रत्नश्च स्त्री स्त्रीरत्न न.
रथ रथ पु.

रमत क्रीडा स्त्री.

रम्बुं क्रीड् ग. १, परस्मै; रम्
ग. १, आत्मने.

रस रस पु.

रस्तो बर्तमान न; वीथि स्त्री.

रेहेठाथु वास पु.

रेहेधु अध्यूषिषस् विशे.

रेहेधुं वस् ग. १, परस्मै. अधि
(उप.)+वस् ग. १, परस्मै.

रांधपुं पच् ग. १, परस्मै.

राक्षस राक्षस् पु. रक्षस् न.

राजनीति राजनीति स्त्री.

नीति स्त्री.

राजपुत्र राजपुत्र पु.

राज राजन् पु; नृप पु;

नृपतिपु.; भूप पु.; भूमृत् पु

पार्थिव पु.

राजपथं नृपत्वं न.; राज्यन.

राजनी भाष्यस राजपुरुष पु.

राज अनावधाने अभिषेक्तुम्

(अभि (उप.)+सिच् नो

हे. कृ.)

राज्य राज्य न.

राज्य कर्तुं शासत् (शास्

नो व. कृ.]

राज्य यथावपुं शास्.

राज्यना लाभथी भेयायधुं

राज्यलोभाकृष्ट.

रातु रक्त विशे.

रामना पुत्रनुं नाम कुश पु.

रामनी भजेन शान्ता स्त्री.

रीत रीति स्त्री.

३ तूल पु.

रयि रुचि स्त्री.; अभिरुचि.

र. न रोदन न.

रयत प्रजा स्त्री.

रोग रोग पु.; व्याधि पु.

रोपयुं ते (क्रियापद नाम)

आरोपण न.

ल.

लघु ज्वं नी ग. १, उभय;

वह ग. १, परस्मै. अप

उप.+नी ग. १, परस्मै.

लघु ज्वं ते (क्रियावाचक नाम)

हरण न.

लघु भेसयुं प्र (उप.)+वृत् ग.

१, आत्मने

लघु लेयुं ह ग. १, उभय.

लक्ष्मी लक्ष्मी स्त्री, रमा स्त्री.

लभेधुं प्रणित भू. कृ. लिखित

लंगडो अज्ज पु.

लंगडो खज्ज विशे.

लंगायतुं वृद्धिमत् विशे.

लग्नभांआपवा योग्य प्रदेशविशे.

लडवैयो योध पु.; चीर पु.

लडाध युद्ध न; युध् स्त्री.

विग्रह पु

लडाध अने सलाह विग्रहसंधि

पुं हि. व.

लडधुं युध् ग. ४, आत्मने.

अर्थ ग. १०; प्र उप. +
अर्थ ग. १०
विनवपुं प्र (उप.) + कथ् ग.
१०; परस्मै.

विना विना अव्यय.
वियोग वियोग पु.
विवाह विवाह पु.
विश्व विश्व न.
विश्वकर्मा विश्वकर्मरूपत्वमृपु.
विश्वास विश्वास पु.; श्रद्धा
स्त्री.; प्रत्यक्ष पु.
विश्वासनुं कारण विश्वास
कारण न.

विस्तार विकास पु.
विसाभो आवाती सभ्यपथी
विश्रामहेतोः

वीटाणवुं परि (उप.) +
वीजणी विद्युत् स्त्री.
वीणवुं उज्ज् ग. ६; परस्मै.
वीर्य वीर्य न.
वणी कबरी स्त्री.

द पु छन्दस्मृ. श्रुतिस्त्री.
वेद ज्ञानान्तर श्रुतिमत्त विशे.
वेर वाणवुं ते प्रतिक्रियास्त्री.
वेश्ण एलापुर न.
वेध लता स्त्री.
वहेभी साशङ्क विशे.
वैकुण्ठ, विष्णुनुं रहेवानुं ठेकाणुं
वैकुण्ठ न.
वैभव प्रभाव पु.

२१.

शंका शङ्का स्त्री; संदेह पु.
शंका लरेलुं शाशङ्क विशे.

शङ्खगारवुं भूष् ग. १०, पर
स्मै; अलम् + कृ (कर्मणि
प्रयोगमां क्रि).

शतके शत न.

शत्रु अरि पु.; शत्रु पु. रिपु
पु; द्वेष्ट पु.

शत्रु साथे लडाई शत्रुविग्रह पु.
शरणे नुवुं शरणम् के वशम्
+ गम (गच्छ) ग. १, प-
रस्मै.; आ (उप (+धि
ग. १, उभय.

शरदन्तु शरद् स्त्री.

शरभाववुं लज्ज ग. १. आत्मने.
शरीर शरीर न.

शरीर रूपा वहाणु कायनै स्त्री.
शरीरमां रहेतुं शरीरस्थ विशे.

शर्यात आरम्भ पु.

शर करवुं आ (उप) + रम्
ग. १, आत्मने; प्र (उप,)

+ वृत् ग. १, आत्मने,
शहरे नगर न; नगरी स्त्री:

पुर न; पुरी स्त्री.

शाण्डी स्त्री आर्या स्त्री.

शांत मूक विशे. स्वस्थ विशे.

शांतता मौन न.

शांत शीते तूष्णीम् अव्यय.

शांत यत्नं शम् (शाम्) ग;

४, परस्मै.

शांत पाठ्युं सान्त्वग. १०, परस्मै.

शांतिशान्ति स्त्री; स्वास्थ्य न.

साप्तीत करुं सम्य उप. + लक्ष्

ग. १०, उभय.

शास्त्र शास्त्र न,

शाणा शाला स्त्री.

शिकारी व्याध पु.

शिकारी प्राणी श्वापद पु.

शिक्षा दण्ड पु.

शिवयुं उप(उप.) + दिश्

ग. ६, परस्मै; वि उप +

नी ग. १, उभय.

शियाण शृगाल पु. जम्बूक पु.

शियाणा शिरिर पु. न.

शिव शिव पु; धूर्जटि पु.

शूलिन् पु. शम्भु पु.

शिवयुं देहं शिवालय न.

शिशिरशत शिशिर पु.

शिष्य शिष्य पु; छात्र पु;

विद्यार्थिन् पु;

शीघ्रयुं शिघ्र ग. १, आत्मने.

पद् ग. १, परस्मै.

शुद्धशुद्ध विशेष; विशुद्ध (वि

उप.) + शुच् ग. ४, पर-

स्मै. नो लृ, कृ.

शुद्धि शुद्धिस्त्री; विशुद्ध स्त्री.

शूद्र शूद्र पु,

शूद्र शूर पु; वीर पु,

शेरी रथ्या स्त्री,

शोक करुण, } शुच् ग. १,
शाययुं, } परस्मै.

शोधयुं मृग ग. १०, आत्मने,

मार्ग ग. १०, परस्मै, अनु

उप+इष् ग ४, परस्मै,

शोभयुं वि उप+राज् ग, १,

उभय.

शौर्य शौर्य न; पराक्रम पु.

स.

संकट संकट न; दुर्ग न;

व्यसन न, व्यनिष्ट न; वि-
षद स्त्री

संकटाभय संकट न.

संगम संगम पु.

संगति संगतिस्त्री; संगम पु.

संगीत संगीत न,

सतति संतति स्त्री प्रजा स्त्री;

संदेश संदेश पु.

संप्रमेल पु,

संप्रति संप्रति स्त्री; संपद् स्त्री

संप्रध संप्रध पु.

संभवतु नष्टाय छे संभाव्यते

सम् (उप) + म् नु प्रेरक
 कर्मणि वर्तमान १. ओ, ५.]
 संभारुम् ग. १, परस्मै
 संभाणुम् ग. १, परस्मै
 तन्त्र ग. १०, उभय.
 संसर्ग संपर्क पु.
 संसार संनार पु
 सगो कान्ति पु. वन्धु पु वा-
 न्यव पु

सधणुं सकलवि, अखिल विशे
 सण्ण करवी दण्ड ग. १०,
 सण्णन सज्जन पु, कार्य पु,
 सत् पु.

सण थपेक्षो उद्यत् (उट्ट +
 यम् नो कर्मणि थु क्.)
 सडर्म सत्कर्मन न, सुकृत
 न; सुकृन्ति स्त्री; सुचारितन

सत्कारुं शरथ पूजास्यान न
 सत्पुरुष सत्पुरुष पु, साधु पु
 सत्सत्यन; मतार्थन; सत्त्व न.
 सदा सदैव (सदा + एव) अव्यय,
 सदाथार सदाचार पु,

सभा सभा स्त्री; संवत् स्त्री.
 न; समाज पु.

संभ्यता संभ्यता स्त्री; प्रश्रयपु.
 समक्ष पुरतस् अव्यय

समन् भावय (म् ना प्रेरकना

आगत्युं हि. पु. ओ, ५.)
 समन्तुं बुध ग. १, उभय
 समन्तुं उप (उप) + दिश ग.
 १, उभय

समर्थ समर्थ विशे
 समर्थ धनुं कृष् ग. १, आत्मने

समान गणुं समचित्त विशे
 समुदाय संघात पु; समूह पु;
 अवचय पु,

समुद्र समुद्र पु. उदाधि पु.
 समुह समूह पु.

सरङ्गुं स्र ग. १, परस्मै
 सरङ्ग करवी राजद्वार न,

सरणादीधवाणुं समचित्त विशे
 सरणुं तुल्य विशे सम विशे

सर्व शीते सर्वथा अव्यय,
 संनार स्रष्ट पु,

सरणुं स्वर्ज ग. ६, परस्मै.
 सरणयुं निर्मित (नित (उप)

+ मा थु क्.)

सरुं स्र ग. १, परस्मै
 सरसाध करवी स्पष्ट १, आत्मने

सरोवर कासार पु, सरस् न
 सवार प्रातर् अव्यय.

सदियर सहचरी स्त्री,
 सडवायुं सोढ (सह नोभुङ्)

सडुं सह ग. १, आत्मने,

सांख्ये यन्त्र न.

सांभजनार श्रोतृ विशे.

सांभजनवुं (क्रियापद) श्रु.

सांभजनवुं ते (क्रियावाचक नाम)
श्रुति स्त्री.

सांसतां रहेवुं-थवुंशम् [शाम्]
ग. ४. परस्मै.

साक्षात् मूर्तिमत् विशे.

साक्षी साक्षिन पु.

साथे सह अव्यय.

साहसी कट पु.

साधवा योग्य साधयितव्य
विशे.

साधु सत् पु.

साप सर्प पु.

सामर्थ्य सामर्थ्य न.; प्रभावपु.

सारथिसारथि पु.; सव्येष्ट पु.

सारी व्यावर्तुं पुण्यवत् विशे.;

सुवृत्त विशे.

सारं शुभ विशे.; शोभन विशे.

सारं काम शुभ कृति; शुभं

चरितम्; पराक्रम पु.;

विक्रम पु.

साश् कृते अव्यय.

साश् सम्यक् अव्यय.

साष्टांग नभस्कार साथे साष्टां-

गपातम् (सामासिक अव्यय.)

सासु श्वश्रू स्त्री.

साहस कर्म साहस न.

सिंह सिंह पु.

सिंहासन सिंहासन न.

सीमा सीमन् स्त्री.

सिन्धु सिन्धु [सिन्धु] ग.
६, परस्मै.

सुंवाणुं मृदु विशे.

सुंदर चाह विशे.

सुभ सुख न.; कल्याण न.
भद्र न.

सुभनो आंश सुखलेश पु.

सुभी सुखिन विशे.; सुखिमत
विशे.; श्रीमत विशे.;

सुखभाज विशे.; सुखलेश
विशे.

सूक्ष्मं शुष् ग. ४, परस्मै.

सूचना निर्देश पु.

सूत्रधार सूत्रधार पु.

सूर्य सूर्यपु.; रविपु.; सविता
पु.

सृष्टि सृष्टि स्त्री.

सृष्टिकर्ता सृष्टृ पु.

संज्ञ शय्या स्त्री.

सेना सेना स्त्री.

सेनापति सेनापति पु.

सेवुं सेव् ग. १, आत्मनेपद
भञ्ज ग. १, भञ्ज कर्त्ति

(६५.) + सेव् ग. १.;

नाने.

शत न.

निये निष्क पु.

सुवर्णकार पु.

सुवर्ण न.; कान्चन न.;

हमन न.

मोहनश.

मोहनां रेहेनारी, } सहचरी

मोहनशरावना यात्रिकमांती

मोह मैत्रावरुण पु.

मोहरस }

मोहनाडी } सोम पु.

मोह मुरभा मूर्खशत न.

मोह मोहुं वर विशे.

मोह नारी स्त्री; ललना स्त्री;

मोहनी स्त्री.

मोह निश्चेष्ट विशे.

मोह स्थल न.; शाळा स्त्री.

मोहना प्रतिष्ठापनन; प्रवर्त-

न न.

मोह विदित [वि (६५).

+ वा मो. लू. कृ.]

मोह स्थिर विशे.; ध्रुवविशे;

मोह विशे.; निश्चेष्ट विशे.;

मोहचलित (अ + चिच-

वि ६५. + चल नो

लू. कृ.)

मोह स्निह पु.; प्रीतीस्त्री; प्रे-

मन पु. न.

मोह राभवे स्निह ग. ४. ५-

रश्मै.

स्मृति (धर्मशास्त्र) स्मृति स्त्री.

स्वस्थ अवदात विशे.

स्वदेश स्वदेशपु.; स्वविषय

स्वम स्वप्न पु.

स्वभाव प्रकृति स्त्री.

स्वर्ग स्वर्ग पु.

स्वस्थ स्वस्थ विशे.

स्वर्गमां रेहेनारा देवमांती ओक

गान गन्धर्व पु.

स्वस्थता स्वास्थ्य न.; सुख न.

स्वादिष्ट स्वादु विशे.

स्वाभाविक प्रकृतिसिद्ध विशे.

६.

६५५ हन.

६६ सीमन स्त्री.

६७ सदा (अव्यय); सदैव

(सदा + एव) अव्यय.

६८ अपाय पु.

६९ मृग पु.; हरिण पु.

६९५ अरुं ते (क्रियावाचक नाम)

हरण न.

६९५ अरुं अभिभूत [अभि(६५-)

+ भू नो भू इ.]

ह्रावुं लङ् ग. १, आत्मने;

परा उप. + जि (जय्)

ग. १. आत्मने.

हरिर्धर्म अक्षमा स्त्री.

हरी नवुं ह ग. १. उभय.

हलकापणुं लघिमन् पु.

हलङ् क्षुद्र विशेष.

हवणुं अधुना (अव्यय.)

हवन करना होतृ पु.

हवेली हर्म्य न.; प्रासाद पु.

हसुं स्मि ग. १. आत्मने.

हणवे हणवे शनैस् अव्यय.

हणाहण अर हलाहल न.

हाथ हस्त पु.; कर पु.; पाणि पु.; बाहु पु.

हाथेली वशा स्त्री.

हाथमां देवुं रभू ग. १. आत्मने.

हाथी हस्तिन् पु.; गज पु.;

नाग पु.

हाथीनुं अय्युं करभक्त पु.

हार भावी परा(उप.) + जि

(जय्) ग. १, आत्मने.

(कर्मणीपमां)

हावुं कम्प ग. १, आत्मने.

हावे यावे नडीं अयुं अविन-

लित (अ+वि+चङ् नो

भू इ.)

हित हित न.

हिंदुस्ताननो रेहेवासी सास्तक-

र्षीय पु.

हितकारक हित विशेष; हितकर

विशेष.

हितकारक वस्तु पथ्य न.

हिंमत धृति स्त्री.

हुकम आह्ला स्त्री; आदेश हु-

शासन न.

हुकम अणववो अनु उप. स्या

(तिष्ठ) ग. १, परस्मै.

हैयुं हृदय न.; अन्तःकरण न.

होवुं भू ग. १, परस्मै; अणु

ग. १, परस्मै; वृत् न.

१, आत्मने.; विद् ग. १

आत्मने.

होशियार निपुण विशेष.

होशियारी कौशल न.; शक्ति

ण्य न.; पटुता स्त्री.

શુદ્ધિપત્ર.

અક્ષર	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
ક	૨૪	ત-ન	ત્ન ત-ન
ઙ	૪	ળ	ળ
	૧૮	સ્વ	સ્વ
	૨૫	હ	હ
	૨૫	હ	હ
ચ	૧૭	ચર	ચર્
ઢ	૩	નમ છે	નમે છે
	૫	(ડ)	(ડ)
	૨૫	અસ	અસ્
ઢ	૨૧	ઊર	ઊર્
	૨૨	ગહ	ગોહ
ઙ	૩	ઘોષવથઃ	ઘોષવથઃ
	૧૮	સાન્ત્વ	સાન્ત્વ
ઙ	૩	(અમ બ)	(અમે બે)
	૭	(અમ બે)	(અમે બે)
	૮	(તમ બે)	(તમે બે)
ઙ	૨૦	કર્ધશ	કર્વીશ
ઙ	૧૮	થાય છે	ર થાય છે.
ઙ	૧૨	માસ	માંસ
	૧૫	લુપ્સ્યતિ	લુભ્યતિ
	૨૦	મુજ્જવતિ	મુચ્ચતિ
ઙ	૧૩	અભિ+નન્દ	અભિ+નન્દ
	૧૫	ઙ્જ+જયતિ	ઙ્જ+યતિ

पृष्ठांक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
	१८	रवि	रवि
		हयामः	हयामः
२३	८	वारणा	वारिणः
		वारामः	वारिभिः
२४	१६	खानत्रेण	खनित्रेण
	१८	सुसेन	सुखेन
	२०	देनम्	दन्म्
२६	१३	सैनिक	सैनिक
२७	१४	विना	विना
३०	४	रामा	रामा
३१	१८	ब्राह्मण	ब्राह्मण
३६	३	क	क
३८	१६	कल्याणांय	कल्याणांय
	२५	णिकार	मणिकार
४०	१०	श्वाद	स्वाद
४२	१८	त्यज्जते	त्यज्यते
४३	१८	ब्राह्मणेक्ष्यो	ब्राह्मणेक्ष्यो
४४	४	श्लाकाः	श्लाकाः
४५	७	स्मयथे	स्मयथे
	१२	श्रूयते	श्रूयते
५२	१८	ओस	ओस्
५३	४	नद्यो	नद्यो
५४	२३	वर्धते	वर्धते
६०	५	बलि	बलि
	१०	अटि+सृज	मति+सृज

पु.सं.	पं.सं.	अशुद्ध	शुद्ध
	१८	मिश्रस्य	मिश्रस्य
३२	२७	ध्वध्	ध्वम्
३२	१३	दुष्कृत	दुष्कृत
३३	३२	ने	हने
३४	८	पित	पितृ
	१६	सन्येष्ट	सन्येष्ट
३५	३	कर्तृ	कर्तृ
३६	२१	मृत्यो	मृत्यो
३७	१६	श्रु	श्वश्रु
३८	१५	ऋष्यगृह्ण	ऋष्यगृह्ण
३९	१८	आशाय	आशाय
४०	१०	झधथी	झधथी
४१	१३	विद्या	विद्या
४२	३	नृपत्य	नृपस्य
४३	२	अत्	अत्
४४	४	रुद्ध	रुद्ध
४५	३	मूर्च्छ	मूर्च्छ
४६	१३	मर्हसु	मर्हसु
४७	२८	नी	तनी
४८	२५	गच्छत	गच्छत्
४९	६	वयति	वियति
	२०	गच्छत्सु	गच्छत्सु
	२१	पण्डितो	पण्डितो
५०	२४	झ	झ
५००	८	उभ	उभ

पृष्ठांक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१०२	६	कुप्यती	कुप्यति
१०७	१३	अर्चिःबु	अर्चिःपु
	२४	ब अतवाणां	वस् अतवाणां
११२	११	व	वसेव
	१२	वसतम्	वसेतम्
११३	२६	बहिस्	बहिस्
११४	१५	त्यजेमम्	त्यजेयम्
११५	८	अपीप्ये ।	निष्पद्येत्
	१५	यच्छे+द्वरे	यच्छे+द्वरे
११७	१८	सर्वम्	सर्वम्
११८	१३	तद्	तद्
	५	यद्	यद्
	२३	एत	एतम्
	२०	एनद्	एनद्
१२०	२६	ग	ग
	२७	वस्	वस्
१२१	१६	अगरदूत	अगरादूत
	१८	या	याः
	२३	जगन्बिरमियत्	जगन्निरमियत्
१२३	५	अविश्वथीय	अविश्वनीय
१२७	२४	तृतीयान	तृतीयानां
१३०	८	मधुकर	मधुकर
१३१	१३	मानय	मानय
	१८	न्यवत्	न्यवसत्

पृष्ठांक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३२	२	भायाम्	भायाम्
१३३	१८	शिशिरो	शिशिरो
१३७	७	यस्मिन्	यस्मिन्
	८	उपुरी	उपुरी
१४०	८	मेणववी	मेणववी
१४१	१८	उद्+यम्	उद्+यम्
१४२	१२	कपट	कपट
१४८	१६	त्वेर	त्वेर
१५३	२	यशु	यशु
	१३	पडुं त	पडुं ते
	२७	तणावडुं	तणावडुं
१५४	५	पुच्छक	पुच्छक
	८	पूर	पूर
१५५	८	प्रतिष्ठापन	प्रतिष्ठापन
	२१	वशम	वशम
	२२	प्रपन्न	प्रपन्न
	२४	प्रातर	प्रातर
१५६	४	भडेध	भडेध
	७	शकुन्तला	शकुन्तला
	१३	बाह्य	बाह्य
१५७	३	व्रते	व्रते
	२०	भीभवुं	भीभवुं
	२४	भाति	भाति
	२५	भाम	भाम
१५८	५२	भाषुं	भाषुं

પૃષ્ઠાંક	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
	૧૨	કાંડ	દાંડ
	૨૪	મનઃસ્તયમ	મનઃસંયમ
૧૫૯	૬	માસચતુષ્ઠ્ય	માસચતુષ્ઠ્ય
	૧૦	સહાપુરૂપ	મહાપુરૂપ
૧૬૧	૨૮	રજ્જુ સ્ત્રી રડી	રજ્જુ સ્ત્રી દોરડી
૧૬૩	૩	ઘંરમ	વરમ
	૧૪	ઘસત (વસનો)	ઘસત (વસનો)
૧૬૫	૨૯	ર્વ	વૃ
૧૬૭	૨૭	ગ-પ	ગ-૪
૧૫૮	૪	વતમાગ	વર્તમાન
	૧૨	( )	(અવ્યય)
	૧૩	ગ-૧	ગ-૧ પરસ્મૈ
	૧૫	ઉપસર્ગ	ઉપસર્ગ
૧૬૯	૧૯	સામન્	સીમન્
૧૭૦	૧૭	દસોધયો	રસોધયો
૧૭૧	૧૬	પરસ્મૈ	પરસ્મૈ
	૧૯	પામું	પામવું
	૨૮	યુષ્ટિકર્તા	સૃષ્ટિકર્તા
૧૭૨	૩	હ	હ
	૪	પ્ર+હ	પ્ર+હ
	૫	વિ+હ	વિ+હ
૧૭૩	૬	અસ્વિશ્વાસ્ય	અવિશ્વાસ્યા
૧૭૪	૧૦	અશુત્	અસત્ય
	૧૪	તવસ	તમસ
	૧૫	અપરાધલય	અપરાધલવ
૧૭૭	૧૩	ઓળંગવું	ઓળંગવું

शृङ्गांक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
	१८	कलह	कलह
	२५	तुद	तुद
१७८	११	सारमेय	सारमेय
१८०	१५	गङ्गा	गङ्गा
	८	दारिद्र्य	दारिद्र्य
१३१	१८	ग्रयन	ग्रथन
१८३	२१	अभिभूत	अभिभूत
	२७	जीण	जीर्ण
१८४	४	ज्ञामामृत	ज्ञानामृत
१८५	५	श्रुत्य	श्रुत्य
	१०	सृपित	तृषित
	११	तरेड तरेडन	तरेडतरेडनु
१८६	१२	अत	अत
१८७	८	अत्तमज	आत्मज
	१०	डर	डर
१८८	४	धीमे धामे	धीमे धामे
	८	वेष	वेष
	२४	ननान्दु	ननान्द
१८९	१२	निर	निर
	२	परशुप	परशुपु
	१३	पञ्चवटी	पञ्चवटी
	१७	पसन	पतन
	२०	संनिधि	संनिधि
	२७	हसद्	हसद्
	८	न्याध	व्याध
	१३	पिणु	पिण्ड

पृष्ठांक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
	३१	लाङ्गलन	लाङ्गल
१८२	१७	मदनी	मेदनी
	२६	अतुरजन	अनुरंजन
१८४	११	बेहिस	बहिस
१८५	७	हे	है
	१६	भक्ते	भङ्ग
१८६	६	भाद्यो	भार्यो
		सङ	सङ्ग
१८८	२२	खज्ज	खज्ज
	२८	×भडेन	अणेन
२००	११	लज्ज	लज्ज
	१७	ज्यावस्	ज्यायस्
	१८	वच्चव	वञ्चक
२०१	७	रलण	रमण
	२८	वायुदेयता	वायुदेवता
	३०	वारंवारम्	वारंवार वारंवारम्
२०२	२	अर्थ	अर्थ
	१०	विश्वकर्मन्	विश्वकर्मन्
	२२	वेषी	वेषी
	२३	दपु	वेद वेद पु.
	२८	वैदंठ	वैदंठ
२०४	१८	सकृत्	सुकृति
	१८	पूजास्थान	पूजास्थान
	२६	संभ्यता	संभ्यता

